

Jornades D'ESTUDIS LOCALS

Inca, 23 i 24 de novembre de 2007

Ajuntament d'Inca
Àrea de Cultura

Inca, la ciutat que tu vols

VIII JORNADES
D'ESTUDIS LOCALS

18es Jornades
D'ESTUDIS LOCALS

Ajuntament d'Inca
Àrea de Cultura i Educació

Comissió Científica: Guillem Rosselló Bordoy
Maria Barceló Crespí
Santiago Cortès Forteza
Gabriel Pieras Salom
Joan Ensenyat Quintana
Miquel J. Deyà Bauzà
Bartomeu Martínez Oliver

Ajuntament d'Inca
Àrea de Cultura i Educació

Govern de les Illes Balears
Conselleria d'Educació i Cultura
Direcció General d'Innovació i de Formació del Professorat

Edició: Ajuntament d'Inca

Assessorament lingüístic: Servei Municipal de Normalització Lingüística de l'Ajuntament d'Inca

Disseny i maquetació: dcp3.es

Realització i impressió: Gràfiques Mallorca

Dipòsit Legal: PM-0000-2008

*L'Ajuntament d'Inca no es responsabilitza dels continguts de les comunicacions,
els quals corresponen als autors respectius.*

VIII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

INCA, 23 I 24 DE NOVEMBRE DE 2007

ÍNDIX

Presentació	9
SANTIAGO CORTÈS I FORTEZA Sant Crist: devoció, art i història	11
MIQUEL PIERAS VILLALONGA Recull documental sobre la indústria del calçat durant la Guerra Civil. El cas de la fàbrica de Can Melis (Inca 1936-1939) ..	21
FRANCESC LLADÓ I ROTGER Cartes de Miquel Ferrà a Miquel Duran (1914-1929)	55
GABRIEL PIERAS SALOM Problemes de Miquel Duran i Saurina per un escrit al setmanari <i>Ca Nostra</i> . Juny 1914	69
ANTONI MAYOL LLOMPART La Universitat d'Inca (1436-1437). Finances i fiscalitat a través del llibre del clavari Bartomeu Estrany	77
SANTIAGO CORTÈS FORTEZA Els goigs de Mn. Pere Joan Llabrés	93
GABRIEL FIOL I MATEU Costums funeraris dels inquers en el segle XVIII	105
MAGDALENA RIERA FRAU, FRANCESCA TUGORES TRUYOL, CARME COLOM ARENAS I MIQUEL ÀNGEL CAPELLÀ GALMÉS El patrimoni historicoartístic del convent de Sant Bartomeu d'Inca: la necessitat d'un pla de gestió	121
FRANCESCA TUGORES TRUYOL La desaparició del casal de Can Matzara (Inca, Mallorca) i la intervenció de la Comissió Provincial de Monuments de les Balears	129
ANTONI AULÍ GINARD, ESPERANÇA RAMIS DE PLANDOLIT, JOAN CARBONELL MATAS I JAUME SERRA BARCELÓ La depuració dels professors de l'Institut d'Inca	135
JOSEP ANTONI TROYA LÓPEZ L'illa de calor nocturna a Inca	165

Conèixer el nostre passat significa conèixer-nos a nosaltres mateixos i, sobretot, aprendre a valorar molt més el que hem estat i el que som. La nostra història ha de servir per aprendre d'ella i per avançar cap al futur sense por de repetir errors passats. Però difícilment podrem revisar la nostra història a fons si no tenim les eines per aprofundir-hi ni les persones que ens atorguin la possibilitat d'interpretar-la després d'haver extret dels documents i dels papers les històries que protagonitzaren les persones que ens precediren.

No em referesc ni molt manco a la gran història. No parl dels grans esdeveniments històrics que marcaren un moment o una societat. No parl dels grans homes ni de les grans institucions sinó de fets, de circumstàncies més quotidianes que determinen el dia a dia d'una època, d'un temps, però que moltes vegades no s'han tengut gaire en compte.

Afortunadament aquesta tendència ha canviat totalment en els darrers anys i, de cada vegada més, ha ressorgit un moviment de defensa de la petita història local, d'aquella que roman oculta sota la pols dels arxius històrics de les ciutats i dels pobles. Tot un seguit d'historiadors i persones preocupades pel nostre passat s'han llançat a l'aventura de rescatar de l'oblit moltes dades, molts documents a partir dels quals han construït noves històries desconegudes en el nostre passat. Cert és que en poc temps s'ha fet molta i molt bona feina, però també no és manco cert que queda molt per fer. Queda molt per revisar i per reescriure. Aquest és el repte que tenen al davant els historiadors, tant els més experimentats com les darreres fornades sorgides de la universitat.

Fer de la història però també de la geografia o del nostre art un patrimoni viu, en moviment i en plena expansió, és el que ha de perseguir aquesta labor investigadora que des de l'Ajuntament d'Inca hem fomentat i continuarem promovent. L'aposta que fa uns anys ens traçarem per impulsar unes Jornades d'Estudis Locals serioses, ben organitzades i que tinguessin una solidesa i una continuïtat ja està donant resultat.

Puc dir amb un optimisme moderat que, després de vuit edicions, hem recorregut un llarg camí cap a la recuperació d'una memòria col·lectiva que ara és més rica i és més vigent que mai. Aquesta és una victòria de tots els inquers, però sobretot pertany a tots aquells que han aportat el seu granet d'arena en aquestes edicions, ja sigui amb la seva simple presència o bé amb uns treballs que s'han caracteritzat quasi sempre per una qualitat extraordinària.

La vuitena edició, en la qual s'enquadra el volum que teniu entre les vostres mans, va suposar una passa endavant molt important i tornà a posar de manifest la gran varietat de disciplines en les quals es pot fer feina per enriquir i ampliar el nostre patrimoni científic. Evidentment la religió va ser un tema molt present i amb lletres majúscules, principalment a causa de la commemoració dels 400 anys de la suor del Sant Crist d'Inca. Aquest tema va ser objecte d'una excel·lent ponència a càrrec de Santiago Cortès.

Ara bé, els temes que es varen tractar i que es recullen en aquestes pàgines són tan diversos que ens demostren que Inca dóna per molt a l'hora de recercar en el seu passat, en el seu present. Indústria, música, economia, patrimoni arquitectònic o costums s'analitzen en un llistat de feines que es mereixen tot el reconeixement de les prop de 40 persones que hi ha al darrere.

Des d'aquestes línies vull aprofitar la ocasió per encoratjar de nou a tots els nostres investigadors, els professionals i els més aficionats a continuar en aquesta tasca, atesa la dificultat que representa una recerca, que moltes vegades no té el reconeixement públic que es mereix.

Des de l'Ajuntament d'Inca estam aportant tots els mitjans possibles per posar remei a aquest error i, una vegada més, reiter el meu compromís i del consistori a continuar potenciant les Jornades d'Estudis Locals així com l'edició

d'obres com aquesta que constituïran un fons bibliogràfic d'un valor enorme en vistes a futures generacions.

Abans d'acomiar-me, també vull tenir un reconeixement especial a totes aquelles entitats que col·laboren i que esper que continuïn col·laborant tant en l'organització de les Jornades com en aquesta edició. Sense la seva participació seria impossible que aquesta iniciativa pogués sortir endavant.

A tots, moltes gràcies i enhorabona.

Pere Rotger i Llabrés

Batle d'Inca

SANT CRIST: DEVOCIÓ, ART I HISTÒRIA

SANTIAGO CORTÈS I FORTEZA

Inicis de la devoció al Sant Crist

Per a la religió cristiana la figura del Sant Crist és cabdal, tota la fe gira en torn del Crist crucificat, mort a la creu i ressuscitat. El gran impulsor fou l'apòstol Pau, que en les seves cartes apostòliques parla molt de la figura del Déu crucificat:

Vàrem ser reconciliats amb Déu al preu de la mort del seu fill. Rom. 4,10.

L'home que érem abans ha estat crucificat amb ell. Rm 6,6.

Però nosaltres predicam un Messies crucificat, que és un escàndol per als jueus, i per als altres, un absurd. 1ª Corintis 1, 23.

Els qui són de Jesucrist han clavats a la creu totes les passions i els desigs terrenals. Ga 5,24.

Déu me'n guard, de gloriar-me en res que no sigui la creu de Nostre Senyor Jesucrist. Ga 6,14.

Si ens féssim esclaus de la llei no existiria l'escàndol de la creu. Ga 5,11.

Aquí tenim una petita mostra del que diu l'apòstol Pau però dins el segon Testament hi ha moltes més referències a la creu i al que significa per la nova comunitat de creients en Jesucrist.

La figura del crucificat esdevindrà signe del cristià i alhora la glòria per a tot aquell que vol seguir Jesús fill de Déu. La primera comunitat tindrà en gran estima la creu i, per a molts de màrtirs, el seu martiri serà un acostar-se a la mort en creu de Jesús. Crist és la traducció al grec de la paraula *messies* que a la vegada traduït al català significaria salvador, o sigui, que Jesucrist és Jesús salvador. És important tenir en compte el significat de les paraules, ja que aquestes ens donaran una explicació de les distintes formes en què ha estat representat en figura el Jesucrist. Els bizantins ens presentaran un Crist majestàtic que triomfa a la creu. El segle XIII el gòtic ressalta la figura d'un Crist que mor cruentament i el seu sofriment és redemptor. El Renaixement cercarà ressaltar la humanitat de Crist per això procurarà presentar una major perfecció anatòmica del cos despulat (aquest és el cas del nostre Sant Crist). El barroc accentua el patetisme del Crist mort o agonitzant.

Tot i ésser tan important la figura del Crist crucificat, en els primers segles no és representa el Crist clavat a la creu, més aviat presenten tota una simbologia que va des de l'anyell immolat però vivent sobre la creu al peix, ja que en hebreu el nom del peix porta les mateixes lletres que Crist. Serà en el segle VI quan es començarà a representar ja enclavat a la creu, però viu, amb els ulls oberts i amb posat majestàtic, coronat amb diadema reial; és el model que l'art bizantí difongué arreu de la cristiandat. En el segle XI és introduïda la representació de Jesús mort amb el cap inclinat cap a la dreta i els ulls clucs, com adormit plàcidament. L'art romànic, hereu del bizantí, conserva el hieratisme tradicional. Representa Jesucrist sense sofriment i prescindeix de la túnica imperial o sacerdotal amb què era revestit pels bizantins, així mateix desapareixen els símbols. Una mostra la tenim amb el Sant Crist del Sant Sepulcre del segle XII a mig camí entre el romànic i el gòtic. En el segle XIII és quan la influència dels teòlegs, sobretot franciscans, es deixa sentir fortament ressaltant la mort cruenta i redemptora del Crist; per això es representarà el Crist mort o en agonia, el cos revela dolor i abatiment, és un cos desfet pel dolor, i és coronat d'espines. Aquest és el cas dels santcrists gòtics que tenim a Inca, en total de cinc: el Sant Crist del davallament, el del cor de Santa Maria la Major, avui a la sagristia vella just al front de la nova escala que puja al cambril de Santa Maria la Major (Crist al qual se li hauria de posar el braç que li manca) els dos que es troben al monestir de sant Bartomeu de les monges jerònimes: el de les ànimes, que es troba a la primera capella devora el presbiteri, i el del tanatori del monestir -actualment a l'antic parlador, a les sales que guarden l'exposició permanent d'art-, i el de la sagristia de Sant Francesc, avui damunt l'altar major. Cinc bells exemplars que van des del segle XIV al XVI.

A partir de l'edat mitjana el santcrist és la imatge més venerada en la litúrgia, en la pietat popular i en la devoció personal. És col·locat a l'àtic dels retaules gòtics o damunt l'altar, ja que l'Eucaristia és considerada sobretot com a memòria de la Passió de Crist. El Sant Crist ocuparà un lloc preeminent no tan sols al temple, sinó que es col·locarà a cor, a les estances conventuals i a la sagristia, com també qualsevol altre espai on es reuneixen cristians, hi habiten o hi treballen. També encapçalarà les processons.

A Mallorca, a partir de la conquesta de Jaume I i el restabliment de la fe cristiana, la pietat i la devoció al Sant Crist arrela tot d'una dins el nou poble mallorquí. Moltes són les advocacions que sorgeixen fruit d'aquesta devoció, tant a Palma com a la Part Forana la pietat dels cristians té una figura del Sant Crist amb una advocació molt seva a cada lloc. A Palma, entre d'altres, el més conegut i venerat és el Sant Crist de la Sang, però n'hi ha d'altres: el Sant Crist de Santa Eulàlia o de la conquesta o del miracle, Sant Crist del Nogué, de Santa Creu, de Sant Nicolau vell, de la Real, del Temple. A la Part Forana: el Sant Crist d'Alcúdia, de s'Arracó, de Sant Salvador d'Artà, Sant Crist dels ermitans que es venera a Sant Honorat, la Sang d'Andratx, de Manacor, Sant Crist de Cura, el Sant Cristet del convent de Sóller, i, sobretot per a nosaltres, el Sant Crist d'Inca. A Inca, segurament, els santcrists que es veneraven a les tres primitives esglésies de Sant Bartomeu, Santa Magdalena i Santa Maria foren crists romànics dels quals no es conserva cap vestigi.

El nostre Sant Crist d'Inca en un principi era venerat a l'oratori de l'antic Hospital d'Inca. L'Hospital d'Inca fou bastit pels primers que poblaren Inca després de la conquesta, segurament al mateix temps en què fou construïda la primitiva església de Santa Maria d'Inca i a la vora de la nova parròquia. El cronista Binimelis ens diu que l'any 1595 estava molt ben equipat i en ell rebien molt de consol corporal i espiritual els moradors de la vila, però, amb el pas del temps i per la decadència de la vila, l'edifici vingué en ruïna i es decidí que les seves rendes passassin a l'Hospital General de Palma. Al seu oratori eren venerats distints santcrists, així ho veim a la visita pastoral que féu el bisbe Vich i Manrique el 6 d'octubre de 1591 a la parròquia d'Inca; en la seva visita a l'església de l'hospital "ordenà que les figures del crucifici de les processons que sien tancades ab los bastiments en la paret com se amostren o cobertes de son vel ab desentia i deguda devoció". El motiu pel qual hi havia tants santcrists era perquè a l'hospital radicaven les confraries de la Trinitat dels Gerrers, la de Santa Lluïcia, de Sant Cosme i Sant Damià dels sastres, ja que cada confraria tenia el seu santcrist que solia portar a les processons tant de Setmana

Santa com de rogatives. Per aquesta ordenació sabem que a Inca ja es feien processons de Setmana Santa. Volem aprofitar per dir que la processó que es feia per Setmana Santa, a més de les litúrgiques del Ram, de portar el Santíssim a la casa santa i la del ciri pasqual el Dissabte Sant, es feia la visita a les distintes cases santes del poble on cada confraria duent el seu sancrist anava en comitiva a visitar i a fer l'estació a les cases santes; aquestes eren la de parròquia de Santa Maria, la de sant Francesc, la del monestir de sant Bartomeu i la de sant Domingo, i el Divendres Sant la del Sant Enterro. Encara es conserven alguns cristis gremials o de les confraries dels gremis, exemples en tenim amb el de Biniamar, el de Llubí i altres que pertanyeren a algun dels nostres gremis i que, en abolir-se aquests i quedant depositades les sagrades figures a la parròquia, foren cedides a altres esglésies per així seguir essent venerades. Tal vegada també ho són els de Sant Domingo, de Santa Magdalena i el de les ànimes de Sant Francesc.

Precisament fou a l'oratori de l'Hospital on es produí el miraculós fet de la suor del Sant Crist d'Inca. El Sant Crist es trobava en un armari que, com hem vist abans, el bisbe Vich i Manrique havia manat fer, l'armari es trobava just a l'entrada de l'església. Del fet prodigiós, en tenim una acta notarial de Pere Fiol, notari inquer, els seus protocols notarials abasten des de 1596 a 1633, any de la seva mort. Era el jurat major d'Inca el 1607 i figurava darrere el batle reial Andreu Galí. L'acta diu així:

“En nom de la Sanctíssima, y indivisa Trinitat Pare, Fill y Sperit Sanct Amén. A tots sia cosa manifestalos qui lo present acte veuran, y llegiran, precehint primer mandato de la cort esclesiastica a mi Pere Fiol nott. publich de Mallorca habitant en la present vila de Inca notificat sots el 10 de febrer del corrent any 1624, com als 29 del mes de setembre del any 1607, essent Balle Rey al de la present vila lo honor mossèn Andreu Galí, Jurats Pere Fiol nott. predit mossèn Francesch Pons los honors Antoni Llobera dit del morer, y Simon Prats, tots naturals de dita vila; la figura del St. Chisto dels gloriosos St. Abdon y St. Sennen patrons d'aquesta vila suá per spay de mes d tres dies, ab tanta abundancia com pugue ningun treballador quant treballa; a la qual maravella acudiren los dits Balle, y Jurats, lo Rt. Señor Jaume Torrens prevere Theolech, y Rector de la Parroquial de la present vila, y tots los Reverents Señors preveres, y clero de dita Parroquial, la qual per á las horas estave en la Iglesia del Hospital de dita vila á un armari que per dita figura se era fet al entrant de dita Iglesia a la paret junt al carrer a la part dreta, y ab la veu del poble esent ja de nit á circa dos horas acudiren á veure dita maravella lo molt illustre, y Señor RT. Rafel Alberti prevere, Doctor en Theologia, y canonge de la seu de Mallorca, y juntament molts frares de St. Francesch y de St. Domingo, y entre los altres lo Rt Frare mestre Llorens Malferit, y lo P.F. Bathomeu Riera del orde de St. Domingo, el P.F. Juan Tortella, y altres frares del orde de St. Francesch, y estant nosaltres dits Jurats suspesos de lo ques deurian fer consultam el cas ab dit Señor, y Pares, y altres persones de consideració que si trobaren; se determiná se scrigues al Illustre, y Reverent Señor Vicari Genral qui era per estar la sede Episcopal vacant lo Illustre i Rt. Señor Dn. Joan Stelrich are bisbe de Jaque en Aragó, qui ordená se tancás la Iglesia del Hospital per spay de tres dias, la qual se tancá, y lo tercer dia la obrirem, y així mateix lo trobarem suant essent present molta gent que eren vinguts a veure en que restaria dita maravella; y perque de ditas cosas de tanta consideració no se posassen en oblit jo dit nott. ne he tirat ab dita orde lo present Instrument per eterna memoria, y juntament vaix tocant acte de las maravellas, y miracles que Deu nostre Señor per medi de dita figura de cada dia fa an els Chistians del present Reyna.”

Voldria comentar una mica aquesta acta notarial. Està escrita 14 anys després dels suposats fets, però els personatges que hi apareixen encara són vius a l'hora de redactar-la i no consta que ningú protestàs, a la sessió del Consell de la Vila del 22 de juny de 1608. Segons l'acta de la sessió es va dir:

“No ignoren v.s. los miracles ha fets lo Cristo de la confraria de los benaventurats St. Abdon i St Sennen y son de gran ponderatio i com lo dit Cristo stigue tan indecent es necessari anem a damanar a mon Sr. Ilm. Licentia y consultar ab dita se Sria. Ilma. Que nos done loch de posar dita figura ab major veneratio que sta y así fou conclús nemine discrepante que un dels jurats de nostra universitat vage en ciutat y al Rector ab mon Sr. Rdm. La present determinació del consell i demanar-li lloch de posar lo dit Xto. A son lloch i acomodar-lo amb la veneratio y acato degut y açò a gastos de nostra universitat.”

Pocs dies després, dia 2 de juliol, el Consell informava: “Ja sabeu com havem posat lo Christo de St. Abdon y St. Sennen en son loc, resta ara haver de fer una camissola y unas cortinas y un raxat de ferro a dita capella”. Els jurats ja eren els encarregats de la capella dels patrons de la vila. Per pagar les despeses es va posar el tall d’un sou per casa.

A l’acta no s’exposen ni les causes, ni s’analitzen els fets ni la casta de suor, cosa que avui fariem. Resulta molt difícil jutjar uns fets ocorreguts fa 400 anys, com també hem de tenir en compte la màxima que té ben present tot bon historiador “Distingue tempora et concordavis jura”. Els teòlegs també ens diran que Déu es val de moltes coses per ajudar la fe de la humanitat. Lògicament tots som molt lliures de pensar el que vulguem, però seria de mentalitats molt tancades no acceptar el que pensin els altres. Es pot dir que hi ha moltes llegendes, però no podem oblidar que totes tenen un fonament històric i, sobretot, són un element pedagògic. Ara quan tenim documentació hem d’anar molt alerta amb els nostres pronunciaments si aquests van contra la documentació. El 17 de desembre de 1623 els jurats es preocupen d’enviar a demanar a Roma indulgències per a la capella de què eren protectors, fent suport a la iniciativa de la confraria i obrers dels Sants Abdon i Senén.

Tot i que l’acte de la suor de 1607 presenta dificultats de tipus històric, el cert és que la devoció envers el Sant Crist, venerat a la capella dels sants Abdon i Senén, va cobrant una puixança tal en el segle XVII que arriba a desplaçar la titularitat dels antics patrons a la capella.

Fruit d’aquesta devoció degué ser la fundació de la Confraria del Sant Crist, encara que la data més antiga que coneixem és de 1681. Tal any ja se celebrava solemne festa en honor del Sant Crist, probablement el dia de l’Ascensió, amb el cant de les lletanies, processons i música, adornant la capella amb neules, taronges i murta, il·luminant-la amb llums d’oli i de cera, i dues llanternes; la figura era coberta amb cortines blanques, tal com era freqüent a l’època, ja que, per a més veneració, les imatges més devotes no eren mostrades tot l’any als feels. El retaule actual fou construït l’any 1667 i costà 190 lliures, és d’estil barroc i és dedicat totalment al Sant Crist, encara que a les fornícules laterals presenta les estàtues dels sants Abdon i Senén, de la mateixa època i estil; es tracta de les segones imatges posades a la veneració dels feels d’Inca, atès que les primeres foren canviades per aquestes i pujades al cor, i després a l’ermita de Santa Magdalena del puig d’Inca, on dins l’antic menjador esperen una mà caritativa que les faci restaurar. En el bienni foren daurats els dos àngels que custodien l’àtic del retaule que fou pagat per la Confraria.

En aquest segle la Confraria acaptava per mantenir el culte del Sant Crist vi, blat i seda. A final del segle XVII, concretament al 1691, la confraria tenia cura de la processó del Divendres Sant i també consta que per a la festa de l’Ascensió s’emprava murta i poll per a l’ornamentació de la capella. També a final de segle XVII es feren obres a la sagristia i s’enrajolà la capella.

Prova que la tradició de la suor miraculosa de 1607 era arrelada en el poble inquer basta veure que l’any 1691 ja era instituïda la processó del dia de Sant Miquel, processó commemorativa que duraria fins a mitjan segle XX per agrair el prodigi de la suor. Gràcies a l’esforç i a la generositat dels confreres i al zel dels dirigents de la confraria, la devoció prengué molta força i es consolidà durant el segle XVIII. Se seguïen fent les processons que hem

esmentat del Divendres Sant i del dia de Sant Miquel, i la festa el dia de l'Ascensió, tres dies que concentraven la devoció dels inquers a la preuada figura del Sant Crist.

Cada divendres sortia a captar per la vila la bacina del Sant Crist i es continuaren les acaptes del blat. Així mateix, arribava alguna almoina dels regidors de la vila. Tot el que recaptaven serví per prosseguir la fàbrica de la capella. Entre els anys 1731-1745 es féu una corona d'argent de 34 lliures i 7 sous, i entre 1787-1795 una percinta que aguantava la túnica. Al mateix temps s'anava bastint la capella. La Confraria entre 1795-1803 introduí la devoció a les "Set Paraules". L'acte tenia lloc per Setmana Santa, concretament el Divendres Sant, i consistia en un sermó, que solia predicar el quaresmer, sobre les set paraules que pronuncià Jesús a la creu.

En el segle XIX es produeix una davallada en l'esplendor del culte al Sant Crist a causa d'un conflicte que hi hagué amb l'Ajuntament. Dia 25 de març de 1809 el bisbe Nadal nomenà obrer del Sant Crist Mn. Gabriel Ramis per 8 anys, el dia 7 de febrer de 1817 Mn. Ramis fou confirmat en el càrrec. Però l'Ajuntament d'Inca -ens trobam en el bienni progressista que portà tantes discòrdies entre les autoritats civils i eclesiàstiques-, tal vegada recordant-se de l'antic patronatge dels jurats de la vila sobre la capella dels sants Abdon i Senén, pretengué nomenar els obrers de la capella, que havia passat a dir-se del Sant Crist. L'any 1821 el mes de juny s'apoderaren de les claus de la sagristia de la capella i nomenaren obrer eclesiàstic Mn. Pere Francesc Sales i quatre obrers més. Però, una vegada que hagué passat la tempesta política, el 8 de febrer de 1824 Mn. Gabriel Ramis suplicà al bisbe que li retornassin el càrrec que l'Ajuntament li havia usurpat. El bisbe resolgué en favor de Mn. Ramis i dia 1 d'abril del mateix any Mn. Pere Francesc Sales lliurà al rector Mn. Joan Amengual les claus de la sagristia del Sant Crist, les estampes i 23 sous que el rector va posar en mans de Mn. Ramis. Sembla que les aigües s'apaivagaren i el conflicte se solucionà amb bon criteri, ja que l'any 1843 figuren com a obrers del Sant Crist Mn. Francesc Brunet i Antoni Salas, i dels sants Abdon i Senén eren obrers el batle amb l'Ajuntament i el rector de la parròquia.

Durant aquest segle es continuà celebrant les processons i la festa anual; a més, es realitzaren distints actes: el tres de setembre de 1809 s'acabava la novena que la vila dedicà al Sant Crist: "Para que lo Altíssim assistesca a nostra Espanya en la guerra ocurrent", la guerra del Francès. Es féu processó portant la imatge del sant Crist amb assistència de les comunitats de Sant Francesc i de Sant Domingo. L'Ajuntament donà 2 lliures i 17 sous per a l'ofici. També aquest mateix any el davallament del Divendres Sant, que era organitzat per la Confraria del Sant Crist, se celebrà amb més solemnitat; hi compareixen Josep d'Arimatea, Nicodemus i sant Joan.

L'any següent s'introduí l'exercici de les tres hores d'agonia també el Divendres Sant. Pel carnaval, durant tres dies, es feia la devoció de les "Tres Hores d'agonia" amb sermó, mitja hora d'oració mental i lletanies amb "encierro de Nostro Amo", expressió que designa la processó final amb el Santíssim per dins l'església, locució que a Inca ha perdurat fins als nostres dies; la música de les cobles per a aquests tres dies, la compongué l'acòlit Rafel Ramis. Durant la quaresma es feien també distints actes de pietat. La Confraria també organitzava els cultes de Betlem, Nadal, Circumcisó i Epifania o festa dels Reis. Així mateix, s'encarregava de muntar el betlem, per al qual compraren figures de fang i de paper picat. Dit betlem s'exposava des del dissabte de Nadal fins al dilluns de l'Epifania i constava de les següents peces: tres reis, tres criats, tres cavalls, un camell, una pastora i 5 àngels de paper picat; 10 pastors i pastores de fang, quatre àngels i diverses flors de paper; 8 gresollets de launa, per al naixement, un Pare etern, i 8 angelets de terra per a la glòria.

L'any 1811, dia 12 de maig, es féu processó general per rogatives de pluja que acabà amb la veneració del Sant Crist que havia estat portat per la vila. El dia següent es cantà Tedèum d'acció de gràcies "per haver-nos concedit lo Altíssim ja en los tres dies primers de la rogativa un aigua abundant y suficient per la conservació dels fruits de la terra". Dins aquest segle també continuaven les acaptes de blat fora i dins vila i d'oli per fora vila. A principi de segle la capella estava més aviat abandonada, ja que servia com a magatzem de les obres de la nova església.

L'obrer Mn. Gabriel Ramis s'afanyà a tornar l'esplendor d'abans; es féu una mesa d'altar, portal i nova escala per anar a venerar la imatge per dins la sagristia, que hagué de ser reformada, es pintaren els quatre àngels del nínxol que sostenien un calze i canelobres. Fou estucada la cornisa de davall el cimbori.

Les aportacions dels feels es varen incrementar:

Dona Joana M. Bennàssar compongué les 17 túniques que tenia el Sant Crist, per fer-les totes d'una mateixa mida.

L'esposa de Pere-Joan Bennàssar de Son Frare i dona Catalina Company de Can Guineu regalen sendes vestes o túniques a la imatge.

El Sr. Jordi des Catlar de Massanella donà dos pins per fer bancs per a la capella.

El rector Pere-Josep Llull cedí la quarta, que li corresponia pels drets d'enterrament a Sant Francesc i Sant Domingo a la Confraria del Sant Crist.

La Sra. Josepa González regalà una percinta i una túnica de flors de fil d'or.

La Sra. Joana M. Bennàsser donà una túnica de tissú d'or, Francina M. Carles hi posà el galó de plata, la Sra. Francina Rayó oferí un palis amb vasa i una devota persona donà tres cadenetes de plata per a la llàntia.

La Confraria va poder comprar el misteri o betlem ja esmentat; el 23 de febrer de 1810 es pagaren les obres d'obrir una finestra que mirava del cor dins la capella, ornada de tres gelosies.

S'imprimiren 900 estampes, 400 per l'agost de 1809 i 500 pel juliol de 1810.

Es feren cortines noves per al nínxol.

S'adquirí un matalasset per a l'enterrament del Sant Crist i una corona per al santcrist del Davallament.

Es completà, l'any 1811, el betlem que la Confraria muntava per les festes de Nadal: una cara i mans de la Mare de Déu de Betlem, un pessebre i un Bon Jesús; la senyora Joana Bennàsser regalà la roba del vestit de la Mare de Déu i de l'infant.

Aquest mateix any s'enrajolà la capella i s'esmolaren i compongueren els escalons de pedra viva de l'entrada. S'adobà la teulada de la sagristia i es va compondre i adobà el trespòl.

L'any 1815 enrajolaren davant la sagristia i es va refer l'escala per davallar de venerar el santcrist. El 15 de desembre de 1813, amb consentiment del rector, la Confraria del Sant Crist donà a la de la Puríssima dels ferrers els misteris del Betlem i de l'Epifania, d'ara endavant s'ocuparà de muntar dits misteris. Dia 15 de maig de 1817, festa de l'Ascensió, s'exposaren les túniques a la funció de l'hora baixa. En aquesta festa començà a sonar el registre del flautat de l'orgue, que era l'aportació de la Confraria del Sant Crist al dit instrument, que construïa Gabriel Tomàs, per valor de 8 lliures.

A la segona meitat del segle XIX la devoció continuà i es feien la funcions que ja eren tradicionals: la festa de l'Ascensió, el sermó de les Set Paraules, la processó del Sant Enterrament, i el trídium de Sant Miquel amb la processó; totes aquestes funcions anaven a càrrec, tant la part material com l'organització, de la Confraria del Sant Crist.

El 1896 el trídium de Sant Miquel tengué caràcter de rogatives per les guerres de Cuba i Filipines. El santcrist fou exposat a l'altar major i el 29 de setembre fou tret en processó, en la qual autoritats i poble demostraren "la gran estima i devoció" que Inca sentia envers del seu santcrist.

Per la festa de l'Ascensió de 1893, dia 11 de maig, vengué a predicar el sermó de l'ofici solemne Mn. Miquel Costa i Llobera; dinà a Can Amer, puix que el senyor era obrer del santcrist.

Ja en el segle XX es commemoraren els tres-cents anys de la suor miraculosa del Sant Crist. Dia 26 de setembre començà el trídium predicat per l'afamat missioner dels Sagrats Cors el P. Jaume Rosselló. La façana de la

parròquia fou il·luminada i s'escampà murtra a voler. Es féu ofrena d'una corona de plata a la imatge. Els obrers aquell any eren els Srs. Pere Amer i Rafel Ramis.

D'aquesta festa, en dóna complida informació el *Ca Nostra*, mestre Miquel Duran començà la seva publicació dia 5 d'octubre d'aquell any.

El Sant Crist fou col·locat a l'altar major, davall un dosser sumptuós i magnífic, un poble immens -diu la crònica del *Ca Nostra*- està a sos peus tres dies contemplant-lo; li fan vetles d'honor seguides totes les classes de la societat. El P. Jaume Rosselló predica sobre Crist, Rei de les virtuts, de la ciència i del progrés. La gent s'hi bolcà en multitud tant a la comunió general com a la processó del vespre del diumenge dia 29, segons les cròniques "tothom hi era." De les festes, en fou l'ànima Mn. Antoni Ferragut. El periòdic la *Gaceta de Mallorca* demanava que es fes un monument al Sant Crist i a la seva suor en el lloc que ocupava l'antiga església de l'Hospital. Al cap d'un any el *Ca Nostra* insistia en el projecte del monument. Vull pensar que el monument es féu, gràcies a la tenacitat de Mn. Gabriel Buades, en construir el centre parroquial, que Déu faci que despertí el zel pastoral dels responsables de la parròquia de Santa Maria la Major, capellans i seglars, i torni a tenir l'activitat i esplendor d'antany.

Inca no deixà d'estimar la figura del Crist crucificat, el mateix *Ca Nostra* l'any 1913 afirmava que Inca al seu Sant Crist "cada dia l'estima més i més."

Fruit d'aquesta estimació fou la idea de construir una nova capella que fou inaugurada el dia de la festa de l'Ascensió, 13 de maig de 1915. L'obra fou impulsada per l'ecònom Mn. Miquel Llinàs amb l'ajuda de la Confraria i de tot el poble, el projecte fou encarregat a l'arquitecte D. Guillem Reinés i la decoració corregué a càrrec de D. Pere Llorenç.

La Veu d'Inca de dia 15 de maig de 1915 publica un llarg article signat per Mn. Josep Aguiló, una poesia de mestre Duran, la transcripció de l'acta notarial i una crònica feta per mestre Miquel Duran. Crec que val la pena reproduir aquesta crònica perquè ens donarà prou compte del que fou la benedicció de la capella:

"BENDICIÓ D'UNA CAPELLA

En el dia de l'Ascensió del Senyor és celebrà la festa anyal del Sant Cristo i se fé la benedicció de la Capella nova. Tot el matí s'acostà a rebre el Pa Eucarístic moltíssima de gent, particularment a la comunió general. Se tenia l'encàrreg del Sr. Ecònom d'oferir les comunions a Jesús Sacramentat en desegravi de les brasfemies que se digueren als mitins de la Vaga de fusters.

A les 10, se fe la benedicció de la Capella que verificà el M.I. Mn. Francesc Mir. Cura-pàrroco de la Seu, assistit dels preveres Mossèn Palou, Mossèn Jaume i Mossèn Marquès. Apadrinaren la Capella el distingit propietari D. Pere Amer, quina família d'antic és capillera del Sant Cristo, i la virtuosa senyora Dª Maria Bennassar. La corporació municipal, presidida per D. Pere Balle, assistia a l'acte. Se cantà el Te-Deum d'En Tortell. Quan sortiren de la Capella fonda trobàren la Iglesia plena de gent fins demunt l'anti-presbiteri, i la nau tota magníficament il·luminada. Comensa l'ofici que celebrà i fonc servit pel mateixos preveres de la benedicció.

Estingué encarregat del sermó el M.I. Mossèn Nadal Garau, canonge Doctoral, que, ple d'entusiasme per la reforma, digué que dins aquella Capella la ciutat d'Inca e-hi tenia sintetisada la seva personalitat per quant era feta amb la suor de tots i guarda en son sí el Santíssim Sagrament, la prodigiosa figura del Sant Cristo i dels Sants Patrons Abdòn i Sènen. Feu història de la Venerada Imatge de Jesús i del miracle de les suors; inculcant al poble a estimà més i més aquesta joia de la pietat cristiana.

Se estrenà a Inca la missa Davídica d'En Perossi i el chor de l'himne de Mossèn Sales. Després de l'ofici seguí l'Hora canònica amb Nostr'Amo patent.

Al capvespre, cantades Vespres, se fé l'exercissi de la Bona Mort i la comunitat de preveres cantà els antics i populars goigs davant l'estimada Figura.

Tot el dia la capella fonc visitadíssima per totes les classes socials d'Inca. El Sr. Ecònom havia encarregat desde la trona que al passar per davant el Sant Crist tot-hom res`s un credo en protesta de fè contra les negacions de la existència de Deu i dels seus soberans atributs que li han volgut negar redaladissos descreguts que no son d'Inca.

Totes les persones que l'han visitada convenen que ès hermosíssima, alabant ferm l'arquitecte D. Guillem Reinés pel seu projecte i D. Pere Llorens per la gentilesa i art en que l'han sabuda deixar.

Hi ha una hermosa pintura de grosses dimensions que representa la Cena, feta per D. Bartomeu Payeras que també ha merescut generals elogis. Aquest quadre no se benei esperant per això sa festa dels Sants Patrons que n'hi haurà un altre de llest literalment en els fondos dels braços de la Capella.

La cúpula està il·luminada amb electricitat. An el cronista que està en contra de les clarors atrevides an els temples del Senyor li ha causat molt bon afecte la llum suau d'aquesta instal·lació, que no fà empegair els ciris. Les llums elèctriques de les quatre aranyes que penjen dels ànguls son de poca potencia i dona una claror igual i armoniosa.

Un amic nostro mos fà recordar que a la ressenya fassem menció del Senyor de ca'n Campaner que no sols consentí arrambar el trast necessari de la seva casa sinó cedir-lo gratuïtament, sens els qual no era possible tan hermosa reforma.

De tot en donam l'enhoirabona al Sr. Ecònom Mossen Miquel Llinàs que sens planyer sacrificis ni gastos ha dotat a nostra Parroquia de tan preuda joia."

En el número d'abans *La Veu d'Inca* ja havia publicat l'anunci de la benedicció i l'himne del Sant Crist d'Inca, lletra del seminarista Andreu Caimari i de Mn. Bernat Salas, organista de la Seu.

Molt més breu fou la ressenya que publicà el *Boletín Oficial del Obispado de Mallorca* de dia 15 de novembre d'aquell any, ho fa dins la secció "Crònica de la Diócesis."

"Mayo Dia 13 En la parroquia de Inca el Rdo. Sr. D. Francisco Mir, Cura Párroco de la Catedral, bendice solemnemente la capella restaurada del Santo Cristo, actuando de padrinos los distinguidos señores D. Pedro Amer Sastre y Dª Maria Bennassar."

La "nova" Confraria del Sant Crist

He posat nova entre cometes, ja que crec que se l'hauria de considerar la successió de l'antiga confraria, si més no es podria dir que fou una revitalització de l'antiga confraria, com sol passar al llarg de la història. Per tant, amb tots els respectes he d'afirmar que no crec que es pugui dir que la Confraria fou fundada l'any 1945 i molt manco que sortí per primera vegada a la processó, perquè com hem vist era l'encarregada ja en el segle XVII d'organitzar la processó del Divendres Sant. Així, no parlaré de fundació sinó de revitalització. Fou amb motiu d'una setmana d'oració i penitència; aprofitant el fervor i el cultiu espiritual del moment Mn. Sebastià Garau i Fiol convocà un grup de persones de les quals foren capdavanters els Srs. D. José Erenca Alvarado, metge, i D. Joan Cabrer Mas, apotecari. Es feren gestions davant el rector i el bisbe, i redactaren uns estatuts, que foren aprovats el 18 de novembre de 1944.

La primera preocupació que tengué aquesta nova junta fou fer gestions per a la realització d'un tron per portar la sagrada figura a les processons de Setmana Santa, es féu l'encàrrec a l'escultor D. Miquel Sacanell de Palma, que juntament amb el seu germà dugué a terme el projecte. El cost fou de 30.000 pessetes, un pressupost molt alt per a aquell temps, però que fou pagat en subscripció popular que durà uns quants anys. El tron es va decidir que es portaria sobre les espatlles de setze homes voluntaris, així sorgí la figura del portador; el primer any ja es feren tres torns, dos de gent civil i un de soldats, tots ells voluntaris i amb gran honor per poder realitzar aquesta tasca.

L'any 1984 fou elegit nou president el senyor Josep Coll Terrassa, es potenció l'entrada a la Confraria de dones i menors, i se n'accentuà el caire espiritual i social. També s'ha comprat un nou local per custodiar el tron del Sant Crist, ja que l'antic local fou expropiat per l'Ajuntament per embellir els entorns de la parròquia de Santa Maria la Major.

Les composicions poètiques

Ja hem parlat de diverses composicions poètiques dedicades al Sant Crist, Mn. Andreu Caimari, mestre Miquel Duran, el P. Miquel Colom, Antem Ferretjans, Gabriel Pieras i altres han dedicat alguna poesia al Sant Crist d'Inca, alguna d'elles musicada, com és el cas de l'escripta pel seminarista Andreu Caimari amb motiu de la nova capella que esdevingué l'himne del Sant Crist, musicada per Mn. Bernat Salas. Hem parlat abans d'unes cobles que foren musicades. Ja hem dit que pel març de 1810 l'acòlit Rafel Ramis compongué la música de les cobles per a aquests tres dies. Eren aquestes cobles el que ara anomenam goigs? De fet, encara ara a alguns llocs, per exemple a Ferreries, de Menorca, parlen de cobles per referir-se als goigs. Els llibres de goigs del segle XVIII i XIX que es troben a la biblioteca pública de Palma duen el títol *Coblas i loores*. El fet és que l'any 1811 consta que Mn. Gabriel Ramis pagà una lliura i dos sous per la lletra dels goigs que "se han fet per el Sant Christo"; igual es va pagar el mestre de capella per la solfa i deu sous per 400 estampes d'aquests goigs. Sabem el que es va pagar, però no consta qui foren els autors de la lletra i de la música, encara que no seria gens desgavellat pensar que fos l'acòlit Rafel Ramis.

Però, i què són els goigs? Són una composició poètica, popular, del gènere líric escrita en alabança de Déu, de Jesús, de Maria, dels àngels o dels sants, i fins i tot n'hi ha de profans, i destinada a ser cantada, sobretot, a les diades.

A Inca en el segle XVIII ja hi havia goigs impresos a Santa Maria la Major, a la Mare de Déu del Carme i a la Mare de Déu dels Àngels.

Dels goigs del Sant Crist, se n'han fet diverses edicions: les dues primeres sembla que foren impreses a la impremta Villalonga de Ciutat de Mallorca. Després Miquel Duran publicà la col·lecció "Obradors de Ca-nostre", el número 1 són els goigs del Sant Crist; després el mateix Duran en féu una o dues edicions més sense especificar res més que el peu d'impremta; una d'aquestes edicions fou reproduïda a l'*Aplec de goigs de la ciutat d'Inca* publicat per "XIMBELLÍ" i una altra edició que fou repartida en una de les festes dels anys 1984 o 85, realitzada també per "XIMBELLÍ." L'any 1995 foren novament editats en la festa de l'Ascensió, dins la col·lecció "XIMBELLÍ", el n. 7, amb algunes correccions de llengua i d'estil, i foren l'ofrena que, amb motiu de les noces d'or, féu el matrimoni D. Joaquim Cortès i Fuster i Dª Joana Ma. Forteza i Cortès.

Per acabar voldria contar una anècdota que fa uns dies, no gaires, em contaren. Amb motiu del 400è aniversari visità l'església de Santa Maria la Major i la figura del Crist un dels dirigents de l'església dels mormons, i parlant amb algunes persones tragueren el tema de la suor de la venerada imatge; ell sense immutar-se digué: "Tant fa que sigui històrica o no aquesta suor, el que realment és important és el gran moviment de fe que hi hagut entorn d'ella". Crec que molts hi estarem d'acord.

Moltes gràcies.

RECULL DOCUMENTAL SOBRE LA INDÚSTRIA DEL CALÇAT DURANT LA GUERRA CIVIL. EL CAS DE LA FÀBRICA DE CAN MELIS (INCA 1936-1939)

MIQUEL PIERAS VILLALONGA

Aquesta ponència complementa un altre estudi que tractava la situació de la indústria del calçat a Mallorca, i a Inca en particular, durant la dècada dels anys 30 del segle XX.¹ En aquell treball s'explicava que l'inici de la Guerra Civil va provocar que moltes fàbriques de calçat de Mallorca es militaritzassin, és a dir, que dedicassin la seva producció, gairebé íntegrament, a servir l'exèrcit de Franco. En general, la situació per fabricar calçat a la Península per a l'exèrcit franquista era difícil ja que moltes indústries estaven sota control del govern republicà, moltes indústries quedaven destruïdes pels combats i part dels obrers de les fàbriques estaven incorporats a ambdós exèrcits, estaven empresonats per motius ideològics o simplement havien desaparegut.

Les relacions comercials dels industrials del calçat mallorquins amb la Península varen quedar completament aturades al principi de la Guerra Civil. A poc a poc, passats uns mesos, es varen anar obrint alguns ports comercials de la Península. Així es van poder restablir relacions comercials, però només amb el sector "nacional" de Franco. Això provocava que els empresaris mallorquins no tinguessin accés a una important quota del mercat peninsular, el qual estava sota control de la República. A més, els sabaters de Mallorca tenien moltes dificultats per servir les comandes que es feien des de la Península. Els motius són diversos. Per una banda, com ja s'ha dit, les comunicacions hi eren molt difícils. Per altra banda, hi havia una gran manca de matèries primeres. Les relacions comercials exteriors de Mallorca eren molt complicades i això dificultava l'arribada de pell, sola, tatxes, agulles, maquinària... I si a això hi afegim que les autoritats militars i els nous sindicats controlaven qualsevol mena d'intercanvi comercial, ens trobam que era molt difícil poder fabricar calçat de forma normalitzada, com abans del juliol de 1936. A més, les noves autoritats dirigiren la indústria del calçat cap a la fabricació de productes destinats a l'exèrcit franquista i la matèria primera es destinava a aquesta mena de fabricació.

¹ Pieras Villalonga, Miquel. "La indústria del calçat a Mallorca (1929-1939). El cas d'Inca" a *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ed. Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 141-151.

Aquest treball vol mostrar una petítíssima part de la correspondència que es generà a la fàbrica Melis d'Inca entre 1936 i 1939 amb l'objectiu d'oferir documentació de primera mà als historiadors interessats a conèixer millor els aspectes econòmics i socials d'aquell període. La documentació que es presenta està formada per documents rebuts i enviats a la fàbrica Melis entre 1936 i 1939.

Sovint la documentació d'una empresa sol esser poc generosa amb dades que no siguin únicament administratives o de caire econòmic. Però la situació excepcional d'aquells moments féu necessari que l'avorrida correspondència normal d'una empresa amb els seus clients que reflecteix comandes, factures, lletres de canvi, retorns, albarans... incorporàs aspectes socials i humans extraordinaris.

La documentació, majoritàriament cartes, s'ha agrupat per temes. De cada tema hi ha uns pocs documents que exemplifiquen la situació de la fàbrica i dels seus clients, proveïdors, obrers, etc. Quant a les cartes que apareixen transcrits, totes tenen el mateix encapçalament. En primer lloc figura el nom de la persona, empresa o institució que redacta la carta, seguidament hi figura la data de redacció, després hi apareix el nom de la persona o institució que rep la carta, finalment hi ha el text pròpiament dit de la carta.

Tipologia dels documents segons la seva temàtica:

- Documents que fan referència a venedors minoristes o intermediaris de calçat que comanen producte a la fàbrica.
- Documents que fan referència a la provisió de matèries primeres.
- Documents que fan referència a venedors o proveïdors de matèries primeres de la zona republicana que anuncien la reobertura de relacions comercials o expliquen la situació a la qual es troben després de l'arribada a la seva zona de l'exèrcit franquista.
- Documents que fan referència a la fabricació de calçat per a l'exèrcit franquista (provisió i repartiment de matèria primera, manca de treballadors especialitzats, contractes amb l'exèrcit...).
- Documents que fan referència a obrers de la fàbrica que lluiten a la guerra com a soldats.
- Documents de la Falange sobre la situació laboral de la fàbrica.
- Documents de bancs sobre la situació comercial durant la guerra.

DOCUMENTS QUE FAN REFERÈNCIA A VENEDORS MINORISTES O INTERMEDIARIS DE CALÇAT QUE COMANEN PRODUCTE A LA FÀBRICA

Document 1

8-agosto-1938

Eladio Lahoz. C/ Generalísimo Franco. Santa Isabel-Fernando Poo

Melis. Fàbrica de calzado. Inca

Muy señores míos:

Conociendo los artículos de su fabricación les agradecería me remitiesen catálogo o listas de precios de zapatos para sra., caballero y niño, y botas fuertes para campo o agua, y al mismo tiempo podrán mandarme algunas muestras en paquete postal a reembolso para sobre ellas poderme dar una clara idea y hacerles el primer pedido de ensayo.

El pago podría efectuarse bien girándoles telegráficamente o bien abriéndoles un crédito bancario a su favor realizable contra la entrega de la documentación correspondiente.

Aguardando sus gratas noticias, quedo de Udes.

Muy atto. y s. s. q.e.s.m.

Document 2

22-septiembre-1938

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Eladio Lahoz. C/ Generalísimo Franco. Santa Isabel-Fernando Poo

Muy Sr. mío:

Recibí su atto. escrito 8 del pasado, sintiéndome completamente imposible atender sus deseos enviándole catálogos, ya que la poca producción sobrante, después de haber atendido las necesidades de nuestro glorioso Ejército para quien está destinada nuestra producción, lo que sobre se reparte entre la clientela de casa. Sin embargo si le interesara recibir alguna caja de mis artículos, puede indicármelo que sin fijar fecha, le mandaré en cuanto tenga ocasión. Quedando a su disposición, le saluda atentamente , su affm. s. s. q.e.s.m.

Document 3

24-agosto-1937

José Barcina. C/ Iturrubide, 76, 2º. Bilbao

Melis. Fábrica de calzado. Inca. Sr. Dn. Antonio Melis. Inca Mallorca

Muy sr. mío: Por la presente queda vd. autorizado para remitirme con la mayor urgencia, doscientos cincuenta pares de zapatos para caballero de boxcalf negro y cien pares de boxcaf de color también para caballero en hormas de bien calzar, es decir, anchas como las que sirvió en los últimos géneros servidos el año 1936.

Sin otro particular me reitero de vd. afm. s. s.

José Barcina.

Document 4

26-agosto-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

José Barcina. C/ Iturrubide, 76, 2º. Bilbao

Muy sr. mío:

Correspondiendo a su telegrama 24 del actual, he de manifestarle no tener en este momento nada en existencia, no obstante tan pronto disponga de alguna partida, le haré remesa, si bien no puedo precisar fecha. En Freudenberg y dónbola marrón y negra el precio de pesetas es 32,00.

En boxcalf y color, si v. pudiese conseguir pieles en ésa, le podría fabricar cuantos materiales enviase ya que en ésta es imposible conseguirlo y teniendo v. bastante fabricación en Bilbao, como también en Vergara y Estella, le sería fácil conseguir pieles y algo de suela. Todas aquellas pieles que v. envíe y que no rebase el precio de 3,00 pesetas el pie, le fabricaré el artículo a pesetas 25,00 el par y si fuese superior, sería con el aumento correspondiente al precio de la piel, sobre la base de dos pies el par.

Si me autoriza para hacerle alguna remesa le haré tan pronto pueda L/ a 8 d/v contra entrega de documento.

Sin otro particular, me repito de v. attº. s. s. q.e.s.m.

Document 5

18-febrero-1937

Eusebio Bastida (zapatería y almacén de calzado "Las Tres BBB"). Plaza de España, 9. Vitoria

Dn. Antonio Melis. Inca

Muy seños mío:

Necesitando adquirir calzado de modelos de verano de señora y caballero mucho le agradecería a v. se sirva

manifestarme si está en disposición de poder servir y en tal caso si me podría enviar modelos cargándomelos en cuenta y que me sirviesen para hacer pedido.

Desde luego para facilitar las operaciones estoy dispuesto a ofrecerle pago al contado.

Tengo noticias de que algunos fabricantes de esas Islas han puesto o van a poner depósitos de calzado en Sevilla a fin de facilitar la venta en el territorio liberado y si así fuese le ruego también me lo comunique y me diga sus instrucciones para poder adquirir género en tales depósitos.

Doy a v. gracias anticipadas y pendiente de su contestación queda suyo affo. s.s.

E. Bastida.

Document 6

16-febrero-1938

Calzados Bata SA. Tetuán

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Muy señores nuestros:

Nos permitimos de dirigirnos a vds. de hacernos el favor comunicando a nosotros –lo mejor por la vuelta de correo- lo siguiente:

1º Si le fuera posible de abastecer nuestras sucursales de Melilla, Ceuta, Tetuán y Larache con la mercancía de su fabricación.

2º Nos hiciera falta mensualmente aproximadamente 4500 pares de calzado y además 8000 pares de goma en blanco, marrón y negro.

3º Si les fuera a vds. posible de expedir la dicha cantidad de mercancía con toda la seguridad cada mes.

4º De comunicarnos todas sus condiciones de expedición y de pago.

Les seríamos a vds. muy obligados de servirse enviarnos su catálogo de su fabricación con sus precios respectivos de venta CIF Ceuta y CIF Melilla.

Esperando sus gratas noticias quedamos de vds. muy attos.

Calzados Bata SA Tetuán.

Document 7

1-abril-1938

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Calzados Bata SA. Tetuán

Muy sres. Míos:

Es en mi poder su attº. escrito 16 de pdo. marzo y en su contestación he de manifestarle que de momento no puedo ofrecerles mis artículos, ya que toda la producción está acaparada por el servicio de nuestro glorioso Ejército.

Pasadas estas circunstancias, será para mi muy satisfactorio pasarles ofertas de los artículos de mi fabricación. Quedándole muy agradecido, me repito de vds. attº. s.s. q.e.s.m.

Document 8

18-noviembre-1937

José L. Valcárcel. C/ Prim, 2. Burgos

Sr. Dn. Antonio Melis. Inca

Muy Sr. mío: Después de saludarle y deseándole esté sin novedad, la presente es para esperar de su atención se tome la molestia de contestare por correo avión, diciéndome si podría servirme los calzados que al final detallo.

Por lo expuesto le da las gracias por anticipado su affmo s.s.q.b.s.m.

José L. Valcárcel

Botina con elásticos en ternera negro o color box-calf piso suela

Brodequí corte inglés en ternera negro o box-calf piso suela.

Dígame precios de zapatos de cr^o en negro y color a base de modelos lisos.

Document 9

24-noviembre-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. D. José L. Valcárcel. c/ Prim, 2. Burgos

Muy sr. mío: Es en mi poder su muy atento escrito 18 cte. celebrando se encuentre bien, por aquí sin novedad (G.A.D.) De momento me es completamente imposible servirle género, debido a que sólo fabrico calzado para nuestro glorioso ejército. No obstante tomo buena nota y tan pronto me sea posible fabricar algo, le avisaré, pues deseo poder atender a mis buenos clientes.

Sin otro particular, me repito de v. muy att^o. s.s. q.e.s.m.

Document 10

3-agosto-1937

Almacenes Viuda Celestino Vázquez. C/ Paz, 1. Orense

Sr. Dn. Antonio Melis. Inca

Muy sr. mío:

Regreso de mi hijo José. Se encuentra ya en ésta y viene muy satisfecho de las deferencias que le ha dispensado, y deseo verles por ésta para corresponder a las mismas.

Nuevo pedido. Acompaño nota de pedido de los recibidos del modelo 1000 así como ampliación al pedido que mi hijo dejó en esa según duplicado del 7 de julio que espero esté y lo remita sin pérdida de fechas, ya que confío lo mandará enseguida, es decir, que el pedido que ahora se le hace es aparte de lo que tiene en fabricación.

Forma de pago. Como manda las factura contra pago de efecto y esto le será bastante quebranto, no tengo inconveniente si a vd. le interesa que al recibo de la factura dar orden a la Banca March para que este importe sea abonado en su ct^a.

Asunto pieles. He mirado en uno de los almacenes de ésta y no tienen boxcal lo que sucede que como esto está requisado tienen dificultades para la venta, yo creo que personalmente esto se obtiene, ya que en esta provincia fabrican calzados ordinarios en piso de suela y ésta además la obtienen, cuando más a base de pieles. Mi hijo hizo amistad con Ruiz de Alda que tiene una fábrica de curtidos en Estella (Navarra) y le indicó que algo fabrican y que sería conveniente se visitase, por lo tanto puede dirigirse a esta casa por indicación de mi hijo, por si pueden obtener estas pieles.

Confiando que mis pedidos pendientes sean pronto remitidos queda de vd. afm^a. Y s.s. q.e.s.m.

José Vázquez

Document 11

23-agosto-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sra. Vda. de Celestino Vázquez. C/ Paz, 1. Orense

Muy Sra. Mía: correspondiendo a su att^o. escrito 3 del actual he de manifestarle haber separado pedido del que he tomado buena nota y fabricaré tan pronto pueda pues no ignora v. las dificultades en que tropezamos para

conseguir materiales. Si vd. pudiese adquirir y mandarlos, tendríamos resuelto el problema y podría fabricarle cuanto le fuese preciso, esfuerzo que deberá hacer, ya que está v. a un paso de las industrias y no le causaría gran molestia conseguirlo.

Mucho celebro el retorno de su hijo D. José y que le haya sido grata la estancia en Mallorca.
Sin otro particular, le saluda atentamente su affm^o. S.s. q.e.s.m.

Document 12

27-septiembre-1937

Almacenes Viuda Celestino Vázquez. C/ Paz, 1. Orense

Sr. Dn. Antonio Melis. Inca.

Muy sr. mío:

Pedidos pendientes. Su carta del 23 de agosto ha sido en mi poder y me hago cargo de las dificultades que tienen para la fabricación y desde luego en esta pueden conseguir algunos materiales pero para ello precisa autorización, aunque desde luego hay mucha escasez de los mismos.

Como para la fabricación de calzados de sra. llevan poco material es fácil conseguirle por ésa.

Con el agrado de siempre les saluda y queda de vd. afm^a y s.s.q.e.s.m.

José Vázquez

Document 13

8-noviembre-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sra. Vda. de Celestino Vázquez. C/ Paz, 1. Orense

Muy Sra. mía: Poseo su att^a. 16 del actual y respecto a los pedidos pendientes me es completamente imposible atenderles por falta de artículo pues vd. no ignora la escasez de material que tenemos en esta.

Si a v. le es fácil encontrar tanto pieles como suela y quiere vd. molestarse en enviarlo con la mayor rapidez le fabricaré los artículos que le hagan falta, cotizándole los precios en relación al precio de los materiales.

En espera de sus noticias, le saluda atentamente, su affm^a s.s. q.e.s.m.

Document 14

26-noviembre-1937

Almacenes Viuda Celestino Vázquez. C/ Paz, 1. Orense

Sr. Dn. Antonio Melis. Inca.

Muy sr. mío: Poseo su atento escrito fecha 8 de los ctes y he de participarle que es del todo imposible conseguir en la España Nacional los artículos de pieles y gomas ya que se dedican la mayoría de las fábricas a hacer calzados para nuestro glorioso ejército.

He recibido estos días varias facturas de género que comprara mi hijo José cuando estuvo es ésa y los mandan con suela importada y goma importada. A ver si vd. puede conseguir algo y me manda el pedido pendiente seguidamente.

Cuando lo visitó mi hijo José, v. le enseñó unas pieles de ante en color marrón que ya estaban según le dijo vd. destinadas para esta su casa. Mucho le agradecería no dejase de mandarme esa partida ya que estoy falto de ese artículo.

En espera de su contestación, le saluda atentamente su afma. Y s.s.q.e.s.m.

José Vázquez.

Document 15

14-octubre-1937

Melis. Fàbrica de calzado. Inca

Sra. Vda. de Gabirondo. Tolosa

Muy sra. Mía: Poseo su atto^o escrito 25 del ppdo. septiembre en el que se interesa por unos pares de dónbola. Tomo buena nota para cuando me sea factible podérsele servir, si bien he de manifestarle que tengo la fàbrica ocupada para la fabricaci3n de calzado para nuestro gloriosos ej3rcito, no sabiendo cuando podr3 disponer de art3culo para civil lo que le comunico para su buen gobierno.

Quedando a su disposici3n, le saluda muy atentamente su affm^o s.s. q.e.s.m.

Document 16

8-marzo-1938

Jos3 Garc3a Luque. Calzados Sublime. C/ Granada, 61. Málaga

Sr. Don Antonio Melis. Inca

Muy sr. mío: En la última visita que hizo a ésta plaza su viajante D. Antonio López, le hice pedido para vd. de 64 pares. Posteriormente me escribi3 anunciándome que los art3culos hab3an sufrido una variaci3n en los precios y que ten3an un aumento de 2 pesetas en par, que de ser conforme me servir3an seguidamente mi pedido. Le contest3 a vuelta de correo con mi conformidad, pero como pasan fechas y no tengo noticias de dicho pedido y se trata de art3culos de caballero que me son muy precisos, he de agradecerle que haga lo posible por servírmelos cuanto antes.

Favor que espero de vd. por lo que le anticipa gracias su aff^o s.s. q.e.s.m.

Jos3 Garc3a

Document 17

14-marzo-1938

Melis. Fàbrica de calzado. Inca

Sr. D. Jos3 Garc3a Luque. Calzados Sublime. C/ Granada, 61. Málaga

Muy sr. mío: Correspondiendo a su att^o escrito de 8 del ct. He de manifestarle que a pesar de mis buenos deseos no me es posible atenderle, pues tengo toda mi producci3n destinada a las necesidades de nuestro glorioso Ej3rcito Nacional, pero en cuanto pueda dedica algo para civil, tendr3 mucho gusto en ofrecerle mis art3culos, ya que siempre he tenido mucho inter3s en sostener relaciones comerciales con su apreciable firma.

Sin otro particular, le saluda atentamente su affm^o. s.s. q.e.s.m.

DOCUMENTS QUE FAN REFERÈNCIA A LA PROVISI3 DE MATÈRIES PRIMERES

Document 18

16-julio-1937

Melis. Fàbrica de calzado. Inca

Cintas para empaquetar. Cordones para Calzado. Sr. D. Enrique Sureda. Felanitx

Muy sr. mío: Refiriéndome a la remesa de cordones que me ha enviado como resulta que vienen de diferentes colores y lo que necesito es color marr3n, diga si se los entrego a alguien de esta plaza que v. tenga inter3s o si se los devuelvo a ésa.

Esperando sus noticias, me repito de v. atto^o s.s. q.e.s.m.

Document 19

19-julio-1937

Sr. D. Enrique Sureda. Felanitx

Sr. Dn. Antonio Melis. Inca.

Cintas para empaquetar.

Cordones para Calzado.

Muy sr. mío: Recibida la suya del 16 cte. Puede entregar el género a D. Bartolomé Payeras Ferrer de Inca, con su factura y, al girar, giraré a nombre del Sr. Payeras o bien si no lo quiere así le mandaré nueva factura a su nombre. Desde luego es imposible poderle servir conforme sus deseos por cuanto estos cordones son fabricados con algodón hilado en Mallorca que no permite el tintarse y precisamente tienen que tintarse los cordones una vez fabricados y los tintes son paquetes de los empleados para tintes caseros, por todo ello como digo es imposible poder conseguir siempre el mismo color, ahora bien, si no tienen prisa en los cordones podría ir separándole cada día los mazos que más se aproximasen al color que v. me remita como muestra, pero esto como es natural tiene que ser que v, no tenga prisa en recibir los cordones por cuanto se tardará más o menos tiempo en ello.

En espera de sus noticias atentamente le saluda

E. Sureda

Document 20

20-julio-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. D. Enrique Sureda. Felanitx

Cintas para empaquetar.

Cordones para Calzado.

Muy sr. mío: Es en mi poder su attº escrito 19 del cte. y en su contestación he de manifestarle que, debido a la mucha falta que me hace, por esta vez me quedaré con los cordones en cuestión, pero en lo sucesivo tiene que procurar que sean del color pedido. En la confianza de ser atendido, me repito de v. attº s.s. q.e.s.m.

Document 21

24-agosto-1937

Antonio López (CASA AMARILLA CALZADOS) C/ Ramón y Cajal, 31 y 33. Jerez de la Frontera

Sr. D. Antonio Melis. Fábrica de Calzados. Inca

Muy sr. Mío: Confirmo a Vd. Mi cta. 13 del cte. Con notas nº2 al 10 que supongo en su poder.

Adjunto notas de pedidos nº10 bis y 11 al 115, las que no dudo encontrará de conformidad con sus instrucciones.

Ruego a Vd. Que tanto de mi carta anterior del 13 como de esta me acuse recibo para saber que las mencionadas notas son en su poder. Con esta fecha me llega su attº 10 del cte. De cuyo contenido quedo impuesto.

Siento muy de veras no poderle complacer en el encargo de las pieles bajo la forma de pago contra entrega de documentación en esa, ya que verá, este asunto no es mío, sino de un vendedor al que no le interesa o no tiene por costumbre operar mas que de la forma indicada en mis cartas anteriores, de pago sobre entrega de mercadería y tratándose de una cantidad de esta índole, no me es posible reunirla entre mis amistades para poderles complacer, pues si se tratase de una cantidad más pequeña hubiese intentado reunirlas entre mis amistades para haberle enviado dichas pieles, ya que yo carezco por completo de fondos para poder comprar.

Si las notas enviadas las ha de servir y cree conveniente enviarme la documentación para que yo me ocupe de

entregarla y cobrar su importe, no tengo inconveniente en ocuparme de la compra de dichas pieles y pagarlas con las pesetas correspondientes a las mencionadas remesas, enviándole por reposición bancaria el resto que pueda sobrar, así como factura y detalles correspondientes que justifiquen el dinero invertido.

Sin otro asunto de momento queda pendiente de sus gratas órdenes sus mas att^o aff^o s.s. q.e.s.m.

Antonio López.

Document 22

31-agosto-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Antonio López. (CASA AMARILLA CALZADOS). C/ Ramón y Cajal, 31 y 33. Jerez de la Frontera

Muy sr. mío:

Es en mi poder su att^o escrito 24 del pasado del que he separado pedidos.

He de comunicarle no poder admitirlos en firme, ya que quedan sujetos a los cambios de precios que tengan las primeras materias para su fabricación.

Tenemos una comisión que ha salido de compras al extranjero y no podemos precisar los precios que resultarán los géneros que adquieran.

Es indispensable si algún cliente importante interesa zapatos, que se procuren suela y pieles y los manden por su cuenta, única manera de asegurarse artículo, ya que en Mallorca tenemos agotadas las existencias, porque la producción de las tenerías de la región está intervenida para calzado militar.

Sin otro particular, me repito de vd. Att^o. s.s. q.e.s.m.

Document 23

13-agosto-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sra. Vda. de Juan Herrero. Logroño.

Muy sra. Mía: Poseo la copia de uno de sus escritos de fecha 10 de julio y respeto a los pares que interesa, he tomado nota para atenderla, pero son tantas las dificultades que en estos momentos se tropiezan para la adquisición de materiales, que en estos momentos sale una comisión de fabricantes para la península española liberada con el fin de adquirir suela y pieles y en caso negativo saldrá al extranjero a ver si podremos atender debidamente el ejército y parte de la demanda civil.

Si v. le fuese posible adquirir pieles, mucho le agradeceré se interese en proporcionarme lo más que pueda y entonen sería fácil servirle lo que pudiese necesitar v. en zapatos.

Sin otro particular, me repito de v. att^o. s.s. q.e.s.m.

Document 24

10-septiembre-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sra. Vda. de Juan Herrero. Logroño.

Muy sra. Mía: Poseo su att^o escrito 3 del actual y enterado del mismo me es grato comunicarle puede hacerme envío de diez docenas boxcalf negro y diez color, como también decirme la cantidad que tiene disponible. Procure que la remesa sea lo más gruesa posible para que pueda ocuparla en brodeguines que mucha falta me hace.

Una vez recibidas dichas pieles, podré atenderles de cuanto necesite. El envío puede hacerlo a la Agencia Izquierdo de Sevilla para reexpedirlo a ésta.

En espera de sus noticias, me repito de v. att^o. s.s. q.e.s.m.

Document 25

19-noviembre-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sra. Vda. de Juan Herrero. Logroño.

Muy sra. Mía: Confirмо mis escritos del 11 del ppdo. septiembre (por avión) en los que le autorizaba me enviase diez docenas boxcalf color y diez en negro, rogándoles me diese la existencia, para darle nueva orden.

Como hasta la fecha no tengo ninguna noticia, le agradeceré me conteste las causas, ya que el no recibir el género me perjudica enormemente.

En cuanto al pago, puede v. girar contra documentos, o como mejor le convenga, lo que no podemos es estar sin género. En espera de sus noticias le saluda muy atentamente, su affm^o. s.s. q.e.s.m.

Document 26

10-agosto-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca. Lorenzo Marqués.

Sr. D. Onofre Terrasa. C/ San Francisco, 288. Santiago de Chile

Muy sr. mío: Sin ninguno de sus escritos a que hacer referencia, deseo que la presente le halle bien en compañía de toda su familia, por ésta todos bien.

El objeto de la presente es para manifestarle que ha salido para ésa mi hijo Gabriel en plan de paseo y estudiar la posibilidad de negocio con Chile. Mucho le agradeceré que si le interesa sacar el dinero que tengo en la Cooperativa, haga v. uso del poder que le tengo conferido y le entregue lo que le solicite con el fin que no tropiecen con dificultades. Uno de estos días mandaré la fe de vida de mis familiares para que no haya duda alguna en abonarles el importe a mi favor.

Sin otro particular y con saludos a su sra. a nombre de mi familia y deseando pronto abrazarle, le saluda atentamente, su affm^o s.s. q.e.s.m.

Document 27

31-agosto-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca. Antonio Melis

Sr. D. Antonio Ferrer E. Santiago de Chile

Apreciable amigo: Sólo cuatro letras para saludarle y desearle que al recibo de la presente se halle disfrutando de buena salud en compañía de su sra. esposa e hijos. María y yo estamos muy bien A.D.G.

Don Antonio, el principal objeto de esta es para manifestarle que mi sobrino Gabriel Marqués embarcó para ésa de Chile el 18 del presente mes, aprovechando la oportunidad de que en los momentos actuales no hace falta, por estar dedicados exclusivamente a la fabricación de calzado para el Glorioso Ejército Nacional, pues no requiere tanto cuidado como el civil. Él va en viaje de negocios por lo que suplico a vd. se interese por si necesita alguna orientación y que le ayude en lo que pueda. Él es muy buen muchacho y trabajador, como podrá comprobar al tratarle.

Le agradeceré le deje ver algo de su fábrica y hacerle probar algunas cosas. Estaba en la sección aparado que es su fuerte. Ya que está ahí vea manera si se podría exportar de Chile para España cabritilla finas, boxcalf grueso y suela delgada, en fin cambien impresiones y póngame al corriente.

Como podrá comprender, me hubiese gustado poderle mandar algunas de las cosas que yo sé le gustan, pero como hizo el viaje en avión, fue completamente imposible y lo guardaré para mejor ocasión. Deseo me cuente como le van los negocios, pero estoy enterado que van bien, él ya le contará toda nuestra marcha.

Sin más por hoy, con cariñosos saludos para su sra. esposa e hijos y respectivas familias en nombre de María y mío, y v. reciba un fuerte abrazo de su amigo que le aprecia y e.s.m.

Nota. Todo lo que haga por mi sobrino, hágase cuenta que lo hace por mí.

Document 28

10-diciembre-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca. Antonio Melis

Sr. D. Antonio Ferrer E. Santiago de Chile

Muy apreciado y distinguido amigo: Salud completa le deseo en compañía de su distinguida familia, y me es grato expresarle mis buenos deseos de que pasen unas felices navidades y de que el próximo año nuevo les depare toda suerte de ventura y prosperidades.

En fecha 31 del ppdo. agosto, le escribí una carta que supongo en su poder y a la que no he recibido contestación. Le recomendaba a mi sobrino Gabriel Marqués. Por el mismo he sabido que se ha retirado vd. del negocio y que está edificando un chalet cerca de Valparaíso, por todo lo cual me alegro mucho, pues ello es prueba evidente de que le van las cosas bien. Ya deseo esté pronto de regreso mi citado sobrino para que personalmente me cuente todas sus impresiones de por ésta. Le supongo enterado de cuanto pasa por ésta, pero gracias a Dios se vislumbra para muy pronto el día de la victoria final para bien de nuestra querida España y entonces se animará vd. a hacer un viajecito por aquí y podremos cambiar impresiones personalmente.

Con recuerdo a toda su familia especialmente a su sra. de parte de la mía, se despide afectuosamente su amigo que le aprecia.

Document 29

13-diciembre-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Exmº Sr. D. Luis García Guijarro. Palma

El abajo suscrito acude a Ud. en súplica para que se autorice la exportación de veinte toneladas de aceite de oliva, en envases de un kg., dos y cinco, cuyos productos serían enviados a la república de Chile y en compensación se importarían pieles curtidas de cabrío y vacuno, en la proporción de una peseta de producto español por cuatro de productos chilenos.

Los productos que deseo importar, hoy se adquieren en Alemania con un 50% más caros que los chilenos y ello representaría una economía muy considerable, por lo que espero de Ud. sea atendida mi demanda en bien de nuestra economía.

Dios guarde a Ud. muchos años para el bien de España.

Document 30

22-julio-1937

Sindicato de fabricantes de calzado de Mallorca

Sr. Don Antonio Melis. Inca

Muy sr. mío: confirmo mi escrito 15 del actual por el que le pedía ptas. 5880 como anticipo para el pedido que este sindicato pasa a Italia y como quiera no tengo aviso de que haya vd. ingresado esta cantidad en el Crédito Balear y siendo necesario que el sr. Espinosa salga de viaje esta semana le suplico que ingrese con toda urgencia el importe antes citado dándome aviso por carta a mí directamente.

Es espera de quedar atendido en bien de la organización de nuestro sindicato queda de vd. afmo. S.s.q.e.s.m.
Antonio Deyá. Presidente

Document 31

14-julio-1937

Sindicato de fabricantes de calzado de Mallorca
Sr. Don Antonio Melis. Inca

Muy sr. mío: por acuerdo de la junta general del sindicato de fabricantes de calzado celebrada en el día de ayer se convino que don Juan Pericás y don Antonio Munar salieran de viaje para ver de conseguir la compra de primeras materias para la fabricación de calzado (suela, pieles, clavos, alambres, etc.)

Si vd. se interesa por la adquisición de dichos artículos puede anticipar la cantidad en efectivo que tenga por conveniente y al mismo tiempo indicar a este sindicato los géneros por los que se interesa señalando las características más aproximadas de los mismos con el fin de que la comisión tenga una idea de las compras que conviene realizar.

El sindicato ni los srs. Comisionados aceptan ninguna responsabilidad en lo que se refiere a la obligación de invertir el efectivo que vd. anticipe pues ello depende de las existencias que puedan encontrar y la conveniencia de los precios.

Las compras que se realicen corren de cuenta y riesgo de los fabricantes que hayan pasado sus pedidos y aceptarán los géneros que se les entregue y a los precios que resulten sin derecho a reclamación alguna, dándose para ello un voto de confianza a los comisionados para que actúen como más convenga a los intereses de los asociados.

El ingreso puede efectuarlo a nombre de Antonio Deyá S. L. en el Banco Hispano Americano dando aviso a éste sindicato.

Queda de vd. afmo. S.s.q.e.s.m.

Antonio Deyá. Presidente.

Document 32

12-febrero-1938

Sindicato de fabricantes de calzado de Mallorca
Antonio Melis. Inca

Muy sr. nuestro: habiendo llegado a ésta la primera partida de productos procedentes de Italia, cuyo pago se ha verificado por mediación de los bancos locales y por tanto la distribución de dicha mercancía está sujeta a las condiciones convenidas con los mismo, le estimaremos se sirva ingresar en la Banca March a la cuenta del "sindicato de fabricantes de calzado" cuenta nº 3 la cantidad de ptas. 6200 cuya suma le será reintegrada con mercancía que el sindicato le entregará oportunamente.

Atentamente le saludamos

Antonio Deyá. Presidente.

Document 33

11-agosto-1938

Sindicato de fabricantes de calzado de Mallorca
Antonio Melis. Inca

Muy sr. nuestro: el sr. director del parque de intendencia nos comunica que el sr. teniente coronel jefe de los servicios de intendencia ha resuelto que, vista la corta existencia de primeras materias de que se dispone actualmente, podrían los sres. fabricantes de calzado conceder las vacaciones a sus obreros que nos las hayan disfrutado durante la próxima semana.

Lo que le comunicamos para su cumplimiento

Atentamente le saludamos

Antonio Deyá. Presidente.

DOCUMENTS QUE FAN REFERÈNCIA A VENEDORS O PROVEÏDORS DE MATÈRIES PRIMERES DE LA ZONA REPUBLICANA QUE ANUNCIEN LA REOBERTURA DE RELACIONS COMERCIALS O EXPLIQUEN LA SITUACIÓ A LA QUAL ES TROBEN DESPRÉS DE L'ARRIBADA A LA SEVA ZONA DE L'EXÈRCIT FRANQUISTA

Document 34

16-noviembre-1937

Onofre Jiménez. Jovellanos, 34. Gijón

Sr. D. Antonio Melis. Inca (Mallorca)

Muy sr. mío: Al grito de "¡arriba España! y "¡viva el generalísimo Franco!", me dirijo a v. para saludarle atentamente después de tantos meses de esclavitud roja, esperando y deseando vivamente que nada les haya ocurrido ni a v. ni a los suyos.

A la vez, y para reanudar nuestras relaciones comerciales, le agradeceré me envíe un extracto de cuenta, para confrontar con mis anotaciones, y una vez de acuerdo, cumplir con v. honradamente, como siempre fue mi norma. A pesar de haber sido saqueado mi establecimiento en los primeros meses, sin dejarme ninguna de las existencias, e incautado finalmente los rojos del local, por declararme faccioso, de nuevo quiero resurgir en mi trabajo, para lo cual cuento con un seguro que tenía hecho a todo riesgo, por un total de ptas. 130.000 el cual responderá de mis deudas pendientes.

El hombre que se traza un camino de honradez y trabajo en la vida, tiene derecho a lo que anteriormente le digo, creyendo prestar así el servicio que todos debemos a nuestra patria, una, grande y libres. ¡Arriba España! ¡Viva el ejército español! y ¡Viva siempre Franco!

Le envía un cordial saludo su afmo. Y s.s.

Onofre Jiménez.

Document 35

6-diciembre-1938

Faustino García Martínez. Tercio de Fronteras. Ochogavía (Navarra)

Sr. don Antonio Melis. Inca

Muy sr. mío: En fecha de ayer recibo una carta de mi casa de Nájera (Logroño) adjuntándome otra suya de fecha 23 de noviembre próximo pasado que le acuso recibo y paso a corresponderle seguidamente.

Como podrá apreciar por mi carta presente, me encuentro en el ejército pues pertenezco al reemplazo 1929 y fui movilizado hace 14 meses, por este motivo no he activado mi correspondencia como tampoco mi negocio pues me encuentro alejado de él por mi situación militar.

No obstante, si consigo incorporarme unos días a mi actividad comercial, en la fecha que me sea posible, tendré al forma de corresponderle como v. siempre se ha merecido para dejar zanjado el asunto que v. menciona, pues de no haber sido por las actuales circunstancias que a todos afectan, estaría zanjado.

Le ruego me conteste v. a este destacamento y me diga que fue de su representante sr. Martínez, pues hace año y medio estuve en Bilbao a buscarlo en su casa y no pude dar con él, y como es persona que le tengo gran estimación tengo gran interés en saber sus noticias.

Y por su asunto no se preocupe que será altamente correspondido en la fecha que me sea posible repasar todas mis cuentas.

Aprovecho muy gustoso esta ocasión para saludarle deseando se encuentren todos bien y quedo siempre a sus órdenes afmo. S.s. q.e.s.m.

Faustino García.

Document 36

19-noviembre-1937

Eduardo Ferran Esteve. Fábrica de curtidos. Aldeatejada-Vistahermosa (Salamanca)

Sr. D. Antonio Melis. Inca

Muy sr. mío: ruégole se sirva tomar la debida nota que la Comisión de Bienes Incautados de Salamanca me ha autorizado el cobro de todos mis créditos en la zona liberada, rogándole pues que a la mayor brevedad posible se sirva ingresar a mi cuenta corriente de la Banca Matías Blanco de Salamanca o al Banco de España de la misma, la cantidad de pesetas 939,25 importe del saldo que vd. e adeuda por géneros servidos por mi casa de Igualada (Barcelona) anteriores al Glorioso Movimiento Nacional.

Si vd. desea cerciorarse de lo manifestado, puede dirigirse a la Comisión de Bienes Incautados (delegación de hacienda) de Palma de Mallorca, donde tienen ya nota de ello.

Si lo desea girase a su cargo por este importe, rogándole que conteste a vuelta de correo.

Espero sus noticias y me reitero de vd. affmo. S.s. q.e.s.m.

Document 37

3-abril-1938

Eliseo Fernández. Hotel Maroño. Santander

Sr. Dn. Antonio Melis. Inca

Muy sr. mío y amigo:

Aunque no tuve la atención de haberle escrito, ya le supongo informado de que con motivo de coincidir en vacaciones tuve la gran suerte de que el Glorioso Movimiento me haya cogido en mi pueblo (León) donde afortunadamente hemos padecido por poco tiempo los procedimientos de la barbarie Roja que como en todas partes dejó huellas de su peculiar actuación con las personas dignas entre cuyos casos de desgracia le nombro el de Dn. Marcelino Rubio y uno de sus hijos ingeniero, salvándose de milagro otro de ellos que después de una tragedia enorme consiguió esconderse en Bilbao. Este sr. es como lo supongo informado hermano de Dn. Laureano Rubio, y a éste propósito y aunque también le creo enterado le diré que Dn. Laureano consiguió salir hace cuatro o cinco meses con su familia de Madrid y está también en el pueblo, y por cierto que me dice en una tarjeta que me escribe con fecha 30 del pasado que de fecha 12 del mismo que recibieron noticias de que su cuñado Alba por las que les dice está bien, que es lo que se puede decir. En fin que lo esencial es que vivan y que como creo que esto toca a su fin ya veremos con lo que nos encontramos que no será nada agradable.

Yo, desde hace unos meses y por insistencia de algunos clientes, me puse en contacto con nuestros proveedores con el fin de procurarles algunos artículos dadas las necesidades, y contándole a vd. entre una de mis atenciones obligadas, le detallo unos artículos que me permití enviarle, y en las condiciones que lo hago para otros clientes de esa Isla.

En cuanto al pago lo recibo por transferencia en mi cuenta corriente en ésta, bien en el Hispano Americano o Español de Crédito, pero de forma que venga a libre disposición que es como lo recibo de otros.

Sin otro particular mis afectuosos recuerdos para Dn. Lorenzo y vd. reciba el afecto de su buen amigo

Eliso Fernández.

Detalle del envío efectuado en 30/3 en Gv. A Dn Amadoro Cardona (Vigo)

5 Dnas. Box n. Mendd 19/24

6 Dnas. Box 101 Mendd 12/14 (Pies 2.188,1/4 a 4,65. Emb. 2 fdos. 12)

Document 38

26-abril-1938

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. D. Eliseo Fernández

Hotel Maroño. Santander

Muy sr. mío: Con gran satisfacción recibí su att^o escrito 3 del actual en el que me informa que por estar gozando de las vacaciones se libró de que el glorioso movimiento nacional le encontrara en la zona roja, habiéndose librado del suplicio de estos bandidos.

Mucho celebro que D. Laureano y su familia hayan podido escapar de Madrid así como D. Álvaro esté bien. Nada me dice de su primo D. José, deseando tener noticias.

Aquí todo sigue igual, trabajando mucho para nuestro glorioso Ejército, no pudiendo fabricar ni un solo par para civil, pero como parece que esto se va acabar pronto, entonces podremos dedicarnos a la fabricación corriente.

Mucho agradezco la atención de la remesa de pieles que me tiene anunciada. Si tiene ocasión de hacer alguna remesa más se lo agradeceré.

Sin otro particular, sabe que puede disponer de este su affmo. S.s. q.e.s.m.

Document 39

17-agosto-1939

Ernesto Baumann SA. Avenida Jacquard, 1. Tarrassa (Barcelona)

Sr. Don Antonio Melis Ferrer. Inca (Baleares)

Muy sr. nuestro: Nos es grato comunicarle que actualmente volvemos a fabricar algunos artículos para la fabricación de calzado, tales como forrería, metis negro y marrón, imitación dónoglas, todo cromo puro según muestras adjunto.

Las badanas forro las vendemos al precio ya fijado por el comité sindical del curtido, de acuerdo con la Comisaría de Abastecimientos y Transportes...

Estos precios son sobre estación o agencia de esta plaza y las condiciones de pago son, transitoriamente, contra entrega del género o documentos.

Sin otro particular y en espera de poder reanudar nuestras relaciones comerciales con su respetable casa, saludándoles atte. Ss. Ss.

Document 40

29-abril-1939

Viuda de Ramon Bertran. C/ del Río, 5. Gironella

Sr. D. Antonio Melis

Muy sr. mío: Después de saludarle debo decirle que acabo de recibir su carta del 20 del corriente y referente a lo que me dice de su giro de pesetas que yo le adeudo pues, de momento, me es del todo imposible poder atenderle, pues primero he de decirle que en el día 7 de septiembre de 1936 murió mi esposo que EPD y el día 10 de enero de 1937 me colectivizaron el negocio y en condiciones que se hacían cargo del activo y del pasivo, y casi hemos pasado dos años y medio con muchas penas. El caso es que nada y a nadie pagarán y me han dejado en la miseria. Ahora estamos arreglando esto de volvemos cada uno a su casa, por que esto pasó a todas las zapaterías del pueblo y esto es que yo de momento no puedo atender ningún pago, pues no tengo ni dinero ni género y todavía la tienda cerrada hasta que este asunto esté arreglado. Así es que espero de vd. que se hará cargo de mi situación y no girará por que no podría atender y haría gastos. Tan pronto yo vea que puedo cumplir le avisaré. De vd. muy agradecida s.s. q.e.s.m.

Document 41

6-marzo-1939

Joan Aragay. C/ Pi i Margall, 76. Caldes de Montbui
Sr. D. Antonio Melis

Muy sr. mío: Después de dos años y medio de interrupción forzosa de nuestras relaciones comerciales y con la satisfacción de ver ya liberada Cataluña entera por el glorioso ejército nacional me place saludar a v. por medio de la presente.

Al propio tiempo y si en ello no hay inconveniente le agradecería tomase nota del pedido siguiente: 6 pares zapato caballero color nº 39,40,41,42,43,44 y 6 pares zapato caballero negro nº 39,40,41,42,43,44.

Vd. mismo puede escoger el modelo que le parezca.

También le agradecería me incluyera un catálogo de su casa.

Puede disponer de la forma de pago de dicha factura.

Con gracias anticipadas le saluda affto. Su s.s.

Juan Aragay

DOCUMENTS QUE FAN REFERÈNCIA A LA FABRICACIÓ DE CALÇAT PER A L'EXÈRCIT FRANQUISTA (PROVISIÓ I REPARTIMENT DE MATÈRIA PRIMERA, MANCA DE TREBALLADORS ESPECIALITZATS, CONTRACTES AMB L'EXÈRCIT...)

Document 42

29-enero-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca
Jefatura de la defensa móvil de Baleares. Palma

Exmº señor: Con objeto de poder hacer el cierre de libros de contabilidad de balance e inventario propios de fin de año ppdo. me permite suplicar a Vd. se digne conceder permiso especial de unos quince días a mi contable el cabo Matías Tugores Ferragut que pertenece a la 2ª compª del 2º batallón de ese regimiento destacado en La Puebla, cuyo individuo fue reincorporado el primer día del Movimiento Nacional Salvador de España.

Gracia que espero alcanzar del recto proceder de v.s.

Viva España.

Document 43

1-junio-1937

Intendencia de la Comandancia naval de Baleares. Jefatura de abastecimientos
Melis. Fábrica de calzado. Inca

Don Antonio Villar y Pérez de los Ríos, comandante de intendencia de la armada y jefe de abastecimientos de esta base naval. Certifico que el fabricante de calzado D. Antonio Melis está confeccionando para el Batallón de Infantería de Marina por orden de esta jefatura, la cantidad de quinientos pares de borcegués.

Con objeto de que el fabricante de curtidos Ros y Estarás pueda facilitar de acuerdo con la intendencia militar a la cual dará parte del suministro que a continuación se determina.

Tenera engrasada extra: 1250 pies.

Suela extra: 1000 kgs.

Extiendo y firmo el presente documento en Palma a 1 de junio de 1937.

Antonio Villar.

Document 44

10-junio-1938

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. Comandante Rivas. Infantería de Marina. Palma

Muy Sr. mío:

Ayer recibí la autorización de Intendencia Militar autorizándome para fabricar quinientos sesenta y un pares de botas para el batallón infantería de marina rogándole active la gestión para que me sea entregado el material necesario para la fabricación de dichos pares, ya que tengo verdadero interés en poder servirles conociendo la falta que les hacen. Mañana le haré envío de sus zapatos, que espero le irán bien.

Rogándole no descuide me sean servidos los materiales con urgencia, le saluda su atto^o. S.S. q.e.s.m.

Document 45

9-agosto-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. Teniente Coronel Jefe de intendencia militar. Palma

Muy sr. mío: Me es grato comunicarle haber recibido la piel y suela que me fue designada para la fabricación de 2450 pares para esta Intendencia, de los cuales 1000 serán entregados el 11 del cte. teniendo los 1400 restantes todos en fabricación, faltándome recibir la suela que me fue designada para el 19 y 26 del pppo. Julio, 571 kg. Hija de Joaquín Pujol y 483 kg. De Francisca Rubert que de haber tenido dicha suela en mi poder a su debido tiempo, habría quedado totalmente servido el pedido de referencia.

Me es muy grato saludarle y repetirme de v. att^o. s.s. q.e.s.m.

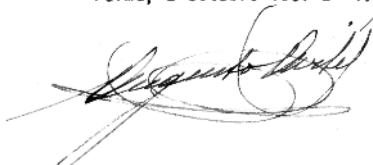
Document 46

PARQUE DE INTENDENCIA
DE
PALMA DE MALLORCA

Número..... 1425

Con la mayor urgencia se servirá V. poner a la disposición del Sindicato de Fabricantes de calzado los artículos que al respaldo le indico los cuales le serán devueltos por dicho Sindicato tan pronto se reciba una partida del mismo género próxima a llegar de Italia.

Dios guarde a V. muchos años
Palma, 2 Octubre 1937-2^a T.

Sr. D. Antonio Melis, Fabricante de Calzado.
Inca

2-octubre-1937

Parque de intendencia de Palma de Mallorca. Augusto Avilés
Sr. D. Antonio Melis. Fabricante de calzado. Inca

Con la mayor urgencia se servirá v. poner a la disposición del Sindicato de fabricantes de calzado los artículos que al respaldo le indico los cuales le serán devueltos por dicho Sindicato tan pronto se reciba una partida del mismo género próxima a llegar de Italia.

Dios guarde a v. muchos años.
Palma, 2 octubre 1937. 2^oT.

Respaldo que se cita.

20 Kg. hilo empalmillar de 8 cabos
5 Kg. hilo pespuntear blanco 8 cabos

Document 47

5-octubre-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. Director del Parque Intendencia. Palma

Muy sr. mío: En su escrito del cte. se me ordena ponga a disposición del Sindicato de Fabricantes de calzado, 20 kg. hilo empalmillar de 8 cabos y 5 kg. hilo respunpear blanco de 8 cabos.

Como quiera que los 40 kg. del hilo empalmillar recibido tuve que entregar a D. Antonio Beltran de esta 10,300 Kg. y 2,150 kg. a D. Bartolomé Seguí de Alaró por habérmelos prestado anteriormente (y que lo hice antes de recibir su nota) habiendo fabricado también con dicho hilo 1400 pares, 900 que entregué el 2 del cte. y 500 que estoy terminando, resultando que únicamente podría facilitar 5 Kg. hilo empalmillar y de respunpear sólo me quedan 4 Kg. de los 10 que recibí, siéndome imposible por lo expuesto, poner a su disposición la cantidad que interesan, no obstante de lo que me resta pueden disponer, esperando no me dejarán sin existencia, con el fin de poder seguir trabajando.

Dios guarde a v. muchos años y siempre a su disposición, le saluda muy atentamente, su afm^o. s.s. q.e.s.m.

Document 48

11-marzo-1938

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. Teniente Coronel. 1er. Jefe de Intendencia. Palma

Muy sr. mío: Visto el informe nº 1267 "sección de servicios" el que ha sido desfavorable para que los obreros que adjunto detalle aparte, fuesen autorizados para trabajar con el fin de atender las necesidades de intendencia.

Al declarar la capacidad de producción de mi fábrica en fecha 22 de diciembre último y ratificado el 22 enero, tenía pedidos de esta intendencia de 6200 pares que fue aumentadazo en febrero a 8800, y como en este mes de marzo ha sido nuevamente aumentado a 12500 pares que es la capacidad máxima contando con el personal que solicito, vengo en suplicar nuevamente a U. S. gestione la autorización de la Superioridad, con el fin de atender debidamente las necesidades de intendencia militar.

En espera será atendida mi súplica, quede a la disposición de U.S. cuya vida guarde Dios muchos años para bien de España.

Document 49

10-julio-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. D. Lorenzo Fluxá. Inca

Muy distinguido amigo: Como delegado del sindicato del ramo, me es grato comunicarle que ayer me fue confiado un pedido para infantería de marina, habiéndome manifestado la necesidad sea fabricado con mucha urgencia, necesitando para ello doscientos kg. de suela y trescientos pies de engrasado, cuyos géneros me pide dicho cuerpo, sean de la casa Ros Estarás.

Espero que el sindicato autorizará esta entrega de géneros, aparte de la cantidad proporcional que me corresponde para el pedido de intendencia.

Una vez en mi poder el pedido oficial, lo presentaré al presidente del sindicato para hacer las anotaciones debidas a las fichas correspondientes.

Aprovecho la ocasión para saludarle y repetirme de v. att^o. s.s. q.e.s.m.

Document 50

23-febrero-1938

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. Presidente fabricantes calzado. Palma

Muy sr. mío: en esta fecha recibo el reparto del pedido para fabricar en el mes de marzo en el que me designan pares 12500.

En fecha 22 diciembre último, hice una declaración de la capacidad de producción de mi fábrica en que manifestaba poder producir 350 pares diarios y quinientos dándome el personal que tengo reclamado cuya relación de individuos y cuerpos a que pertenecen acompañaba (ha sido rectificado en 22 enero último) y como hasta la fecha no me han sido incorporados a la fábrica, sin ellos, a pesar de mis buenos deseos me será imposible la cumplimentación del pedido, esperando hará las gestiones necesarias para que me concedan el personal reclamado, con el fin de poder atender debidamente las necesidades de Intendencia. En espera de sus noticias, me repito de v. att^o. s.s. q.e.s.m.

Document 51

23-febrero-1938

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sindicato de fabricantes de calzado. Casa de España, 16.Palma

Muy sres. Míos: me es grato corresponder a su att^o. escrito del 6 del cte. dándome por enterado que de orden de la superioridad sólo se puede fabricar calzado militar, dejando en absoluto de fabricar artículo civil para caballero. Respecto a la producción puedo fabricar haciendo un esfuerzo 400 pares diarios o sean diez mil mensuales si bien con esta cifra rebaso con creces la producción declarada de 22 de diciembre ppdo. ratificada el 22 febrero que era de 350 pares diarios, siempre que se me concediera el personal de la nota adjunta podría fabricar 500 pares, cuyo personal no me ha sido concedido, debiendo que agregar ahora nuevos incorporados que aparte detallo.

Con el fin de atender las necesidades de Intendencia sin reparar esfuerzos he podido con el escaso personal de que dispongo fabricar la elevada cifra de 400 pares diarios por lo que ruego de este Sindicato para nuevas adjudicaciones no me designen más que diez mil pares mensuales.

En espera será atendida mi demanda, le saluda atentamente su affmo. S.s.q.e.s.m.

Document 52

1-julio-1938

Sindicato de fabricantes de calzado de Mallorca

Antonio Melis. Inca

Muy sr. nuestro: tenemos confianza de que algunos sindicatos, poco escrupulosos o inconscientes de la gran responsabilidad que contraen, han realizado operaciones de venta o han empleado para otros usos, artículos que les ha entregado este sindicato para aplicar exclusivamente a la fabricación de calzado militar, por lo que le prevenimos que tales hechos constituyen un grave delito y que de comprobarse algún caso de esta naturaleza será seguidamente denunciado a la autoridad militar.

Le saludamos atentamente
Antonio Deyá. Presidente.

Document 53

27-octubre-1938

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. delegado nacional sindicalista. Sindicato de fabricantes de calzado de Mallorca. Palma

Muy sr. mío: cumplimentando su circular general nº 122, le detallo los siguientes datos:

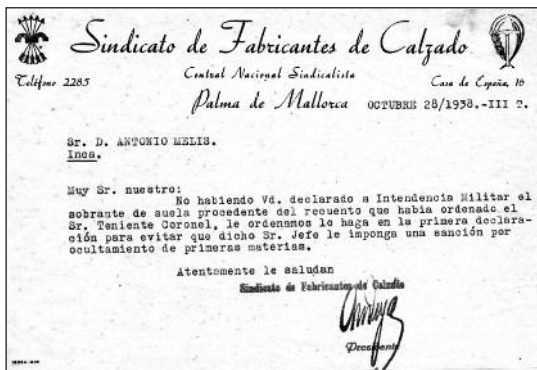
Bombardeo 27 agosto de 1936

Daños causado a mi fábrica ptas. 272,20

Calle de la Industria

Con saludos nacional-sindicalistas, me repito de v. att^o. s.s.q.e.s.m.

Document 54

28-octubre-1938

Sindicato de fabricantes de calzado de Mallorca

Sr. D. Antonio Melis. Inca

Muy sr. nuestro: no habiendo vd. declarado a intendencia militar el sobrante de suela procedente del recuento que había ordenado el sr. teniente coronel, le ordenamos lo haga en la primera declaración para evitar que dicho sr. jefe le imponga una sanción por ocultamiento de primeras materias.

Atentamente le saludan

Antonio Deyá. Presidente.

Document 55

23-diciembre-1938

Sindicato de fabricantes de calzado de Mallorca

Sr. D. Antonio Melis. Inca

Estimado camarada: informada esta presidencia de que por parte de algunos compradores de calzado se intenta ejercer soborno sobre los fabricantes de calzado al objeto de conseguir el incremento de sus compras, te participo que la junta provincial de abastos ha ordenado que cualquier insinuación que se haga en este sentido se seguidamente denunciada por mediación de este sindicato.

Aprovecho esta ocasión para recordarte que estás obligado a adquirir las primeras materias propias para la fabricación de calzado a precios de tasa autorizados por la autoridad competente y que cualquier intento o insinuación en sentido contrario a estas disposiciones deberás denunciarla a esta presidencia para que ésta a la vez pueda formular la correspondiente denuncia a la junta de abastos...

Confío que reconocerás el buen deseo que me anima para conseguir el sostenimiento del prestigio de este sindicato y espero que tú te convertirás en un leal colaborador de esta presidencia para perseguir a todo aquél que intentase con sus actos socavar el buen nombre de esta organización y encarecer indebidamente nuestros productos.

Por Dios, por España y su revolución nacional sindicalista.

El presidente.

Document 56

Parque de intendencia de Palma de Mallorca
Contrato de compraventa

En la ciudad de Palma de Mallorca a los dos días del mes de febrero de mil novecientos treinta y ocho, se procede a contratar entre la Junta Económica de este Parque, representada por su presidente don Augusto Avilés Linares, con asistencia del señor comisario de Guerra don Luis López Becerra y don Antonio Melis Ferrer fabricante de esta isla la compra de cinco mil pares de borceguíes reglamentarios claveteados con clavos de gota de sebo en su planta y tacón al precio de 19 pesetas y 80 céntimos uno (total 99.000,00 pesetas), construcción y precio aprobados por el Excmo. Sr. Intendente General del ejército nacional con sujeción a las siguientes condiciones:

Primera.- Deberán reunir las condiciones técnicas fijadas y ser iguales al modelo presentado.

Segunda.- La total entrega deberá tener lugar dentro del plazo mínimo que permita la máxima capacidad de producción de su fábrica debidamente empacada y rotulado.

Tercera.- El pago, una vez efectuada la entrega y obtenida de la autoridad a quien por su cuantía corresponda la aprobación del gasto que representa este contrato, se efectuará en la forma reglamentaria prevenida y estará sujeto al descuento del 1,30% de pagos del Estado.

De acuerdo ambas partes contratantes y para obligarse a su cumplimiento, firman el presente por duplicado y a un solo fin en la Plaza y fecha indicadas.

Augusto Avilés.
Lorenzo Marqués
Interviene: El comisario de guerra.

Document 57

Inca 22 de diciembre de 1937

Operarios que son indispensables para continuar haciendo la producción completa de los pares que he declarado a intendencia por ser dichos individuos insustituibles en las máquinas que manejan:

Francisco Bauzá Mateu: infantería del 11 batallón 2ª compañía. Máquina de respuntar
Ramón García Seguí: infantería del 11 batallón 4ª compañía. Máquina auxiliar montado
Juan Ferrer Prats: infantería del 11 batallón 4ª compañía. Máquina respuntar
Antonio Grau Ferrer: infantería del 11 batallón 4ª compañía. Máquina amartillar cercos
Andrés Seguí Payeras: infantería del 11 batallón 4ª compañía. Máquina clavar cercos
Juan Morro Martorell: infantería del 11 batallón 2ª compañía. Máquina clavar tacones
Juan Maimó Corró: infantería del 11 batallón 2ª compañía. Máquina desvirar cantos
Bartolomé Truyol Llompart: Artillería destacado en Illetas. Máquina empalmillar
Firmado:
Antonio Melis

DOCUMENTS QUE FAN REFERÈNCIA A OBRERS DE LA FÀBRICA QUE LLUITEN A LA GUERRA COM A SOLDATS

Document 58

19-agosto-1938

Francisco Bauzá

Sr. D. Antonio Melis

Muy señor mío:

Tengo una gran alegría en poderles participar de mi estado, y también una gran satisfacción en poderles escribir la presente que le halle con tanta salud como la que yo disfruto.

Tomé en la presente el gusto de comunicarle los días ausente que he pasado en este tiempo diciéndole el recorrido que estos haciendo por tierras españolas.

Primero me dispensará al no despedirme de v. y también a sr. dn. Lorenzo, pero comprenderá que tuvimos poco tiempo para despedirse de todas sus obligaciones y también de mi familia. Como fue cosa rápida uno no tiene tiempo para tener las gentes satisfechas. Así pues espero su bondad que tendrá en no tomarlo a pecho, sr. Antonio. El día 14 del mes de julio nos pusimos pies al barco con dirección a Vinaroz y siguiendo la ruta hacia Castellón, pues la travesía me gustó muchísimo pero los pueblos muy destrozados por los malditos marxistas rojos. En el pueblo de Villareal nos dieron varias horas para pasearnos por el pueblo y vi varios edificios con solamente las paredes y algunos con sólo el solar. Nos dirigimos a Artamar en donde tuvimos que concentrarnos por varios días así que pasé los días dentro de los montes y bosques, entre sol y cielo. Pues le diré que en estos montes lo que sobra son vacas y lo que faltan son varias mujeres para uno divertirse un rato.

Después pasados varios días nos marchamos al frente de Cataluña y antes estuve en el frente de Valencia así que en poco tiempo recorrí mucho. Ahora me encuentro en el citado frente de Cataluña donde estoy satisfecho porque uno no puede tener lo que el corazón pide; y anhela en tenerlo pronto una gran tranquilidad y un buen reposo, así que añoro los pueblos e mi querida isla mallorquina y también mis compañeros de trabajo y más mi querida y amada madre, todo por España hasta la última gota de sangre. Participarás muchos saludos al sr. Lorenzo Marqués y también al encargado de la fábrica y después a mis compañeros de mi rincón, y a Catalina del envase y a sus alumnas y a mi amada madre por mediación de Antonio Genovart que estoy bueno y espero pronto abrazaros a todos y v. reciba muchos saludos de su operario y dispón de él en cuanto le sea útil, siempre a sus respetos que los soy

Francisco Bauzá

Mi dirección es

4º blón de Bailén 24

4ª división de Navarra

Cuerpo Ejército de Galicia

2ª compañía. (estafeta nº 4)

Document 59

14-mayo-1937

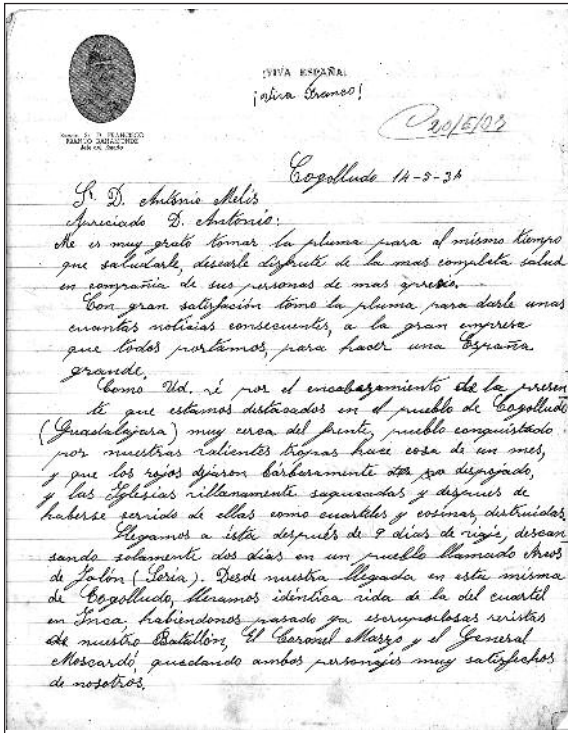
Bartolomé París. Cogolludo. Ejército del Norte. Segunda Brigada División de Soria.

Plana Mayor del 1r. Batallón de Palma

Sr. D. Antonio Melis

Apreciado D. Antonio: Me es muy grato tomar la pluma para al mismo tiempo que saludarle, deseándole disfrute de la más completa salud en compañía de sus personas de más aprecio.

Con gran satisfacción tomo la pluma para darle unas cuantas noticias consecuentes a la gran empresa que todos portamos para hacer una España grande.

Como vd. ve por el encabezamiento de la presente que estamos destacados en el pueblo de Cogolludo (Guadalajara) muy cerca del frente, pueblo conquistado por nuestras valientes tropas hace cosa de un mes, y que los rojos dejaron bárbaramente despojado, y las iglesias villanamente saqueadas y después de haberse servido de ellas como cuarteles y cocinas, destruidas.

Llegamos a ésta después de 9 días de viaje, descansando solamente dos días en un pueblo llamado Arcos de Jalón (Soria). Desde nuestra llegada en esta misma de Cogolludo, llevamos idéntica vida de la del cuartel de Inca, habiéndonos pasado ya escrupulosas revistas de nuestro batallón el coronel Marzo y el general Moscardó, quedando ambos personajes muy satisfechos de nosotros.

Como puede observar ya llevamos recorrido más de media España. Desembarcamos en Sevilla y hemos pasado por las capitales de Mérida, Salamanca, Valladolid, Cáceres y estamos a unos 2 kilómetros del frente por la parte más cerca, siendo de mucha tranquilidad y es que pasan muchos días sin

cruzarse ni un solo tiro y cuando lo hacen son muy claros, pues no me imaginaba nunca encontrarme con tanta tranquilidad y buenos alimentos. Sin más espero dará muchos recuerdos a Don Lorenzo y su familia de parte mía, también creo que dirá a mi padre que estoy bien, y que les mando muchos recuerdos para todos, y sin más por hoy se despide con un fuerte apretón de manos que lo soy.
Bartolomé París.

Document 60

20-junio-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. D. Bartolomé París. Cogolludo

Amigo Bartolomé: Con gran satisfacción he recibido tu escrito de fecha 14 del ppdo. mayo, celebrando tu feliz llegada a ésa y que te encuentre bien de salud, nosotros por aquí gozamos de igual beneficio.

Celebro mucho te encuentres tan contento como en tu carta se hace entrever. Ahora lo que tenéis que hacer es seguir cumpliendo con vuestro deber y muy pronto celebraremos juntos la victoria final que hará grandes a nuestra querida España.

Por aquí todo sigue normalmente. La fábrica trabaja unos cuantos días a la semana y fabricamos calzado para nuestro glorioso ejército.

He comunicado a tu padre haber recibido tu escrito y se ha puesto muy contento de ver que estás bien. Te saluda y te manda un abrazo.

Tanto mi sra. como D. Lorenzo y familia han estado contentos de tus recuerdos y me ruegan te salude de su parte y recibe un fuerte apretón de manos de tu amigo.

Document 61

14-mayo-1937

Jaime Gual. Cogolludo. Vicente Amengual. Cogolludo
Sres. D. Antonio Melis y Marqués

Muy sres. nuestros: Cogemos la pluma para manifestarles nuestro buen estado de salud, deseándolo igual o mejor para vdes. y sus señoras esposas e hijos A. D. G.

Seguramente se habrán enterado por mediación de mis queridos padres que nos encontramos en un pueblo llamado Cogolludo, de la provincia de Guadalajara. Todo el batallón sigue sin novedad. Llevábamos siete días de viaje y gracias a Dios no fuimos molestados para nada.

Al desembarcar en Sevilla, tomamos tren pasando por las provincias de Valladolid, Salamanca, Burgos, Soria y algunas otras que no recuerdo. En fin haciendo una vuelta mucho más larga que la que hice cuando marché a África.

Aquí estamos la mar de bien. Por las mañanas hacemos un poco de instrucción. Por las tardes nos paseamos o vamos a tomar algún baño en un río que hay muy cerca.

Bartolomé París está en el mismo batallón y M. Llompart. Vicente Amengual y yo estamos en la misma compañía que es la de ametralladoras.

Aquí tenemos el frente a dos kilómetros y se oyen muy bien los tiros.

Ayer vino el General Moscardó a pasarnos revista. Hicimos unos cuantos movimientos delante de él y quedó muy agradecido de los mallorquines.

Para no cansarle más voy a terminar mandándoles muchos abrazos y recuerdos para sus señoras esposas e hijos y sin olvidarlo para nuestras familias.

Que lo somos

Jaime Gual

Vicente Amengual.

Nota. Mucho les agradecería si no ha de molestarles de pasar por mi casa y decirles a mis padres que les he escrito cuatro cartas. Esto es por si acaso se hubieran extraviado dichas cartas.

Nuestras señas:

Ejército del Norte, 2ª Brigada.

División de Soria, 1r. Batallón de Palma de Mallorca, Cñia. de ametralladoras. Cogolludo. Guadalajara.

Document 62

20-junio-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sres. Jaime Gual y Vicente Amengual. Cogolludo

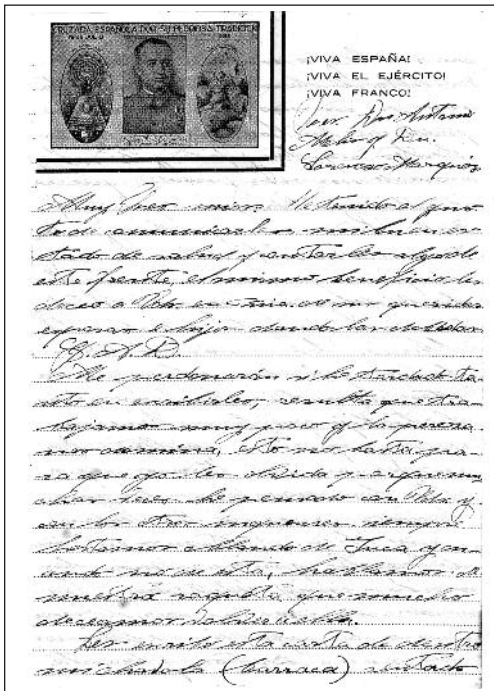
Muy sres. míos: Con gran satisfacción he recibido vuestro escrito de fecha 14 del ppdo. mayo celebrando vuestra feliz llegada a ésa y que os encontréis bien de salud, nosotros por aquí gozamos de igual beneficio.

Celebro mucho que os encontréis tan contentos por ésa, ahora lo que tenéis que hacer es seguir cumpliendo con vuestro deber y muy pronto celebraremos juntos la victoria final que hará grande a nuestra querida España.

Por aquí todo sigue normalmente, la fábrica trabaja unos cuanto días a la semana y se fabrica calzado para nuestro glorioso ejército.

Recibid recuerdos de D. Lorenzo y Gabriel y de mi esposa y de los de la fábrica y un afectuoso saludo de vuestro amigo.

Document 63

14-octubre-1937

Jaime Gual. Cogolludo

Sr. D. Antonio Melis. Sr. D. Lorenzo Marqués.

Muy sres. míos: He tenido el gusto de comunicarles mi buen estado de salud y contarles algo de este frente, el mismo beneficio les deseo a uds. en compañía de sus queridas esposas e hijos dando las debidas g.a.d.

Me perdonarán si he tardado tanto en escribirles. Resulta que trabajamos muy poco y la pereza nos domina. Esto no basta para que yo les olvide porque muchas veces he pensado con vds. y con los otros inquenses siempre estamos habando de Inca y cuando no de ésta, hablamos de nuestra roqueta que mucho deseamos volver a ella.

Les escribo esta carta desde dentro de mi chabola (barraca) sentado en el suelo y a una distancia de 300 metros de la canalla roja. Estamos en un monte llamado Traperero, que fue tomado por los valientes requetés y falangistas hace cosa de un mes y medio, que creo se enteraron uds. por el parte oficial. Pues como ya le dije estamos a 300 metros del enemigo y ni siquiera podemos asomar la borla del gorro porque

a esta distancia es muy fácil de dar al blanco. Los cobardes nos tiran balas explosivas. Ahora que nosotros también les damos mucho trabajo que hacer. Tenemos unas pequeñas aspilleras formadas con sacos terrosos y por ellas les mandamos los garbanzos que creo no les sientan muy bien. Estamos en compañía de requetés y nos pasamos las noches muy divertidos. Cuando empieza a oscurecer llamamos a los rojillos o ellos nos llaman a nosotros y durante dos o tres horas hablamos con ellos. Hay un requeté que toca el clarín y cada noche les toca algunos pasodobles que los rojos gritan entusiasmados ¡Ole! También hay un rojo que canta muy bien los fandanguillos que también les damos gritos de ¡Ole! Cuando estamos cansados de tocar y cantar, hablamos de toros, fútbol o les leemos nuestro parte oficial. Ayer les comunicamos los 24 aparatos que les derribamos en Zaragoza, que creo que al Sr. Azaña y a su inseparable compañero Miaja les dimos doble purgante. Así que por las noches somos algo amigos pero cuando amanece el día siguiente volvemos a continuar el tiroteo y el repicoteo de las ametralladoras. Yo también soy tirador de ametralladora, que creo que mis padres les habrán dicho que ascendí a cabo que hace ya casi un mes.

Me alegraría que la fábrica les marchase del todo bien, o sea, tal como Vd. deseen, que éste es mi deseo. De Vicente, por ahora no les puedo decir nada, es decir, sé que está muy bien, pero resulta que como él está en otra zona muchas veces estamos a más de tres kilómetros el uno del otro, como sucede ahora que estamos a más de cuatro. Muy pronto son relevarán y volveremos otra vez a estar juntos, que así lo deseamos nosotros. Saludarán de mi parte al sr. París, al sr. Simonet y a todos los de la fábrica y también a mis padres y sin olvidar a sus señoras esposas e hijos y unos fuertes apretones de manos para vds. de este su amigo que mucho les aprecia.

Jaime Gual
II A.T.

Document 64

6-enero-1938

Jaime Gual. Cogolludo

Sr. D. Antonio Melis

Muy sr. mío: La presente sirve para saludarle y darle las gracias por el regalo que no ha mandado por mediación de Miguel Llompart que llegó hace tres días.

Mi deseo es que al llegar la presente en su poder se encuentre disfrutando de una agradable salud en compañía de su señora y cuñados. Yo muy bien G.A.D.

Espero habrán pasado buenas fiestas, un poco tristes habrán sido por tener algunos familiares o sus hijos ausentes, pero Dios mediante lo arreglará muy pronto y nos ayudará a alcanzar la deseada victoria.

Estuvimos muy contentos tanto del tabaco como del turrón y los botifarrones que han sido muy buenos, y de parte de A. Perelló, Vicente Amengual y A. Pujadas les mando las gracias.

Seguramente habrá recibido una carta fecha cinco del pasado que era en contestación a la suya fecha 4 de noviembre.

De por aquí diré que hace un frío enorme, en mi vida no había visto las heladas que hace por aquí diariamente. Por mucho que caliente el sol no desaparece. Esta mañana he ido a la fuente a lavarme un poco la cara y me he mojado los cabellos para luego peinarme y al llegar a la compañía me los he encontrado helados y he tenido que meter la cabeza a la lumbre por que era imposible peinarme. Las cantimploras que las tenemos al lado de donde dormimos, por las mañanas, las encontramos llenas de hielo. Ya ve vd. si el frío de por aquí es muy malo de resistir que muchos días no hay manera de escribir.

Por aquí reina mucha tranquilidad. No ha pasado nada de lo que decían los rojos con sus emisoras. Creo estaré informado de la paliza que han sufrido los marxistas en el frente de Teruel.

Voy a terminar porque tengo las manos y pies helados.

Celebro que la fábrica marche bien y les deseo mucha prosperidad.

Recibiré saludos de los que trabajan en su fábrica igualmente de Miguel Llompart, y de mi parte saludaré a su sra. a don Lorenzo, su sra. e hijos y de mi recibirá un fuerte apretón de manos de este su amigo.

Jaime Gual.

Il Triunfal.

Nota: De lo que nos ha mandado guardo algo para Ventura que está en los parapetos y ahora nosotros estamos de descanso, y en seguida que venga se lo entregaré que así lo encargó su sra. a Miguel. Vale.

Document 65

18-abril-1938

Bernardino García Seguí. Balaguer (Lérida) Frente de Cataluña

Sr. D. Antonio Melis

Muy apreciado tío: Tomo la pluma para saludarle. Bien estado de salud, deseando igual para v. y demás familia. Sabrá que el viaje lo pasé muy bien. Llegué en la batería perfectamente bien. El primer día que llegué tuve que ocupar mi sitio. Empezamos el ataque en "mudevar" y era un jaleo. Parecían fuegos artificiales y después llegó la aviación. Había unos 100 aparatos. Empezaron con la bombas y les pusimos blandos. Pobres rojos. Les dimos unas palizas que válgame Dios. Corren más que galgos. Hacen los cien metros. Ellos van engañados. No lo ven ellos. Todavía dicen no pasaremos el lado, que nos los pasaremos, pero si se descuidan los pasaremos por encima. Todos los pueblos que conquistamos la gente está muy contenta por que ellos ven que somos buenas personas, si no fuese por los puentes que todos los vuelan, a la hora ya tomaría café en Barcelona. Pero nosotros miramos la guerra muy corta. Ellos en los ríos se ponen fuertes y nosotros vamos con los cañones y les damos mil proyectiles y la infantería pasó sin ningún tiro. Un día había un tanque ruso y le pusimos blando y ya pueden

venir rusos y franceses en España les pondremos blandos. Canallas, por culpa de ellos me encuentro por estas tierras. Se terminará un día y podremos vivir tranquilos en el mundo. Me acuerdo de aquellos tiempos que trabajaba en su fábrica, que era una vida tranquila, comer, trabajar y pasear y reír. El camino del mar lo pasé un poco triste porque el día que hundieron el Balears yo estaba al lado con otro barco y la vida mía aquellos momentos valía poco. Pero no me asusté y nos tiraron a nuestro barco unos 10 disparos. No lo diga a mi madre porque no estará tranquila. Eso es la guerra. Unos van y otros vienen. También un día vinieron 20 aparatos rojos por el lado de nuestra batería y como siempre tenemos los antiaéreos los pusimos como una sardina y nosotros reímos y les decimos cobardes, venir acá. Un combate de aviación, una buena pelea. Nosotros 12, los rojos 25. Salieron triunfantes los nuestros. Son más valientes. Derribado ninguno, pero muchos golpes. Era una cosa hermosa, parecía igual como una paloma con su contrario. Para terminar, les escribo estas cuatro letras para que vea que no me olvido de v. Memorias a mi casa, a su esposa, o sea, mi señora, y v. reciba un cordial saludo de su sobrino que nunca se olvida, y lo soy

Bernardino García

No se ría de la letra. Estos días su secretario tenía la cabeza mala de tantos disparos.

Document 66

23-mayo-1938

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. D. Bernardino García Seguí. 5 Batería. Rtº. Artillería Mallorca.

Apreciado Bernardino: Es en mi poder su grato escrito de fecha 18 del pasado y celebro muchísimo que te encuentres sin novedad. Nosotros por aquí gozamos de perfecta salud.

Estoy muy contento de lo que me cuentas, viendo que sois unos valientes y que avanzáis mucho. A este paso creo que cualquier día se va a terminar la guerra y entonces con gran alegría podréis volver a vuestras casas y al trabajo que veo lo añoras un poco de menos.

Yo deseo que hasta el fin te vaya tan bien como ahora y veo que eres un buen soldado de lo que me alegro mucho. Por aquí todo sigue normalmente, en la fábrica trabajamos mucho y todo el calzado lo dedicamos a nuestros valientes soldados.

En el pueblo nada de particular, todo sigue bien y esperando que los valientes soldados que se marcharon a luchar por nuestra querida España vuelvan pronto a ella, donde se podrán desquitar de las penalidades sufridas.

He transmitido tus recuerdos a todos los que mencionas los cuales me encargan te saluden de su parte.

Recibe también recuerdos de mi esposa, D. Lorenzo y familia, y un fuerte apretón de manos de tu affmº. S.s. q.e.t.m.

Document 67

5-junio-1938

Bernardino García Seguí. Frente de Cataluña

Sr. D. Antonio Melis

Apreciable señor: Sirve la presente para manifestarle mi buen estado de salud, deseando que la suya sea del mismo beneficio cuando llegue en su poder la misiva.

Según la suya veo que está enterado del rechazado ataque a los rojillos en la cabeza de puente de Balaguer, pues aquí han demostrado los soldados de Franco que usan siempre la consigna de no retroceder ni un solo paso y hasta la fecha han cumplido y cuando lo han aguantado aquí siempre la conservarán porque ha sido de los ataques más bien preparados desde el movimiento y un material fantástico y buena parte de los jefes y oficiales eran franceses y con todo no se les han quedado más remedio que calar su venenosa sangre.

También me alegro que la fábrica continúe trabajando y más por los valientes soldados de Franco que están

haciendo España grande y libre y todos dispuestos a dar la vida por ella, pues también por aquí estamos por ahora muy bien. Estamos rodeados de frutas y al lado de un río y todos los días nos bañamos y jugamos a fútbol y en realidad es muy divertido y más que ahora hay por aquí mucha tranquilidad que se pasan los días sin oír ni el más pequeño disparo.

Estos días el teniente Gabriel Pou me presentó un joven de Palma de casa Oliver, un chico bajito y le manda muchos recuerdos y también de su parte recibirá un saludo.

De mi parte recuerdos a su esposa y a D. Lorenzo y familia y a mi casa recuerdos también, si no le causa molestia y v. reciba un estrecho de mano fuertemente de un servidor

Bernardino García Seguí

Posdata. Con la carta le mando una posta de la Virgen del Pilar.

DOCUMENTS DE LA FALANGE SOBRE LA SITUACIÓ LABORAL DE LA FÀBRICA

Document 68

26-junio-1937

Falange Española. Inca. Central obrera nacional sindicalista

Sr. Don Antonio Melis. Fca. de Calzado. Inca

Muy sr. mío: He de agradecerle se sirva fijar el jornal de 3 pesetas a su operario Antonio Estrany Rosselló de acuerdo con las bases vigentes, cosa que creo no ha hecho por descuido involuntario ya que es norma de esa respetable casa cumplir con lo legislado.

Reciba saludos nacional-sindicalistas

B. Adrover.

Document 69

17-julio-1937

Falange Española. Inca. Central obrera nacional sindicalista

Sr. Don Antonio Melis. Fca. de Calzado. Inca

Muy sr. mío: Nuevamente me veo en el caso de insistir a vd. para que todos los obreros de una misma sección trabajen por un igual, pues ha habido varios obreros que se me han quejado manifestándome que los hay dentro de cada sección que tienen más jornales unos que otros.

En la confianza que obrará con justicia par el bien de nuestra querida España, le saluda con saludos nacional-sindicalistas

B. Adrover

Document 70

6-octubre-1937

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Sr. Jefe de Falange tradicionalista y de las JONS. Inca

Muy Sr. Mío:

Le remito tres pares botas impermeables con triple suela, para que sena enviados a los falangistas de Inca que luchan en el frente de Guadalupe, por al causa nacional. ¡Arriba España! ¡Viva Franco! Siempre a su disposición, le saluda atentamente, su affº. S.s. q.e.s.m.

Document 71

23-agosto-1937

Falange Española. Inca. Central obrera nacional sindicalista

Sr. D. Antonio Melis. Fte. De Calzado. Inca

Muy señor mío: He de agradecerle se sirva fijar los jornaes a los operarios que a continuación detallo de acuerdo con las bases vigentes, cosa que creo no ha hecho por descuido involuntario ya que es norma de esa respetable casa cumplir con lo legislado.

Jaime Beltrán (cortador) 7,00 pesetas

Pedro Andrés Bisellach 5,85 pesetas

Reciba saludos nacional sindicalistas.

Adrover.

Document 72

3-noviembre-1937

Falange Española. Palma. Delegación provincial de asistencia a frentes y hospitales

Sr. Don Antonio Melis

Muy señor mío: Teniendo a menudo peticiones de zapatos de soldados del frente y de los marineros de los barcos, esta delegación le quedaría muy agradecida si se inscribiera V. en el boletín que adjunto para ceder mensualmente un par de zapatos a estos heroicos muchachos que nos dan la paz y la tranquilidad de la Isla.

Dios salve a España y guarde a v. muchos años.

La delegada provincial de asistencia a frentes y hospitales.

Mercedes Amat.

Document 73

2-diciembre-1937

Falange Española. Inca. Central obrera nacional sindicalista. Sección femenina

Sr. D. Antonio Melis. Fca. de calzados. Ciudad

Camarada: La obrera Margarita Soler Socias que trabaja en su empresa desde hace unos seis años, se hala comprendida en la sección aparado corte interior y clasificada en al categoría de taladradoras, dobladilladoras, encoladoras, etc. Por lo cual debe percibir el jornal que señalan las bases vigentes.

Por Dios, por España y su Revolución Nacional.

La delegada.

C. Rotger.

Document 74

4-febrero-1938

Falange Española. Organización Nacional-sindicalista. C/ General Franco, 43, Inca.

Camarada Antonio Melis.

Habiendo tenido esta organización noticias de que en tu fábrica se trabaja horas extraordinarias sin que los obreros perciban el tanto por ciento que les corresponde de aumento se te comunica que a la mayor brevedad notifiques a esta secretaría si tienes el correspondiente permiso de la delegación nacional del trabajo.

Por Dios, por España y su Revolución Nacional Sindicalista.

El secretario.

José Aguiló.

Document 75

2-agosto-1938

Falange Española. Organización Nacional-sindicalista. C/ San Francisco 3, Inca.

Camarada Antonio Melis

Habiéndose enterado esta Central sindical que las obreras que trabajan la sección depósito de Cortes, el sueldo que ganan no se ajusta a las bases de trabajo vigentes ni a las costumbres establecidas, se verá obligada la central a ponerlos en conocimiento del sr. delegado provincial de trabajo a los efectos oportunos.

DOCUMENTS DE BANCS SOBRE LA SITUACIÓ COMERCIAL DURANT LA GUERRA

Document 76

1-diciembre-1936

Banco Español de Crédito. Apartado 174

Melis. Fábrica de calzado. Inca

Muy sr. nuestro:

Las circunstancias extraordinarias por las que atravesamos nos aconsejas, a fin de procurarles la indispensable relación entre sus clientes en la Península, ofrecerles nuestro servicio de cobro de letras en gestión de cobro, en el cual encontrarán vds. las más ventajosas condiciones de nuestra tarifa y con este medio, el reembolso de los saldos pendientes con dichos clientes.

Aunque las comunicaciones con la Península no son regulares, nos complace informarles que el funcionamiento de nuestras sucursales en las plazas ocupadas por nuestro Glorioso Ejército, es normal; por tanto, esta gestión será cuidada con el esmero y rapidez que caracteriza la organización moderna establecida en nuestra entidad.

Esperamos vernos favorecidos con sus noticias al respecto, y, como siempre, nos reiteramos de vds. attos. y s.s. q.e.s.m. ¡Viva España!

Document 77

10-octubre-1936

Crédito Balear. Inca (Mallorca)

Sr. Don Antonio Melis. Inca

Muy sr. nuestro: El Boletín Oficial de la provincia de Baleares en su número extraordinario del 2 corriente, publica los decretos números 32 y 60 de la Junta de Defensa Nacional relativos al levantamiento de la moratoria decretada el 24 de julio p. pdo. para las letras de cambio, pagarés y efectos mercantiles; pero teniendo en cuenta la falta de comunicaciones en que esta Islas se encuentran con la Península, Canarias, Menorca y Posesiones Españolas, nos vemos obligados a declinar nuestra responsabilidad por al falta de presentación y protesto, en su caso, en tiempo hábil de los efectos sobre los puntos indicados, cedidos por vd. que obran en nuestro poder y que por las causas apuntadas no ha sido posible ni lo es todavía, por el momento, darles el curso correspondiente. En espera de su acuso de recibo nos repetimos de vds. attos. s.s. s.s.

q.e.s.m.

Crédito Balear.

FABRICA DE CALZADO

ANTONIO MELIS

Inca el 6 de Junio de 1938 II Año Triunfal

Factura n.ºm. 20737
De su pedido n.ºm.

IVIVA ESPAÑA!
ARRIBA ESPAÑA!
IVIVA EL EJERCITO!

Sírvase comprobar el peso
de la mercancía al recibirla

DON COMARCANDA INTERVENCIÓN "SECCIÓN VESPAURIOS" PALMA **DEBE:**

Por los siguientes géneros vendidos por el Sr. y remitidos en pesq. pagaderos a

CAJA N.º	PASES	NUMERACION	PESO BRUTO	PESO NETO	ARTICULO	PRECIO	PLANTAS	CTS
65	50	D.º 41						
66	50	" 40/42/10/39						
67	50	" 20/41/30/44						
68	50	" 39						
69	50	" 39						
70	50	" 30/39/20/40						
71	50	" 39						
72	50	" 40						
73	50	" 40						
74	50	" 42						
75	50	" 20/42/30/43						
76	50	" 41						
77	50	" 41						
78	50	" 41						
79	50	" 41						
80	50	" 41						
81	50	" 41						
82	50	" 42						
83	50	" 40						
84	50	" 40						
85	50	" 42						
86	50	" 42						
87	50	" 40/41/10/39						
88	50	" 45						
89	50	" 44						
90	50	" 30/39/20/44						
1300								
Total pesetas S.R.d.O. 125.740 00								
1938 25.740 00								

NOTA.- Estos pares van con calvós en las plantas.-

VALS.-

FABRICA DE INTERVENCIÓN
de vestuario
de PALMA DE MAYORCA

Recibido veintiseiscapas
Partidos y familia

CALZADOS
«La Nación»

Calle Comercio n.º 21
SAN FERNANDO (Cádiz)

San Fernando 5 de Diciembre de 1937

Señor Don Antonio Melis
Tasa (Mallorca)

Muy señor mío:

Sin ninguna a que referirme apesar de haberle escrito para que vierta si le fuera posible servirme las dos partidas de zapatos de soga negra pendiente pero como por otros de esas plazas conocia la falta de suela comprendí esta sería la demora. Desaparecida en parte esta escasez y en vista de que se podría servir la mercancía de Partaga que el Sindicato de Fabricantes de Calzado se ampliare la autorización para exportar y por ello deseo que unas de las dos partidas de a 50 pares cada una en soga negra me repitiera las otras dos partidas de a 50 pares de cada una de las facturas de soga negra de color recibidas y que si en caso de que por causas que desconozco fuera necesario aumentar los precios de estas desde luego esto no sera obstáculo por mi parte para aceptarlo sin otro cosa por el momento le anticipo las gracias en la seguridad de que se me atiende afino y c. s.

Mano Falso

Sindicato de Fabricantes de Calzado

Organización Nacional Sindicalista

Teléfono 2285 Casa de España, 10

Sr. D. ANTONIO MELIS FERRER. Palma de Mallorca 19 Octubre 1934. III. P.

Dirección _____ V/O. FACTURA N.º - 3718 -

Población I N C A. _____

Nota entrega N.º _____

		Precio	Pesetas	Crs.
SUELA DE INGLATERRA PARA CALZADO MILITAR.				
3 fardos FALDAS.	Nos. + 26 Ege.	170,700		
	" + 57 "	176,600		
	" + 8 "	<u>174,400</u>	524,700	
3 fardos CUELLOS.	Nos. + 79 - "	204,800		
	" + 85 "	186,200		
	" + 87 "	<u>163,500</u>	554,500	
9 fardos GRUPORES.	Nos. + 174 "	186,500		
	" + 155 "	191,200		
	" + 213 "	162,600		
	" + 195 "	202,500		
	" + 128 "	186,600		
	" + 138 "	195,---+		
	" + 185 "	191,200		
	" + 197 "	182,100		
	" + 140 "	<u>193,---</u>	1.690,700	
Total Kilos		2.766,900		
2.766,900	Kilos de SUELA	6,40	17.708,15	
	3 % Descuento.		<u>531,25</u>	
	Timbre Pro Faro.		17,17690	
	Total S. E. ù. O.		<u>16,95</u>	
			17,193,85	

PAGO AL CONTADO EN LA PARCA MARCH A LA CUENTA DE
 " SINDICATO DE FABRICANTES DE CALZADOS "
 (cuenta n.º 7) CONTRA ENTREGA DE LA AUTORIZACION
 PARA REMITIR LA MERCANCIA.

El sello CRUZADA CONTRA
 EL PARO está adherido a
 la factura original.

Recibo
 20/10/34

UNA PATRIA: ESPAÑA. Tarjeta comercial PATENTADA

SELO

CAJAZADOS PERA 15. Man. S. N

BASILIO SÁNCHEZ ALCON

Apartado núm. 77 - Teléfono 77

CÁCERES

UN CAUDILLO: FRANÇO

DIRECCION

Señor Don

Antonio Melis

Fabrica de calzados

Por Avión desde Cadiz. I N C A. (Estados)

ÍNDIX ONOMÀSTIC

(classificació per número de document)

- Adrover, B. 68, 69, 71
 Àfrica 61
 Agencia Izquierdo 24
 Alaró 47
 Aldeatejada-Vistahermosa 36
 Alemanya 29
 Amat, Mercedes 72
 Amengual, Vicente 61, 62, 63, 64
 Aragay, Joan 41
 Arcos de Jalón 59
 Artamar 58
 Avilés Linares, Augusto 46, 56
 Azaña 63
 Balaguer 65, 67
 Balears (vaixell) 65
 Banca March 10, 32
 Banca Matías Blanco 36
 Banco de Crédito Balear 30, 77
 Banco de España 36
 Banco Español de Crédito 37, 76
 Banco Hispano Americano 31, 37
 Barcelona 36, 39, 65
 Barcina, José 3, 4
 Bastida, Eusebio 5
 Batallón de Infantería Marina 43
 Bauzá Mateu, Francisco 57, 58
 Beltrán, Antonio 47
 Beltrán, Jaime 71
 Bertrán, Viuda de Ramon 40
 Bilbao 3, 4, 35, 37
 Bisellach, Pedro Andrés 71
 Burgos 8, 9, 61
 Cáceres 59
 Caldes de Montbui 41
 Calzados Bata SA 6, 7
 Calzados Sublime 16, 17
 Cardona, Amadoro 37
 Casa Amarilla Calzados 21, 22
 Castellón 58
 Catalunya 41, 58, 65, 67
 Chile 26, 27, 29
 Cogolludo 59, 60, 61, 62, 63, 64
 Comisión de Bienes Incautados 36
 Deyá, Antonio 30, 31, 32, 33, 52, 54
 Ernesto Baumann SA 39
 España 14, 28, 34, 76, 77
 Estella 4, 10
 Estrany Roselló, Antonio 68
 Falange Española 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75
 Felanitx 18, 19, 20
 Fernández, Eliseo 37, 38
 Fernando Poo 1, 2
 Ferrán Esteve, Eduardo 36
 Ferrer E., Antonio 27, 28
 Ferrer Prats, Juan 57
 Fluxá, Lorenzo 49
 Franco 34, 67, 70
 Gabirondo, Viuda de 15
 García Guijarro, Luís 29
 García Luque, José 16, 17
 García Martínez, Faustino 35
 García Seguí, Bernardino 65, 66, 67
 García Seguí, Ramón 57
 Genovart, Antonio 58
 Gijón 34
 Gironella 40
 Grau Ferrer, Antonio 57
 Guadalajara 59, 61
 Guadalupe, frente de 70
 Gual, Jaime 61, 62, 63, 64
 Herrero, Viuda de Juan 23, 24, 25
 Hija de Joaquín Pujol (fàbrica de sola) 45
 Hotel Maroño 37, 38
 Igualada 36
 Intendencia de la comandancia naval de Baleares 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 56
 Italia 30, 32, 46
 Jájera 35
 Jefatura de la defensa móvil de Baleares 42
 Jerez de la Frontera 21, 22
 Jiménez, Onofre 34
 Junta de Abastos 55
 Lahoz, Eladio 1, 2
 Larache 6
 Las tres BBB 5
 León 37
 Lèrida 65
 Llompart, Miguel 64

Logroño 23, 24, 25, 35
 López Becerra, Luis 56
 López, Antonio 16, 21, 22
 Madrid 37, 38
 Maimó Corró, Juan 57
 Málaga 16, 17
 Marqués, Gabriel 26, 27, 28
 Martínez, señor 35
 Melilla 6
 Menorca 77
 Mérida 59
 Miaja 63
 Morro Martorell, Juan 57
 Moscardó (general) 59, 61
 Munar, Antonio 31
 Navarra 10, 35
 Ochogavía 35
 Oliver de Palma, can 67
 Orense 10, 11, 12, 13, 14
 París (empleat de la fàbrica Melis) 63
 París, Bartolomé 59, 60, 61
 Payeras Ferrer, Bartolomé 19
 Perelló, A. 64
 Pericàs, Juan 31
 Pou, Gabriel 67
 Pujadas, A. 64
 Rivas (comandant) 44
 Ros y Estarás (fàbrica d'adobs) 49
 Rubert, Francisca 45
 Rubio, Laureano 37, 38
 Rubio, Marcelino 37
 Ruiz de Alda 10
 Sa Pobla 42
 Salamanca 36, 59, 61
 Santa Isabel 1, 2
 Santander 37, 38
 Santiago de Chile 26, 27, 28
 Seguí Payeras, Andrés 57
 Seguí, Bartolomé 47
 Sevilla 5, 24, 59, 61
 Simonet (empleat de la fàbrica Melis) 63
 Sindicato de fabricantes de calzado de Mallorca 30, 31,
 ,32, 33, 46, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 55
 Soler Socías, Margarita 73
 Soria 59, 61
 Sureda, Enrique 18, 19, 20
 Tarrasa 39
 Terrassa, Onofre 26
 Teruel 64
 Tetuán 6, 7
 Tolosa 15
 Trapero, monte 63
 Truyol Llopart, Bartolomé 57
 Tugores Ferragut, Matías 42
 Valcárcel, José L. 8, 9
 Valencia 58
 Valladolid 59, 61
 Valparaíso 28
 Vázquez, Celestino 10, 11, 12, 13, 14
 Vázquez, José 10, 14
 Vergara 4
 Vigo 37
 Villar y Pérez de los Ríos, Antonio (comandant) 43
 Villareal 58
 Vinaroz 58
 Virgen del Pilar 67
 Vitoria 5
 Zaragoza 63

CARTES DE MIQUEL FERRÀ A MIQUEL DURAN (1914-1929)

FRANCESC LLADÓ I ROTGER

Les cartes que presentam en aquesta comunicació són les que va escriure Miquel Ferrà a Miquel Duran entre 1914 i 1929. Aquestes dues persones són dos intel·lectuals nacionalistes que —malgrat les seves diferències de matís— lluitaven aferrissadament a favor de la llengua i de la difusió de les idees nacionalistes a Mallorca. Les cartes que recollim en aquesta edició recorren el temps de la dictadura de Primo de Rivera i els anys immediatament anteriors a aquesta, un període de temps ben interessant. Són mostres de l'ambient de la vida mallorquina del moment. Així mateix s'hi veuran reflectides algunes de les vicissituds de les vides de Duran i de Ferrà. Per exemple hi trobam el condol per la mort dels pares tant de Duran com de Ferrà a les cartes 19 i 26. També hi figura la publicació del llibre *Flor de roella*, el 1923, a la carta 23. Així mateix hi podem trobar —a la carta 33— l'intent, per part de Ferrà i els seus, de retre un homenatge a Duran. Per part de Ferrà hi veim la publicació del seu llibre *La Rosada*, carta 21. O els problemes que tengué amb la Dictadura a la 24. Aquest recull de cartes conforma doncs una panoràmica general d'aquests dos intel·lectuals així com un retrat d'alguns aspectes de la vida mallorquina de l'època.

Aquestes cartes, tal com ja apuntàrem a la comunicació de les setenes jornades, són les que segueixen a les que vàrem publicar en aquella edició i tant la bibliografia com les condicions d'edició són les mateixes, així que remetem el lector a aquell treball. També volem, un altre cop, agrair als hereus de Miquel Duran Saurina la consulta de les cartes sense les quals no hauria estat possible aquesta comunicació.¹

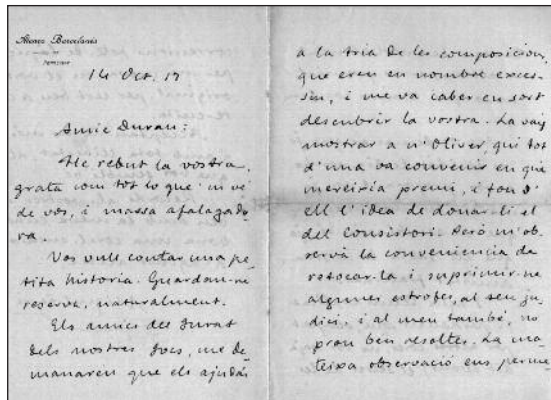
Hem de remarcar que entre 1914 i 1917 no hi ha cartes perquè no se n'escrigueren o perquè no es varen conservar. Aquesta absència és tal volta fruit de la desaparició, el 1914, de la revista *Ca Nostra* i de l'inici de *La Veu d'Inca*, aquesta darrera, per alguns comentaris de Ferrà, sabem que no li agradava gaire. Per altra banda, Ferrà en aquells moments tenia altres tribunes per escriure i per influir, les del *Sóller*, *La Última Hora* i després *La Almudaina* i, per tant, no tenia tanta necessitat de les publicacions de Duran i tal volta tampoc no necessitava el contacte epistolar amb ell.

¹ Volem agrair també a la família Ferrà la consulta del seu arxiu així com les imatges del llibres de Bartomeu Ferrà que ens passaren i que apareixen en aquesta comunicació.

Podríem dividir aquest recull en dos grups ben determinats. Un primer, de set cartes, que va des de juliol de 1917 a abril de 1924. Aquestes parlen de temes molt diversos i estan molt repartides en el temps. El segon bloc, de vint-i-una, va d'octubre de 1924 fins a octubre de 1929 i el seu contingut és quasi monotemàtic, tracten de l'edició de les obres completes del pare de Miquel Ferrà, que havia mort el mateix 1924. En aquest darrer bloc podem veure moltes de les vicissituds de l'edició i com els dos amics dialoguen i discuteixen sobre com ha de ser aquesta.

Primer bloc de cartes

Però anem a pams. Les del primer bloc, les tractarem per separat perquè les temàtiques són molt diverses. La primera, la 19, és el condol per la mort del pare de Duran. La segona fa referència als Jocs Florals de l'entitat pancatalana Nostra Parla que es varen celebrar a Mallorca aquell any. Es veu que Ferrà creia que el poema que Duran havia presentat a aquests Jocs mereixia ser premiat, però, devora versos bons, n'hi havia d'altres que no devien ser premiables i es permet de suggerir una correcció a Duran, això sí, respectant la seva llibertat per acceptar totalment o en part la correcció. En aquesta carta podem veure el mestratge que exercia Ferrà en poetes menors

Una de les cartes de Ferrà a Duran

de l'Escola Mallorquina que eren molt irregulars a causa de la seva manca de formació literària. Aquesta mancança no era del tot negativa, perquè allò que perdien en regularitat ho guanyaven en frescor d'alguns dels versos que escrivien. El suggeriment de correcció que hem comentat es veu que era normal perquè es repeteix a la carta 22. En aquesta carta, malgrat les crítiques, envia els poemes de Duran als Jocs Florals de Barcelona. A la 21 podem veure que les crítiques de Ferrà cap a Duran no són només als seus poemes sinó a la seva forma d'editar i en la presentació tipogràfica dels seus llibres. Aquestes crítiques tenen sempre un to positiu i li diu que les fa perquè creu en la seva capacitat. Per aquest motiu li fa oferta —a la mateixa carta— d'encomanar-li la publicació d'un llibret de poesies seves que tenia planificat donar a l'edició.

El pedagog Joan Capó
Valls de Padrinàs

En aquests anys Duran col·laborava amb el pedagog Joan Capó i en les cartes 22 i 23 es veu la presència de Capó i la feina que feien conjuntament (Capó també era amic de Ferrà) com l'antologia *Flors de Mallorca* que era de poemes per ésser llegits pels infants. Ferrà creia que els llibres fets per als més petits no havien de ser infantils en excés, sinó que havien de ser seriosos i tendir cap a la perfecció formal noucentista que ell practicava. Com podem veure aquí, per a ell el model és sempre Catalunya. En aquestes cartes, com a moltes altres, s'hi veu el mestratge de Ferrà no només en poesia sinó també en edició de llibres, com podem veure també a les del segon bloc.

L'any 1920 Duran va ser elegit regidor de l'Ajuntament d'Inca i Ferrà li dona l'enhonorabona a la 22. A l'Ajuntament Duran defensà el regionalisme i treballà, amb la col·laboració de Capó, en la millora educativa i cultural.² La carta 23 és de l'any 1922 i Costa i Llobera havia mort feia poc, probablement Duran havia convidat Ferrà a un homenatge en honor del poeta pollencí al qual Ferrà no pogué assistir. Els "forasters" —als quals fa esment la carta— devien ser catalans que convidava a visitar Mallorca quan hi venia de vacances.

² Vegeu Gabriel PIERAS SALOM i Miquel PIERAS VILLALONGA. *Miquel Duran Saurina*. Inca: 2000, pàg. 107-118.

La dictadura de Primo de Rivera va ser dura per a Ferrà, que veïe com li eren censurats articles al diari i alguns amics seus eren obligats a exiliar-se o eren perseguits a la pròpia terra, com Lluís Nicolau d'Olwer o Jaume Bofill i Matas. Per això a la 24 parla de "temps de prova". Ferrà també exposa sense embuts la situació de persecució de la llengua que duen a terme el rei, el directori i els militars. L'article del dia de Nadal de què parla era "Díptico de Navidad" aparegut a *El Día*. Curiosament el dedica a Gabriel Alomar i és un article escrit en clau per evitar la censura, atès que ja n'hi havia censurat un en la seva totalitat. En ell parla —amb clara referència a la dictadura— del "despreci contra les màscares sense homo" i les "encarnacions de mentida" que volen regir el món amb la seva "ràbia imbècil". També parla, en clau, de la Pàtria, de la llengua, de Joan Maragall, d'Eugeni d'Ors, i fa referència a la perversitat de la dictadura i els seus dirigents amb noms com: el Gendarme, Herodes i el Tetrarca.

També es manifesta, en distintes ocasions, que Ferrà sempre està ocupadíssim i li manca temps per a tot. La carta 25 ens mostra la satisfacció de Ferrà per la coneixença de Llorenç Mª Duran, fill de Miquel Duran Saurina. Aquí veim també que Ferrà es preocupava de difondre els llibres catalans a Mallorca. Però no es limitava a Mallorca sinó que també es cuida de cercar exemplars aquí per a una exposició de llibres catalans que es feia a Tolosa de Llenguadoc (França). En aquells moments, alguns intel·lectuals castellans escrigueren un manifest defensant la llengua i cultura catalanes i des del món català hi hagué diverses respostes a aquest manifest, una d'elles redactada per Ferrà i publicada a la revista *Ca Nostra* que, al contrari d'altres diaris catalans, pogué burlar la censura de la dictadura de Primo de Rivera. Ferrà demana exemplars a Duran per fer-ne difusió a Catalunya.

Segon bloc de cartes

El segon bloc de cartes comprèn les que fan referència principalment a l'edició de les obres de Bartomeu Ferrà Perelló, pare de Miquel Ferrà. A la 35 podem veure l'ordre definitiu d'edició d'aquestes obres i el preu de la subscripció. Al llarg de totes aquestes missives podem veure diverses coses. En primer lloc, l'esdevenir de l'edició i els canvis que s'hi anaren produint. En segon lloc veim, al viu, un exemple de com Duran treballava a la impremta en l'edició de llibres, encara que els encàrrecs fossin per correu i d'enfora. Gràcies a aquest fet, i que conservem les cartes, les podem llegir ara i obtenir tota aquesta informació. En tercer lloc, veim la direcció de Ferrà sobre Duran i com aquell vol les coses ben fetes i les dirigeix o corregeix fins al darrer detall. En quart lloc, podem veure com Ferrà també s'ocupa d'organitzar a Duran la propaganda del llibre del seu pare tant a Mallorca a les cartes 30, 37 i 44 com a Barcelona a les cartes 45 i 46, així com ho havia fet amb altres llibres en català, com per exemple les obres de Costa a la 32. Finalment veim com Duran, a vegades, es queixa dels continus canvis de pla de Ferrà. Aquestes queixes arribaran al seu punt àlgid el 1932 quan Ferrà intenta reeditar les *Comèdies*, però això està en el proper grup de cartes que exposarem a les pròximes jornades.

Però, en aquest bloc de missives, no només hi ha l'edició del llibre —explicada pedres menudes—, sinó que també hi veim altres assumptes referents als esdeveniments del moment o a les vides de Ferrà i de Duran. Així podem veure a la carta 29 com Ferrà participa a l'exposició del Llibre català de Madrid. La 30 ens mostra que Ferrà diu que no pot firmar una circular als ajuntaments per tal que comprin les obres del seu pare. Aquest fet no sabem si és degut que Ferrà era mal vist per la dictadura o que l'autor de les obres era el seu pare. En aquesta carta també podem veure el comentari que fan els dos de la revista *La Nostra Terra* i de com Ferrà el felicita per la reaparició de *Ca Nostra* i s'ofereix a ajudar-lo amb algun article. També podem veure la simpatia que sent Ferrà pel fill de Duran que acaba de conèixer. És curiosa la disposició de Ferrà i els seus a organitzar, en temps de la dictadura, un homenatge a Miquel Duran i com aquest havia de servir d'afirmació col·lectiva nacionalista. Aquest homenatge apareix a la carta 33 i també és curiós el que li diu, que no tindrà "cap caràcter polític ni protestant". A la carta 37 veim com Ferrà anima Duran a demanar subscripcions per al llibre a dues institucions importantíssimes a Mallorca com l'Ajuntament de Palma i la Diputació, on Ferrà tenia amics.

En aquests moments ja estam al final de la dictadura, que Ferrà intueix a la carta 39 quan diu que políticament està llesta i ha entrat en la descomposició final. La 40 mostra l'adhesió de Duran a una de les campanyes de Ferrà en contra dels finestrals que el Cabildo, aprofitant el poder que li conferia la dictadura, volia obrir a la Seu.

En fi, un grup de cartes ben sucoses que ens donen compte no només de la relació entre Ferrà i Duran, sinó també sobre elements de la vida quotidiana d'aquests. També hi podem veure la manera de fer feina de Duran circumscrit a la ciutat d'Inca i la de Ferrà, que viu el món més agitat de Barcelona. Però els dos amics i confreres coincideixen en el seu amor per la llengua i per la seva terra, que en aquells anys veuen perseguida per les forces espanyolistes reaccionàries emparades sota el vel de la dictadura. Ferrà i Duran lluitaran de les maneres més diverses per dur endavant el seu somni: una Mallorca lliure que pogués tenir una llengua i unes institucions normalitzades i on fer poemes i literatura o editar llibres en català —com feien ells— no fos una cosa proscriu, sinó una activitat normal en un país civilitzat i normalitzat. Unes ànsies que encara seguim mantenint contra vent i corrent els que estimam la nostra terra i volem defensar la nostra llengua i país vuitanta anys després que s'escriguessin aquestes cartes.

19. Barcelona, 4 Juliol 1917

Amic Duran:

Vos acompany de tot cor, —ja sabeu que vos estim— en el sentiment per la mort de vostre bon pare, que Deu tenga, com així l'hi demàn.

Rebeu, amb una abraçada, els bons records de vostre amic qui, en esperit, ha estat aquests dies amb vos.

Miquel Ferrà.

20. 14 Octubre 1917

Amic Duran:

He rebut la vostra, grata com tot lo que'm ve de vos, i massa afalagadora.

Vos vull contar una petita historia. Guardau-ne reserva, naturalment.

Els amics del Jurat dels nostres Jocs, me demanaren que els ajudàs a la tria de les composicions, que eren en nombre excessiu, i me va caber en sort descobrir la vostra. La vaig mostrar a n'Oliver,³ qui tot d'una va convenir en què mereixia premi, i fou d'ell l'idea de donar-li el del Consistori. Però m'observà la conveniència de retocar-la i suprimir-ne algunes estrofes, al seu judici, i al meu també, no prou bén resoltes. La mateixa observació ens permetérem fer verbalment a altres amics premiats amb qui teníem confiança.

Me va demanar que jo'm cuidàs de dir-vos-ho a vos, proposant-vos jo mateix les modificacions que'm semblassin bé, ja que ell sabia la nostra amistat fraternal.

I aquí teniu explicat (i perdonau que, ocupat per altres coses, no vos haja dit abans) el secret de les correccions fetes de làpiz per mà meva, en el vostre original, per cert ben a corre-cuita. Acceptau-ne no més, i amb tota llibertat, allò que vos sembli bé.

Records als vostres, i rebeu amb la meva enhorabona una coral encaixada d'aquest amic,
Miquel Ferrà

3 Fa referència a Miquel dels Sants Oliver, membre del jurat d'aquests Jocs.

21. 10 novembre 1918

Amic Duran:

Mercès a vos i a l'amic Capó, dels llibres que m'enviau. Tots dos son una obra meritoria. El vostre de S. Abdón i S. Sennen, té, apart del seu valor literari-popular, un interès històric vertader, per Inca i per Mallorca. Vos felicit.

L'Antologia,⁴ acertadíssima la idea i l'execució. No més vos faria alguna observació respecte a la presentació tipogràfica. Fugiu, si em voleu creure, d'aquests aspectes de llibre d'escola, vull dir d'aquest aire de plagueta. Perquè no fer una cosa absolutament seria, com les edicions de la Revista, sense il·lustracions* ni coloraina a les cubertes?

Fixau-vos en els tipus de lletra que esculleixen avui pels títols i per les portades n'Altés i tots els impressors de gust. Vosaltres teniu elements a la vostra impremta. No poden ésser més simples els que's requireixen.

A més, perquè aquell cartró i aquell tallat a la guillotina?

Perdonau-me l'atreuiment d'aquestes observacions, filles de l'interès que m'inspiren totes les vostres coses i de la confiança que tenc amb vos.

Estic tan convençut que, una mica orientat, podrieu vos fer coses, a la vostra impremta, de tan bon gust com les que es fan per aquí, que estava per encomanar-vos la impressió d'un llibret meu. Digau-me que em costarien poc mes o menos 300 exemplars d'un llibre de versos per l'estil de la "Cançó d'ahir", i en paper semblant, o semblant al del vostre de St. Abdón i Snt. Sennen.

Records afectuosos als vostres. Sabeu que vos estima vostre amic.

M. Ferrà.

** Aquí, jo no més conec en Joan Ponç capaç de il·lustrar un llibre per infants amb simplicitat i amb gust.*

22. 11 març [de 1920]

Amic Duran:

Estan molt bé aquells versos vostres, encara que algunes petites coses s'hi podrien modificar. Com encara és temps los he enviat als Jocs de Barcelona.

Com campau?

Fins fa poc no va tornar el Sr. Ramos de Mallorca, i encara no he vist cap prova de les fotografies que dugué.

No extranyeu si vos torbau a tenir-ne noves, perquè es home mallorquiníssim de temperament. Escoltau, si mai poguessiu haver un llibre escolar titulat La lectura, enseñanza práctica del mallorquin y el castellano, vos agrairé que el me guardeu.

Hi tenc viu interès, i està agotat.

Recordau-ho a n'En Capó,⁵ a qui li vaig recomanar lo mateix. M'alegr de debó de que sigueu dins l'Ajuntament. Ja era hora de que els nostres ocupassin els llocs des d'on poden treballar.

Enhorabona!

Records a la vostra família i un abraç d'aquest amic,

M. Ferrà

4 Fa referència a *Flors de Mallorca*, antologia de poemes per ésser llegits pels infants, feta per Joan Capó.

5 Fa referència al pedagog Joan Capó Valls de Padrinas.

23. Ciutat, 24 desembre 1922

Estimat amic:

Perdonau que vos contesti tan tard. He tengut forasters i he estat uns dies comsevulla, no trobant-me encara del tot bé. Això, i el tenir el germà a casa el dia 26, em priva de venir a Inca. Cregueu que, per tractar-se d'En Costa i de vos, hauria volgut assistir-hi.

Avui faré de veure En Ramis⁶ i li trametré la vostra súplica.

M'alegra de veres el present de Nadal que em prometeu. Ja fris de veure el llibre.⁷

Molts d'anys, i bons records per tots de tots nosaltres, amb una coral encaixada d'en M. Ferrà.

24. Ciutat, 31 desembre 1923

Benvolgut amic:

Som aquí efectivament i he rebut la vostra felicitació que vos agraeisc, juntament amb tots els meus, i que em fa sentir també la necessitat de comunicar-me amb els qui, com vos, comparteixen els meus ideals en aquests temps de prova.

Es odiosa la guerra que el Rei personalment i el Directori han declarat a la nostra llengua i al nacionalisme català, i el tutoratge que la casta militar s'arroga damunt els ciutadans.

Llegíreu el meu article del dia de Nadal damunt El Dia?

Vos desig un bon any nou al costat de tots els vostres. Rebeu una coral abraçada,

M. Ferrà

Bons records de tota la meva família.

25. Palma 22 abril 1924

Amic Duran,

Fa molt de temps que vos havia d'escriure i fins vos havia començat alguna carta. Estic sempre tan atrafegat...

Vos volia dir que vaig tenir un goig de conèixer un fill tan digne de vos i de sentir-me tan aprop espiritualment d'un i d'altre.

D'acord amb vos, respecte a lo que em dèieu de Jocs Florals.

He parlat fa dies amb en Tomàs Garcès, qui és l'editor de la col·lecció "Els poetes d'ara", que vaig veure al mostrador de ca'n Tous. Quedàrem que vos n'enviaria una sèrie de mostra. Es una edició molt barroera, però útil.

Es farà aviat a Toulouse de França una important exposició de llibres catalans, i me demanen recapte de Mallorca.

Voldrieu vos enviar (en préstec o be com a donatiu per la biblioteca catalana que s'hi crea) lo que heu editat? Vos serà molt agrait. Si acàs, podeu remetre-hu a Mr. A. Bertrand - Institut Français - C. de Consell de Cent, 338 - Barcelona.

També vos estimaria que m'enviassi a mí (podeu fer-ho a l'Ateneu Barcelonés - C. de la Canuda) alguns nos sobrants, si en teniu, del Ca Nostra qui dugué el nostre manifest de resposta als castellans, perquè són dels pocs a qui la censura ha permès publicar-ho.⁸ Ja degueren veure el den Casas-Carbó, mancat de tò i amb firmes agafades per sorpresa, de molts que després s'han adherit al nostre.

Demà m'en tom a Barcelona. Bons records p'En Llorenç i per tots els vostres i una coral abraçada d'en M. Ferrà

6 Possiblement fa referència a Joan Ramis d'Ayreflor.

7 Fa referència a la publicació del llibre Flor de roella que es va publicar el 1923 i que duia pròleg de Miquel Ferrà. Devia estar a punt de sortir.

8 El manifest dels intel·lectuals castellans fou publicat a Ca Nostra, n. 63, segona pàgina, de dia 29 de març de 1924, amb el títol "Homenatge a la Llengua Catalana". En el n. 65, de 12 d'abril de 1924, amb el mateix títol i ocupant les pàgines 1^a i 2^a es va publicar el manifest de resposta redactat per Miquel Ferrà.

26. Son Roca, 12 octubre 1924

Mon bon amic:

Perdonau si no vos he contestat fins avui. Fins ara fa mitja hora no he tengut el retrat que vos envii i que volia fer encolar i no ho fas per anar depressa. He tengut un sens fi de lletres que respondre.

Som aquí fins dimecres probablement.

Heu pensat en el llibre que projectàrem? Quant i còm podriem fer-lo? Si tenguéssim un elzevir i temps per dedicar-hi sense perjudicar-vos, an aquesta edició en seguirien d'altres. Pensau-hi i esciviu-me. Agraïdíssim, amb tots els meus, a l'afecte que ens heu mostrat i que ja sabem, i al condol de la vostra familia.

Rebeu tots els millors records del vostre amic de cor,

M. Ferrà.

27. Palma, 4 novembre 1924. (Targeta de dol)

Estimat amic:

Mil gràcies del vostre article d'homenatge a la memòria de mon pare. No es podia desitjar més cordial i satisfactori. El vaig llegir amb viva emoció, reconeixent-hi l'amistat boníssima i sincera (vos sabeu que ben corresposta) que sempre li professàreu. Rebeu tota la meva gratitud.

Demà me'n torn altra volta a Barcelona.

28. Barcelona 11 setembre 1927

Amic Duran:

Mirau lo que vos indic al marge d'aquest índice manuscrit. Deixau-me repassar amb calma el de Poesies, abans de començar-les a compondre, a fi de no haver de modificar res durant la impressió.

Una encaixada.

M. Ferrà

29. Barcelona, 23 novembre 1927

Amic Duran: Heu fet bé d'enviar-me aquestes proves. Vos envii, per quan haurem agostat la prosa, l'índice de les poesies per l'ordre que han d'anar. Es la tria definitiva.

¿No enviareu Pastorells a les llibreries de Ciutat, ara que ve el temps? Sobre tot els den Jafet, que la portada és tan gentil, los podrieu posar als mostradors en lloc visible, fins amb unes tires de paper en color al seu costat anunciant-los, si vos sembla.

A primers de desembre tenc projecte d'anar a Madrid a parlar dels mestres mallorquins de la poesia en una conferència, amb motiu de l'exposició del llibre català.

Una abraçada. Bons records als vostres.

M.Ferrà

30. Barcelona 9 juny 28

Estimat Duran:

No tenc encara el pròleg. Pens que valdrà més no atropellar, a fi d'assegurar la correcció del llibre. Al full retirat, han passat, com veureu algunes errades. Llàstima sobretot les de la darrera estrofa! Convé que no vos esteu d'enviar-me'n prova d'aquests fulls que tornam tirar. Lo més segur és que vos corregiu amb esment una 1ª prova i després m'envieu la 2ª compaginada i amb els fulls defectuosos que us vaig remetre, per comprovar.

Començareu a compondre la portada, seguint les indicacions que us feia?

Teniu raó en lo que m'observau respecte a l'inconvenient de mudar tant de pla. Es culpa meva de no haver-ho pensat bé abans. Però així com vos proposava darrerament, la figura d'escriptor de mon Pare q. D. t. quedaria tan arrodonida! Per altra part veig que n'hi ha bastants que els interessin els records de Ciutat fa 60 anys. Potser si diguessim que hem resolt afegir-ho tenint en compte aquest desig de molts de suscriptors... Vos mateix decidíu en definitiva lo que vos sembli millor. Els tres Himnes formarien una espècie de follet litúrgic que, pel format i tamany, farà joc amb els Pastorells. (Per cert que els de Na Rebeca no han de repartir-se als suscriptors. Són massa inferiors per figurar al costat dels altres).

Em pens que prescindiria de posar darrera el llibre la llista de suscriptors, ja que és escàs el valor material de l'obra. Publicar-la a la premsa sí que crec que convendria. Donat el caràcter tan mallorquí de les Obres, casi podem enviar un ofici circular a tots els Ajuntaments. Digau-me en què vos puc ajudar a la propaganda: per mon Pare i per ajudar-vos en aquesta tasca que tant vos he d'agrair, ho faré amb molt de gust, encara que no pugui jo firmar res.

Es just lo que observau referent al títol i al contingut de La N^o Terra.

Vos felicita per la reparació de Ca-Nostra, amb aquells versos tan exquisits d'En Llorenç. Comptau amb la meua cordial simpatia i amb qualque cosa més, maldement sia poc, quan tenga lleguda. Vos abraça el vostre bon amic,

M. Ferrà

31. Barcelona 12 juny 28 (Tarja postal)

Amic benivolgut: Convé que envieu an En Joan Pons (Tarragona - Hotel Europa), si és que no ho haguéssiu ja fet, els fulls tirats darrerament. Enviau-li també la darrera composició composta, maldement, a causa de l'índice no l'hagueu poguda tirar. Supòs que prompte tindrà el pròleg enllestit.

Bon records per tots,

M. Ferrà

32. Barcelona 15 octubre 1928

Amic Duran:

Vaig parlar amb En Joan Pons fa algun temps per demanar-li el pròleg que esperam. Em va dir que el faria aviat. Si estau per ell, perquè no li posau un mot a Tarragona (Hotel Europa)? Crec que convendria. Tenim existència del llibret de Poesies d'En Costa, edició popular a dues pessetes, per l'Il·lustració Catalana, amb pròleg meu? Es una edició que s'hauria de divulgar per tot Mallorca i no crec que n'hi haja a cap llibreria. Crec que si vos volguéssiu tenir-ne l'administració a Mallorca, En F. Matheu us l'encomanaria amb condicions ben ventatjoses, i fent-ne entre tots la deguda propaganda, en col·locaríem molts. —Una abraçada.

M. Ferrà

33. Barcelona 8 novembre 1928

Benivolgut amic:

D'acord amb lo que em deis respecte a la conveniència d'enllestir prest l'edició de mon Pare, q. D. t. Efectivament, hem parlat diferents vegades de vos amb els amics de Ciutat, i tots senten el viu desig de testimoniar-vos d'una manera o de l'altra, l'afecte que mereixeu com el treballador més constant i més abnegat de la nostra causa. Es un obsequi que no podeu declinar, perquè endemés seria un acte d'afirmació col·lectiva d'ideal, sense cap caràcter polític ni protestant. Malgrat això, potser les circumstàncies dificultin per ara la seva realització. Però un dia o altre

s'ha de fer. Us ho devem i ens ho devem. Preniu això com una confidència i no digueu que en sapiguen res per mi.

El sonet que m'enviau es ressent del caràcter del seu tema, més per explicar en prosa que en vers. Però, com que per altra banda es oportú, n'he intentat una refundició que esper que em perdonareu. Feu-ne lo que vulgueu amb tota llibertat.

Bons records pels vostres i una abraçada coral del vostre amic,

M. Ferrà

34. Ciutat 31 desembre 28

Estimat Duran:

Gràcies! Pensava escriure-vos un d'aquests dies. No vos preocupeu per l'obra de mon Pare. Tot l'hivern és bon temps per dur-la a les llibreries. Passat els Reis, tornaré esser a Barcelona i m'hi podreu enviar proves. Jo fas tirar allà 500 retrats de mon Pare q. D. t., per acompanyar l'edició. A la pàg. 104, "El Peller", hi ha una falta que caldrà esmenar al final del llibre, si creïs que no val la pena de retirar mig full = Ell fugí de la Tocana. Ha de dir: de la Toscana.

Ma mare, la meva germana i jo vos desitjam a tots un any nou ple de ventures. Són aquí encara En Llorenç i la seva companyona? Saludau-los ben afectuosament.

Una abraçada del vostre amic,

M. Ferrà

El pròleg, anirà en cursiva? Seria millor.

35. Amic Benvolgut:

Aniria molt bé que el tom de mon pare se posàs en venta dins el juny, sobretot a Barcelona. Podrà esser? Per anar avançant, vos envii un projecte de cobertes, que crec que guanyarien molt amb aquest filet d'un color de cel viu, damunt aquest mateix gris o damunt els colors que havia triat. Me'n podrieu començar a enviar alguna prova.

També vos incloc tres fulls que convendrà tornar tirar, mentres En Pons, que ja tindrà tot el llibre a la vista, compon el pròleg, i així guanyam temps. Jo faré tirar a Barcelona el retrat de mon Pare q. D. t. que anirà junt a la portada. Per les cobertes dels exemplars en paper de fil, jo emplearia paper blanc o de color, però no paper de calc com el de Coses Nostres, perquè aquest no pren tan bé la tinta.

Ara hauriem de pensar com fixariem la subscripció. Jo som partidari (ho he pensat millor) de cobrar 5 ptes. més i farien les 10 que havíem pressupostat. Afegiria dos opúsculs més i la subscripció quedaria justificada en aquesta forma:

Coses nostres	3'50
Pastorells d'En Jafet	0'50
Proses i poesies	3'50
Himnes litúrgics	0'50
Ciutat fa seixanta anys	2'00

10'00 p.

D'Himnes, hi posariem només els tres més ben traduïts: Tantum ergo, Lauda Sion i Dies irae. Per donar satisfacció als subscriptors, podriem si us sembla, repartir-los aquesta fulleta amb les Proses i poesies:
Obres d'En B. F.

Repartits els volumets de Coses nostres, Pastorells d'En Jafet i Proses i Poesies, que els nostres lectors han anat rebent, ens resta imprimir un opúscul d'Himnes litúrgics i Ciutat fa 60 anys, amb què clourem, si a Deu plau, aquesta edició, el pla de la qual haguérem de modificar. Més endavant ens proposam editar algunes de les tan populars Comedies.

Vos me direu si això vos sembla bé o si teniu pensada altra cosa.
Una coral abraçada del vostre amic,
M. Ferrà

P.S. Deixem anar "El fugitiu". Clourem amb "Vesprada", darrera la qual podem compondre l'Índice. Teniu però en compte que darrera "Desenganys", hi va "Morta i Viva". No vos vaig enviar l'original?
No tireu els fulls sense enviar-me'n abans unes darreres proves compaginades.

36. Barcelona 9 febrer 1929

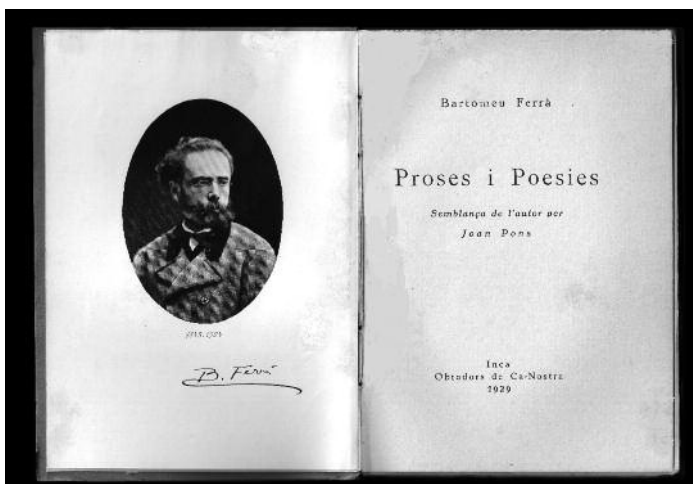
Amic Duran:

1 - Hauré de tornar veure proves d'això. Enviau-les-me compaginades, però ajuntant-m'hi endemés les quartilles de l'original, perquè voldria corregir-ho tot amb aquest a la vista.

2 - Les pàgines del pròleg, les numeraria jo amb numeració romana, però contant-hi els fulls de la portadeta i la portada.

3 - ¿Que hem de fer, per subsanar l'errada, una mica grossa, de la segona estrofa de El Peller ("ell fugí de la Toscana" diu: "de la Tocana") ¿Retirarem el full o posarem una nota darrera l'índice? Això darrer, és llàstima, però com vos sembli.

4 - Deveu haver rebut, o si no, la rebreu aviat, de l'impremta Altés, la làmina amb el retrat de mon Pare, q. D. t., que anirà davant la portada, així:

Primeres pàgines de Proses i poesies

37. Barcelona 15 febrer

Amic Duran:

Sou vos, en efecte, que n'hi esmerçau de paciència en aquesta edició, lluitant amb la dificultat de la distància i amb tantes altres, i que malgrat això va sortint tan acurada. Ja sabeu com vos ho agraesc.

Enviau-me, doncs, quan pogueu i sense anguniejar-vos, les proves compaginades. Millor si també ho feis per partida doble.

Una abraçada

Miquel F.

Políticament em sembla que això està llest i que anam —maldement encara duràs un quant temps— de cara a la descomposició final.

38. 15 abril 29

Amic Duran:

Quan tendré proves de l'índice i del mig full que hem de retirar? Si volem vendre alguns exemplars a Barcelona, hem de tenir el tom a les llibreries lo més tard a mijan maig. Convendria donar-hi una última empena, com més aviat millor.

L'índice, el podem calcar damunt el de Coses nostres.

Enviau-me amb les proves, si us plau, un exemplar dels sigüents fulls:

pàgs. 25 a 32/ pàgs. 57 a 64/ pàgs. 97 a 104/ i de la 121 fins a l'última.

Aquests fulls, els necessit veure i no els tenc.

Crec que podeu sol·licitar de l'Ajuntament de Palma i de la Diputació, amb la quasi seguretat d'esser atès, que es suscriguin per un nombre d'exemplars (un mínim de 25 a 50) a l'edició de Coses Nostres i Proses i Poesies, invocant el valor d'aquesta obra com a mirall de la vida mallorquina i de les nostres costums. Tenim bons amics dins les dues corporacions i no crec que hi hagi qui s'hi oposi. La sol·licitud s'hauria d'acompanyar d'un o dos exemplars de mostra.

També vos volia dir que n'envieu, lo mateix que Pastorells d'En Jafet, a n'Andreu Ginart (Llibreria Politècnica, Maura, 7 - Palma).

Records per tots vosaltres amb una abraçada per vos del vostre bon amic,

M. Ferrà

39. Barcelona 18 maig 29

Amic benvolgut:

M'hauré d'enviar encara una darrera prova de l'Index, amb la noteta de Errata que vos indic a la darrera plana.

Me preocupa això dels fulls mesclats. Per Déu, mirau-vos bé en destriar-los!

Enviau-me'n un dels bons dels corresponents a les pàgs. 25 i 97.

Endemés, vos suplic que mireu bé el full que comença en la pàg. 57. Em sembla molt que va esser també un dels que tornàrem tirar, a causa d'una grossa errata en el segon paragraf de Pasqua granada. No fós cosa que inadvertidament enquademàssim el full dolent.

Jo ho estic repassant tot per si hi hagués algun altre error que rectificar al final.

Res més. Una abraçada amb records per tots d'en M. Ferrà

40. Barcelona, diumenge

Benvolgut amic:

Gràcies per les vostres paraules. Aquesta vegada sentim més que mai al nostre costat tota la gent de bon sentit. Veurem on arribarà la desaprensió dels filisteus del Cabildo.

Me don perfecte compte, estimat amic, de lo que vos feis, i que mai vos pagarem, per la memòria de mon Pare, i per això em dol, tement abusar de la vostra abnegació, demanar-vos un sacrifici, —que de cap manera vull que sigui econòmic: corren a compte meu les despeses de paper i demés.- Veureu de que es tracta. M'havia passat per alt una poesia dedicada a D. Sebastià Cerdà, que no figura entre les Religioses, i que per tractar-se d'un boníssim amic d'infantesa, —l'únic supervivent— de mon pare, tenc interès en que no falti dins l'aplec. Per altra part, havent adoptat un ordre cronològic rigorós, hauria d'anar la primera. Vos faria res tornar tirar l'últim full, que hi ha molt de blanc i afegir-n'hi un altre? Si vengués millor, per completar, inclouríem definitivament lo clam dels trovadors, que jo m'havia decidit a suprimir.

Les Minyonetes de Son Cigala (la part no tirada encara) i la Rondalla dels tres hostes, podriem tirar-ho ara que ho tenim compost, sense el més lleuger inconvenient, només que modificant la numeració de les pàgines: la que ara es 73 seria 80.

En les quartilles que us envii hi ha ja una perfecta distribució de pàgines. En lo successiu, procuraré enviar-vos l'original manuscrit a fi de sortir-ne amb una sola prova. Però per això convendria que m'ho enviàssiu sempre compaginat i lo més net de faltes possible.

Adéu. Perdonau tanta molèstia: esper que en lo que seguirà no hi haurà ja cap dificultat.

Afectuosament vos saluda, amb records per tots els vostres, aquest amic vostre i company,
M. Ferrà

41. Barcelona 24 maig 1929.

Amic Duran:

Fixau-vos en l'indicació que us fas al full 25. El full bo es el que no du lema llatí ni nota al peu. He acabat la fe d'errates després de repassar tots els fulls. Vendrà exactament a la darrera plana de totes.

Enviau-me'n prova, que serà l'última. Una encaixada

M. Ferrà

42. 15 juny 1929

Amic benvolgut:

Gràcies a Déu, això toca a la fi. He notat encara que al canviar la numeració de l'Indice, han equivocat la pàg. de Pasqua Granada, que era 64 i ara és 69. Però, com és el darrer capítol de la prosa, el lector ho trobarà fàcilment.

Em sembla un poc excessiu afegir dues pàgs. en blanc darrera l'Indice. Jo n'hi afegiria una. Enviam-me, una mostra de cob[ertes] [carta esqueixada] amb aquest blau aproximadament i una amb un morat viu si el teniu.

Voldria que dels exemplars en paper de fil n'enquadernàsseu una dotzena amb cobertes de color (cuidant, naturalment de canviar la xifra del preu a la coberta de darrera).

Vos saluda coralment vostre afm,

M. Ferrà

43.

Amic Duran:

Perquè no m'enviau mostres per les cobertes?

Ja haureu rebut les proves que tardaven.

A la pàg. 76 he notat una petita falta que havia corregit: clamau los trovadors. Havia d'esser Clamau amb majúscula. Es de poca importància, però convé repassar-ho bé tot abans de tirar, ja que el llibre surt molt bé.

M'enviareu aquella prova amb correccions meves del full pàg. 81 a 88?

Ferrà

44. 24 juliol 1929

Amic Duran:

He rebut els exemplars del llibret, que queda molt bé. No vos preocupeu del color de l'impres de les cobertes. Aprofitau totes les que tengueu tirades i repartiu-ho als subscriptors.

La llista d'aquests, per donar-la a la premsa, jo consultaria En Joan Ramis d'Ayreflor i em guiaria pel seu parer. Potser fóra pràctic, com a propaganda.

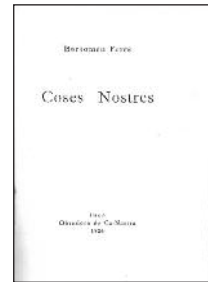
També trob que demanaria que s'hi subscriguessin als ajuntaments de Inca, Sóller i potser també Felanitx. Pel de Palma podeu parlar o escriure a l'Alcalde, Alfred Llompart i Pau Alcover, fill de D. Joan. Digau-m'ho quan es posi el llibre a la venta, que en farem reproduir mostres damunt la premsa.

Els restants exemplars en paper de fil, encara que tirats també en blau (o en morat, que em pens que encara m'agradaria més) convé enquadrar-los amb cobertes blanques iguals que les de Coses Nostres.

Un dia o l'altre esper que ens veurem aquest estiu.

Records afectuosos per tots els vostres, amb una abraçada del vostre agraït amic,

M. Ferrà

Llibre que forma part de les obres de Bartomeu Ferrà i Perelló

Em sembla que, si és possible, canviaré les cobertes dels exemplars paper fil que m'heu enviat. Tirau-ne unes quantes de més de blanques. Les de color són primes pel paper fil.

45. Son Roca, 1 setembre 1929 [Tarja postal]

Amic Duran: Escric al P. Guillem Vives S. J. (Residència de PP. Jesuïtes de Ciutat) que rebrà, per ell i per la casa, —vull dir un per cada un— dos exemplars del llibre de mon Pare, que era molt amic séu, i en el qual hi ha dues composicions que versen sobre Sant A. Rodríguez. Me farieu favor d'enviar-los-hi? També vos agrairé que me'n fassau arribar a Barcelona 6 exemplars en paper de fil i 8 en rústica. Enviau-ne als diaris catalans, a les revistes i a la Vanguardia. Gràcies! Vos saluda En M. Ferrà

Passat demà m'embarc.

46. Barcelona, 21 setembre 1929 [Tarja postal]

Estimat amic:

Rebereu el mot que vos vaig enviar demanant-vos per mi i per ca ma Mare uns quants exemplars més, en rústica i en paper de fil, de Proses i Poesies? Molt vos agriria que los m'enviàsseu, (6 ò 7 en paper de fil i els altres en rústica), perquè tenc alguns compromisos. També convé que envieu el llibre a La Veu, La Nau, La Publicitat, El Matí, La Vanguardia, el D'Ací d'Allà, La Revista

de Catalunya, La Paraula Cristiana i La Nova Revista: perquè convé que per la Festa del Llibre qualcú n'haja parlat ja.

Gràcies per endavant. Vos envia amb tots els seus bons records en M. Ferrà.

47. Barcelona 23 oct. 29 [Tarja postal]

Estimat Duran: Perdonau que fins avui no vos hagi contestat a la vostra del 24. He estat absorbit per mil coses, amb un munt de correspondència entretenguda. Mil gràcies dels exemplars en paper de fil i dels altres, que vaig rebre i queden molt bé. L'edició ha agradat aquí a tothom. Records per tots vosaltres i una coral abraçada del vostre afm.

M. Ferrà

El P. Vives em demana pel Seglar Catòlico el clixé del retrat de mon Pare. Deixau-lhi si l'envia a cercar.

PROBLEMES DE MIQUEL DURAN I SAURINA PER UN ESCRIT AL SETMANARI *CA NOSTRA*. JUNY 1914

GABRIEL PIERAS SALOM

En moltes ocasions s'ha parlat del tancament a la presó i altres problemes que hagué de patir mestre Miquel Duran i Saurina, avui aixecat a la categoria de Fill Il·lustre d'Inca, per una nota apareguda al setmanari *CA NOSTRA* (núm. 316, de 13 de juny de 1914). Malgrat tot, no s'havia aprofundit en els citats problemes. És hora de parlar-ne.

El fill de mestre Miquel, Sr. Llorenç Maria Duran i Coli, ho apunta en distintes ocasions. Citem, per exemple, la nota que insereix dins el "Comentari biogràfic" de l'obra *POESIES* editada per l'Ajuntament, a Inca l'any 1982. A la pàgina 27 de l'esmentada obra diu Duran i Coli:

"...No es pot deixar de recordar el moment més greu de la vida periodística de Duran. En el nº 316 (13-6-1914) el 'Ca-Nostra' publica un escrit firmat amb pseudònim, del qual era autor D. Bartomeu Ferrà, tan bon amic seu i ja vellet, que constitueix un atac bastant violent contra una "festa de la flor" que s'havia organitzat a Ciutat. Entre els interessats hi ha una Borbón, esposa del capità general de les Illes. Algú d'Inca, enemistat amb el P. Cerdà, creient que l'autor era aquest franciscà, va fer una denúncia; Duran féu ús del secret professional i es negà a dir qui era l'autor. Aquest a fer va costar-li uns dies de presó, malgrat que Don Bartomeu Ferrà es declaràs responsable."

A la portada del número esmentat podem llegir la nota que ocasionà molts de problemes a l'entranyable Miquel Duran i Saurina. Ell tenia total confiança en el Sr. Ferrà, tan amic seu, i no comptava amb els enemics que l'envoltaven i que li feren passar un breu però poderós calvari. No perdé la compostura i consentí estar empresonat per no donar la culpa a l'amic, a l'entranyable amic i escriptor de primera línia. Es tracta d'una carta oberta inserida sota la

capçalera de "Correspondència". Aquesta és la transcripció de la nota provocadora i que crea problemes:

"CORRESPONDENCIA

Sr. Director de Ca-Nostra:

Ahir se feu, a Palma, la festa de la flor organitzada a benefici dels físics, segons es diu.

Fou una festa-fira, en bon dia del Corpus, a on s'hi veren provocacions i desvergonyes malsanes, ... "Sant Vicenç qui era sabut, digué que un temps vindria que les dones cercarien els homes; i, ja és vingut!

Pobres al·lotetes joves que foren compromeses per senyores velles (honrades i catòliques, qui ho dubte?) a mesclar-se caritativa i públicament, amb bergantelles disfressades de manoles filantròpiques qualcuna entrant dins casinos i cafès, per ficar floretes a les solapes dels joves, pollos, dels granats pollastres i dels garruts galls i capons...

Allò era el diluvi de la moderna galanteria femenina que inundà Ciutat, on la part forana fou representada per garrides pagesetes enlestides com per un ball de màscares, a la dernier.

M'ha dit, qui ho sabia, que alguna filla de la Puríssima (nominal!) encara deu les floranges i plomatxos del seu capell de l'any passat i el lloguer de la manta blanca, ja engroguida, que voletejava sobre les rosades galtes.

Però, en honor de la veritat; dels homes que no pogueren fugir de la desenfereïda disbauxa en veren que daren la llimosna (i) amb una mà i amb l'altra prengueren la flor oferida, sense comportar a cap damisel·la les tocàs l'americana. En canvi, en veren d'elles que generosament els encalçaven per enramellar-los.

Quantes parauletes amoroses se dirien, sens faltar, (com se suposa) a la solemne religiositat de la diada!

Record que, ja ha fet 30 anys, un vespre de juny, trobant-me de passada a Lion, dins els jardins de la Maison doreé, dues bouquetieres, vestides d'andaluses, també, despatxaven floretes naturals als concurrents del Café Concert i, entre i entre, s'entenien per veure's, més tard, a una altra banda.

Les costums franceses, i especialment les de la maçoneria, s'han introduïdes dins CA-NOSTRA.

No en parlem pus: intel·ligent pauca.

Palma 12 de juny 1914.

Un corresponsal irresponsable."

Ja tenim en marxa la maquinària repressora en contra de Duran. No li perdonaran aquesta feta i arribaran al seu tancament a la presó situada a Sant Domingo. Vuit dies després de la publicació de la carta, exactament en el Ca Nostra núm. 317 de dia 20 de juny del mateix any de 1914, a la pàgina 2, surt, sense signar, aquest aclariment:

"COMENTARIS A UN ARTICLE. De tota casta n'hem sentits en el que publicarem dissabte passat respecte de la festa de la flor, escrit per un home respectable pels seus anys, pel seu nom i pel seu bon criteri de bon catòlic.

Qualcú el trobà fort i injust; qualcun altre mos digué que per Palma molta gent sensata, baix baix, troba lo mateix que l'articulista; i altres mos digueren que si bé no es pot dubtar de la bona intenció dels promotors de la festa, tampoc no es pot dubtar quer la realitat quasi mai arriba a la perfecció de l'ideal traçat abans i, qualche vegada se'n fa ben enfora; i les notícies que han duit alguns periòdics respecte de Madrid vénen a donar bastant la raó a l'articulista de Ca-Nostra. Veurem en quina forma arribarà a fixar el criteri públic respecte d'això.

A propòsit del mateix hem rebut una carta d'un senyor capità, de caràcter purament personal, en la qual mos reprèn amb paraules molt fortes, altres paraules que no ho són tant, i això com qui no sia manera molt raonable de corregir: però, a la fi, paciència. També mos diu que està disposat a respondre-nos 'en todos los terrenos'.

Noltros hem de dir que en quasi cap terreny hi entenem molt, ni tenim grans pretensions; però sí, com es regular tractant-se d'un article de periòdic, és qüestió de discutir l'assumpte per medi de la ploma, oferim les nostres columnes al qui ens han dirigida la carta, assegurant-li que farem cas dels seus escrits i procurarem contestar-li així com millor sabrem; i així, els nostres lectors es faran càrrec del pro i del contra de l'assumpte. Però si es vol referir al terreny de les armes, hem de contestar francament que nosaltres no podem, ni volem anar-hi.

No podem perquè som catòlics, i sabem que el catòlic no pot anar a aquest terreny sense deixar de ser bon catòlic i caure en penes senyalades per l'església. I no volem perquè nosaltres no sabem manejar altres armes que les eines del nostre ofici; i malgrat en sabéssim no creiem de cap manera que les armes haguessin de donar la raó al nostre articulista, si és que no en tenguí, ni si l'hi haguéssim de llevar si en té; estam persuadits de que en aquesta qüestió si se volen dur les coses al punt convenient, no són les armes que s'han d'emprar, sinó les raons, la lògica, les dades de l'experiència i les ensenyances de la doctrina cristiana."

El mateix dia 20, en Miquel Duran té el gran disgust quan un municipal li porta un document provinent del batle d'Inca, Sr. Pere Batle. Ha de signar el rebut i el signa. La nota diu així:

"Según telegrama recibido en el día de hoy, en esta alcaldía, del Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia, se le ha impuesto por dicha autoridad a Vd. Como director del semanario "Ca-Nostra" una multa de ciento veinte y cinco pesetas, por haber infringido el artículo 11 de la vigente ley de imprenta, arregladamente al artículo 19 de la mencionada ley debiendo prevenirle que el recurso contra dicha multa debe ser ante el Sr. Juez en término del tercero día, depositando previamente el importe de la multa sin cuyo requisito no se admitirá la apelación. Lo que comunico a Vd. de orden superior. Dios guarde a Vd. muchos años. Inca veinte junio de mil novecientos catorce. El alcalde. Pedro Batle. Sr. D. Miguel Duran, director del semanario 'Ca-Nostra'."

Amb data de dia 23 de juny, Miquel Duran fa efectiva la multa de 125 pessetes amb paper d'estat. Consta, el pagament, de tres fulls: un de 100 pessetes, un altre de 15 i un altre de 10. Van signats pel secretari de l'Ajuntament d'Inca, Sr. José Siquier.

Dia 27 de juny no surt a la llum el setmanari. Sortirà dia 4 de juliol. Hi ha una ACLARACIÓN a portada i redactada en castellà. Va signada pel mateix Miquel Duran que ho fa espantat davant la magnitud de la multa i de les incomprendions de molts, dins els quals hi ha amics seus. Val la pena valorar aquest escrit on, fins i tot, agraeix a la senyora Felisa León de Borbón la seva magnanimitat.

“ACLARACIÓ. Con motivo de una correspondencia, referente a la Fiesta de la Flor, publicada en este periódico, se ha producido cierta excitación entre muchas personas que se han sentido molestadas por atribuir a algunas frases un alcance que de ningún modo quería darles el autor.

Por esto, cúpleme manifestar en nombre del autor aludido que no estuvo en su ánimo molestar a nadie absolutamente, que considera dignísimas y merecen su consideración las personas que intervinieron en dicha fiesta.

Además he de hacer constar mi agradecimiento más sincero a la Excm. Sra. Dª Felisa León de Borbón, la que con una magnanimidad que la honra en gran manera, se ha interesado eficazmente a fin de que los asuntos promovidos por este motivo quedaran zanjados definitivamente evitándose así las molestias, siempre desagradables en estos casos. El Director, Miguel Duran.”

Al mateix número, a la pàgina 3, podem seguir llegint ressons de la feta contra Duran. Surt publicat que s'obirà una subscripció per ajudar a pagar la multa de 125 pessetes. Ja veurem que no serà difícil, puix que Duran encara té amics fidels i que l'estimen.

“LO DE CA-NOSTRA

Dissabte passat deixàrem de publicar el setmanari CA-NOSTRA, per motius que no ignoraran nostres estimats lectors. Nostra publicacioneta fou denunciada per una correspondència que parlava sobre la festa de la flor. El seu autor, amb una noblesa i espontaneïtat que l'honora, tot d'una se declarà autor de l'escrit i suplicà no se molestàs al director de CA-NOSTRA. De lo demés que passà no en volem parlar, per ser assumpte propi, no fos cosa que les nostres paraules, al tractar de defensar-nos, apareguessin per alguns com a filles de la passió o de la nostra dignitat malferida.

A la sessió de l'Ajuntament celebrada dia 3 de juliol, el Sr. Batle ordenà se donàs lectura a la carta que ell havia rebuda de l'Excm. Sra. Dª Felisa León de Borbón, en que manifesta que en vista de l'aclaració que s'havia donada i que nosaltres publicam en primera plana, suplicava a l'Ajuntament aixecàs la protesta contra el comunicat de CA-NOSTRA. El Consistori acordà donar un vot d'ampla confiança al Sr. Batle per contestar, en la forma que volgués, a la Senyora del Capità General.

Ens han arribat notícies que per Inca es fan córrer llistes de subscripció encaminades a recollir donatius per indemnitzar a nostra administració dels perjudicis que ha tengut aquests dies. Nosaltres estam contents de la benvolença dels nostres amics, i molt més en aquest cas en que no hem donat cap passa per demanar-los el seu concurs. Acceptarem agraïts els donatius que posin en nostres mans per reforçar els fons de CA-NOSTRA.”

En els números següents 319, 320 i 321 surten les llistes dels donatius i del qui el realitza. Al final s'han ingressat a les arques administratives del setmanari 143,15 pessetes. Tot un luxe de participació, d'amistats i d'afectes a mestre Miquel Duran. En l'esmentat número 319 comencen les llistes dels qui ajuden Duran. Abans d'aquestes, però, hi ha unes notes aclaridores molt sucoses i que val la pena transcriure:

“LO DE CA-NOSTRA

El president del “Foment del Civisme”, amb atent ofici del 4 de juliol, mos participa que dita societat, en la darrera sessió, acordà per unanimitat deplorar les contrarietats sofertes per

aquest periòdic i oferir-nos misser i procurador per defensar la causa m que mos seguia, i també donar-nos força moral necessària perquè nostra publicació no sofrís cap retràs. Nosaltres, a l'agrair a la benemèrita societat tant espontanis com desinteressats serveis, li manifestam que després d'haver estat pres 53 hores el nostre Director, el posaren el llibertat; i que no li han notificat res de particular, suposàvem que no li seguia cap causa.

Durant el temps que nostre Director estigué a la presó fou visitadíssim per totes les classes socials, des de l'honorat obrer fins el ric hisendat i figurant en primer terme la venerable classe sacerdotal. Uns el pogueren veure i parlar amb ell, altres no degut a la incomunicació que quasi sempre tengué. Posat en llibertat, aquesta Redacció s'omplí de gent i ha continuat aquests dies rebent proves d'amistat i simpatia. En la impossibilitat de tornar tantes visites i fins i tot de recordar-se de totes les persones que han passat per la Redacció, des de les columnes del Setmanari fa públic el seu agraïment per tots i dóna les gràcies a tots els qui s'han interessat per ell i per la publicació i, suplica a sos amics que donin per tornades les visites de què és deutor.

A continuació publicam els donatius que mos han donat per refer l'Administració de CA-NOSTRA dels danys i perjudis ocasionats els dies de trifulga i pagar una multa de 125 pessetes que mos posà el Sr. Governador per omisió d'un requisit que bastants d'anys havíem anat complint... A més D. Francesc Ferrer Moragues, president del Centre Tradicionalista, mos ha entregat la present llista de donatius recollits dels seus correligionaris i altres amics seus i de CA-NOSTRA... SUSCRPCIÓN para indemnizar al Señor Director de CA-NOSTRA, el honorable Miguel Duran, de los perjuicios recibidos en los días que se ha visto obligado a suspender sus trabajos de imprenta... No se admiten cantidades superiores de peseta, ni inferiores a 5 céntimos."

Anem ara a llegir les notes dels dos plenaris que parlen del tema de Duran. Duen data de 19 de juny i 3 de juliol. Tan sols voldria fer una reflexió. Em costa molt imaginar que el regidor Sr. Francesc Llabrés Fornés, "es metge nou", un liberal de tota la vida i que en altres ocasions es declara antimonàrquic, sia un dels qui més volen crucificar mestre Miquel Duran. Segurament no li perdonava el seu accentuat catolicisme. El regidor Llabrés, durant la Segona República, lloà aquesta forma de govern enfront de la monarquia. Igualment m'impresiona que el regidor Ramon Reus proposi, en el plenari de dia 3 de juliol, a l'Ajuntament que acordi haver vist amb sentiment les molèsties que ha hagut de sofrir el director del CA NOSTRA amb motiu del comunicat de la "Festa de la Flor", ja que l'article no era seu. El regidor Llabrés Fornés, posteriorment antimonàrquic, no ho consent. També el regidor Sr. Capó surt en defensa de Duran.

Assistents a la sessió de 19 de juny: D. Pere Balle i els regidors R. Reus, F. Llabrés, J. Capó, D. Alzina, G. Tortella, M. Beltran, P. Cortès i J., Pujol. A la sessió de 3 de juliol, hi ha els mateixos assistents, però sense la presència del Sr. Beltran.

Sessió de dia 19 de juny de 1914

"...**Suelto.** El señor Alcalde dijo que adelantándose a lo que creía el sentir general del Ayuntamiento había protestado de un suelto en el periódico CA-NOSTRA habiendo dirigido un telegrama en dicho sentido al Exmo. Sr. Gobernador Civil y proponía constara en acta la protesta de todo el Ayuntamiento. D. Francisco Llabrés dijo que en nombre de la mayoría liberal felicitaba al señor Alcalde por su iniciativa, pues de no haberse adelantado el señor Alcalde él hubiera hecho la misma proposición que hace suya; el señor Alcalde agradece las palabras del señor Llabrés y propone se comunique dicha protesta a la presidenta de la Junta Organizadora de la Fiesta de la Flor para que la haga extensiva a todas las que intervinieron en dicha fiesta y puedan

considerarse ofendidas con el mencionado comunicado; el señor Capó propone se comunique también la protesta al ayuntamiento de Palma; cuya proposiciones fueron aprobadas por unanimidad.

D. Domingo Alzina dijo que ya que se hablaba del periódico CA-NOSTRA también tenía que hacer una protesta contra dicho semanario por la crónica que de la sesión última del Ayuntamiento inserta, pues dijo había yo ofrecido la mayoría para apoyar el proyecto de plaza y no hice tal ofrecimiento y comete también otras inexactitudes; el señor Alcalde dijo que este asunto no era de la competencia del Ayuntamiento sino una cuestión puramente particular.

D. José Pujol dijo que si el director de CA-NOSTRA no tiene la titulación bien arreglada para publicar un periódico se quite la mesa que se hizo poner expreso para la prensa, el señor Alcalde dijo que se había remitido al señor Gobernador certificado de los documentos existentes en las oficinas de este Ayuntamiento.”

Sessió de dia 3 de juliol de 1914

“...**Protesta.** El señor Alcalde dijo que en consecuencia de lo acordado en la anterior sesión había comunicado la protesta de esta Corporación, por un comunicado del periódico CA-NOSTRA, al Excmo. Ayuntamiento de Palma y a la Exa. Sra. Dª Felisa de Borbón habiéndose recibido de dicha señora las cartas, que a propuesta del S. Llabrés y del Alcalde se insertan y dicen:

“Sr. D. Pedro Balle Alcalde Constitucional de Inca. Muy señor mio y de mi mayor consideración; muy agradecida a los sentimientos de protesta que tiene Vd. La bondad de transmitirme en su oficio del 20 del corriente, me apresuro a dar las más expressivas gracias, en nombre de las señoras y señoritas que tomaron parte en la fiesta de la Flor, y en el mio propio a Vd. Como Alcalde y a todo ese Ayuntamiento de Inca, por los patrióticos y dignos acuerdos para protestar contra las insidias que se estrellan aante la purea de una idea aplaudida por todos sin distinción de condiciones. Aprovecho esta oportunidad para saludar a Vd. Y a todo ese digno Ayuntamiento con la mayor consideración y simpatía. F. Felisa de Borbón, rubricado.

Sr. D. Pedro Balle. Muy señor mio y distinguido amigo: disense me permita suplicarle que tenga la bondad de retirar la protesta contra el autor del artículo de Ca-Nostra, pues el perjudicarle mucho y ser persona de edad avanzada me hacer considearlo con pena la situación que se ha buscado, y doblemente cuando él rectifica y no queda motivo a las señoras y señoritas de creerse ofendidas. Yo espero de su bondad que me complacerá. Su affma. Amiga. F. Felisa de Borbón. Rubricado.

El señor Cortés propuso se diera un voto de confianza al señor Alcalde para contestar a dicha señora, el señor Llabrés dijo que estaba conforme con dicho voto siempre que se mantuviera firme el acuerdo de la Corporación. D. Ramon Reus dijo que opinaba debía acordarse de conformidad a la solicitado por la Generala; el señor Cortés dijo que insistía en su proposición de dar un voto de confianza al Alcalde para que conteste en forma que considere conveniente, pues de lo contrario es limitar dicho voto condicionándolo; el señor Reus dijo que estaba completamente conforme con el voto al señor Alcalde pero que si se le condicionaba él insistiría en su proposición; el señor Alcalde dijo que al aceptar dicho voto procuraría cumplir con lo que era su deber en lo referente a la contestación; aprobese la proposición del señor Cortés.

El señor Ramon Reus propone que el Ayuntamiento acuerde haber visto con sentimiento las molestias sufridas por el director de CA-NOSTRA con motivo de un comunicado sobre la fiesta de la Flor, toda vez que el artículo no era suyo; el señor Llabrés dijo que la proposición del señor Reus involucraba una cuestión personal y que el Ayuntamiento no debe inmiscuirse en dichas cuestiones; el señor Capó dijo que como concejal y como particular era el primero en lamentar las penalidades de un vecino y que aplaudía con entusiasmo el acto generoso y magnánimo de la Generala perdonando la ofensa inferida, pero que ello nada tenía que ver con el director de CA-NOSTRA que era eso una cuestión particular que no debíamos tratar; el señor Pujol dijo que si lo que quiere el señor Reus es que el Ayuntamiento acuerde haber visto con satisfacción que el autor del comunicado CA-NOSTRA no era vecino de Inca es el primero en alegrarse; y después de breve discusión se aprobó la proposición del señor Pujol."

Ja ho hem vist. Mestre Miquel tancat a la presó, humiliat i trist. No va valer la pena donar-li la mà. El consistori havia de quedar bé amb la gran ofesa, Sra. Felisa León de Borbón. Mestre Miquel Duran, avui Fill Il·lustre d'Inca, abaixà el cap i sofrí amb resignació cristiana la persecució. A la mateixa vegada s'alegrà de veure la gran quantitat d'amics, especialment tots els sacerdots d'Inca, franciscans inclosos. Però a mestre Miquel Duran li ha quedat un corquet. Amb dues poesies que publica dalt del seu estimat setmanari CA NOSTRA, dues poesies magnífiques pel que signifiquen. Al número 350, que correspon a dia 26 de setembre del mateix any, Duran es lleva una espineta. Davall les dues poesies podem llegir el lloc on les ha escrites: "*Fondet de la presó d'Inca, dia 30 de juny de 1914*". A baix de tot hi ha aquest aclariment, que és a qui van dedicades: "*Ma benvolguda Mare i ma cara Esposa. Public avui aquests sonets amb motiu de complir-se dia 28 de setembre el quint cap-d'any de la mort de na Gertrudis. Al Cel sien elles.*" Segons el P. Colom, amic de mestre Miquel, aquesta feta fou molt important i suposà un desànim que durà molts anys. Són, les dues poesies, justificacions de la seva bona fe. Prest tancarà el CA NOSTRA i obrirà LA VEU D'INCA.

Per acabar val la pena conèixer els dos poemes, els dos sonets escrits per Duran quan estava tancat a la presó situada a l'antic convent dels dominics.

A MES DIFUNTES

*Dins la presó m'han posat
del fondet a les entranyes,
entre brutícia i aranyes
me veig incomunicat.*

*Els primers sers que he cridat
són mes amades difuntes.
Oh!... ja les veig passar juntes
dient-me: Bé has obrat!*

*Déu meu! Per son refrigeri
oferesc mon cautiveri
junt amb vostra passió.*

*Per elles, per vostra glòria,
me sent fort damunt l'escòria,
pels inimics sent perdó.*

A MA FAMÍLIA

*Ma família haurà plorat
pensant amb lo seu bon pare
oh, fills meus, no és una tara
estar per Jesús tancat.*

*Amb la ploma he defensat
la fe que vos he ensenyada,
i a voltes, he declarada
guerra a la immoralitat.*

*No prengueu a mal exemple
si el pare que heu vist al temple
el teniu ara en presó.*

*Davant Déu, davant el poble,
una causa justa i noble
servesc, que no és cap borró.*

Estic convençut que hi sobren els comentaris i les conclusions. Miquel Duran i Saurina, avui Fill Il·lustre d'Inca.
No podia ser d'altra manera!

LA UNIVERSITAT D'INCA (1436-1437). FINANCES I FISCALITAT A TRAVÉS DEL LLIBRE DEL CLAVARI BARTOMEU ESTRANY

ANTONI MAYOL I LLOMPART

A l'Arxiu Històric Municipal d'Inca es conserva un únic llibre de clavaria d'època medieval, amb la signatura provisional: AHMI, SP 1463. Es tracta d'un llibre de comptes de la Universitat d'Inca realitzat pel clavari de l'any 1436-1437, Bartomeu Estrany, sobre l'administració del municipi inquer. El clavari era un càrrec d'elecció anual -el dia de quinquagèsima- que era l'encarregat de registrar els ingressos i despeses del municipi medieval a instància dels jurats d'Inca, que formaven l'òrgan executiu de l'administració municipal. El llibre, conservat en mal estat i molt afectat per humitats que impedeixen la lectura d'algunes parts, està incomplet, falten alguns fulls, atès que falten les dades dels darrers mesos de maig i juny de 1437. Malgrat aquestes grans mancances i la falta d'altres llibres per a realitzar un major estudi de l'administració municipal a la baixa edat mitjana, en aquesta comunicació intentam fer una aproximació a l'administració municipal d'Inca, fent un petit repàs al sistema fiscal i municipal.

1. La Universitat d'Inca

1.1. Sorgiment com a entitat municipal i reconeixement jurídic

La historiografia mallorquina assenyala que la Part Forana entra en la història econòmica insular arran dels plans de colonització de Jaume II l'any 1300, i en la politicoadministrativa amb la sentència arbitral de Sanç I l'any 1315 que reconeix la Part Forana com a entitat diferenciada de ciutat, i com a conseqüència d'això a cada una de les universitats foranes que formava el Sindicat de Fora. Però, de fet, Inca i algunes altres viles foranes ja eren entitats municipals amb anterioritat a 1315.

Els municipis forans ja participaven en els assumptes fiscals i financers amb anterioritat a les ordinacions de 1300, perquè ja són presents a les cises imposades entre els anys 1300-1309 i, a més a més, l'any 1303 es dirigeixen a Jaume II per a sol·licitar una pròrroga en l'amortització del seu deute. Això indica que amb anterioritat a 1300 s'han format nuclis de pobladors que tenen un interès comú o de col·lectivitat dins un territori concret. Aquesta col·lectivitat anirà lligada al territori a través de la demarcació de la parròquia. Cada una de les parròquies de la Part Forana esdevindrà un municipi. La bul·la d'Innocenci IV

el 1248 posa sota la protecció de la Seu Apostòlica les 35 parròquies de Mallorca, i entre elles la parròquia de Santa Maria d'Inca, que esdevindrà la demarcació territorial del municipi. Álvaro Santamaría apunta que la juraria (òrgan executiu municipal) estava implantada a Pollença el 1299, i que probablement ho devia estar també en les viles més significatives com Inca o Sineu.¹ Una representació d'homes d'Inca és present, amb altres viles foranes, a l'homenatge realitzat al rei Alfons l'any 1285.

Les universitats foranes des del començament del segle XIV recol·lecten impostos directes per a institucions superiors (monarquia, Universitat de la Ciutat i Regne), malgrat que no obtindran capacitat jurídica per a fer-ho fins l'any 1358. Així, la capacitat d'imposar una talla veïnal a la Part Forana sobre una comunitat és present en mateix moment que la comunitat obté el reconeixement com a municipi, malgrat que no posseeixi la capacitat jurídica per a fer-ho. La Universitat de Pollença doncs recol·lecta les seves talles almenys des de l'any 1330, bastants anys abans del reconeixement jurídic. El reconeixement jurídic com a municipi a la Universitat d'Inca es produeix amb la sentència arbitral de 1315, on en conjunt es dóna reconeixement jurídic al Sindicat de Fora com a assemblea de totes les universitats foranes, fet que intrínsecament suposa el reconeixement jurídic de cada vila de forma individual. Però, de fet, Inca ja devia ser municipi de facto amb anterioritat a l'any 1300.

1.2. L'estructura de la Universitat d'Inca

Durant el segle XIII s'anaren formant comissions de *prohòmens* que designats per les parròquies s'encarreguen de l'administració d'assumptes comuns entre els veïns de la vila. Es reuneixen a l'església per a tractar sobre temes comuns. A Inca els prohoms apareixen per primera vegada amb aquest nom l'any 1281.² Durant el període del regne privatiu de Mallorca la majoria dels nuclis de població s'instituiran com a municipis calcant el model de la Universitat del Regne, tant respecte al nom com respecte a l'estructura institucional. L'estructura està formada per un òrgan col·legiat executiu (jurats) i una assemblea o òrgan deliberatiu (Consell), a més a més d'altres càrrecs administratius. Segons Santamaría la juraria s'aplicà a Inca durant la segona fase del regnat de Jaume II (1299-1311), i el procés d'instauració de juraries i consells a totes les viles havia finalitzat l'any 1343.³

Als municipis més grans com Inca els jurats són quatre i tenen una paritat en relació amb la divisió estamental de la vila. A final del segle XIV (mà major, mà mitjana, mà menestral i mà forana). La mà forana aglutina la població dispersa del terme d'Inca. Els jurats d'Inca són l'òrgan màxim responsable de l'administració municipal i els encarregats de dur el dia a dia, així com d'autoritzar les despeses del municipi.

El Consell de la Universitat d'Inca, que a l'inici del segle XIV encara es formava per la reunió de tots els veïns de la vila, a mitjan segle XIV intenta representar la divisió estamental de la comunitat. Els quatre jurats i el Consell formen una petita elit local que controla el govern municipal. El sistema d'elecció de càrrecs, anomenat de franquesa, és un sistema d'elecció per cooptació que és vigent fins l'any 1373, moment en el qual s'inicien uns canvis voraginosos de règim municipal relacionats amb la lluita entre faccions -Call i Almodaina- que es disputen el control de les institucions del regne i que també afecten de forma directa la Part Forana. Es produeixen canvis i reposicions de pragmàtiques que canvien el sistema d'elecció els anys 1373, 1382, 1384, 1387, 1390, 1392, 1395, 1398 i 1404. L'any 1382 es produeix el canvi de sistema de cooptació pel d'insaculació dins bosses estamentals a través de diferents estatuts que s'atorguen a cada un dels municipis forans com a privilegis, i s'aniran canviant fins a la instauració del regiment de sort i a sac l'any 1447.

1 Santamaría, Álvaro. "El municipio en el reino de Mallorca", dins *Estudis Baleàrics*, núm. 31, 1988, p. 16.

2 Llabrés i Martorell, Pere-Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Inca en la història 1229-1349*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998, p. 116.

3 Santamaría, Álvaro. "El municipio en el reino de Mallorca", *Estudis Baleàrics*, núm. 31, 1988, p. 16.

Amb el pas del temps es perfecciona l'estructura municipal i es creen diferents càrrecs d'elecció anual: el clavari, que serà elegit pels jurats i prohòmens per tal d'administrar els cabals públics i de registrar els ingressos i despeses als llibres de clavaría; l'escrivà, que s'encarrega d'escripturar els assumptes relatius al funcionament de la institució (redactar cartes, realitzar actes de les reunions del Consell...); els oïdors de comptes, que s'encarreguen de revisar els comptes tant del clavari com d'altres administracions econòmiques pertanyents a la vila (almoïna, botiga...); els taxadors, que taxen la tributació de cada família o foc fiscal a les talles; el síndic de la ciutat, que representa a la vila el Sindicat de Fora i el Consell de Mallorca. A més a més, es contractaven administradors de talles i alguns funcionaris com el botiguer, que administra la botiga o el pes de la farina (on la Universitat d'Inca ven el cereal a preus públics), almoïner (administrador de les almoïnes), *hospitaler* (administrador de l'hospital de pobres), a més a més de guardes rurals (banders, vinyògols) i *talaiers* (encarregats de la vigilància de la costa).

Al voltant de la meitat de la població -segons els estudis realitzats a algunes parts sobre l'estimació de béns de Muro a final del segle XIV o Pollença a la segona meitat del segle XV- fins ara no pot tenir accés, tot i ser propietaris, al sistema estamental de mans, i així no poden formar part dels càrrecs municipals. Dins aquest sistema d'elecció de càrrecs municipals tampoc entren les minories ètniques com els jueus i els esclaus. A Inca hi ha una comunitat jueva important, però que no entra dins l'administració municipal, perquè són administrats directament del rei, i és directament al rei a qui paguen els seus impostos. A més a més, administrativament estan sotmesos a l'Aljama de Mallorques. Els esclaus tampoc hi estan inclosos.

2. El sistema fiscal a la Part Forana de Mallorca

A Mallorca s'establiren a la baixa edat mitjana dos tipus de fiscalitat, una de caràcter senyorial relacionada amb els drets senyorials derivats de l'estructura feudal imposada a l'illa i una segona fiscalitat, la municipal, lligada al sorgiment del municipi.

2.1. La fiscalitat senyorial

Després del repartiment de terres de 1231 realitzat entre els conqueridors catalans, l'antic districte islàmic de Inca va quedar establert com a senyoriu reial. El rei era el senyor jurisdiccional d'Inca, tret de la petita part que va cedir després a la diòcesi de Mallorca després de la seva creació, i una altra part que fou cedida pel rei a l'orde del Temple que fou retornada a la monarquia després de la desaparició de l'orde a l'inici del segle XIV.⁴ Després de la conquesta de Mallorca els nous colons procedents de Catalunya s'anaren establint a la Part Forana entorn als nous nuclis de població, i a cada una de les seves possessions el rei va imposar les seves batlies per a defensar els seus interessos. Inca era l'únic indret de la Part Forana amb un cert nucli població.⁵ A final del segle XIII hi havia instaurades a la Part Forana de Mallorca 10 batlies reials, entre les quals hi havia la d'Inca, que passaren a ser més d'una trentena amb administració reial i municipal durant el regnat de Jaume II. La batlia d'Inca, que l'any 1242 era ocupada per Pere Ferrandis⁶, durant el segle XIII també inclou la de Guinyent (actual terme d'Alcúdia) fins al 1284.⁷

4 L'orde del Temple fou suprimida l'any 1311 i a Mallorca els béns de l'orde foren assignats pel papa a l'orde de l'Hospital, però aquesta avinentesa fou aprofitada pel rei Sanç de Mallorca, que es quedà una part dels béns de l'orde. A Inca el rei va retenir 25 possessions: 3 vinyes, 16 cases, 2 peces de terra, 1 rafal, 1 celler i 2 horts.

Llabrés i Martorell, Pere-Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Inca en la història 1229-1349*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998, p. 176.

5 *Al Llibre dels Feits* Inca, tot i que no és referenciada com a vila, és referenciada com l'alqueria, "major que és en Mallorques".

Llabrés i Martorell, Pere-Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Inca en la història 1229-1349*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998, p. 32.

6 Llabrés i Martorell, Pere-Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Inca en la història 1229-1349*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998, p. 158.

7 Mas i Forners, Antoni; Rosselló Bordoy, Guillem; Rosselló Vaquer, Ramon. *Història d'Alcúdia. De l'època islàmica a la Germania*. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia, 1999, p. 84.

El batle reial d'Inca era un càrrec de l'administració reial d'elecció anual i que tenia com a principal missió la salvaguarda de la monarquia a Inca, amb atribucions sobre competències jurisdiccionals, judicials, de defensa, ordre públic així com el control i administració de les rendes reials, i el control envers l'administració municipal. El batle tenia la seva cúria, que a Inca fou construïda juntament amb la carcelleria a l'inici del segle XIV,⁸ on impartia justícia i cobrava les rendes, i tenia capacitat per a imposar multes i s'hi situava l'escrivania reial, on s'escripturaven les compravendes amb drets reials. També era de jurisdicció reial el mostassaf, d'elecció anual, a proposta de les universitats i que s'encarregava d'establir i tenir cura dels pesos i mesures dels mercats i del compliment de les ordenances sobre el comerç, la salubritat pública, de l'estat dels camins i sèquies... Aquest càrrec fou creat per Jaume III a la Part Forana l'any 1336, tot i que Inca ja en tenia abans de 1320⁹ pel fet de ser la població més important.

2.2. La fiscalitat municipal

Mallorca quedà conformada poc després de la conquesta com un municipi únic del tipus ciutat-estat - Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca- sense cap classe de recurs financer ordinari, atès que el municipi no fou dotat de cap tipus de riquesa patrimonial. Àdhuc, les anades i tornades sobre la propietat del regne (Jaume I, Pere de Portugal, regne privatiu, ocupació...) deixaren la institució municipal en un estat de dependència total respecte a la monarquia.

La jurisdicció fiscal de les institucions municipals mallorquines va lligada a la incapacitat institucional per a aconseguir un estatus similar al dels altres regnes de la Corona Catalanoaragonesa, on les corts i generalitats tenien un cert pes polític enfront de la monarquia. De fet, quan la monarquia es troba en una major precarietat en el regne a principi del segle XIV és quan aconseguirà subdividir jurídicament el municipi per tal d'afeblir-lo. La sentència arbitral de 1315 dóna personalitat jurídica i fiscal a la Part Forana mitjançant el Sindicat de Fora (2n nivell municipal), però integrada dins una entitat major com és la Universitat de la ciutat i Regne de Mallorca (1r nivell municipal).¹⁰ Així, no és una relació entre iguals sinó que suposa la creació de dos nivells municipals, en què participen els forans però es troben absents en l'execució dels acords.¹¹ Aquesta sentència intrínsecament reconeix la personalitat jurídica individual de les parròquies foranes (3r nivell municipal) que formen el Sindicat. Aquí és on la monarquia efectua el segon repartiment sobre l'illa: el tributari (2/3 Ciutat; 1/3 Part Forana).¹² Dins el terç que correspon al Sindicat cada unitat municipal de la Part Forana té assignada una quota fixa que era fixada pel Consell del Sindicat en base a uns paràmetres econòmics i poblacionals,¹³ i que almanco des de 1371 eren determinats en funció de la *molitja*.¹⁴ Aquesta divisió de 2/3 Ciutat i 1/3 la Part Forana és sols per a la tributació directa, perquè la tributació indirecta que sorgirà a principi del segle XIV i que es consolidarà després de la pesta negra, devers l'any 1350 amb cinc tipus de tributs per a la Part Forana (dret de molitja, sisa del vi, sisa de les carns, dret d'imposició i tall del drap) quedarà al marge i sempre revertirà a la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca. És a dir, Inca pagarà impostos indirectes dins el seu terme que seran recaptats a Inca, però que no ingressarà el municipi inquer (Universitat d'Inca), sinó la Universitat de la Ciutat i Regne.

8 Tot i que durant el segle XIII ja hi ha notícies de la Cúria d'Inca, no hi ha notícies concretes sobre un edifici concret fins que l'any 1312-1313 es compraren unes cases a Berenguer de Guixers per a fer la cort i la carcelleria a Inca, i l'any 1331 s'hi edificà un porxo. Llabrés i Martorell, Pere-Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Inca en la història 1229-1349*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998, p. 158.

9 Pons, Antoni. *Llibre del mostassaf de Mallorca*, pàg. 277.

10 Mayol i Llopart, Antoni. "La fiscalitat indirecta en la Part Forana de Mallorca: Alcúdia, Muro i Pollença en la baixa edat mitjana (1350-1450)", dins *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al regne de Mallorca, s. XIV-XV*. Palma: El Tall, 2006, p. 169.

11 Morro Veny, Guillem: "Els òrgans de poder de la Part Forana a l'època de Jaume III. El Regne de Mallorca a l'època de la dinastia privativa", dins *XVI Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1998, p. 227.

12 Mayol i Llopart, Antoni. "La fiscalitat indirecta en la Part Forana de Mallorca: Alcúdia, Muro i Pollença en la baixa edat mitjana (1350-1450)", dins *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al regne de Mallorca, s. XIV-XV*. Palma: El Tall, 2006, p. 169.

13 Morro Veny, Guillem. *Mallorca a mitjan segle XV. El sindicat i l'alçament forà*. Palma: Edicions Documenta Balear, 1997, p. 45-47.

14 Cateura Bennàsser, Pau. *Política y finanzas bajo Pedro IV de Aragón*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1982, p. 430-431.

La capacitat fiscal del municipi únic (Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca) queda subjugada als designis reials. El rei -a més a més dels seus ingressos patrimonials tradicionals-¹⁵ no tindrà una competència fiscal amb les corts com a Catalunya. Mallorca sols tindrà una fiscalitat municipal que serà gestionada pel municipi, però controlada des de la monarquia.

A les darreries del segle XIII i durant la primera meitat del segle XIV des de la monarquia s'intentaren substituir les fórmules tributàries directes per les indirectes que graven les transaccions comercials i el consum, els impostos innovadors. Però la costosa política dels monarques en el tram central del segle XIV i l'augment sostingut de la pressió tributària¹⁶ potencia totes les fórmules fiscals de l'època¹⁷ i transforma Mallorca en el que Cateura anomena un laboratori fiscal, on cada guerra suposa una fórmula diferent de finançament per a la monarquia a través del Regne (tributació directa, indirecta, préstecs forçosos, emissió de deute públic...). Les relacions socioeconòmiques que s'establiren sobre la societat mallorquina -tant si és més o menys típic el mode de producció/relació feudal que s'aplicà a Mallorca- no havien tingut en compte el sorgiment d'una xarxa impositiva fora del mode de producció feudal. En aquest sentit s'ha d'entendre la no dotació de les institucions municipals -ni tan sols pels qui la formen- d'un patrimoni o jurisdicció sobre el qual poder treure recursos financers. Per tant, els impostos d'Estat i municipals suposen una càrrega afegida sobre la ja inestable relació. La Universitat del Regne i el Sindicat no tenen patrimoni, però les ordinacions de 1300 de Jaume II solucionaren d'alguna manera aquesta situació en els municipis forans amb la compra d'algunes comunes¹⁸ en les poblacions de jurisdicció reial, com per exemple Alcúdia i Inca.

L'auge comercial del mediterrani en el tres-cents i principi del quatre-cents propicià l'aparició dels impostos indirectes que gestionava el municipi ho pogué afavorir en el cas mallorquí. Els municipis sols es poden finançar per la via dels impostos.

a) Si seguim a Cateura l'organització fiscal de Mallorca té tres períodes diferenciats:

1300-1315: el 1300 sorgí una fiscalitat sota el control de Jaume II de Mallorca que es fonamentava en tres elements significatius: el control reial sobre els impostos municipals, el caràcter permanent de la fiscalitat i una clara opció cap a la imposició indirecta.¹⁹

b) 1315-1405: expansió de totes les fórmules fiscals possibles (imposicions, tributació directa, préstec, emissió censal, operacions comercials...).

c) 1405-1450: les imposicions queden consignades a satisfer les pensions dels creditors censalistes amb el contracte sant (1405).

Les universitats foranes durant el primer període obtenen el reconeixement jurídic i durant el segon període es dediquen a la recol·lecció d'imposts directes per a institucions superiors -i fins i tot els indirectes com es veurà-, fins que el 1358 obtenen la capacitat jurídica de recol·lectar els seus propis

15 Aquests són per a la Corona d'Aragó: a) impostos sobre la producció: delmes; b) impostos indirectes: sobre transmissions (lluisme sobre transmissions oneroses d'immobles i censals), sobre el comerç exterior (lliura i llosa, cabeçatge); c) impostos indirectes: sobre les unitats familiars (morabati); d) taxes i contribucions: taxes (pes i mesuratge, ancoratge, entrades i eixides de sarrains, peixateries, corral reials), contribucions sobre immobles (censos, quarts) i sobre l'administració de justícia (composicions, multes i sancions, i arrendament d'escrivanies reials). Casanovas Camps, Miguel Ángel. "Els manifestes de béns com a instrument de fiscalitat", dins *Estudis d'Història Econòmica*, vol 1991/1, p. 63. Aquests ingressos del reial patrimoni ja han estat estudiats globalment per al segle XIV, vegeu López Bonet, J. F. *La riquesa de Mallorca al S. XIV...*, op. cit. També s'han realitzat estudis sectorials com els de Santamaria, Sevillano Colom, Conde de Molina, Cateura -en el segle XIII-, o per localitats com el d'Antoni Mas per a Alcúdia.

16 Segons Jover entre 1360-1430 la fiscalitat a l'illa havia augmentat aproximadament un 30%, mentre que la població havia disminuït un 25%. Jover Avellà, Gabriel. "Endeutament, desigualtat econòmica i desposseïssió pagesa. El cas de la parròquia de Petra, 1443-1524 (Mallorca)", dins *Recerques*, núm. 33, 1996, p. 9.

17 Podeu veure com es potencien a Cateura Bennàsser, Pau. *La trentena esgarrafadora: Gerra i Fiscalitat (El regne de Mallorca 1330-1357)*. Palma: Ed. El Tall, 2000.

18 I també edificis públics com peixateria, carnisseria, abeuradors...

19 Cateura Bennàsser, Pau. *La trentena esgarrafadora...*, op. cit., p. 8.

imposts per a cobrir les seves necessitats,²⁰ malgrat que ja ho fan amb anterioritat.²¹
Però el vertader drama de les universitats foranes no és tant el seu reconeixement jurídic sinó el fet de quedar al marge del finançament de la xarxa d'imposicions indirectes i sense capacitat per a imposar-ne.²²

FISCALS	FINANCERS
<p>a) directes</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tall veinal - Tall Universitat del Regne (sí/no) - Tall Sindicat (gabella de la sal) - Tall monarquia (morabatí) (no) - Prest <p>b) indirectes</p> <ul style="list-style-type: none"> - Xarxa d'imposts indirectes dependents de la Universitat del Regne (sols si la universitat forana actua com a arrendadora o si la Universitat del Regne li ha de reintegrar préstecs) - Taxes portuàries cedides per el monarca (Alcúdia, 1395) 	<p>a) estrictament financers</p> <ul style="list-style-type: none"> - Préstec - Emissió o venda censal - Barates (sobre propietats o productes mercantils) - Deixes pies i donacions <p>b) rendiment de béns propis (comunes, carnisseria, peixateria)</p> <p>c) participació en bans (banders o vinyògols)</p> <p>d) mercantils</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aliments i productes: blat, oli, draps, llana... - Béns immobles -venda de béns propis - Préstecs i rendes censals (altres institucions i particulars) <p>e) aportació d'altres institucions</p> <ul style="list-style-type: none"> - Participació d'1/3 dels ingressos pertanyents al Sindicat? - Aportacions d'altres municipis en la defensa (talaiers i escoltes de les viles marítimes) - Aportacions de la monarquia en obres públiques

Ingressos teòrics d'una universitat de la Part Forana (Alcúdia, Muro, Pollença)²³

El fet de no tenir accés a la tributació indirecta fa que les parròquies foranes no disposin d'un finançament municipal permanent, sinó més aviat variable i oscil·lant, perquè els ingressos són acordats en relació amb les despeses. Les despeses es poden considerar totes extraordinàries -si més no en el seu origen- i això es reflecteix en volum d'ingrés i despesa altament fluctuant. Els ingressos permanents no són inexistent (bans sobre guardes rurals, lloguer de comunes, deixes pies, col·lectes per a festivitats...), però suposen una part petita del finançament municipal. La tributació indirecta no és desconeguda: és arrendada a la vila de manera obligada en períodes de dificultats financeres.

L'emissió de deute públic sempre té un origen extraordinari, així com la tributació directa -malgrat que la superposició de diferents talls i el seu perllongament en el temps pugui fer semblar que és ordinària- és extraordinària. No s'estableix mai una talla en previsió de la despesa sinó que és la despesa no satisfeta

20 López Bonet, Josep F. "La pràctica fiscal a la Mallorca de la baixa edat mitjana (segles XIII-XVI)", dins *Randa*, 29. Barcelona: Ed. Curial, 1991, p. 22.

21 A Pollença succeeix així almanco des de 1330. Mayol Llopart, Antoni. "La fiscalitat directa en el món rural medieval: la vila de Muro a finals del segle XIV", *Mayurqa*, núm. 27, p. 138-139

22 Mayol i Llopart, Antoni. "La fiscalitat indirecta en la Part Forana...", op. cit., p. 171.

23 Mayol i Llopart, Antoni. "La fiscalitat indirecta en la part forana de Mallorca: Alcúdia, Muro i Pollença en la baixa edat mitjana (1350-1450)", dins *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al regne de Mallorca, s. XIV-XV*. Palma: El Tall, 2006, p. 171.

la que l'origina. Sols quan s'estableixen plans de quitació per a eixugar el deute públic municipal en un nombre determinat d'anys podríem parlar que la tributació directa és ordinària. De fet, l'únic tribut ordinari directe és la gabella de la sal –malgrat que s'establí per un període de deu anys en principi.

Després de 1405 els vint anys següents que es caracteritzen per un augment de les taxes en la tributació indirecta amb creació de recàrrecs com l'aparició d'afitons -en les taxes del vi es passa de contribuir una sisena part a una cinquena,²⁴ les taxes sobre el consum de pa i farina es duplicaren,²⁵ com per l'increment de les talles.

A partir de l'any 1405 Inca com les altres viles de la Part Forana es veurà immersa o lligada al problema crònic del deute públic del Regne. A partir de les primeres males anyades agrícoles dels anys 1370-1380 les universitats foranes emetran de forma més o manco sistemàtica deute públic per a la compra de cereals per a la seva població i pagar altres despeses de la vila i fins al 1405 capejaran el temporal així com podran sense estar en situació dramàtica. A partir del contracte sant de 1405 que consigna els impostos indirectes als creditors censalistes del Regne, el deute públic a cada vila de la Part Forana anirà augmentant i agreujant-se. No es percep el 1/3 dels ingressos del Regne que hauria de correspondre a la Part Forana i, a més a més, a partir de 1425 es crea la gabella de la sal; un impost indirecte en el seu origen, però que es lleva com una quota assignada a cada vila en relació amb la riquesa –com una talla-

De la crisi de la consignació el bienni 1424-1425 va produir la implantació de la *gabella de la sal*, imposició consistent en l'obligació de comprar una determinada quantitat de sal per cada família de l'illa de manera obligatòria, i que de fet es tractava d'una tributació directa ordinària. L'any 1425 es va declarar en fallida la Universitat del Regne i va restar sense pagar el deute públic que tenia envers els censalers catalans fins que s'establí la Concòrdia de Barcelona.

La Concòrdia de Barcelona de 1431 va suposar:²⁶

- Obligació dels creditors a reduir el tipus d'interès (de 5,9% a 4,1% els catalans, i fins al 3,3% els mallorquins).
- Reforma de l'administració de la Consignació: els clavaris han de passar comptes amb els creditors catalans fent primer:
 - I) Liquidació íntegra als creditors catalans.
 - II) Amortització anual del capital del deute públic exterior per 10.000 florins.
 - III) Pagament de pensions als censalistes mallorquins.
 - IV) Destinació de 5.000 lliures i 540 lliures per a les despeses ordinàries i extraordinàries de la Universitat del Regne.
 - V) Si es troben diners, amortitzar altres censals.
- Prohibició de noves emissions de deute públic si es lesionen els interessos dels creditors catalans.
- Venda de censals per a pagar les anualitats pendents de 1424-1431.

El resultat és un augment significatiu de la tributació directa aplicada a les viles els anys trenta i quaranta del segle XV que abocaran, juntament amb la crisi demogràfica de la dècada de 1440, a la Revolta Forana.

24 Mayol i Llopart, Antoni. "Comerç i fiscalitat: el quint del vi a Alcúdia (s. XIV-XVI)", dins *II Jornades d'Estudis Locals d'Alcúdia*. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia, 2002, p. 108-118.

25 Urgell Hernández, Ricard. *Dinàmica del deute públic a la Universitat de...*, op. cit., p. 679.

26 Urgell Hernández, Ricard. *El regne de Mallorca durant la guerra civil catalana contra Joan II*. Mallorca: Ed. El Tall, 1977, p. 41-42.

3. El llibre de clavaria de Bartomeu Estrany

El llibre de clavaria de Bartomeu Estrany,²⁷ que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal d'Inca, és l'únic conservat d'època medieval salvat del foc que afecta l'arxiu del municipi inquer al segle XVII.

Es tracta d'un llibre de comptes de la Universitat d'Inca realitzat pel clavari de l'any 1436-1437 Bartomeu Estrany sobre l'administració del municipi. Recordem que el clavari era un càrrec d'elecció anual -el dia de quinquagèsima- que era l'encarregat de registrar els ingressos i despeses del municipi medieval a instància dels jurats d'Inca.

El llibre (de 33 fulls grandària foli i tres albarans solts de menors dimensions) està conservat en mal estat. Presenta afectacions per humitats que impedeixen la lectura d'algunes parts i està incomplet. Falten alguns fulls finals -romputs o tallats-, i això repercuteix que no podem reconstruir la totalitat de les despeses ni conèixer el nivell global del deute de la vila.

El llibre, ja referenciat breument per Ramon Rosselló,²⁸ es divideix en tres parts:

- 1) Rebudes (ingressos) de la Universitat d'Inca
- 2) Dades (despeses)
- 3) Deutes i deutors de la vila (f. 32-33v)

Les rebudes inicien el llibre i formen un total de 50 partides diferents recollides pel clavari i pareix que estan completes (f. 1-11v.). Les dades no ho estan, atès que falten els fulls finals que han estat romputs i que no ens permeten la reconstrucció total de les despeses, ja que falten les dades dels darrers mesos de maig i juny de 1437. Així i tot, de dades es conserven 65 partides diferents (folis 23-31v).

Tant les rebudes com les dades s'anoten a cada full i es posa la quantitat monetària al marge; després a peu de pàgina es realitza la suma de totes les rebudes o dades de la pàgina. Aquesta anotació del clavari ens ha servit per a poder reconstruir algunes dades i rebudes que a causa de les humitats o fragmentació eren il·legibles.

Dels deutes i deutors de la vila que ens permetrien veure el nivell econòmic global de la vila, no hem pogut saber si en falta gaire. Sols es conserva un bocinet dels fulls que el devien formar (f. 32-33v) que fan impossible la seva reconstrucció.

Malgrat aquestes grans mancances i la falta d'altres llibres per a realitzar un major estudi de l'administració municipal a la baixa edat mitjana, intentam fer una aproximació a l'administració municipal d'Inca aplicant una distribució de dades i rebudes amb la mateixa metodologia aplicada a altres llibres de rebudes per a veure d'on provenen els ingressos i quins són els principals conceptes de despesa.

4. Les finances i la fiscalitat de la Universitat d'Inca l'any 1436-1437

L'administració del clavari Bartomeu Estrany va del dia de Cinquagèsima de 1436 al mateix dia de l'any 1437, quan són elegits els càrrecs municipals de forma anual, i que suposen l'any comptable. Els ingressos de la Universitat d'Inca de 1436-1437 ascendeixen a 886 lliures, 5 sous i 2 diners, mentre que les dades -que per lògica haurien de ser similars si el llibre fos complet- sols arriben fins a 761 lliures, 11 sous i 7 diners.

Una altra característica és que algunes dades i rebudes que són anotades pel clavari no passen monetàriament per les seves mans sinó que els llevadors de la talla (recaptadors de la tributació directa) són els que efectuen

²⁷ AHMI, SP 1463.

²⁸ Fa un breu regest sobre les dades a: Rosselló Vaquer, Ramon: *Història d'Inca 1350-1516*. Palma: Leonard Muntaner, editor, 1997, p. 41.

directament el pagament i el clavari sols anota la dada; i altres anotacions no són prou específiques sobre el concepte.

4.1. Els ingressos de la Universitat d'Inca

Dos són els conceptes únics que trobam en els ingressos de la Universitat d'Inca: talles i rebudes del blat. Les talles són la tributació directa establerta entre els focs o famílies d'Inca en relació amb la riquesa patrimonial de cada família. Són un ingrés extraordinari –malgrat la seva freqüència i concatenació pot fer parèixer que es tracta d'un ingrés o fiscalitat ordinària. Durant l'annualitat de 1436-1437 en trobam 7 de diferents que recapten diferents persones que arrenden la recaptació a canvi d'un salari.

Rebudes del clavari Bartomeu Estrany (1436-1437)²⁹

Concepte	Lliures	Sous	Diners
Rebudes del blat de Joan Teriola, mercader	104	13	2
Rebudes de la talla d'en Jordi Mart	224	10	-
Rebudes de la talla de Bartomeu Saguí	245	6	-
Rebudes de la talla de Jacme Radorta i Miquel Arguer (serveixen pagar monges del puig de Pollença)	10	10	-
Rebudes de la talla de P. Font del Sindicat (?)	110	-	-
Rebudes de la talla de la subvenció de Lluç Ampúries	32	-	-
Talla Joan Vilapriu (restes?)	6	-	-
Rebudes de la talla de Antoni Camps i Antoni Simó (1437)	153	6	-
Total rebudes clavari Bartomeu Estrany	886	5	2

Les talles poden ser per a recaptar diners per a les despeses ordinàries de la vila o per la quota assignada pel Sindicat de Fora per a donar subvencions al rei o per les despeses del Regne. La definició més ajustada al concepte de tall o talla, segons Maria Barceló, seria aquella que la consideràs com un impost de caràcter «extraordinari». Era un impost directe però no permanent, ja que s'acordava implantar-lo cada vegada que s'havia de subvenir una despesa extraordinària i important, és a dir, era percebut per una necessitat precisa i actual, ja fos d'interès purament local o per atendre les necessitats del Regne.³⁰ Els subjectes sobre els quals recau la imposició directa d'una talla veïnal són tan sols els caps fiscals o focs, concepte que va lligat a un patrimoni i a una personalitat jurídica sobre una família. Dins aquests no tots contribueixen, ja que n'hi ha que n'estan exempts: els ciutadans, cavallers, clergues, esclaus...

De les talles recaptades per Jordi Mart, i per Bartomeu Saguí, les més quantioses, no en sabem el concepte, però probablement es tracti de talles veïnals. Tampoc coneixem el motiu de les restes d'una talla d'anys anteriors de Joan Vilapriu. La talla recaptada per Jacme Radorta i Miquel Arguer pareix clarament que es tracta d'una talla veïnal perquè part de la seva recaptació és destinada a pagar un deute censal a les monges del puig de Pollença,³¹ que probablement haurien deixat doblers a la Universitat d'Inca.

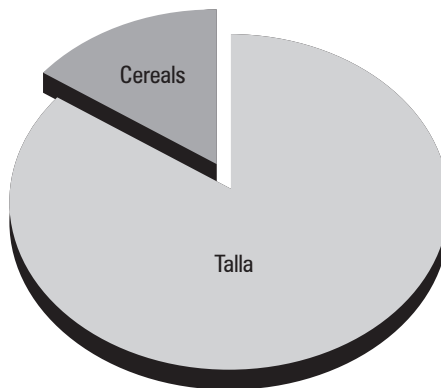
²⁹ AHMI, SP 1463, f. 1-11v.

³⁰ Barceló Crespí, Maria. Ciutat de Mallorca en el trànsit a la modernitat. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1988, p. 43; Barceló Crespí, Maria. "Més sobre l'impost del tall (1450-1521)", Randa, 29, 1991, p. 185.

³¹ "Ítem a XV de febrer rebí del dit Jacme Redora vint sous los quals serviren a pagar les monges de Pollensa, e los quals dona al honrat n'Anthoni Verger qui aquelles tramés ab d'altres a les dites Monges." "Ítem a VI de marts rebí yo Barthomeu Strany deusdit, dels dits Miquel Arquer e Jacme Radorta tres lliures donaren per mi a les monges de Pollença o per elles a mossèn Blay Mir, prevera, procurador llur." AHMI, llibre de clavaria de Bartomeu Estrany SP 1463, f. 5.

La talla recaptada per P. Font, que ascendeix a 110 lliures, és per al Sindicat de Fora. També la talla que recapta Lluç Ampúries és per a pagar a la terra, ja que va per a pagar a "la taula de la Subvenció".³² També va encaminada a pagar la "subvenció" la talla recaptada per Antoni Camps i Antoni Simó.

El segon concepte diferent són les rebudes del blat. Es tracta d'un recurs financer -un negoci al cap i a la fi- que empra la Universitat d'Inca de forma "forçada" per tal de proveir blat a la vila i vendre el cereal a un preu fixat. El blat comprat per la Universitat d'Inca és venut a la botiga als qui ho necessiten a Inca. En aquest cas la Universitat d'Inca va comprar a Joan Teriola, mercader, per a repartir-ho entre els inquers –o més aviat vendre'l al preu fixat pels jurats. El blat comprat a principi de 1436, abans d'iniciar la comptabilitat Bartomeu Estrany, és recaptat per Guillem Serra, que recull els diners "que són proceyhits dels dinés del dit blat degut per les gents."³³

Rebudes Inca 1436-1437

4.2. Les despeses de la Universitat d'Inca

Per a estudiar les despeses aplicam el model de distribució que ja hem aplicat a altres poblacions.³⁴ Aquests serien els diferents tipus de despeses que es poden trobar, i aquesta és la seva catalogació i forma d'agrupació segons el nostre model:

- a) Representació institucional
- b) Salari dels funcionaris
- c) Deute públic
- d) Obres públiques i sanitat
- e) Festes i religió
- f) Ajuda als cereals
- g) Altres
- h) Devolució de préstecs a particulars
- i) Drets universals (pagaments al Sindicat de Fora o a la Juraria de Mallorca)

Així, aplicant aquest model tenim per a la clavaria de Bartomeu Estrany d'Inca de 1436-1437 la distribució de les dades és:

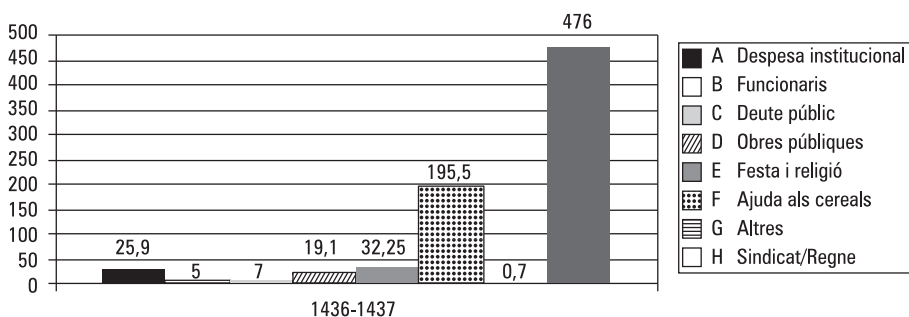
³² AHMI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 7.

³³ AHMI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 1.

³⁴ Sistema aplicat a prop d'un centenar de llibres de clavaria entre 1350 i 1450 a Alcúdia, Muro i Pollença. Mayol Mayol i Llompart, Antoni. *Finances i fiscalitat medievals. Ingrés i despesa dels municipis forans de Mallorca: Alcúdia, Muro i Pollença (1350-1460)*. Memòria d'investigació, setembre 2003, UIB (inèdit).

Despeses de la Universitat d'Inca 1436-1437

Concepte	Lliures	Sous	Diners
A) Despesa institucional			
A1) Notaris, missers, sentències, escrivans, assessors, citacions, correu, ambaixades, jornals i missatgeries, sentències judicials, plets, procuracions... [23 ll. 9 s. 2 d.]	25	18	8
A2) Jornals i missatgeries de jurats i consellers electes [1 ll. 15 s.]			
A3) Administració comptable [14 s. 6 d.]			
B) Salari funcionaris	5	-	-
C) Emissió censal i deute públic	7	-	-
D) Obres públiques i sanitat			
D1) Obres públiques [14 ll. 6 s. 6 d.]	19	2	-
D2) Sanitat [4 ll. 15 s. 6 d.]			
E) Festes i religió	32	5	6
F) Ajuda a la introducció de cereals a la vila	195	11	-
G) Altres	-	14	5
H) Préstecs concedits per la vila	-	-	-
I) Drets universals i Sindicat de Fora	476	-	-
TOTAL despeses Universitat d'Inca 1436-1437	761	11	7

A) Despeses de representació institucional de la Universitat de la vila

La despesa de representació institucional és un tipus de despesa molt heterogènia. Filant molt prim gairebé totes les despeses podrien estar incloses dins aquesta categoria. Per a facilitar-ho es divideix en tres variants de despesa per precisar millor alguns continguts:

A Inca, dins aquest concepte, s'hi inclouen els salaris d'anar amb bèstia per a portar els diners a P. Terragó a Portopí per a les naus de genovesos que hi eren,³⁵ i les despeses de la compra del blat, els portadors de cartes, les procuracions realitzades pels notaris en pro de la vila d'Inca com Joan Sora i Mateu Martorell, notaris de ciutat de Mallorca, les provisions del comissaris reials i els salaris dels comissaris de la Part Forana que vénen a taxar a Inca per a pagar les subvencions que s'han de pagar.

35 AHMI, llibre de clavaria de Bartomeu Estrany SP 1463, f. 23v.

Un segon concepte és el salari o dieta dels membres de la Universitat d'Inca que es desplacen a ciutat o altres indrets per a fer feina per la vila, ja que pel seu càrrec no cobraven cap salari, però en canvi sí que ho feien per representar la vila mitjançant les dietes. Així per exemple el clavari paga 15 sous per tres jorns que Bernat Reyal, un dels jurats d'Inca, va anar a Ciutat dos cops -el 12 de juliol i el 27 de juliol- per a portar els diners al mercader Joan Teriola, pels blats que li havien comprat.³⁶ El tercer concepte és derivat de la pròpia administració comptable tant pel que fa al cost del llibre de comptes que redacta el clavari, com per la resta monetària pendent de clavaries anteriors.³⁷

B) Salari de funcionaris

Entenent per funcionaris les persones no electes en funció del seu càrrec institucional sinó que són elegides pel Consell per a efectuar una determinada tasca de forma ordinària durant un període de temps d'un any, superior, o una fracció de l'any. Salaries de les persones llogades per a fer de banders o vinyògols, saigs, corredors de la cort, metges, barbers o cirurgians, el mestre de gramàtica... L'any 1436-1437 a Inca sols documentam com a funcionari Pere Picart, que és el saig de la vila d'Inca, que cobra 6 lliures³⁸ per a desenvolupar la seva tasca de realitzar pregons i anar a avisar els membres de la Universitat d'Inca per a realitzar consells i reunions.

C) Deute públic

Dins aquest concepte s'agrupa estrictament la despesa per al pagament del deute públic que manté la universitat de la vila; tant l'interès del deute com el pagament del deute, és a dir, la seva amortització. Probablement pel fet d'estar les dades de clavaria incompletes desconexem el nivell de deute censal de la vila d'Inca i de fet sols trobam dos pagaments censals (deute públic) de la Universitat d'Inca. Una és envers les monges del puig de Pollença, amb un cens de 4 lliures anuals³⁹ de l'any 1436, i una altra de 2 lliures anuals a Bernat Rossinyol, dit pagament es realitza endarrerit, ja que es paguen 4 lliures de la pensió dels anys de 1435 i 1436.⁴⁰

D) Obres públiques i sanitat

El concepte de despesa per obres públiques inclou les despeses derivades de la construcció i manteniment d'infraestructures comunes del municipi. Aquestes són empedrament de carrers i places, construcció i adob d'edificis públics (quartera, botigues, talaies, murades, valls, abeuradors, cisternes, ponts, casa de l'almoina...), incloent els edificis religiosos que són pagats per la Universitat de la vila.

A la clavaria de Bartomeu Estrany trobam el pagament dels jornals a Guillemó Serra, sartre, per escurar dos cops "la font larga, e los lavadors e lo abeurador."⁴¹ També trobam que els jurats paguen al mateix Guillemó Serra 10 lliures, V sous i 8 diners per realitzar l'any 1435 l'obra d'una capella,⁴² però l'estat d'humitat del llibre no ens permet conèixer de quina capella es tracta.

Cal entendre el concepte medieval de sanitat: la neteja de places, carrers i camins, pous, abeuradors... i també una mesura sanitària com és la conservació del blat. Així, és una mesura sanitària aquella que

36 AHMI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 25v.

37 A Bernat Vadell que havia administrat la clavaria d'Inca l'any 1434-1435 se li paguen 8 sous i 6 diners que li eren deguts després de revisar els comptes de la seva clavaria. AHMI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 30v.

38 AMHI, clavaria de Bart. Strany, SP 1463, f. 31v.

39 "Yo Blay Mir, prevera, atorch a vos senyor en Jacme Dardorta que-m avets dades i pagades tres lliures de aquelles quatre lliures que la villa fan a les Monges del Pug de Pollensa, e per so com és veritat fas vos lo present albarà scrit de mà mia e fo de l'any MCCCCXXXVI." AMHI, clavaria de Bart. Strany, SP 1463, f. 29v.

40 "Ítem lo darrer de janer any de 1437 de manament dels honrats jurats doní an Bernat Rossinyol corredor quatre lliures e són per (...) que les lliures les quals la Universitat li ha taden any de pençió so és per los anys trenta cinch e trenta sis. Yo Salvador Prats fas testimoni que en Bernat Rossinyol ha rebudes les quatre lliures, escrit de mà mia." AMHI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 29.

41 AHMI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 27, f. 31v.

42 "Ítem a XXV de febrer any MCCCCXXVII met en dada que de manament dels honrats jurats comparats an G. Serra sartre pr[...] deu lliures V sous VIII diners la obra de la capella de mossèn sent [...] en l'any MCCCCXXXV." AMHI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 30.

subvenciona la mort de la volateria que es menja els cereals dels sembrats. Per tal d'evitar que els ocells facin malbé les collites cerealístiques la vila, subvenciona aquells joves o macips que mostrin davant el clavari els peus dels animals que han mort (pardals, milanes, voltors, corbs, xoriguers, àguiles...). Malgrat que siguin mesures de caràcter més econòmic o agrari, donada la freqüència anual d'aquesta despesa i la mentalitat de la gent les consideram mesures sanitàries. De fet, dins la clavaria de Bartomeu Estrany és la despesa més freqüent. Trobam 12 partides dins les dades i tres de referenciades a través de les rebudes que ens informen sobre aquesta tasca. Els jurats subvencionen amb 4 sous per cada centenar de parells de peus de pardals entregats al clavari per la gent. Així, el clavari va pagar 95 sous i 6 diners per aquest concepte, fet que suposa la mort de més de 2.388 parells de peus de pardal.

E) Festa i religió

Entren dins aquest concepte tant els salaris o la contractació dels joglars que sonen en les festes, com dels frares dels ordes mendicants que solen ésser contractats per a sermonejar. Se'ls cobreix tant la feina com la seva estada a la vila -que sol perllongar-se diversos dies-, com el proveïment de menjar i les despeses d'anar-los a cercar i tornar-los amb bèsties al seu lloc d'origen. Algunes vegades la gent de la vila obsequia els frares amb donacions de menjar i beure. Els premis derivats de les joies en les festes -oques i polls- formen part de la despesa festiva, així com el menjar i beure que s'ofereix a les autoritats, joglars, clergues, balladors i gent de la vila convidada. L'enllumenat i les feines d'ornamentació dels indrets on es realitzen les festes que podrien aparèixer en les obres públiques són inclosos per l'especificitat de la festa. Les festes en la seva gran majoria són de caràcter religiós, malgrat que són costejades en part per la Universitat de la vila (Pasqua, Cinquagèsima, Corpus Crhsti, Nadal, processons i predicacions extraordinàries...). Igual que les despeses derivades d'endomassar en les festes religioses i civils també s'inclouen les despeses relacionades amb activitats ludicoesportives o militars, com la realització de la mostra d'homes d'armes, el joc de la ballesta i altres.

A Inca les dades festives de 1436-1437 són bastant breus. Sols documentam específicament el pagament als frares predicadors. Així el clavari el dia de Santa Maria d'agost paga una lliura a mestre Garcia per la predicació del dia de la festa,⁴³ i el pagament a mossèn Salvador Prats, prevere, de 10 sous, que havia bestret per a pagar el frare que predicà el jorn de Sant Bartomeu.⁴⁴ Una darrera dada del febrer de 1437 ens informa de forma confusa sobre les festes de Santa Magdalena de l'any 1436, que es paga a Guillemó Serra -que havia estat pagat per realitzar obres en una capella en una altra dada- en dues partides un total de 31 lliures, 2 sous 2 diners, i que per les humitats del document no podem conèixer si és per la realització d'obres o per l'organització de la festa, encara que en un dels passatges es diu que el dit Guillemó les havia bestretes "per les dites festes."⁴⁵ L'església del puig de Santa Magdalena ja està documentada almenys des de 1369 quan Ramon Desbrull hi realitza una donació a l'obra de la capella per a fabricar un camí i pòrtic davant el campanar,⁴⁶ però també podria ésser que encara no estigués acabada.

Però hem d'entendre que el clavari almenys ha de pagar les despeses de les festes patronals (l'ornamentació de la festa, les corregudes de joies, la subvenció del frare predicador, els joglars, el menjar distribuït, representacions teatrals, la mostra de la ballesta)⁴⁷, col·laborar d'alguna manera en les festes del calendari cristià, i fins i tot en les festes organitzades pels gremis, de les quals a Inca coneixem

43 1436, agost, 15, Inca. "{Frares} A XV d'agos doní dels honrats jurats per los quals donaren a mestra Garsia lo qual praychà lo jorn de la Verga Maria [d'agost] [...] [1 lliura]." AHMI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 25.

44 1437, gener, 31, Inca. "Ítem lo derrer de janer any MCCCCXXXVII de manament dels honrats jurats doní al discret mossèn Salvador [Prats], prevera, de manament dels honrats jurats (...) deu sous los quals havia bestrets en provehir frare a astaren(sic) a la festa de sent Barthomeu prop passada qui vení per preycar. Yo Salvador Prats, atorch aver rebuts los dits deu sous, escrit de mà mia" [10 sous]." AMHI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 28v.

45 AMHI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 30.

46 Pieras Salom, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986, p. 44.

que l'any 1460 es representava la Passió de sant Jordi,⁴⁸ l'any 1370 els jurats i prohoms d'Inca volien fer festa el dia de Sant Pere fent-hi una representació i festa solemne,⁴⁹ i l'any 1372 es volia fer dins l'església de Santa Maria la representació de sant Joan.⁵⁰ Recordem que els franciscans, presents a Inca des del segle XIII, són persones molt sol·licitades com a frares predicadors a molts pobles de la Part Forana com Alcúdia, Muro i Pollença, a on van a predicar per Pasqua i a les festes patronals, i que realitzen la seva festa el dia de Sant Joan. L'any 1372 al convent "en la qual se fan molts jochs, solasos, balls, i altres solemnitats; però ara alguns habitants de la vila volen mudar aquest festa", i que els inquers "volen fer la representació de sent Johan en la sgleya de madona senta Maria, on ja hi tenen llurs aparellaments i arnesos i fer-hi els balls amb consentiment dels teixidors, patrocinator de la festa".⁵¹ En canvi sí documentam una despesa important respecte a la religió com és la compra d'un llibre oficier per part de la Universitat d'Inca i que costa 10 lliures.⁵² L'oficier conté el text dels oficis divins. El llibre oficier és un llibre de festes, el qual havia de contenir «aytants oficis festivals com los dits prohòmens volrran ni acordaran»: les festes, en efecte, almenys en part són determinades per les devocions, vots, patrons locals i els prohoms volien tenir un oficier que respongués a les necessitats de la parròquia. Si els llibres de missal i breviari podien ésser llibres fets en sèrie, l'oficier de festes havia de ser a mida de cada església.⁵³ Així aquest llibre contendria tot el calendari festiu i religió medieval de la vila d'Inca.

F) Ajuda a la introducció de cereals a la vila

Aquest tipus de despesa comprèn la compra de forment per part de la Universitat de la vila per a proveir la botiga de la vila, les ajudes o subvencions per a la introducció o venda dins la vila de forment (blat, ordi, civada, xeixa) produït fora del terme de la vila.

A Inca l'11 de juliol es paguen 100 lliures i el 27 de juliol 95 lliures 11 sous a Joan Teriola, mercader, pel blat que li compra la vila d'Inca en dos contractes,⁵⁴ i que són pagades en diversos terminis una vegada que a la botiga d'Inca s'ha venut el blat als inquers.

G) Drets universals i Sindicat de Fora

Aquesta despesa recull tots els pagaments que es fan a les administracions superiors com el Sindicat de Fora i la Universitat del Regne per tal d'aportar la part que correspon a la vila en els talls generals o sols per a la Part Forana. El tall o l'aportació de la vila pot ésser d'un cop o en diversos terminis, i tant si és per al Regne (Juraria de Mallorques), sols per al Sindicat (Part Forana) o per a un tall reial (armada reial, maridatges, coronatges...), si no hi ha un recaptador específic, és la Universitat de la vila qui s'encarrega de fer la recaptació i de pagar el Sindicat. No s'inclouen dins aquest concepte les despeses notariales derivades dels retards, enviament dels diners, citacions, missatges... que s'inclouen dins el primer tipus de despesa

47 El 28 d'octubre de 1460 ja tenim constància de l'existència del carrer de la mostra. Pieras Salom, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986, p. 41.

48 Enseyat Pujol, Gabriel. *Història de la literatura catalana a Mallorca a l'edat mitjana*. Mallorca: Ed. El Tall, 2001, p. 104.

49 Rosselló Vaquer, Ramon. *Història d'Inca 1350-1516*. Palma: Leonard Muntaner, editor, 1997, p. 91.

50 Parets i Serra, Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Notes per a la història de la música a Mallorca (IV)*. Mallorca: Centre de Recerca i Documentació Històricomusical de Mallorca, 2006, p. 15.

51 Rosselló Vaquer, Ramon. *Història d'Inca 1350-1516*. Palma: Leonard Muntaner, editor, 1997, p. 91.

52 En dues partides:

- 1437, març, 5, Inca. "¿per lo libre oficier} Ítem a V de març de manament dels honrats jurats doní al senyor en Bernat Vadell dues lliures les quals havia bestreses per ell dades al scribà ala[...] per rahó del libra ofeyer" [2 lliures]. AHMI, *llibre de clavaría de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 30v.

- 1437, abril, 18, Inca. "Ítem a XVIII d'abril doní de manament dels honrats jurats al senyor Bisba Alamany vuyt lliures e són per lo libre oficier, les quals li porta l'honorat n'Anthoni Verger e assò per tant com havia tramesa una letra de vet contra los dits jurats" [8 lliures]. AHMI, *llibre de clavaría de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 30.

53 Llobet i Portella, Josep M. "Notícies de llibres als documents de Cervera (segles XIV i XV), dins *Arxiu de textos catalans antics*, núm. 21, 2002 (p. 681-725), pàg. 682.

54 AHMI, *llibre de clavaría de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 24.

institucional. Aquests drets corresponen sols a la tributació directa, ja que els impostos indirectes són arrendats des de la Juraria de Mallorca a particulars i les viles foranes no hi tenen cap tipus d'accés. A Inca li corresponia el major percentatge de la Part Forana. L'any 1440 el 8% del total de la Part Forana⁵⁵ segons una fórmula que taxava les viles en relació amb el dret de molitja.

	Pagat	Part corresponent a Inca	Llevador/receptor
Primer compartiment del Sindicat de Fora	6 lliures	52 lliures	Joan Huya
Primer Compartiment fet pel lo préstec o Donatiu del senyor Rei de 3000 lliures	145 lliures	145 lliures	Lorens Mulet, síndic e clavari de la part forana
Segon Compartiment del Sindicat de Fora	35	70 lliures	Lorens Mulet, síndic e clavari part forana (mans de Felip Pou)
Subvenció e Gabella	20 lliures		Amau Ciera, tauler de la subvenció per mà de P. Desboxo
Zona subvenció e gabella	16 lliures		Arnau Cirera, tauler de la subvenció e Gabella
Compartiment del Censal encarregat pel rei de Navarra	20 lliures	??	Lorens Mulet
Rei de Navarra (censal?) / Zon compartiment?	15 lliures	70 lliures	Pons Mulet a Felip Pou
Primer "responses" del Sindicat de la part forana pel rei de Navarra	110 lliures	135 lliures	Joan Bordils, síndic i clavari de la part forana
Compartiment 500 lliures Sindicat de Fora	12 lliures	52 lliures	Lorens Mulet, síndic i clavari de la part forana
5 subvenció	100 lliures 12 sous		Taula de la Suvenció Antoni Pastor, levador de la subvenció

Pagaments al Sindicat de Fora de la Universitat d'Inca

6. Conclusions

L'anàlisi d'aquest llibre de clavaria de Bartomeu Estrany d'Inca de l'any 1436, atès el seu aïllament documental, no ens permet veure la situació econòmica de la vila ni el nivell del deute censal, principal problema de les viles de la Part Forana. A més a més, la variabilitat del volum pressupostari any a any de les viles de la Part Forana, molt lligada a les subvencions a la monarquia o a les adquisicions de deute

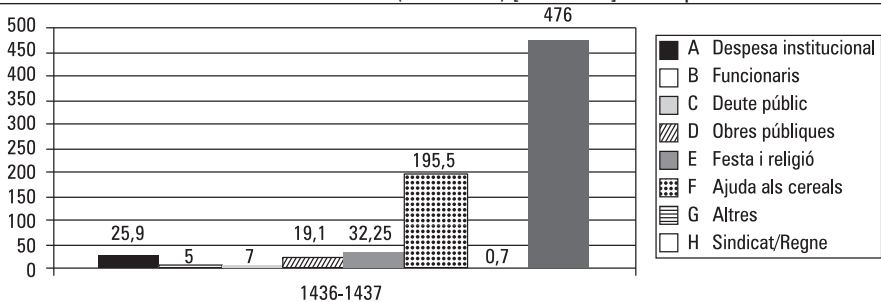
⁵⁵ Morro Veny, Guillem. *Mallorca a mitjan segle XV. El sindicat i l'alçament forà*. Palma: Edicions Documenta Balear, 1997, p. 47.

censal per a pagar el deute del Regne, fa que tampoc en puguem tenir una idea general. Així, una major anàlisi de les finances i fiscalitat d'Inca durant la baixa edat mitjana haurà d'anar acompanyada de la revisió d'altres fonts conservades a l'Arxiu del Regne de Mallorca o a l'espera que apareguin més llibres de comptabilitat. De fet, sabem que a altres poblacions com Alcúdia i Pollença que també són importants dins la Part Forana, però amb molta menor població que Inca, la principal despesa per a la vila és el pagament de les pensions de censals i l'emissió de deute públic.

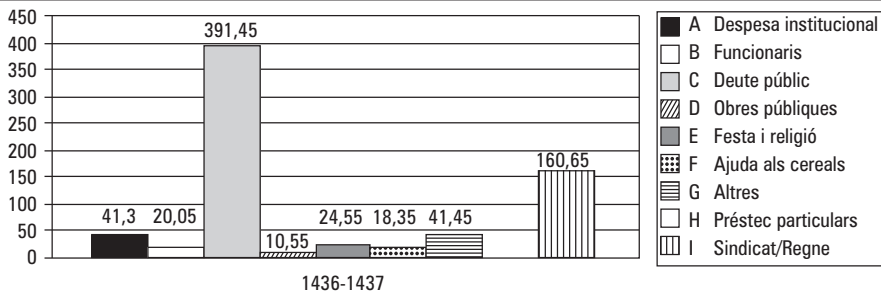
Malgrat aquestes grans mancances documentals podem observar el funcionament comptable de la Universitat d'Inca a través de les despeses (festes, despesa institucional, sanitat pública...) així com veure que l'any 1436 la principal font de finançament és l'impost directe via talla, i que el principal problema de la vila és la compra de cereals per a la població.

Comparativa de les dades de clavaria de les Universitats d'Inca, Alcúdia i Pollença

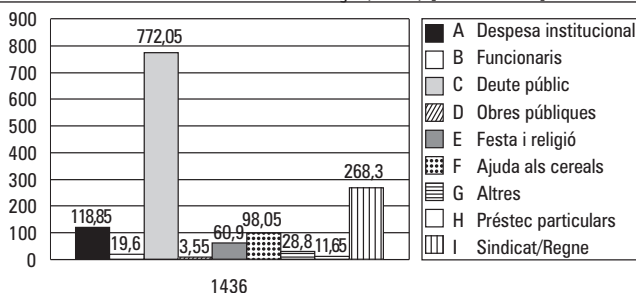
Distribució de dades Inca (1436-1437) [761 lliures] -incomplet-

Distribució de dades Alcúdia (1436-1437) [808 lliures]

Distribució de dades Pollença (1436) [1381 lliures]

ELS GOIGS DE MN. PERE-JOAN LLABRÉS I MARTORELL

SANTIAGO CORTÈS I FORTEZA

Mn. Pere-Joan i Martorell mai va acceptar que diguessin d'ell que fos poeta, però entre les moltes facetes d'aquest gran prevere inquer es troba la d'escriure goigs; la seva gran producció de gogística, al cap i a la fi els goigs són composicions poètiques, ens donen la raó als qui ens atrevirem a qualificar-lo com a tal. Pere-Joan Llabrés escrivia goigs quasi com una recreació dins la contemplació de la persona, sant, santa, Jesucrist o Maria, a qui anaven dedicats els goigs, moltes vegades s'inspirava en el marc on tal sant o santa rep la devoció del poble feel, així per exemple dins el santuari de la Porciúncula d'Assís va escriure els Goigs a la Mare de Déu dels Àngels, o dins la basílica de Sant Pere de Roma escrigué els Goigs a Sant Pere.

Els seus goigs es caracteritzen pel seu rigor amb la història, per presentar-nos el personatge lliure de exagerat misticisme i arrelat dins el poble que el venera. La cura del llenguatge era, també, una de les preocupacions seves, ja que era un gran coneixedor i mestre de la llengua catalana. La mètrica molt acurada feia que els versos siguin d'una sonoritat tal que facilita la seva musicalització.

Mn. Pere-Joan escrivia els goigs, moltes vegades, mogut per l'encàrrec d'algun rector o simplement d'una persona devota, altres vegades ho feia motu proprio per celebrar algun esdeveniment que ell creia important.

A més dels goigs Mn. Pere-Joan Llabrés té escrites i publicades algunes auques.

Quant a la música ells solia confiar-la a algun músic mallorquí procurant que música i lletra fossen apropiades per cantar a les funcions litúrgiques.

Per regla general els goigs foren publicats a la col·lecció "La Sibil·la" de Palma o a la col·lecció "Ximbellí" d'Inca encara que n'hi ha publicats en edicions particulars.

Alguns goigs seus romanen inèdits, tal és el cas dels de la Mare de Déu de l'Esperança.

CATÀLEG

GOIGS A LA MARE DE DÉU DEL BOSC / QUE SE VENERA A SON PERDIU DE GALILEA

Lletra: Pere Llabrés Martorell. **Música:** Joan Vidal Perelló. Setembre de 1959.

GOIGS A SANT VICENÇ DE PAÛL / QUE LI CANTEN LES GERMANES DE LA CARITAT DE MALLORCA

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Dibuixos:** sor Maria-Antònia Sastre i Carrió, G. C. **Nota històrica:** Llorenç Alcina i Rosselló. Taller Gràfic Ramon - Palma. **1ª edició:** setembre de 1981. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 43.

GOIGS MALLORQUINS A LA MARE DE DÉU DE LLUC

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Mn. Guillem Fiol i Colom. **Gravat antic i anònim.** **Nota històrica:** Pere-Joan Llabrés i Martorell, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** abril de 1982. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 50.

GOIGS A LA / BEATA JOANA JUGAN / FUNDADORA DE LES GERMANETES / DELS POBRES

Lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Francesc Batle i Pons, T. O. R. **Dibuix:** Antòni Batllori i Jofré. **Nota històrica:** Pere-Joan Llabrés i Martorell, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** octubre de 1982. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 53.

La segona edició d'aquests goigs fou feta a la impremta Gràfiques Diac de Vic. La nota històrica fou adaptada per M.C.P.

GOIGS A LA MARE DE DÉU DE LA RECONCILIACIÓ / QUE ES VENERA AL PUIG DE BINIAMAR (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Francesc Batlle i Pons, T. O. R. **Dibuix:** Joan Maimó i Vadell. **Nota històrica:** Llorenç Alcina i Rosselló, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** octubre de 1983. **Edició commemorativa del Sínode Mundial de Bisbes sobre la Reconciliació:** Roma, octubre 1983. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 54.

GOIGS A LA SERVENTA DE DÉU SOR CLARA ANDREU I MALFERIT / MONJA JERÒNIMA DEL MONESTIR DE SANT BARTOMEU D'INCA (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Francesc Batle i Pons, T. O. R. **Gravat antic anònim.** **Nota històrica:** Pere-Joan Llabrés i Martorell, pvre., postulator de la causa de canonització de sor Clara Andreu,. Amb llicència eclesiàstica. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** juny de 1984. Edició commemorativa de l'inici de la causa de canonització (24 de juny de 1984). Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 57.

GOIGS A LA MARE DE DÉU DE LA MISERICÒRDIA / QUE LI CANTEN LES SEVES FILLES DE LA CONGREGACIÓ DE RR. TERCIÀRIES FRANCISCANES DE MALLORCA

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Francescs Batle i Pons, T. O. R. **Dibuix:** Joan Miralles i Lladó. **Nota històrica:** fra Nicolau Sastre i Palmer, T. O. R. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** abril de 1985. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 63.

GOIGS AL BEAT RAMON LLULL

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Francesc Batle i Pons, T. O. R. **Gravat antic anònim.** **Nota històrica:** Josep Amengual i Batle, M. SS. CC. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** maig de 1985. **Edició commemorativa de l'exposició Els Goigs:** testimoniatge de la llengua catalana i de la seva unitat, celebrada del dia 17 al 24 de maig de 1985 a l'Estudi General Lul·lià de Ciutat de Mallorca i organitzada pels Amics dels Goigs i la Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona. Edició patrocinada per l'Estudi General Lul·lià de Mallorca. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 64.

GOIGS A SANT MIQUEL ARCÀNGEL / TITULAR DE LA PARRÒQUIA DE CALONGE (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Marc Vallbona i Adrover. **Dibuix:** Pau Lluís Fornés. **Nota històrica:** Baltasar Amengual i Martorell, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** setembre de 1895. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 68.

GOIGS A SANTA MARIA D'ANDRATX / QUE ES VENERA A LA PARRÒQUIA D'AQUESTA VILA, A MALLORCA

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Dibuix:** Nicolau Caselles i Flaquer. **Nota històrica:** Santiago Cortès i Forteza, rector de Santa Maria d'Andratx. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** juny de 1987. Edició commemorativa de l'Any Marià. Andratx. Festa de Sant Pere 1987. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 76.

GOIGS A SANT FRANCESC DE SALES / BISBE I DOCTOR DE L'ESGLÉSIA / FUNDADOR DE L'ORDE DE LA VISITACIÓ

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Antoni Riera i Estarelles. Gravat antic anònim. **Nota històrica:** Francesc Salleras i Juan. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** setembre de 1987. Edició que ofereixen Francesc i Maria Salleras Juan a la seva germana Maria del Carme (sor Margalida Maria), amb motiu del XXV aniversari de la seva professió religiosa a l'orde de la Visitació de Santa Maria. 22 d'agost: 1962-1987. Es commemorà el dia 20 de setembre del 1987 en el primer monestir de la Visitació (Salesas Reales) de Madrid. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 78.

GOIGS A SANT DOMINGO DE GUZMÁN / QUE LI CANTEN A LA SEVA PARRÒQUIA DE LA CIUTAT D'INCA (MALLORCA)

Lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Dibuix:** Bartomeu Vallespir i Amengual. **Nota històrica:** Santiago Cortès i Forteza, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** octubre de 1987. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 79.

GOIGS A LLAOR DE SANT ALONSO RODRÍGUEZ / GERMÀ COADJUTOR DE LA COMPANYIA DE JESÚS, PORTER DEL COL·LEGI DE MONTISION / DE LA CIUTAT DE MALLORCA

Lletra: Mn. Pere Llabrés i Martorell. **Música:** Baltasar Bibiloni i Llabrés. Dibuix anònim. **Nota històrica:** Bernadí Seguí i Mairata, S.I. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** gener de 1988. Edició commemorativa del centenari de la canonització de sant Alonso Rodríguez (1888-1988). Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 82.

GOIGS A SANT JOAN DE MATA / FUNDADOR DE L'ORDE DE LA SANTÍSSIMA TRINITAT

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Martín Olàbarri Zurínaga, O. SS. T. Gravat antic anònim. **Nota històrica:** Francesc Salleras i Juan. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** març de 1988. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 84.

GOIGS A LLAOR DEL BEAT FRANCESC PALAU

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Vicenç Joan i Rubí. **Dibuix:** Joan Maimó i Vadell. **Nota històrica:** Llorenç Alcina i Rosselló, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** abril de 1988. Edició commemorativa de la beatificació del P. Francesc Palau i Quer. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 85.

GOIGS AL BEAT JUNÍPER SERRA

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. Gravat anònim del segle XVIII. **Nota històrica:** Jordi Font i Font, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** setembre de 1988. Edició commemorativa de la beatificació del P. Juníper Serra, O. F. M. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 85.

GOIGS A LLAOR DE NOSTRA DONA / SANTA MARIA DE LA SEU DE MALLORCA

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Mn. Bernat Julià i Rosselló, canonge. **Dibuixos:** Joan Maimó i Vadell. **Nota històrica:** Jaume Cabrer i Lliteras, canonge de la Seu de Mallorca. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** octubre de 1988. Edició commemorativa de 750è aniversari de la restauració del bisbat de Mallorca i del IV centenari de l'acabament de les obres de la Seu. Aquests goigs són oferts per Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell en complir i agrair a la Mare de Déu cinquanta anys de la seva vida (19.X.1938 - 1988). Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 89.

GOIGS AL SERVENT DE DÉU SEBASTIÀ GILI I VIVES / FUNDADOR DE LES AGUSTINES GERMANES DE L'EMPAR

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Guillem Fiol i Colom. **Dibuixos:** Virgínia Isern i Pol, agustina. **Nota històrica:** Antoni Gili i Ferrer, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** febrer de 1989. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 93.

GOIGS A SANTA MARIA LA MAJOR / QUE ES VENERA A LA SEVA PARRÒQUIA D'INCA (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles. T. O. R., **Dibuixos:** Joan Maimó i Vadell. **Nota històrica:** Pere-Joan Llabrés i Martorell, canonge de la Seu de Mallorca. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** maig de 1989. Edició commemorativa de la coronació pontifícia de Santa Maria la Major d'Inca. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 94.

GOIGS A LA MARE DE DÉU DE MARISTELLA / QUE ES VENERA A LA SEVA ERMITA DE SON FERRÀ D'ESPORLES (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Dibuix:** Pere Falconer i Reus. **Nota històrica:** Alonso M. Albertí i Albertí, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** Juliol de 1989. Col·lecció "La Sibil·la" 96.

GOIGS A LA MARE DE DÉU DEL ROSER / QUE ES VENERA A LA PARRÒQUIA DE SANT DOMINGO D'INCA (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles. **Dibuix:** Joan Maimó i Vadell. **Nota històrica:** Santiago Cortès i Forteza, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** setembre de 1989. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 98.

GOIGS A LA BEATA FRANCAINAINA DE LA MARE DE DÉU DELS DOLORS

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles. **Dibuix:** sor Maria-Antònia Sastre i Carrió, G. C. **Nota històrica:** Gabriel Ramis i Miquel, pvre., vicepostulador de la causa de canonització. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** octubre de 1989. Edició commemorativa de la beatificació de sor Francinaina de la Mare de Déu dels Dolors. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 99.

GOIG DE LA MARE DE DÉU DE LA PANADA / DE LA LLIBRERIA JOVELLANOS DE LA CIUTAT DE MALLORCA

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Dibuix:** DOM Oriol M. Diví i Coll, monjo de Montserrat. **Nota històrica:** Francesc Salleras i Juan. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** desembre de 1989. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 100.

GOIGS ALS SAGRATS CORS DE JESÚS I DE MARIA / QUE CANTA LA CONGREGACIÓ DE MISSIONERS QUE ELS TÉ PER TITULARS

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Jaume Palou i Sabater, M. SS. CC. **Dibuix:** P. Joseph Nicolau i Bauzà, M. SS. CC. **Nota històrica:** Ramon Ballester i Vives, M. SS. CC. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** gener de 1990. Edició commemorativa del centenari de la fundació dels Missioners dels Sagrats Cors (180-1990). Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 101.

GOIGS A LA MARE DE DÉU DE BONANY / QUE ES VENERA EN EL SEU SANTUARI (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Dibuix:** Nicolau Casellas i Flaquer. **Nota històrica:** Jordi Font i Font, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** febrer de 1990. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 102.

GOIGS A SANT VICENÇ FERRER / QUE ÉS VENERAT A LA VILA DE MURO (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Joseph Ordines i Ferriol. **Dibuix:** Bartomeu Pericàs i Mateu. **Nota històrica:** Pere Fiol i Tornila, pvre., rector de Muro. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** abril de 1990. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 104.

GOIGS AL BEAT JOAN XXIII, PAPA,

que li dedica la parròquia de Consell (Mallorca)

De bondat i caritat,
ad lloca ad locum
homo homo Joan
homo que homo amodo.

Quia tant cum magis
del et omnia laudar
Tunc et tempore quo
que amant de vobis de bonis
Cum ad gratia salutis ad lloca
in celis de consuetudine

Beatus papa Joan
homo que homo amodo.

Deus d'infinita celsa, a celsis
d'una celsa celsa
et hunc ad nos. Pater
que in terra, in terra
Et omnia benedixit
Et omnia benedixit
Beatus papa Joan

Magis homo ad lloca
del et omnia laudar
Tunc et tempore quo
que amant de vobis de bonis
Cum ad gratia salutis ad lloca
in celis de consuetudine

Beatus papa Joan
homo que homo amodo.

La pace habetis Tempore
Tunc et tempore quo
que amant de vobis de bonis
Cum ad gratia salutis ad lloca
in celis de consuetudine

Beatus papa Joan
homo que homo amodo.

A la mar ventada
ad lloca ad locum
homo homo Joan
homo que homo amodo.

Quia tant cum magis
del et omnia laudar
Tunc et tempore quo
que amant de vobis de bonis
Cum ad gratia salutis ad lloca
in celis de consuetudine

Beatus papa Joan
homo que homo amodo.

Deus d'infinita celsa, a celsis
d'una celsa celsa
et hunc ad nos. Pater
que in terra, in terra
Et omnia benedixit
Et omnia benedixit
Beatus papa Joan

Magis homo ad lloca
del et omnia laudar
Tunc et tempore quo
que amant de vobis de bonis
Cum ad gratia salutis ad lloca
in celis de consuetudine

Beatus papa Joan
homo que homo amodo.

La pace habetis Tempore
Tunc et tempore quo
que amant de vobis de bonis
Cum ad gratia salutis ad lloca
in celis de consuetudine

Beatus papa Joan
homo que homo amodo.

"Deus in terra" d'infinita
ad lloca ad locum
homo homo Joan
homo que homo amodo.

Quia tant cum magis
del et omnia laudar
Tunc et tempore quo
que amant de vobis de bonis
Cum ad gratia salutis ad lloca
in celis de consuetudine

Beatus papa Joan
homo que homo amodo.

Deus d'infinita celsa, a celsis
d'una celsa celsa
et hunc ad nos. Pater
que in terra, in terra
Et omnia benedixit
Et omnia benedixit
Beatus papa Joan

Magis homo ad lloca
del et omnia laudar
Tunc et tempore quo
que amant de vobis de bonis
Cum ad gratia salutis ad lloca
in celis de consuetudine

Beatus papa Joan
homo que homo amodo.

La pace habetis Tempore
Tunc et tempore quo
que amant de vobis de bonis
Cum ad gratia salutis ad lloca
in celis de consuetudine

Beatus papa Joan
homo que homo amodo.

VI. Pater in excelsis de Tempore
Et Cetera in excelsis de Tempore

VI. Pater in excelsis de Tempore
Et Cetera in excelsis de Tempore

NOTA HISTÒRICA

En el 1904, el Sr. D. Joan Llabrés i Martorell, de Consell, Mallorca, va publicar un llibre de Goigs al Beat Joan XXIII, Papa, amb el títol de "Goigs al Beat Joan XXIII, Papa, que li dedica la parròquia de Consell (Mallorca)". Aquest llibre va ser el primer de una sèrie de Goigs que el Sr. Llabrés i Martorell va publicar al llarg dels anys, amb el títol de "Goigs al Beat Joan XXIII, Papa, que li dedica la parròquia de Consell (Mallorca)".

El Sr. Llabrés i Martorell va publicar aquest llibre el 1904, amb el títol de "Goigs al Beat Joan XXIII, Papa, que li dedica la parròquia de Consell (Mallorca)". Aquest llibre va ser el primer de una sèrie de Goigs que el Sr. Llabrés i Martorell va publicar al llarg dels anys, amb el títol de "Goigs al Beat Joan XXIII, Papa, que li dedica la parròquia de Consell (Mallorca)".

El Sr. Llabrés i Martorell va publicar aquest llibre el 1904, amb el títol de "Goigs al Beat Joan XXIII, Papa, que li dedica la parròquia de Consell (Mallorca)". Aquest llibre va ser el primer de una sèrie de Goigs que el Sr. Llabrés i Martorell va publicar al llarg dels anys, amb el títol de "Goigs al Beat Joan XXIII, Papa, que li dedica la parròquia de Consell (Mallorca)".

GOIG A SANT PANCRAC, MÀRTIR / QUE ES VENERA A LA BASÍLICA DE SANT FRANCESC, DE CIUTAT DE MALLORCA

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Dibuix:** Nicolau Caselles i Flaquer. **Nota històrica:** Francesc Company i Mas. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** maig de 1990. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 105.

GOIGS A LA SANTÍSSIMA TRINITAT / QUE LI CANTEN A LA SEVA PARRÒQUIA DE CIUTAT DE MALLORCA

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Mn. Bartomeu Veny i Vidal. Gravat antic anònim. **Nota històrica:** Joan Servera i Ginard, pvre., rector de la parròquia de la Santíssima Trinitat. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** juny de 1990. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 106.

GOIGS A SANTA MARIA MAGDALENA / VENERADA EN EL PUIG D'INCA (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Francesc Batle i Pons, T. O. R. **Dibuix:** Nicolau Caselles i Flaquer. **Nota històrica:** Pere Fiol i Tornila, pvre. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** juliol de 1990. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 107.

GOIGS A LA MARE DE DÉU DE LLUC / QUE LI CANTEN ELS PELEGRINS DE LA PART FORANA DE MALLORCA

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Mn. Vicenç Juan i Rubí. Gravat d'Antoni Bordoy, del segle XVIII. **Nota històrica:** Pere-Joan Llabrés i Martorell, pvre., fill d'Inca, canonge de la Seu. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** setembre de 1990. Edició patrocinada pel Magnífic Ajuntament d'Inca. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 109.

GOIGS A LLAOR DE LA SANTÍSSIMA TRINITAT / QUE LI CANTEN LES RELIGIOSES TRINITÀRIES DE MALLORCA

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Martín Olábarri Zurínaga, O. SS. T. Gravat antic anònim. **Nota històrica:** Maria Teresa Renom i Ferrer, trinitària. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** octubre de 1990. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 110.

GOIGS A SANT PERE APÒSTOL / QUE ÉS VENERAT A LA PARRÒQUIA DE STA. MARIA LA MAJOR D'INCA (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Francesc Batle i Pons, T. O. R. **Dibuix:** Dom Oriol M. Diví i Coll, monjo de Montserrat. **Nota històrica:** Pere-Joan Llabrés i Martorell, pvre., fill d'Inca, canonge de la Seu. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** novembre de 1990. Edició patrocinada pel Magnífic Ajuntament d'Inca. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 111.

GOIGS A LLAOR DE SANT JOAN BAPTISTA / PATRÓ DE LA VILA DE MURO (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Arnau Reynés i Florit. **Dibuix:** DOM Oriol M. Diví i Coll, monjo de Montserrat. **Nota històrica:** Pere Fiol i Tornila, pvre., rector de Muro. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** juny de 1991. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 112.

GOIG A SANT MIQUEL DELS SANTS

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Martín Olábarri Zurínaga, O. SS. T. Gravat antic anònim. **Nota històrica:** Francesc Salleras i Juan, membre de la Pia Unió de Sant Miquel dels Sants. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** setembre de 1991. Edició commemorativa del IV del naixement de Sant Miquel dels Sants (1591 -1991). Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 113.

GOIGS A SANT ANDREU APÒSTOL / PATRÓ DE LA VILA DE SANTANYÍ (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Joan Vidal i Perelló. **Dibuix:** Andreu Ponç i Fullana. **Nota històrica:** Miquel Pons i Bonet. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** novembre de 1991. Edició patrocinada per l'Ajuntament de Santanyí. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 114.

GOIGS A LA MARE DE DÉU DE MONTSERRAT / QUE ES VENERA A LA SEVA PARRÒQUIA DE LA CIUTAT DE MALLORCA

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Odiló M. Planàs, monjo de Montserrat. **Xilografia** de Ricard Marlet. **Nota històrica:** Joseph Antoni Fuster i Segura, pvre., rector de la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat (Ciutat de Mallorca). Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** abril de 1992. Edició commemorativa del IV centenari de la dedicació de la basílica de Montserrat, i del començament de les obres de la parròquia a la Ciutat de Mallorca. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 118.

GOIGS A LLOANÇA DE LA MARE DE DÉU DELS GOIGS / PATRONA DELS GOGISTES MALLORQUINS / VENERADA AL MONESTIR DE LA SANTA FAMÍLIA DE MANACOR (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Francesc Batle i Pons, T.O.R. **Dibuix:** Joan Maimó i Vadell. **Nota històrica:** Francesc Salleras i Juan. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** novembre de 1992. Edició commemorativa de la Vª Festa dels Goigs celebrada a Manacor el 29 de novembre de 1992. Han patrocinat aquesta edició els esposos Carles Tomàs i Josefina Llenas. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 121.

GOIGS A SANT FRANCESC DE PAOLA / QUE ES VENERA A L'ESGLÉSIA DE SANTA ANNA DE LA VILA DE MURO (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Dibuix:** Antoni Perelló i Pons. **Nota històrica:** Damià Payeras i Capó. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** abril de 1993. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 122.

GOIGS A SANT FRANCESC DE PAOLA / QUE ES VENERA A L'ESGLÉSIA DE LA SOLEDAT DE SANTA MARIA DEL CAMÍ (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Dibuix:** Joan Artigues i Fiol. **Nota històrica:** Joseph Capó i Juan, pvre. Impremta Pizà - Palma **1ª edició:** gener de 1994. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 125.

GOIGS A LA MARE DE DÉU DE LA MERCÈ / VENERADA A LA SEVA ESSLÉSIA DE LA CIUTAT DE MALLORCA

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Mn. Vicenç Juan i Rubí. **Dibuix:** Nicolau Casellas i Flaquer. **Nota històrica:** Francesc Salleras i Juan. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** setembre de 1994. Edició que ofereix Francesc Salleras i Juan, amb motiu del seu ingrés a la Confraria de la Mare de Déu de la Mercè de la Ciutat de Mallorca, el 24 de setembre del 1994. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 126.

GOIGS A SANT ANTONI ABAT / QUE LI CANTEN A LA PARRÒQUIA DE MURO (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Francesc Batle i Pons, T. O. R. **Dibuix:** Joseph-Lluís Amengual i Perelló. **Nota històrica:** Pere Fiol i Tornila, pvre., rector de Muro. Impremta Muro – Muro. **1ª edició:** febrer de 1995. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 129.

GOIGS AL SANT CRIST DE LA CAPELLETA / VENERAT A LA VILA D'ESPORLES (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Mn. Bartomeu Veny i Vidal. **Dibuix:** Nicolau Casellas i Flaquer. **Nota històrica:** Joan-Francesc Llaneras i Matas. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** maig de 1995. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 133.

GOIGS A SANT BLAI I SANT GIL / ANTICS PATRONS DELS CONRADORS D'INCA (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles. **Dibuixos:** Cristina Martí i Robledo. **Nota històrica:** Pere-Joan Llabrés i Martorell, canonge. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** setembre de 1995. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 137.

GOIGS A SANTA TERESETA DEL NIN JESÚS / TITULAR DE LA PARRÒQUIA DE SON ARMADANS (CIUTAT DE MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Reinald Dedies i Arís. **Dibuix:** Nicolau Casellas i Flaquer. **Nota històrica:** Francesc Salleras i Juan. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** octubre de 1995. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 138.

GOIGS A LA PEDRA SAGRADA / QUE ES CONSERVA DINS L'ESGLÉSIA COMMEMORATIVA DE SANTA PONÇA (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Jaume Palou i Sabater, M. SS. CC. **Dibuix:** Abdón Pérez i Lafuente. **Nota històrica:** Maria Terrassa i Sans. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** desembre de 1995. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 140.

GOIGS A SANT JOAN BAPTISTA / PATRÓ DE CALVIÀ (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Antoni Mulet i Barceló. **Gravat antic anònim.** **Nota històrica:** Mateu Ramon i Lidón. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** març de 1996. Edició commemorativa del centenari de l'acabament de les obres de l'actual església de Calvià (1896-1996). Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 143.

D'aquests goigs, el mateix Llabrés en féu una adaptació per dedicar-los a sant Joan Patró de Perpinyà; allà foren editats amb motiu de l'ordenació del diaca de Reinald Dedies.

GOIGS A SANT ANTONI DE PÀDUA / VENERAT A LA SEVA PARRÒQUIA DE LA PLATJA DE PALMA (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Pau Bernat i Marcó. **Gravat antic anònim.** **Nota històrica:** Josep Cabrinetti Sande. Impremta Pizà - Palma. **1ª edició:** juny de 1996. Col·lecció "La Sibil·la"; núm. 146.

GOIGS A SANTA CECÍLIA / QUE LI CANTA LA BANDA DE MÚSICA D'INCA (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Miquel Genestra i Alomar i Sebastià Llabrés i Munar. **Dibuix:** Sebastià Llabrés i Munar. **Nota històrica:** Santiago Cortès i Forteza, pvre. Impremta Molinos - Inca. **1ª edició:** novembre de 1991. Edició patrocinada pel Magnífic Ajuntament d'Inca. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 1.

GOIGS A SANTA ÀGUEDA / VERGE I MÀRTIR, PATRONA DE SENCELLES (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Xavier Carbonell i Castell. **Gravat antic** de Noguera. **Nota històrica:** Simó J. Garau i Matas, rector de la parròquia de Sencelles. Impremta Molinos - Inca. **1ª edició:** febrer de 1992. La present edició, primera que es fa d'aquests goigs, és ofrena de Mn. Bartomeu Oliver i Amengual a la parròquia de Sencelles. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 2.

GOIGS A SANT RAMON DE PENYAFORT / TITULAR DE LA PARRÒQUIA DEL PORT DE SÓLLER (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Mn. Guillem Fiol i Colom. **Gravat antic.** **Nota històrica:** Joan Pons i Payeras, pvre. Impremta Molinos - Inca. **1ª edició:** setembre de 1992. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 3.

GOIGS A SANTA BÀRBARA / VENERADA A L'ESGLÉSIA DE SANTA MAGDALENA DEL PUIG D'INCA (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Pere Llabrés i Ferrer, T. O. R. **Dibuix:** Emili Colom i Comerma. **Nota històrica:** Pere-Joan Llabrés i Martorell, canonge. **1ª edició:** desembre de 1994. Impremta Molinos - Inca. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 5.

GOIGS A SANT FRANCESC D'ASSÍS, PATRÓ DELS ECOLOGISTES / QUE ÉS VENERAT A "SA COMUNA DE LLORITO" (MALLORCA)

Llettra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Mn. Bartomeu Veny i Vidal. **Dibuix:** Dom. Oriol M. Diví i Coll, monjo de Montserrat. **1ª edició:** abril de 1995. Impremta Molinos - Inca. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 6.

GOIGS AL SANT CRIST DE LA SANG / VENERAT A LA PARRÒQUIA D'ANDRATX (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Pere Llabrés i Ferrer. **Gravat antic.** **Dibuix de l'orla:** Antoni Ensenyat Ferrà. **Nota històrica:** Antoni Pujol i Bosch. **1ª edició:** juliol de 1995. Impremta Molinos - Inca. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 8.

GOIGS AL SANT CRIST DE LA SANG / VENERAT A LA PARRÒQUIA DE CALVIÀ (MALLORCA)

Lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Mn. Bartomeu Veny i Vidal. **Dibuix:** Julià Laiglesia Ferrer. **Nota històrica:** Joan Pons i Payeras, pvre. **1ª edició:** març de 1996. Impremta - Molinos - Inca. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 9.

GOIGS A LLAOR DE SANT SEBASTIÀ, / MÀRTIR / QUE LI CANTEN A LA VILA DE COSTITX (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Francesc Batle i Pons, T. O. R. **Gravat antic.** **Nota històrica:** Pere-Joan Llabrés i Martorell. **1ª edició:** gener de 1997. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 11.

GOIGS A SANTA CATALINA TOMÀS / QUE LI CANTEN A CIUTAT DE MALLORCA PEL CARRO TRIOMFAL

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Gravat antic.** **Nota històrica:** Santiago Cortès i Forteza, pvre. **2ª edició:** octubre de 1998 (la 1ª edició sortí en el programa de festes d'aquell mateix any). Edició patrocinada per la Comissió del Carro de la Beata del Consell Insular de Mallorca. Impremta Molinos - Inca. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 14.

GOIGS A LA MARE DE DÉU DE LLUC / VENERADA A LA PARRÒQUIA DE CALVIÀ (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Jaume Palou i Sabater, M. SS. CC. **Dibuix:** Antoni Vicenç i Batle. **Nota històrica:** Joan Pons i Payeras, pvre. **1ª edició:** abril de 1999. Impremta Molinos - Inca. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 15.

GOIGS AL BEAT JOAN XXIII, PAPA, / QUE LI DEDICA LA PARRÒQUIA DE CONSELL (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Miquel Genestra i Alomar. **Dibuix:** Joana Cubí i Sastre. **Nota històrica:** Pere-Joan Llabrés i Martorell. **1ª edició:** juny de 2001. Edició patrocinada per l'Ajuntament de Consell. Impremta Molinos - Inca. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 18.

GOIGS A SANTA PAULA MONTAL I FORNÉS DE SANT JOSEPH DE CALASSANÇ / QUE LI CANTEN LES RELIGIOSES ESCOLÀPIES I ALUMNES DEL SEU COL·LEGI DE PALMA (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Nota històrica:** Conxa Macip, Sch. P. **1ª edició:** gener de 2002. Edició commemorativa de la missa d'acció de gràcies per la canonització de santa Paula Montal, a la Seu de Mallorca (16 de gener de 2002). Impremta Molinos - Inca. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 19.

GOIGS A SANTA MARIA DE SINEU

Lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Francesc Gelabert i Oliver. **Dibuix:** Juanjo Bonnín Casellas. **Nota històrica:** Santiago Cortès i Forteza, pvre. L'any 1973 diaca a Sineu. **1ª edició:** octubre de 2002. Impremta Molinos - Inca. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 21.

GOIGS A LLAOR DE SANT NICOLAU DE BARI / BISBE DE MIRA, VENERAT A LA SEVA PARRÒQUIA DE PALMA (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Mn. Diego León Fioravanti. **Nota històrica:** Baltasar Morey i Carbonell, pvre. **1ª edició:** desembre de 2006. Col·lecció "Ximbellí"; núm. 25.

GOIGS A SANTA CATALINA TOMÀS / QUE LI CANTEN A LA PARRÒQUIA DE CAS CONCOS DES CAVALLER

Lletra: Pere-Joan Llabrés. **Música:** Andreu Bennàssar. **Dibuix:** Joan Maimó. **Nota històrica:** Miquel Lladó i Ayarte, pvre. Aquests goigs foren cantats per primera vegada a les festes de Sant Nicolau de Tolentí a Cas Concos des cavaller, dia 22 de setembre de l'any 1990. Aquesta edició, que s'acabà d'impremtar el 4 de setembre festa de la Mare de Déu de la Consolació de l'any 1990, fou patrocinada per la Caixa de Pensions per a la Velleja i d'Estalvis de Catalunya i Balears. Gràfiques Llopis, S.A. Col·lecció "Coses Nostres"; núm. 31.

GOIGS A SANT PERE PESCADOR / QUE LI CANTEN A LA VILA D'ANDRATX (MALLORCA)

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles, T. O. R. **Dibuix:** Joana A. Covas. **Nota històrica:** Joan Perelló i Sansó, Rector. Impremta Ensenyat - Andratx. **1ª edició:** juny de 1991. Edita: parròquia d'Andratx.

GOIGS A LES SANTES HÒSTIES DE PESILLÀ DE LA RIBERA

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell, canonge de la Seu de Mallorca. **Música:** adaptada d'un himne popular per Reinald Dedies. **Gravat antic.** Edició commemorativa del segon centenari. Associació "Els amics dels goigs", Casa Pairal, Perpinyà.

GOIGS A SANT PERE APÒSTOL / TITULAR DE LA PARRÒQUIA DE PETRA (MALLORCA) / 750È ANIVERSARI 1248-1998

Lletra: Mn. Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** P. Antoni Martorell i Miralles. **Dibuix:** Jaume Andreu. **Nota històrica:** Bartomeu Ramis, rector.

GOIGS EN LLOANÇA DE L'ADVENIMENT DE JESUCRIST / QUE ES CANTEN EN EL TEMPS D'ADVENT A LES PARRÒQUIES DEL PRIORAT / ARQUEBISBAT DE TARRAGONA

Lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell, pvre. **Melodía:** Joan M. Aragonés i Rebollar. **Il·lustracions:** Oriol M. Diví, osb. **Nota:** Mn. Amador Canaldas Salvadó, arxiprest del priorat. Aquests goigs de l'advent han estat editats per les parròquies de l'Arxiprestat del Priorat amb la col·laboració dels Gogistes Tarragonins amb motiu de l'advent de l'any 2005. Gogistes Tarragonins, núm. 834. Goigs, núm. 636. Impremta Roig-Campos (Mallorca) (Aquests goigs foren escrits amb motiu de la IV Festa dels Goigs, trobada de gogistges, celebrada a Lloret de Vistalegre dia 9 de desembre de 1990 i publicats a l'opuscle que la col·lecció "Ximbellí" publicà recollint els textos i la crònica de tal diada. "Col·lecció Ximbellí"; núm. 17.)

GOIGS A LA MARE DE DÉU DE LA SALUT / VENERADA A LA PARRÒQUIA DE SANT MIQUEL DE LA CIUTAT DE PALMA

Lletra: Pere-Joan Llabrés i Martorell. **Música:** Pau Bernat i Marcó. **Dibuix:** Antoni Cirer Ribes. Parròquia de Sant Miquel - 750è aniversari de la coronació de la Mare de Déu de la Salut, Palma, 2006.

COSTUMS FUNERARIS DELS INQUERS EN EL SEGLE XVIII

GABRIEL FIOL I MATEU

Aquest treball té per finalitat estudiar els costums funeraris a Inca durant el segle XVIII. Seran descrits els llocs d'enterrament, les diferents pràctiques piadoses que s'ordenaven a les deixes per obres pies, esglésies d'Inca i fora poble on eren deixades misses exequials i notícies d'òbits destacats, sobretot a causa de desgràcies.

Les fonts documentals són els microfilms dels llibres de difunts de la parròquia de Santa Maria la Major dipositats a l'Arxiu Diocesà de Mallorca, en tant que sien llegibles, ja que el paper cremat per la tinta i altres alteracions fan algunes parts impossibles de desxifrar, incloent defectes tècnics de la pròpia microfilmació.

La llengua dels originals és el català fins a l'any 1773. En una nota datada dia 3 de març de dit anys diu que: "Se comienza notar en lengua castellana según manda el Ilmo. y Rdmo. Sr. Dn. Juan Díez de la Guerra en su edicto pastoral..."

Cal notar que dits llibres parroquials de difunts no contenen partides dels religiosos dels convents d'Inca, Sant Francesc i Sant Domingo, com tampoc de les monges de Sant Bartomeu. En canvi sí consten els dels preveres seculars.

LLOCS D'ENTERRAMENT

Els difunts inquers eren dipositats a quatre llocs: església i cementeri de la parròquia de Santa Maria la Major, convent de Sant Francesc, convent de Sant Domingo i, amb molt poca freqüència, en el convent de les monges de Sant Bartomeu.

La parròquia, a més dels sepulcres del seu interior, tenia davant el portal major un fossar o cementeri. Es considerava que la parròquia tenia el dret de rebre tots els enterraments, si amb acta notarial o davant testimonis no s'expressava el desig de reposar a altre lloc. Alguna vegada des del bisbat s'havia d'arbitrar alguns conflictes sobre el lloc d'enterrament. Com Miquel Martorell, sepultat a Sant Francesc per ordre del vicari general, ja que es tenia conflicte amb la parròquia sobre el lloc de la sepultura i obres pies; o també Magdalena Fiol, enterrada dia

22 de febrer de 1775. La parròquia al·legà que, si bé havia fet obres pies a l'any 1768 davant un frare de Sant Domingo, aquest no havia presentat cèdula davant el rector, per això exigien que fos enterrada a la parròquia, però els frares acudiren davant del bisbe D. Juan Díez de la Guerra, que ordenà fos enterrada a Sant Domingo. Hi ha documentats altres casos semblants.

Dins l'església parroquial hi havia vasos o tombes comunes que eren usades pels d'habitants d'Inca que no tenien sepulcre propi i que eren majoria. Els vasos comuns documentats són els del Roser, Sant Crist, Sant Antoni Abat, el Nom de Jesús, Sant Josep, Sant Pere, Sant Blai, Sant Vicenç Ferrer, Sant Bernat, del Carne, Sant Sebastià i Santa Maria la Major. Aquest darrer, a mesura que avançava la construcció de l'església nova, arribà a ésser el preferit dels feels. A més, hi havia moltes sepultures particulars, unes familiars, d'entre les quals destaquen les famílies més conegudes d'Inca com els Reure, que la tenien davant l'altar major, els Siquier, els Danús, els Raions etc. i altres individuals. Com a exemple de petició de tomba pròpia, posaré la de Rafael Llobera, enterrat dia 6 de gener de 1745, que ordenà en el seu testament que volia ésser enterrat en el vas de l'onclo matern Guillem Beltran que estava a la capella de sant Blai, però, si en morir-se estigués acabat el cap de l'església que s'estava construint, manava ésser enterrat davant la figura de santa Maria la Major que estaria a l'altar major, a una fossa que havia de fer el seu hereu sota les escales de dit altar, feta amb pedra marès de Muro i a damunt una pedra viva esmolada que digués "Sepultura de Raphael Gregori Llobera y dels seus", i demanava al rector que li conferís aquesta gràcia pagant el que fos necessari.

En el cementeri exterior hi eren enterrats els més pobres, encara que també hi havia sepulcres ben arreglats, com el dels Capons, que estava davant el portal major, on fou enterrat dia 6 d'abril de 1722 Joan Capó àlies *Queto* i dia 5 d'abril de 1750 el doctor en medicina Pere Llorenç Català.

Anotem, com es veurà en descriure diverses obres pies, que el rector de la parròquia tenia el dret de cobrar 5 sous per cada difunt d'Inca, encara que fos enterrat en els tres convents.

Entre els fossar i l'església, a la parròquia s'enterraven els 56% dels difunts d'Inca.

Al convent de Sant Francesc sols s'enterrava dins l'església, on hi havia els vasos comuns de Nostra Senyora dels Àngels, el més popular i més usat, de les Ànimes, Sant Antoni de Pàdua, Concepció, Nostra Sra. de l'Esperança, Beat Salvador d'Horta, Beat Ramon Llull, Sant Marc, Sant Francesc Solano i els del gremi dels teixidors. També hi havia moltes tombes particulars, d'entre les quals destaquen les dels Tortella, dels de Tiraset, dels Osones, dels Boqueta, etc. El convent de Sant Francesc rebia el 33% d'enterraments d'Inca.

A Sant Domingo també sols s'enterrava dins l'església, principalment en el vas de la capella de Nostra Sra. del Roser. Però també hi havia els vasos comuns de Sant Domingo, del Nom de Jesús i de Sant Vicenç. També hi havia nombroses fosses particulars. Els enterraments a Sant Domingo arribaven a l'11% del total d'Inca.

En el convent de les monges de Sant Bartomeu hi ha registrats pocs enterraments. Com en els convents de frares, no consten en els llibres parroquials els òbits de les monges. Alguns dels particulars documentat el seu enterrament a aquest convent són Miquel Bauçà, que era donat de les monges, enterrat dia 3 de juliol de 1713, i la seva dona Catalina Terrassa, que ho fou dia 14 de novembre de 1719; Antoni Escanellas, enterrat dia 9 d'abril de 1727; Margalida Alzina, donzella, enterrada dia 18 setembre 1757; o Gabriel Alzina, enterrat dia 2 de desembre de 1785, que ho fou en el sepulcre que hi havia davant el lliandar de l'església de dit convent, a més d'alguns pocs.

OBRES PIES

L'obra pia era la deixa en diners o altres béns per l'enterrament i sufragis per l'ànima del qui l'atorgava. Es disposava mitjançant testament notarial o davant testimonis. Era el mitjà que proporcionava més beneficis als preveres

seculars i a les comunitats de frares. Llegint aquestes deixes es comprèn el bon nivell de vida dels sacerdots beneficiats i acollits a la parròquia, així com els relativament “santuosos” convents que tenien franciscans i dominics a Inca. També traspuen un motiu d’ostentació de les famílies benestants. Així devia impressionar veure un enterrament on el difunt era acompanyat per les tres comunitats religioses d’Inca, parroquial, franciscana i dominica, tots amb ciris encesos, després de cantar absolta a casa del difunt, com també el funeral cantat amb ministres, durant el qual es deien diverses misses en els altars laterals, seguit de cants de diverses salves, parenostres o lletanies, i al convent de Sant Francesc, l’Estació del Cordó. Alguns deixaven manat ésser enterrats amb l’hàbit de Sant Francesc, per això havien d’obtenir la gràcia del pare guardià del convent, a canvi d’una almoïna que era bastant cara, 5 lliures, per aquest fet no era gaire corrent. També hi ha anotades algunes deixes pel dret de celebrar les exèquies “destapat”, especialment a la parròquia, encara que són molt poques.

Les obres pies anaven des de 2 lliures fins a una excepcional de 500 lliures. La quantitat més corrent eren 15 lliures, que representen el 20,74% del total d’obres pies.

Si no constava que el difunt hagués disposat quantitat per l’obra pia, hi havia el provisor d’obres pies que taxava una quantitat, segons els béns del difunt, per destinar-la a aquest fi. Com per exemple a la partida de defunció de Gabriel Saurina àlies *Saurineta*, enterrat dia 9 de maig de 1745, hi ha l’anotació que “se ha taxar per lo Señor provisor de causes pies”. O Miquel Garriga, enterrat a la parròquia dia 18 de maig de 1743, com que no havia fet testament, el provisor d’obres pies “obliga a Catalina Melis àlies *Búger*, sa muller pagar 5 lliures per los precisos y misses celebrades a la dita Iglesia Parroquial de Inca”. Un altre exemple, entre els molts que hi ha registrats, és el de Catalina Perelló, enterrada dia 1 de gener de 1749, el provisor li taxà 10 lliures que acceptà pagar el seu marit.

El percentatge d’import de les obres pies a Inca durant aquest segle XVIII és com segueix:

Fins a 5 lliures: 3,59%	De 26 a 30 lliures: 7,59%	De 71 a 80 lliures: 0,17%
De 6 a 10 lliures: 22,67%	De 31 a 40 lliures: 2,81%	De 81 a 90 lliures: 0,02%
D’11 a 15 lliures: 27,67%	De 41 a 50 lliures: 3,10%	De 90 a 100 lliures: 1,15%
De 16 a 20 lliures: 11,35%	De 51 a 60 lliures: 0,51%	Més de 101 lliures: 0,19%
De 21 a 25 lliures: 8,53%	De 61 a 70 lliures: 0,24%	Sense especificar: 10,42%

Aquest darrer apartat de sense especificar inclou els morts que no havien fet testament ni deixat obra pia davant testimonis i que tenien pendent la seva taxació i el pobres de solemnitat que eren enterrat “amore Dei”, o sia, gratuïtament per amor de Déu. Com per exemple dia 22 d’agost de 1744 enterraren gratuïtament en el vas de Santa Maria la Major Margalida Roca per ésser “pobríssima”. També dia 27 de gener de 1745 enterraren en el fossar de la parròquia Joan Farons, fosser de la vila, “amore Dei per ésser pobre”, i algú de fora poble com Maria Anna Martí, dona molt pobre de Pollença que havia mort a l’hostal d’Inca, i fou enterrada dia 11 d’octubre de 1749 per amor de Déu. En el cas d’alguns d’aquests pobres que no deixaven obra pia, per no tenir un enterrament tan trist, els seus familiars o amics aportaven petites quantitats destinades a exèquies. Vegem-ne alguns exemples. Dia 24 de desembre de 1749 enterraren Jaume Fluxà, que per ésser pobre els seus germans Bartomeu i Miquel i també el seu gendre pagaren cada un 1 lliura i 10 sous, total: 4 lliures 10 sous; la seva viuda, que era la quarta esposa, Antonina Llobera àlies *na Clavell*, no pogué aportar res. Dia 16 d’abril de 1750 enterraren a la parròquia Gabriel Maymó, que era un ferrer molt pobre, i les seves filles pagaren pel seu enterrament i obres pies 5 lliures, que era el valor de les seves eines. Dia 9 de febrer de 1754 també a la parròquia enterraren Gabriel Moranta, dit *de ses Bruixes*; per ésser pobre, el seu gendre s’obligà a pagar 3 lliures per l’enterrament. Dia 7 de febrer de 1757, en el mateix lloc enterraren Pere Llobera, persona pobre, i per les exèquies la seva muller prometé 5 lliures, el seu sogre 20 sous i una germana 20 sous; total: 7 lliures. Dia 1 d’octubre de 1757 enterraren Miquel Mairata, fadrí, àlies *es Coix beguí*, i un nebot seu, teixidor de lli, entregà 2 lliures per l’enterrament. Dia 14 d’abril de 1767

enterraren a la parròquia Miquel Font, natural de Porreres, i que era el fosser d'Inca; se li cantà ofici gratis per ésser pobre. Dia 24 de gener de 1768, en el mateix lloc, enterraren Pere Joan Llompart, molt pobre, i del valor de la poca roba que entregà la seva viuda se li cantà missa i oficiaren 3 misses baixes. Dia 11 d'abril de 1779 enterraren a la parròquia, "amore Dei", Joan Crespí, natural de Ciutat, que trobaren mort a la casa de Joan Llompart, a ses Tanques, on s'havia refugiat per ésser pobre de solemnitat; de les almoines que es recolliren li celebraren 12 misses baixes en sufragi de la seva ànima. Aquests exemples, encara que de poc interès, ens il·lustren aspectes de la vida del poble en aquell segle i que no solen sortir en els llibres d'història.

OBRES PIES CARACTERÍSTIQUES

Seran descrites aquí obres pies de diferents quantitats, considerades com a típiques de les que es feien a Inca. Les de 5 lliures eren necessàriament senzilles. Com la de Joana Flor Pujol i Planas, donzella, enterrada dia 4 de gener de 1705, que manà que el que restés després de la seva funerària o enterrament es gastàs en misses baixes a voluntat dels marmessors.

Les de 10 lliures eren bastant nombroses. Com la de Francina Seguí, viuda, enterrada dia 24 d'abril de 1702 en el convent de Sant Domingo, amb ofici cantat de rèquiem. Al rector pel seu dret 5 sous, una missa baixa a la capella de sant Pere de la parròquia, i el que sobràs, en misses baixes a Sant Domingo. O la de Catalina Femenia, enterrada dia 9 de gener de 1750 en el vas de Santa Maria la Major de la parròquia, al rector 5 sous, a la Terra Santa de Jerusalem 2 sous, i pagats els precisos del seu enterrament, deixà 5 misses baixes al sacerdot que l'assistiria a l'hora de la mort i el que quedàs, gastat en misses baixes per la caritat de 3 sous cada una a disposició dels marmessors. Per pagar aquesta obra pia havien d'arrendar la porció d'una casa i una finca que tenia a Selva. De final de segle és l'obra pia de 10 lliures de Pere Antoni Alorda, enterrat a la parròquia amb missa solemne de rèquiem. A més, 5 sous al rector i altres 5 sous a la Terra Santa. La resta a disposició dels marmessors.

De 15 lliures, que com he dit abans eren les més populars, tenim la de principi de segle corresponent a Margalida Garau, enterrada dia 13 d'agost de 1703 a Sant Domingo amb missa cantada de rèquiem amb diaca i subdiaca, que en consentiment del seu marit es reservà 15 lliures, de les quals 6 lliures s'havien de gastar amb cera i funerària i pagats els capellans i escolans, de les 9 lliures restants, misses baixes repartides per les capelles de Sant Domingo. Deixà al rector 5 sous i uns altres 5 sous a la Terra Santa. Aquesta obra pia s'havia de pagar en tres anys a raó de 5 lliures cada any. De mitjan segle tenim la de Miquel Mateu àlies *Delaió*, enterrat dia 16 de desembre de 1751 a Sant Francesc, amb missa cantada amb ministres, una salve a l'altar major i altra a sant Antoni de Pàdua, estant de cos present, més 5 misses baixes a la parròquia i altres 10 a Sant Francesc; el que restàs, en misses baixes a voluntat dels marmessors, a més dels 5 sous al rector i altres 5 sous a la Terra Santa. De final de segle, com a exemple, anotaré la de Miquel Llompart àlies *Marrón*, enterrat dia 23 desembre de 1800, a la fossa del Nom de Jesús de la parròquia amb ofici solemne de rèquiem, una salve a cada capella i un parenostre a la de Sant Josep, al rector 5 sous i uns altres 5 a Terra Santa, la resta en misses baixes a voluntat dels marmessors.

De 20 lliures posaré com a exemple la de Magdalena Coll, enterrada dia 16 d'octubre de 1707 a Sant Domingo, amb missa cantada i una salve a les capelles del Nom de Jesús, del Roser, de les Ànimes i de sant Vicenç Ferrer; a la parròquia 10 misses baixes a celebrar a altar privilegiat, al rector 5 sous i altres 5 sous a la Terra Santa, i el que restàs amb misses de Salve Radix a Sant Domingo.

De 25 lliures era l'obra pia de Jaume París, enterrat dia 31 de gener de 1750 en el vas de sant Antoni de la parròquia, amb missa cantada de cos present i una salve a les capelles de santa Maria la Major, sant Jaume i sant Antoni, al rector 5 sous i a la Terra Santa 5 sous, més 40 misses baixes a la parròquia i dels sobrants misses baixes a disposició del seu germà Sebastià. Més simple era l'obra pia també de 25 lliures de Joan Ramis, enterrat

dia 1 de juny de 1800 a la parròquia amb missa solemne i 7 salves, al rector 5 sous i 5 sous a la Terra Santa, i la resta en misses a voluntat dels marmessors.

De 30 lliures sols anotaré la de Rafael Estrany, enterrat en el vas de Ntra. Sra. dels Àngels de Sant Francesc dia 6 de febrer de 1798 amb missa solemne de rèquiem, estació del Cordó i 3 salves, pagat l'enterrament i els 5 sous al rector i altres 5 sous a Terra Santa, dels sobrants s'havien de celebrar misses baixes a la capella de sant Antoni de Pàdua, en el mateix convent a 4 sous 6 diners cada una.

De la ja respectable quantitat de 50 lliures ressenyaré tres exemples. La d'Antoni Amer, enterrat dia 24 d'octubre de 1702 a una tomba que s'havia de fer a Sant Francesc entre la capella de Ntra. Sra. del Àngels i la de sant Antoni amb una boca i una llosa on s'havia d'escriure "Sepultura de Antoni Amer y els seus", funerària amb missa de rèquiem amb diaca i subdiaca, al rector 5 sous i altres 5 sous a la Terra Santa, a la parròquia, entre les capelles de sant Pere i sant Antoni s'havien de celebrar 25 misses baixes, en el convent de Sant Domingo altres 25, i el que restàs, destinar-ho a misses baixes a Sant Francesc; a més, fundà un ofici cantat el dia de Sant Antoni de gener tot el temps que els seus successors voldrien, però si no volien, no podien ésser impel·lits a pagar-ho. Una altra obra pia de 50 lliures és la de Jacint Llopart, enterrat dia 23 de març de 1714 davant la capella del Nom de Jesús de la parròquia, amb missa cantada de rèquiem, salves a les capelles de sant Pere, sant Miquel i del Nom de Jesús; volgué que els religiosos de Sant Francesc i Sant Domingo acompanyassin el seu cadàver a la sepultura, al rector 5 sous i a la Terra Santa uns altres 5, en el convent de Sant Domingo s'havien de celebrar 25 misses baixes. Una altra a mitjan segle és la de Francina Llobera, enterrada en el vas de santa Maria la Major de la parròquia amb missa de cos present cantada i ministres, una salve a santa Maria la Major i una altra a sant Joan Baptista, manà que la comunitat de Sant Francesc fes absoluta a ca seva i acompanyàs el cadàver, a més de 5 sous al rector i 5 sous a la Terra Santa; a la parròquia, 25 misses baixes; 10 a Sant Francesc; 10 a Sant Domingo; 10 a celebrar per Mn. P. Llobera, nebot seu; i unes altres 5 misses a celebrar pel sacerdot que l'assistiria a l'hora de la mort; s'havien de fundar 2 misses baixes perpètuas a celebrar a la parròquia el dia de Sant Francesc, i de les 50 lliures de l'obra pia s'havien de pagar els drets d'amortització al Sr. Rei; la resta, en misses baixes a voluntat del marmessor.

Com a exemples d'obra pia de 100 lliures citaré la de Magdalena Coll, enterrada dia 11 de maig de 1704 en el vas de Ntra. Sra. del Roser del convent de Sant Domingo; en la funerària, o enterrament, s'havien de gastar 10 lliures, al rector 5 sous i a la Terra Santa 5 sous; deixà 30 misses a la capella de santa Tecla de Biniamar, que havien de celebrar els frares de Sant Domingo d'Inca; 20 misses a la parròquia de Selva; 20 a la parròquia d'Inca, repartides entre els altars; 20 en el convent de Sant Francesc d'Inca; 5 misses a Ntra. Sra. de Lluc; i 200 misses al convent de Sant Domingo d'Inca que havien de pagar la meitat el seu marit i l'altra meitat el seu germà Antoni. De la resta, misses baixes on voldrien els marmessors. Un altra obra pia de 100 lliures és la de l'honor Pere Reure, enterrat dia 29 de juliol de 1751 al vas dels Reures de la parròquia, amb missa cantada de cos present i salves a les capelles de santa Maria la Major, sant Pere, sant Antoni, Nom de Jesús, sant Sebastià i Ntra. Sra. del Carme; manà que acompanyassin el seu cadàver les tres creus d'Inca, o sia, les comunitats parroquial, franciscana i dominica; 5 sous al rector i 5 a la Terra Santa, a més 25 misses a la parròquia, 25 a Sant Francesc i 25 a Sant Domingo; la resta, en misses baixes a voluntat dels marmessors, més s'havia de fundar una missa perpètua, amb el dret d'amortització al Sr. Rei, a celebrar a la parròquia el dia de Sant Pere. Un altra obra pia de 100 lliures de final d'aquest segle XVIII és la de Francesc Munar, enterrat a Sant Francesc amb missa solemne de rèquiem, lletania al Sant Crist, i 3 misses corpore presente, al rector 5 sous i uns altres 5 a la Terra Santa, més 10 misses a la parròquia i 10 al convent de Sant Domingo, totes a 5 sous cada una; de les 100 lliures s'havien de destinar 30 lliures per misses per la seva difunta esposa a raó de 4 sous i 6 diners cada una; el que restàs, misses a Sant Francesc per la seva ànima, més els seus hereus, durant 10 anys havien de donar, cada dia primer d'agost, 5 lliures a la Confraria de Ntra. Sra. dels Àngels de Sant Francesc, més 30 lliures al pare guardià de dit convent per al que ell ja sabia.

Un exemple d'una obra pia de 150 lliures és el de Joana Domenech, viuda del doctor en medicina Pere Serra de Gaieta, enterrada dia 5 de setembre de 1772 a una fossa de la parròquia on estava enterrada una germana seva, amb missa cantada amb ministres. A la processó de l'enterrament l'havien d'acompanyar els pares de Sant Francesc i Sant Domingo que abans havien de fer absoluta a ca seva, el dia del seu enterrament s'havien de celebrar totes les misses baixes possibles a raó de 3 sous 6 diners cada una. El valor del seu funeral havia d'ésser de 40 lliures; de les restants, fins a 150 lliures s'havien de dar 5 sous al rector i 5 sous a la Terra Santa, més 50 misses baixes a la parròquia, unes altres 25 a Sant Domingo i 25 a Sant Francesc, i la resta en misses a voluntat dels marmessors.

Ara segueix una important obra pia de la qual el testador no indicà al seu valor, sinó que havia d'ésser el que importassin les deixes manades, és la del discret Rafael Ramis de Can Matzara, notari, fadrí, enterrat dia 24 de juny de 1782 a una fossa vora el portal petit de la capella del Roser, a la part interior, del convent de Sant Domingo, on s'havia de posar una llosa amb el seu nom, la funerària, que havia d'apujar fins a 25 lliures, havia de consistir amb ofici cantat amb ministres, una lletania a Ntra. Sra. del Roser i unes matines de difunts cantades de corpore presente. El mateix dia del seu enterro, s'havia de celebrar a la parròquia un ofici conventual i una lletania a Santa Maria la Major, havien d'acompanyar el seu cadàver les comunitats parroquial i de Sant Domingo, amb absoluta abans a ca seva, més s'havien de donar 4 sous a cada prevere que celebràs missa a Sant Domingo el dia del seu enterrament, al rector 5 sous, a Terra Santa 5 sous i als pobres de la Pietat de Ciutat uns altres 5 sous, més 200 misses baixes a Sant Domingo, unes altres 200 a la parròquia i 50 al convent de Sant Francesc, totes per la caritat de 4 sous.

Exemple d'una obra pia de 200 lliures és la de Francesc Munar, fadrí, enterrat dia 14 de setembre de 1778 a la fossa dels seus antecessors en el convent de Sant Francesc, de les 200 lliures deixades per l'obra pia, s'havien de gastar-ne 100 dins un any i les altres 100 dins dos anys, manà que l'enterro fos amb missa cantada amb ministres, salve a cada capella, lletania i salve amb orgue a la capella de la Puríssima, una altra lletania al Sant Crist i l'estació del Cordó, tot això de cos present; deixà la caritat acostumada per ésser enterrat amb l'hàbit de Sant Francesc, més 5 sous al rector i uns altres 5 a Terra Santa; també deixà 100 misses baixes a Sant Francesc, unes altres 50 a la parròquia i 30 a Sant Domingo, totes per la caritat de 3 sous 6 diners; unes altres 20 misses baixes a celebrar pel prevere Mn. Josep Sancho per la caritat ben vista a un dels seus marmessors. El dia del seu enterro s'havien de celebrar totes les misses possibles a Sant Francesc, Sant Domingo i la parròquia, per la seva ànima, més en dit dia conventuals a la parròquia i a Sant Domingo, i tocar abans a la nit les campanes; perpètuament deixà 20 misses baixes a la capella del Sant Crist del convent de Sant Francesc, per la caritat de 4 sous, que s'havien de celebrar a les 8 hores del matí, els diumenges i festes posteriors a l'aniversari de la seva mort, pagant el dret d'amortització; deixà per a aquestes misses un censal de 4 lliures que tenia obligació de fer Martí Munar; l'hereu, que a més hauria de fer cada any, perpètuament, l'exercici septenari de les Set Paraules, tal com ho feia ell, i que era amb set sermons, completes i ofici amb sermó el darrer diumenge de carnaval, més la cera necessària, que eren 6 ciris de mitja lliure i 6 ciris de 3 unces per a l'altar, més 4 ciris de 3 unces per les "branques" i dues veles per als àngels, tot en sufragi de la seva ànima.

Finalment una obra pia de 250 lliures. La de Margalida Ozones, enterrada dia 7 de juny de 1716 a una fossa pròpia davant l'altar major del convent de Sant Francesc. Deixà al rector 5 sous i uns altres 5 a la Terra Santa, més enterrada amb l'hàbit dels franciscans, acompanyada pels capellans de la parròquia i els frares de Sant Francesc i Sant Domingo, a tots els quals havien de donar un ciri i abans havien de fer absoluta a ca seva; el funeral amb missa cantada amb diaca i subdiaca i després una salve a cada capella de Sant Francesc, durant el qual s'havien de dir totes les misses possibles tant per capellans regulars com seculars; també deixà fundada una missa perpètua cantada amb diaca i subdiaca a Sant Francesc, el dia de Santa Margalida; més una missa baixa perpètua a la parròquia el dia de la mateixa festa. A més, deixà 20 misses baixes a la parròquia, entre els altars de santa

Maria la Major, sant Pere, Ntra. Sra. del Carme i Sant Crist; unes altres 20 misses al convent de Sant Domingo entre els altars de sant Vicenç Ferrer i el Roser; unes altres 10 misses en el convent de les monges de Sant Bartomeu i unes altres 10 al Col·legi de Ntra. Sra. de Lluc; més 200 misses on voldrien els seus onclos i marmessors; del que restàs de les 250 lliures, misses a Sant Francesc a altar de privilegi. Dita obra pia s'havia de complir abans que el seu hereu prengués possessió de l'heretat.

Com he escrit abans, hi ha documentada una obra pia amb l'extraordinària quantitat de 500 lliures, però atès el mal estat del llibre on està inscrita és impossible copiar-la.

OBRES PIES DE PREVERES

Els preveres de la parròquia, que eren els particularment més beneficiats amb les obres pies, també, a l'hora del seu traspass, deixaven una obra pia per la seva ànima. Posaré alguns exemples que comprenen obres pies semblants als particulars i altres certament notables. Com ja he dit anteriorment, en els llibres parroquials no hi ha anotacions d'enterraments de frares ni de les monges de Sant Bartomeu. És de notar que els preveres seculars havien de donar 10 sous al bisbe pel seu dret episcopal, a més dels 5 sous al rector pel seu dret parroquial.

Dia 22 d'agost de 1705 enterraren a la parròquia Mn. Joan Beltran, prevere beneficiat a la mateixa església, que deixà una obra pia normaleta, de 25 lliures. Manà que en el seu *enterro* participassin les comunitats de Sant Domingo i Sant Francesc; el funeral havia d'esser amb missa cantada i una salve a Sant Miquel, més deixà 10 sous al bisbe, 5 sous al rector i 5 sous a Terra Santa; i el que restàs, en misses baixes a la parròquia.

Dia 23 d'octubre de 1727 enterraren a la parròquia Mn. Francesc Caimari, beneficiat a la parròquia d'Inca i col·legial de Lluc. No s'indiquen dades sobre el funeral sobre per què se celebrà a Lluc com a col·legial que era. Deixà 10 sous al bisbe i uns altres 10 sous a la Terra Santa. Per celebrar misses baixes per la seva ànima i la dels seus deixà la caritat de 3 sous i 6 diners, a celebrar en altar privilegiat, i que havien d'esser 25 a l'església de Lluc, 25 al convent de Sant Domingo, 25 al convent de Sant Francesc i 100 a la parròquia de la vila d'Inca.

El mestre de l'escola del puig d'Inca, Mn. Antoni Seguí, enterrat en el convent de Sant Francesc dia 27 de febrer de 1737 amb missa cantada amb diaca i subdiaca, i la resta, a voluntat dels seus marmessors. La seva obra pia havia d'esser de 40 lliures, deixà 10 sous al bisbe, 5 sous al rector i 5 sous a Terra Santa, més 10 misses a la parròquia, 10 a Sant Francesc i 10 a Sant Domingo; la resta, en misses a voluntat dels marmessors.

Pel que fa a l'obra pia de Mn. Guillem Rayó, prevere i beneficiat a la parròquia d'Inca, no hi consta la quantitat a gastar, sinó que s'havien de pagar les deixes tal com ho deixà escrit, fos quin fos el seu import. Fou enterrat dia 26 de gener de 1751 al sepulcre dels seus antecessors a la parròquia, deixà 10 sous al bisbe pel seu dret episcopal, 5 sous al rector pel seu dret parroquial i 10 sous a Terra Santa; deixà 300 misses baixes a celebrar 100 a la parròquia, 25 a Sant Domingo, 25 a Sant Francesc i 10 a les monges de Sant Bartomeu; la resta, a voluntat dels marmessors. Ordenà que la festa fundada pel seu besoncle Mn. Arnau Rayó continuàs fent-se perpètuament, aportant després de la darrera rebaixa dels censals publicada a l'any 1750 el capital necessari, més que fos fundada i amortitzada una missa baixa per la caritat de 4 sous a celebrar a la parròquia el dia de l'Ascensió del Senyor. També ordenà que els seus hereus ratificassin les dues misses baixes perpètuas fundades pel seu avi, l'honor Joan Rayó, que no se celebraven per certes dificultats.

Dia 18 d'abril de 1780 enterraren a una fossa que s'havia fet fer a la capella del Sant Crist de la parròquia el que havia estat rector, Mn. Joan Carles, natural de la parròquia de Sant Nicolau de Palma. Manà que al seu enterrament assistissin les comunitats de Sant Domingo i Sant Francesc, que havien de fer absoluta abans; s'havien de donar als beneficiats de la parròquia i als frares dels dos convents un ciri a cada un de 3 uncies. La funerària havia de consistir en missa cantada amb ministres, una lletania com era costum per la Germandat

Parroquial, més salves a santa Maria la Major, a la Puríssima i a sant Josep, la resta a voluntat dels marmessors. Al bisbe 10 sous, a l'Hospital General 20 sous, a Terra Santa 10 sous i a les nines òrfenes 10 sous. Fins que el cadàver fos sepultat s'havien de celebrar totes les misses que fossin possibles; a més, deixà 400 misses resades, de les quals 100 a la parròquia, 25 a Sant Domingo, 25 a Sant Francesc i 20 en el convent de monges de Sant Bartomeu, aquestes celebradores pel pare de torn de Sant Domingo; la resta les adjudicà a diferents preveres, més 4 misses a 6 sous per al sacerdot que l'assistiria a l'hora del trànsit.

Mn. Joan Siquier, vicari i beneficiat a la parròquia d'Inca, deixà 100 lliures per a l'obra pia. Fou enterrat dia 8 de novembre de 1790 en el vas dels seus antecessors a la parròquia. Manà que el seu cadàver fos acompanyat per les tres comunitats d'Inca, fent absolució abans, funeral amb ofici solemne de rèquiem, més lletania al Sant Crist i una salve a cada altar de la parròquia; el dia de la seva mort i el següent s'havien de donar 5 sous a cada capellà que celebràs missa per la seva ànima; també el dia del seu òbit s'havien de celebrar oficis solemnes en els convents de Sant Francesc, Sant Domingo i de les monges de Sant Bartomeu, tocant les campanes la nit abans, cada un per la caritat d'una lliura, més 40 misses a la parròquia, 20 a Sant Domingo i 20 a Sant Francesc, totes per 4 sous 6 diners. També s'havia de fundar un ofici matinal amb ministres, tocant la nit abans les campanes, en l'aniversari de la seva mort, pagant el dret d'amortització, a celebrar a la parròquia. El diumenge següent a la seva mort s'havia de celebrar un viacrucis en sufragi de la seva ànima; també deixà 10 sous al bisbe, 5 sous al rector i 5 sous a Terra Santa i, del que restàs fins a les 100 lliures, misses a voluntat dels marmessors.

A continuació detallaré algunes disposicions aïllades d'obres pies de preveres, testimoni dels costums d'aquell segle XVIII: Mn. Pere Francesc Roca, prevere beneficiat a Inca, enterrat dia 5 de desembre de 1787, deixà especificat com havien d'esser els ciris dels seu enterrament, quatre atxes de 1 lliures de pes, quatre ciris de mitja lliura de pes i sis ciris de tres unces de pes. Mn. Jaume Prats, prevere beneficiat a Inca enterrat dia 16 gener 1789, deixà 6 sous a cada home que aportaria el seu cadàver. Mn. Miquel Siquier, prevere i beneficiat a la mateixa parròquia, entre altres disposicions, deixà 5 lliures pel quadre o retaule que s'estava fent a Santa Maria la Major.

OBRES PIES ESPECIALS

Després d'haver descrit les obres pies més usuals i corrents, seguiran alguns exemples de disposicions que denoten actituds i desitjos dels seus autors que surten del que era corrent.

Joana Serra, enterrada dia 8 de novembre de 1702, deixà 2 sous a cada pobre que aportaria el seu cadàver al convent de Sant Francesc, on havia d'esser sepultada. També Catalina Morro, sepultada dia 1 de desembre de 1702, a Sant Domingo, deixà 2 sous als homes pobres que aportarien el seu cadàver, més 5 sous al que faria la fossa. Àngela Reure, enterrada dia 5 d'agost de 1709, deixà 4 diners a cada pobre que resàs el rosari davant el seu cadàver. Jaume Bertran, enterrat dia 15 de novembre de 1721, deixà 7 lliures a l'Hospital General de Ciutat. Jaume Morro, enterrat dia 1 de març de 1737, entre d'altres disposicions, destinà 10 sous a la causa de beatificació de sor Catalina Thomàs; uns altres 10 a la causa del beat Ramon Llull; als pobres de la presó, una lliura; als pobres de l'Hospital General de Ciutat, una altra lliura; a les dones de la Pietat, una altra lliura; i a les minyones òrfenes, una altra lliura. Joan Colom, enterrat a Sant Francesc dia 15 de març de 1741, deixà 10 sous per als qui tenguessin més necessitat. Antònia Pujades, enterrada a Sant Domingo dia 5 de novembre de 1749, deixà 7 lliures destinades que, durant 15 anys, es resàs un rosari el primer dia del novenari de Sant Joaquim, com era costum fer-ho en dit convent, i si no es fes el novenari, s'havia de fer una festa a la Mare de Déu. Elisabet Amer, enterrada dia 31 de març de 1751, deixà 6 sous a la dona que vestiria el seu cadàver. Pere Francesc, enterrat dia 16 de desembre de 1751 en el vas de Sant Antoni de la parròquia, manà que el seu hereu havia de fer celebrar una missa baixa anualment a la capella de sant Pere de dita església, durant 20 anys després de la seva mort. Coloma Garriga, enterrada a una fossa pròpia a la parròquia, deixà per al Rnd. Antoni Domenech, prevere i mestre de l'escola del puig d'Inca, la celebració de 20 misses. Jaume Ramis, sabater d'ofici, enterrat en

el vas del Sant Crist de la parròquia dia 3 de gener de 1753, ordenà que les misses que ell en vida havia fer celebrar per la seva ànima, es descomptassin de les 15 lliures que havia deixat per a l'obra pia. Catalina Melis àlies *Búger*, enterrada dia 17 de novembre de 1757, ordenà que, si apareixien els diners que li havien robat a ca seva, fossin per 53 misses baixes, això a més de la seva obra pia de 12 lliures. Joan Odon Siquier, enterrat en el vas de la seva família a la parròquia, deixà un censal de 3 lliures, que s'havien de gastar en tantes vies sacres que permetés dita renda, en dies assenyalats i designats pels seus marmessors. Anna Gual, viuda, enterrada dia 18 de desembre de 1759, a més de la seva obra pia de 25 lliures, ordenà que les 22 lliures 13 sous i 4 diners que li devia Josep Ferrà, del Pla de na Tesa, del terme de Ciutat, fossin per a misses a voluntat d'un monjo del convent del Sant Esperit de Ciutat, al qual donava poder per cobrar el deute, més el que li devia Jordi Palou fos per pagar la cera del seu *enterro* que havia de valer d'11 a 12 lliures. Catalina Coll, enterrada dia 23 de juny de 1761, manà que després de la seva mort, fossin establertes les seves cases i, del seu producte, celebrar suffragis per la seva ànima i la dels seus, a voluntat dels marmessors, als quals donava poder per signar l'acta oportuna. Antonina Bauçà, enterrada dia 11 de maig de 1765, de la seva copiosa obra pia deixà 20 sous per la causa de canonització del beat Ramon Llull. Catalina Siquier, enterrada dia 16 de desembre de 1768 a la fossa dels hereus de Joan Morro, àlies *Morret*, deixà 4 sous per a la cera que cremaria davant Santa Maria la Major el temps que estigués destapada durant el seu funeral. Francina Aina Rayó, enterrada dia 12 d'agost de 1770 a la parròquia, deixà 4 sous per estar destapada durant el seu funeral. Joan Reure, enterrat en el vas dels Reures de la parròquia dia 20 d'agost de 1779, deixà 5 sous als pobres de l'Hospital General de Ciutat, 5 sous als presos i 10 sous a la causa de beatificació de sor Catalina Thomàs. També Simó Llompart, enterrat dia 26 de juliol de 1789 a la parròquia, deixà 3 sous per a la mateixa causa de beatificació. Catalina Malondra Xanxo, enterrada dia 16 d'abril al vas de la Puríssima de Sant Francesc, disposà que els seus fills mascles que viurien a la seva mort taxassin el valor de la seva obra pia. Eufrasina Figuerola, enterrada a la parròquia dia 30 de setembre de 1791, deixà per a la seva obra pia 12 lliures en diners, més 3 quarteres de blat i 3 quarteres de civada. Apol·lònia Albertí, enterrada dia 28 d'octubre de 1791 en el vas del Carme de la parròquia, deixà una obra pia de 8 lliures, amb la condició que, si dins un any no s'havia complit, fos doblada.

MISSES DE SANT GREGORI

Entre les sèries de misses que a l'edat mitjana servien per satisfer la pietat popular a favor dels difunts, com les sant Amador, del papa Clement, de sant Agustí, de la Serventa i les trenta misses de Sant Gregori, entre d'altres, sols aquestes darreres passaren el concili de Trento, quedant les altres suprimides. Abans de 1700, el trentenari de misses de Sant Gregori, era molt popular, però a Inca durant el segle XVIII ja eren excepcionals i a partir del primer quart de segle ja desaparegueren de les obres pies dels feligresos inquers. Posaré alguns exemples d'algunes que encara eren incloses dins les obres pies. Pere Maimó, enterrat dia 24 d'abril de 1705 a Sant Domingo, deixà les misses de sant Gregori que s'havien de celebrar dins els quatre primers mesos després de la seva mort. Margalida Rosselló, enterrada dia 1 de desembre de 1706, deixà les misses de sant Gregori a celebrar a la capella de sant Pere de la parròquia. Joana Anna Llabrés, enterrada dia 20 de maig de 1709 a Sant Domingo, manà que amb el que restàs de la seva obra pia després de pagar la funerària se celebrassin misses baixes, entre les quals el trentenari de sant Gregori. Catalina Bertran, enterrada dia 19 de juny de 1721, deixa el trentenari de les misses de sant Gregori a celebrar a la parròquia.

MISSES A ALTRES ESGLÉSIES

A les obres pies descrites, queda clar que les misses, quasi en la seva totalitat, eren deixades a l'església parroquial o en els convents de Sant Francesc, Sant Domingo i Sant Bartomeu, dins la vila d'Inca.

Però, amb menys freqüència, eren deixades misses a altres esglésies, ja fos per devoció especial que sentien per elles o per ser del poble del seu origen. Vegem-ne alguns exemples, com Magdalena Pou, enterrada dia 1 de juny de 1701; deixà dues misses a celebrar en el puig d'Inca pel mestre de gramàtica, si era prevère. Jaume Joan

Mayrata, enterrat dia 4 d'agost de 1701, deixà 10 misses a Ntra. Sra. de Lluc. Mateu Ferrer, àlies *Baster*, deixà 10 misses a Lluc i unes altres 10 a l'església del puig de Pollença. Catalina Bertran deixà 10 misses a la parròquia de Selva, 10 a Santa Tecla de Biniamar i 5 a Lluc. Àngela Reura deixà 25 misses a Lluc i unes altres 25 al convent de les monges de Sineu. Catalina Mateu, originària del lloc de Biniarroí i morta a la possessió de Son Gual de la Casa Vella, enterrada dia 10 d'abril de 1714, deixà 10 misses a la capella de santa Magdalena del puig d'Inca. Margalida Ozones, enterrada dia 7 de juny de 1706, deixà 10 misses a Lluc. Joana Palliser, enterrada dia 23 de novembre de 1721, deixà 5 misses a Ntra. Sra. de Costitx. Francisca Bauçà, enterrada dia 2 de novembre de 1729, deixà 10 misses a la capella del Roser de la parròquia de Valldemossa; Paula Alomar, enterrada dia 11 de gener de 1738, deixà 10 misses a la capella del Roser de Castell Llubí. Antoni Pau Campins, enterrat dia 19 de desembre de 1743, deixà 5 misses a l'església del lloc de Consell d'on era originari. Mn. Jaume Ramis, prevere, enterrat dia 30 de setembre de 1748, deixà 20 misses a l'església del lloc de Lloseta i una a l'església de Sant Llàtzer de Ciutat. Joana Llompart, enterrada dia 12 de gener de 1753, deixà al convent del Sant Esperit de Ciutat 21 misses a celebrar en tres voltes i en dies distints. Joana Aina Serra, enterrada en el vas dels seus en el convent de Sant Francesc d'Inca, deixà 5 misses a la Mare de Déu del Betlem del convent de Jesús extramurs de Ciutat.

Anna Gual, enterrada dia 18 de desembre de 1759, deixà 5 misses al Sant Crist de la parròquia de Santa Eulàlia de Ciutat i unes altres 10 a la capella del puig d'Inca. Antònia Seguí, natural de Campanet, però enterrada en el vas del Roser de Sant Domingo d'Inca, manà a la seva neboda i hereva que durant 10 anys fes celebrar un conventual el dia de Sant Antoni Abat, a la parròquia de Campanet. Magdalena Morro, enterrada dia 13 d'abril de 1795, deixà 12 misses a l'església de Mancor i 3 a la parròquia de Sencelles. Catalina Sastre, enterrada a la parròquia dia 14 de gener de 1796, deixà 10 misses a Lluc i unes altres 10 a l'església del lloc de Lloseta, d'on era originari el seu marit. Aquests exemples, entre d'altres documentats en els llibres de difunts d'Inca, donen una idea de les preferències dels feels inquers vers altres esglésies.

DEIXES DE MISSES EN EL CONVENT DE LES MONGES DE SANT BARTOMEU

En comparació amb els dos convents de frares que hi havia a Inca, on quasi tots els difunts deixaven poques o moltes misses, en el convent de les monges de Sant Bartomeu eren poques les deixes fetes, encara que no en faltaven. Posaré un mostrari dels qui es recordaven de les monges a l'hora de disposar les seves obres pies. Joan Mayrata, enterrat dia 4 d'agost, hi deixà 10 misses baixes. Antonina Andreu, enterrada dia 24 de setembre de 1704, deixà 3 misses baixes. Joana Ferrer, enterrada dia 2 de febrer de 1706, hi deixà fundada una festivitat el dia de Santa Catalina de Sena consistent en hores canòniques, des de les primeres fins a les segones vespres i ofici cantat amb diaca i subdiaca, deixant uns capitals de 50 lliures. Catalina Mut, enterrada dia 12 de desembre de 1708, hi deixà 2 misses que havien de celebrar dos nebots seus. Àngela Reura, enterrada dia 5 agost 1709, hi deixà 25 misses baixes. Antònia Bauçà hi deixà 3 misses que s'havien de celebrar a les capelles de santa Clara, sant Joaquim i del Sant Crist, totes a dit convent. Joan Massip, enterrat dia 16 de març de 1729, hi deixà 15 misses baixes. Simona Capó, enterrada a Sant Domingo dia 22 de desembre de 1746, hi deixà 5 misses baixes. Mn. Jaume Ramis, prevere, hi deixà 20 misses baixes a disposició de la monja de dit convent sor Catalina Ramis, la seva germana.

MISSES PERPÈTUES

Les misses perpètuas se celebraven amb el producte de la renda de capitals col·locats a cens. Aquest tipus de fundació estava gravat amb un impost a pagar al senyor rei, dit dret d'amortització. Per això, com ja s'ha vist en algunes de les obres pies descrites i les que posaré a continuació a tall d'exemple, el testador indicava que, a més de la mota, l'obligat a l'obra pia també havia de pagar el dret d'amortització reial. No eren gaires abundants, a diferència dels segles anterior, que eren copioses.

A més dels ja citats, vegem-ne alguns exemples més: Margalida Ramis, enterrada dia 20 d'octubre de 1705, deixà una missa perpètua, amb el dret d'amortització, a celebrar a la parròquia el dia de Santa Margalida. Miquel

Llompart, àlies *Catiu*, enterrat dia 15 de juny de 1707, deixà fundat un ofici cantat amb diaca i subdiaca, a celebrar el dia de Sant Miquel a la capella del Nom de Jesús de la parròquia. Catalina Bertran deixà una missa perpètua el dia de Santa Catalina Màrtir, a celebrar a la parròquia. Catalina Capó, enterrada a Sant Domingo dia 25 de novembre de 1721, deixà a dita església dos oficis cantats perpetus, un de rèquiem a la capella de santa Rosa i un altre de Salve Radix a la capella del Roser. Antonina Amer, enterrada a Sant Francesc dia 10 de setembre de 1726, de la seva important obra pia destinà el capital necessari per rendir 3 sous i 6 diners per una missa perpètua a l'altar de la Puríssima del dit convent, amb el dret d'amortització. Cristòfol Melis, sepultat al vas de Sant Antoni de la parròquia dia 18 de juny de 1800, deixà un cens de 6 sous per a una missa baixa perpètua a celebrar el dia de Sant Joan de juny.

PAGAMENT DE LES OBRES PIES

Les obres pies generalment eren pagades pels hereus dels béns que deixava el testador. Però en alguns casos aquests indicaven com i d'on s'havien de treure els diners necessaris, quasi sempre per no angoixar els descendents, com es pot comprovar en els exemples que segueixen. Miquel Ramis, enterrat a la parròquia dia 2 de setembre de 1705, per pagar la seva obra pia de 20 lliures més 3 lliures per a cera, manà que es pagassin amb la venda de 50 bèsties de llana i un moltó blanc. Miquel Ferrer, enterrat dia 31 d'octubre de 1707, a més de la quantiosa obra pia, deixà que les seves cases i olivar s'arrendassin per 15 lliures durant quatre anys, que serien gastades en 100 misses baixes a celebrar al convent de Sant Domingo on havia d'ésser enterrat. Magdalena Morro, enterrada dia 8 d'octubre de 1722, manà que la seva funerària, amb processó i missa cantada, la pagàs Miquel Ferrer pel que li devia i les 40 misses baixes les pagàs Gabriel Morro pel mateix motiu. Joana Maimó, enterrada dia 29 d'agost de 1726, en consentiment del seu pare, deixà una obra pia de 20 lliures que s'havien de pagar d'una cinta de plata, uns botons i un anell d'or que tenia per a ús propi. Les cintes de plata devien ser un complement de la vestimenta femenina molt corrent, ja que apareix amb freqüència per pagar obres pies. Dia 20 de gener de 1729 enterraren Joan Barber, fadrí, que manà als seus marmessors que arrendassin o fessin arrendar la seva heretat fins aconseguir les 30 lliures de la seva obra pia. Andreu Ramis, enterrat dia 7 de novembre de 1740, manà que la seva important obra pia de 100 lliures la pagassin els reverends Mn. Bruno i Mn. Ramon Ramis pels crèdits que li devien. Antonina Ramis, enterrada a la parròquia dia 21 de novembre de 1741, deixà per a l'obra pia la seva cinta de plata. Joana Estepoll, enterrada a Sant Francesc dia 1 de febrer de 1742, deixà per a la seva obra pia una cinta de plata, tres faldetes i 5 lliures que tenia en doblers. Esperança Escarrer, enterrada a Sant Francesc dia 14 de maig de 1745, manà "que per los gastos del seu enterro y per les misses sia venuda tota la sua roba de calsar y vestir y la cinte de plata". Margalida Cànaves, enterrada en el vas dels teixidors de Sant Francesc manà que per pagar l'obra pia "sia venuda una cinta de plate de valor 10 lliures y dos sous y 14 botons de plate que té lo dit son marit". Monserrat Cantarellas, àlies *Premut*, fadrí, enterrat dia 11 de desembre de 1749, manà que el seu hereu no podia entrar com a posseïdor dels seus béns fins que pagàs l'obra pia i, per facilitar dit pagament, ordenà que fos venuda tota la seva roba de color. Jaume París, enterrat en el vas de sant Antoni de la parròquia, manà que la seva obra pia de 25 lliures la pagàs el seu germà Sebastià pels aliments que li havia de donar cada any i que no ho havia fet, i per alleugerir-lo de despeses, podia cobrar el que li devien aquelles persones que tenia anotades a una llista. Joana Rubert, viuda, enterrada dia 26 de juny de 1750 en el vas del Roser de Sant Domingo, deixà una obra pia de 10 lliures que havia de pagar el seu nebot Bernat; però, si no podia, havien de ser restades de la seva dot, que era de 25 lliures. Catalina Estrany, enterrada dia 3 de novembre de 1751 en el vas de la Puríssima de Sant Francesc, deixà per a obra pia 10 lliures que havia de pagar la seva filla pel dret que tenia sobre les cases que habitava dita filla. Catalina Ferrà, enterrada dia 2 de novembre de 1753 a la parròquia, deixà la modesta obra pia de 6 lliures que havia de pagar el seu marit del seu dot que havia cobrat.

Jerònima Caimari, enterrada dia 12 de gener de 1754 en el vas del Sant Crist de la parròquia, deixà una obra pia de 15 lliures que s'havien de pagar amb l'or d'un collaret o rosari de coll, d'un rosari de mà i de dos anells, i si no bastava, s'havien de vendre les seves faldetes d'indiana blava que guardava la seva germana monja; si tampoc

bastava, la resta ho havia de pagar el seu marit a compte dels crèdits que tenia sobre la casa que habitava. Maria Llach, natural d'Algaida, però que residia a Inca, on fou enterrada dia 20 de febrer de 1754, deixà 10 lliures per a obra pia que havia de pagar el seu fill Josep per l'encruia i altres eines de ferrer que tenia; si no les volgués pagar, s'havien de vendre i del seu producte destinar 10 lliures a la seva obra pia. Bartomeu Abrines fou enterrat dia 21 d'agost a la parròquia, sense haver fet testament ni obra pia; el seu pare destinà 8 lliures, part d'una finca que li havia promès per a després de la mort de dit pare, destinades a obra pia. Magdalena Mateu, enterrada dia 17 de novembre de 1764, manà que tota la seva roba fos venuda a discreció del rector de la parròquia i que del seu producte se celebràs una missa cantada el dia del seu *enterro* i la resta, en misses a voluntat de dit rector. Rafael Ramis, àlies *Caiet*, per ésser pobre no féu testament, però el seu pare es comprometé a vendre tota la roba del fill difunt i el que faltàs per arribar a 8 lliures, que volia que fos l'obra pia, ho pagaria ell. Antoni Rubí, enterrat en el vas de santa Maria la Major, deixà per a obra pia 10 lliures que havia de pagar el seu fill Miquel per la premsa de fer fideus que li havia donat. Jerònima Pieras, enterrada dia 26 d'agost de 1770, deixà per a l'obra pia "la cinta de plata y el rosari de or que tot valdrà cosa de vint y cinch lliures". Magdalena Estelrich, enterrada en el vas de santa Maria la Major dia 7 de desembre de 1770, manà que la seva obra pia de 20 lliures fos pagada per la seva neboda Catalina per la porció de cases i bocí de vinya que li havia donat, però que no podia entrar com a posseïdora fins que les pagàs. Catalina Ramis, enterrada a la capella de sant Blai de la parròquia, manà que per pagar la seva obra pia de 20 lliures fos venuda la cinta de plata i que la resta anàs a compte del seu pare pel que encara li estava devent del seu dot. Maria Horrach, enterrada a la parròquia dia 19 de juny de 1771, deixà obra pia per valor de 15 lliures "que se pagaran del valor del rosari, ab un llibret y un Gloria Patri de or". Antonina Seguí, sepultada en el vas del Roser de Sant Domingo, deixà per a obra pia tot els diners que es trobaria a ca seva, el rosari d'or, la cinta de plata i el blat i oli existents a ca seva. Pere Salvà, enterrat dia 5 de maig de 1778 en el vas de sant Vicenç de Sant Domingo, deixà per a obra pia 12 lliures que, per no angoixar els seus hereus, podien pagar fins a dins tres anys. Maria Anna Rubí, enterrada a la parròquia dia 17 de novembre de 1780, deixà 25 lliures per a l'obra pia que s'havien de pagar dins un any i un dia; si no, s'havia de vendre el seu or i plata per pagar-les.

Gabriel Socies, àlies *Piula*, enterrat a la parròquia dia 18 de novembre de 1790, entre d'altres deixes manà que s'arrendàs la seva finca dita Can Xarrino durant quatre anys i el que restàs, una vegada pagades les talles, fos depositat a l'Arxiu Parroquial i que l'arxiver destinàs la meitat per a misses de 4 sous i l'altra meitat per fer viacrucis, tot en sufragi de la seva ànima. Antoni Estrany, enterrat dia 17 de novembre de 1791 a Sant Francesc, manà que fossin venudes les seves ovelles i del producte destinar 50 lliures per a l'obra pia. La dona de Lluç Colom, cirurgià, enterrat dia 19 de setembre de 1792, destinà per a obra pia del seu marit un rellotge de 7 lliures de valor. Rosa Pons, enterrada dia 5 de gener de 1799, deixà per a obra pia 30 lliures que li deixà el seu marit, més 59 lliures, 1 sous i 10 diners que tenia de crèdits sobre l'heretat del seu difunt espòs, més el valor de la cinta de plata, del rosari d'or i dels botons de plata, i dels diners constants que hi hauria a ca seva el dia de la seva mort. Catalina Fe, enterrada dia 1 de març de 1799, destinà a obra pia 25 lliures que li deixà el seu marit i manà que el rector de la parròquia vengués els seus mobles i aplicàs el producte a misses.

ALBATS I MITJOS COSSOS

En el càlcul del percentatge de difunts que eren enterrats als diferents llocs d'enterrament d'Inca, no hi estan inclosos els albats i els mitjos cossos, que es portaven en un llibre a part, per ésser incompleta la sèrie conservada a l'Arxiu Diocesà, ja que sols hi ha els corresponents a 28 anys, compresos de 1743 a 1745 i de 1767 a 1800. Segons el sínode del bisbe D. Pedro de Alagón, celebrat a l'any 1692, i que durant el segle XVIII estava en vigor, els albats eren els nins difunts fins al set anys. No se'n feien exèquies i simplement s'anotava en el llibre específic el nom, edat, nom dels pares i lloc d'enterrament. Els mitjos cossos eren els compresos entre set i dotze anys i, a més de les dades dels albats, també eren anotats els sagraments que havien rebut. Es feia un ofici cantat i alguns pares, pocs, volien algunes exèquies més, com per exemple Catalina Figuerola, d'11 anys i 5 mesos d'edat, enterrada a la tomba dels seus majors a Sant Francesc dia 10 d'agost de 1772; la seva mare, per ésser mort el

pare, donà 10 lliures per a obres pies. O Gabriel Domenech, mort als 11 anys i enterrat dia 1 de febrer de 1774; a més de l'ofici cantat de cos present, el seu pare féu celebrar algunes misses.

Els dementats, fos quina fos la seva edat, també es consideraven mitjos cossos, com per exemple Antònia Ramis, de 25 anys d'edat, enterrada a la parròquia dia 14 de juliol de 1773, es considerà mig cos "por ser fatua y falta de entendimiento".

La mortalitat infantil era molt gran, especialment en els primers mesos del naixement. Inca, amb una població d'uns 3.300 habitants, tenia una mitjana anual de 72 difunts fins als dotze anys. Dels 38 anys estudiats, el de més mortandat fou 1775 amb 153 albats i mitjos cossos difunts, i el que menys 1789, amb 36 difunts. Una de les causes de mortandat era la varola o pigota, com expressament ho anotà l'encarregat de les inscripcions en els anys 1774 i 1798. També hi havia defuncions per motiu del part, com per exemple Mateu Abdón Seguí, que sols visqué dues hores i la seva mare morí quatre hores després, i foren enterrats conjuntament a la parròquia dia 31 de juliol de 1772.

Bastants de nadons, per perill de mort, eren batiats per la comare o un altre laic i, si sobreviuen, les altres cerimònies es feien a la parròquia.

Hi havia dones d'Inca que alletaven nins de pares desconeguts procedents de la inclusa, a canvi d'una petita paga. Aquest pobres infants tenien molt dificultosa la seva supervivència; hi ha bastants anotacions de defuncions. Com per exemple Sebastià, fill de pares desconeguts, que alletava Joana Aina Perelló i que fou enterrat a la parròquia dia 28 d'abril de 1779. Es veu que aquesta dona acollí un altre nadó que també morí dia 14 d'agost del mateix 1779; o Felip, fill de pares desconeguts, que morí als dos mesos d'edat, que alletava Catalina Amer i fou enterrat a la parròquia dia 9 de gener de 1791.

Un cas un poc especial és el d'Aina Maria, morta als dèsset dies d'edat, enterrada a la parròquia dia 9 de gener de 1793, filla de Jerònima Pujadas, fadrina, però que tenia introduïda causa de matrimoni amb Rafael Llobera.

El lloc d'enterrament dels albats i mitjos cossos, el decidien els pares i, si no, ho eren a la parròquia. Un cas especial és el de Guillem Pujadas, mort als tres anys d'edat i enterrat a Sant Francesc dia 11 de juny de 1793, encara que el seu pare no ho pogués indicar perquè ja era difunt, però ho havia deixat així manat en el seu testament.

DEFUNCIONS EXCEPCIONALS

Aquest apartat no té gaire relació amb l'espiritualitat a Inca durant el segle XVIII, ja que tracta d'òbits registrats en els llibres de difunts parroquials anormals amb el que era corrent, morts naturals. Però crec de val la pena relacionar-los pel valor històric que contenen i perquè també ajuden a conèixer millor la vida inquera en el segle historiat. Són, sobretot, morts de desgràcies i alguns dignes de notar per altres circumstàncies.

Gran tragèdia a Tirasset, dia 29 de setembre de 1721 enterraren a la parròquia Maciana Ferragut, Rafael Perelló, Jordi Perelló i Gabriel Perelló, que havien mort per les emanacions d'un cup de vi en dita possessió. Primer en morí un i els altres entraren dins el cup per rescatar-los. Tots enterrats a la parròquia.

Dia 13 de març de 1743 fou enterrada Joana Munar, que havia mort anegada dins el pou de s'Hostalet.

Dia 24 de març de 1744 enterraren a la parròquia Antoni Horrach, que havia mort de desgràcia mentre cavava en el clot per fer la cisterna del claustre de Sant Francesc.

Dia 15 d'agost de 1745 morí Catalina Grimalt, natural de Manacor, però moradora a Inca, que morí de desgràcia en el terrer de Mandrava.

Dia 30 d'agost de 1749 fou sepultat a la parròquia de Santa Maria del Camí Bartomeu Roca, natural i morador d'Inca, que morí a aquest poble quan el portaven a l'Hospital General de Ciutat per ésser pobre.

Dia 8 d'octubre de 1749 enterraren a Sant Francesc Joan Morro, que morí sufocat dins un cup quan treia la molla després de trascolar el vi.

Dia 15 de setembre de 1742 enterraren a la parròquia Antonina Ferrer, que morí dins la caseta d'en Garau, a Mandrava, a causa d'una escopetada de perdigons que rebé en el front.

Dia 5 de novembre de 1753 fou enterrat a la parròquia Bartomeu Planas, que havia mort dos dies abans per haver caigut damunt el sostre del seu molí.

Dia 27 de gener de 1754 enterraren a la parròquia Rafael Arrom, que morí dos dies abans en caure dins una sèquia prop dels polls de la Canaleta.

Dia 7 d'octubre de 1756 enterraren en el convent del Sant Esperit de Ciutat Catalina Garí, que havia mort a Inca en caure d'una escala de gat.

Dia 5 de gener de 1761 enterraren a la parròquia Antoni Xarbeu, soldat francès del Regiment d'Infanteria de Nàpols; el trobaren mort a la caseta del Sr. Marc Ferrer, vora la creu de n'Osones, amb una ganivetada al coll.

Dia 7 de maig de 1762 morí a Inca d'on era natural fra Guillem Coll, monjo cistercenc del monestir de la Real, on fou aportat el seu cadàver.

Dia 12 de juliol de 1763 enterraren a la parròquia Mateu Perelló, natural de Palma i resident a Inca com a administrador de les Reials Rendes de l'Aigordent. El trobaren mort prop de Son Bonafè, vora el torrent de Selva, al peu d'una olivera, amb una ferida d'escopeta a una mamella. Es cregué que morí de desgràcia en pujar a una olivera amb l'escopeta carregada.

Dia 28 de juny de 1766 fou sepultat a la parròquia Nadal Vallespir, natural de Costitx, el trobaren amb el cap esclafat i algunes pedres ensangonades vora d'ell, a la possessió de Son Catlar del puig d'Inca, d'on era missatge. Joan Danús, conductor de la possessió, donà 7 lliures pel seu *enterro*.

Dia 20 d'abril de 1767 enterraren a la parròquia Miguel Diego de Orse; el trobaren mort dins la sinya de Son Net, davant les finestres del convent de Sant Francesc.

Dia 19 de juliol de 1767 enterraren Damià Socias, que havia mort dins l'església parroquial. Fermava un cordill de l'obra de l'arc entre la capella del Carme i el portal menor, el cordill que es rompé i caigué dins l'església; quedà ferit greument i morí a les tres del capvespre, havent rebut l'extremaunció. L'enterraren amb una missa cantada i una lletania, tot gratuïtament. El bisbe de Mallorca D. Francisco Garrido de la Vega no permeté que el cadàver fos visurat per la justícia secular.

Dia 10 de desembre de 1768 enterraren Antonina Anna Gil, donzella, morta dos dies abans per caiguda des d'una teulada a ca seva.

Dia 6 d'agost de 1771 fou enterrat a la parròquia, amore Dei, un soldat invàlid que es trobava en trànsit per Inca, el nom del qual s'ignorava.

Dia 7 de gener de 1772 enterraren a la parròquia Felip Poquet, natural de Muro i resident a Inca, que morí del baf del foc que tenia encès dins la seva cambra.

Dia 7 de setembre de 1776 fou enterrada a la parròquia Margalida Forteza, natural de Palma i veïna d'Alaró, que havia mort de desgràcia anegada dins un pou d'Inca.

Dia 5 de març de 1778, quatre homes portaren el cadàver de Bartomeu Estelrich, acompanyats d'altres quatre homes amb atxes, fins al convent de Sant Francesc, sense intervenció de cap religiós. El vicari general, seu vacant, ordenà prendre sumària informació del "atentado".

Dia 4 d'agost de 1778 enterraren a la parròquia Catalina Martorell de set anys i mig, que havia mort per una caiguda a la finca Son Catlar.

Dia 21 d'abril de 1783 enterraren a la parròquia Bartomeu Terrassa, que morí anegat.

El mateix dia i també ofegat dins aigua, enterraren a la parròquia Bartomeu Joi, natural de Biniaraix, terme de Sóller, que es trobava a Inca. Era un pobre de solemnitat.

Dia 16 de gener de 1789 enterraren a la parròquia Miquel Frau, que havia mort de desgràcia, i el seu pare destinà per a la seva obra pia la important quantitat de 80 lliures.

Dia 5 de desembre de 1792 enterraren a la parròquia els germans Joan París -de cinc anys i mig d'edat- i Margalida París -de quatre anys-, morts de desgràcia dos dies abans. No es diu quina era la causa que els provocà la mort.

Dia 13 d'abril de 1795 enterraren a la parròquia Antoni Llompart, àlies *Marquesí*, que trobaren mort dins un pou on havia caigut feia uns deu dies. La seva dona donà 5 lliures pel seu enterrament.

Dia 17 d'agost de 1799 enterraren a la parròquia Manuel Suárez, artiller primer de la tercera companyia del Regiment d'Artilleria, natural de Pedreda, corregiment de Gijón, que havia mort de sobte. Dins la seva butxaca es trobaren 7 duros de plata, menys dos reals, dels quals es pagà l'enterrament, i el que sobrà, 2 lliures 7 sous i 2 diners, fou entregat al comandant del regiment.

EL PATRIMONI HISTORICOARTÍSTIC DEL MONESTIR DE SANT BARTOMEU D'INCA: LA NECESSITAT D'UN PLA DE GESTIÓ

MAGDALENA RIERA FRAU
FRANCESCA TUGORES TRUYOL
CARME COLOM ARENAS
MIQUEL ÀNGEL CAPELLÀ GALMÉS

INTRODUCCIÓ

En aquesta comunicació presentam els diferents valors patrimonials que es troben al monestir de Sant Bartomeu, que van des del patrimoni arquitectònic a diferents tipologies de béns mobles, que classifiquem en pintura, escultura i arts decoratives, on destaca la col·lecció de ceràmica; però, també de vidre, teixits, argenteria i mobiliari, a més del conjunt d'elements etnològics d'interès, relacionats amb les tasques que tradicionalment s'han dut a terme al monestir. La referència a aquests valors té sentit pel que fa a la necessitat de crear un organisme que posi en marxa la gestió d'aquest conjunt patrimonial per garantir la seva conservació, investigació i difusió, en una fórmula que faci compatible les necessitats patrimonials amb els usos conventuals o d'altres.

L'equip de catalogació del monestir ha dut a terme durant els darrers cinc anys nombroses comunicacions sobre ceràmica, objectes etnogràfics i algunes exposicions mostrant part d'aquest patrimoni. Però la bona voluntat d'un equip tècnic no és suficient per gestionar un conjunt d'aquesta magnitud. És necessària la implicació institucional per aconseguir salvaguardar aquest patrimoni. Fan falta mitjans i sobretot una planificació de futur que garanteixi la seva gestió quan s'hi exhaurix la vida conventual.

Aquest treball va també encaminat a reivindicar el paper d'un conjunt com aquest en la vida ciutadana. Ens hauríem de demanar quants de ciutadans d'Inca o de Mallorca coneixen aquest conjunt, o quantes oportunitats perdudes han passat perquè nins i joves, o no tan joves, coneguin i valorin el seu entorn a partir del patrimoni i la seva història.

1. BÉNS IMMOBLES: EL CONJUNT ARQUITECTÒNIC

Les monges que estaven al puig d'Inca s'estableixen l'any 1534 a les cases i a l'església de Sant Bartomeu, situats dalt del serral de la vila. A partir de les estructures preexistents s'anirà ampliant el monestir amb successives reformes. Aquest fet donarà al monestir una morfologia molt específica, ja que en lloc d'organitzar-se al voltant d'un claustre, com el convent de Sant Domingo, s'organitza al voltant de 3 patis i un hort.

Actualment, els espais del monestir s'organitzen bàsicament entre els que són d'accés públic i els que són de clausura, on no es pot accedir en cap cas.

La zona pública actualment es desenvolupa entorn al pati del lledoner, zona d'accés a l'església, al parlador nou i a l'antic parlador, ocupat per les sales d'exposició de pintura i ceràmica.

Els altres dos patis pertanyen a la clausura. El primer organitza l'entrada a la cuina vella on es realitzen avui en dia els congressos; els magatzems, la sala capitular i les cel·les. El segon és el conegut com a pati de sor Clara Andreu, que concentra un grup d'estructures que avui en dia estan en desús, però que ens ofereixen elements de gran interès. Per una banda, trobam el pou dedicat a la venerable i que ja es va presentar a les darreres jornades.¹ Destaca per la seva decoració interior realitzada amb copinyes i mangra.

Interior del pou de Sor Clara Andreu

Per altra banda, en aquesta àrea hi ha un molí fariner, un forn de llenya i un pastador, elements que servien per a la producció de congrets i de la farina que les monges empraven per al seu abastiment particular. Fou emprat fins a l'arribada de l'electricitat, l'any 1916, moment en què s'instal·la un motor elèctric per moldre la farina. En aquest pati també trobam la cuina de la infermeria, que té una llar i una cuina econòmica de ferro del segle XIX que està annexa a una petita bugaderia.

En darrer lloc a la zona de l'hort destaquen dues estructures. La primera és una sínia que servia per extreure aigua per regar l'hort i que abastia la segona estructura, que és una bugaderia situada cap a la meitat de l'hort.

2. BÉNS MOBLES

A) PINTURA

El monestir conserva una important col·lecció de pintura datada d'entre els segles XVI i XVIII. Una part d'aquestes obres es troben actualment exposades entre l'església i les sales habilitades per a l'exposició. Moltes d'elles estan restaurades gràcies a l'empenta de mossèn Pere Llabrés i mossèn Santiago Cortès, que han lluitat al llarg d'aquests anys per aconseguir a poc a poc restaurar les peces que s'exposen. Atesa la seva importància aquestes obres estan molt estudiades, com els quadres de l'Anunciació i la Visitació de Pere Terrencs² o les realitzades pel taller dels López³ al segle XVI. Dins aquestes sales es troben altres peces del segle XVII i XVIII, totes de caire religiós. També cal destacar els retaules conservats dins de l'església, barrocs, la majoria restaurats i en molt bon estat de conservació.

Les tasques d'inventari al monestir ens han permès identificar altres peces que es trobaven dins la clausura i els magatzems, algunes d'elles conegudes perquè han format part d'alguna exposició.⁴

Els quadres que es troben dins la clausura tenen usos devocionals, com les anunciacions, marededéus del Roser -que en alguns dels casos van acompanyades per sant Domingo i santa Catalina de Sena-, adoracions dels pastors, etc. Destaca un retaule dividit en nou requadres dedicats a sants relacionats amb el monestir i amb imatges de la vida de la Verge, que possiblement fou realitzat expressament per al monestir.

1 Riera et al. (2006), pàg. 189-197.

2 Diversos autors (1988), pàg. 64; diversos autors (1992), 49; Torelló (2006), pàg. 153-164; Torelló (2006), pàg. 165-174; etc.

3 Diversos autors (1996); diversos autors (1996); Llompart et al. (1988); etc.

4 *El betlem del convent de Sant Bartomeu de les monges jerònimes d'Inca* (Nadal 2004); *Iconografia de la redempció en el monestir de Sant Bartomeu* (juliol 2005); *Sant Jeroni i santa Paula* (2005).

Les imatges trobades dins dels magatzems del monestir en general es troben en pitjor estat de conservació i necessiten ésser restaurades. N'és un exemple el quadre de l'Exposició del Santíssim, peça del segle XVII que imita el model de Sant Francesc de Palma i que veient que ha estat repintada en diverses ocasions devia ser una peça d'especial devoció. Altres peces trobades són un Crist de la Sang, l'Oració a l'hort, la Verge coronant santa Teresa, una Mare de Déu del Roser, etc.

B) ESCULTURA

L'escultura que es conserva dins del monestir es pot dividir en dos grups. El primer estaria format per les imatges que estan vinculades als retaules que se troben a l'església i la sagristia. Algunes d'aquestes imatges estan realitzades expressament per formar part del retaule com el cas de la Verge de la Candelera, el Sant Jeroni de la sagristia o les talles del realitzades pel retaule major, però altres peces s'han col·locat amb posterioritat com els dos àngels que acompanyen la Immaculada del retaule major o el Sant Crist del retaule del Crist de la Sang, figura realitzada al segle XV a Sardenya que arribà al monestir al segle XVII.

El segon grup estaria format per les imatges individuals com el bust reliquiari de sant Bartomeu realitzat al segle XVII; dos àngels adoradors que formaven part d'un retaule desaparegut; una petita imatge de santa Magdalena realitzada amb alabastre, del segle XVI, que probablement portaren les monges que arribaren del puig de Santa Magdalena i un grup de figures del Sant Crist, de diferents cronologies i dimensions. Entre aquestes darreres destaca el Sant Crist de sor Clara Andreu, que segons la tradició estava situat a l'altar de la cel·la de la venerable i que està col·locat dins d'una vitrina, envoltat per flors artificials i amb dos medallons ovals amb una inscripció que fan referència a ella.

C) ARTS DECORATIVES

I - CERÀMICA.

L'any 2006 es va inaugurar l'exposició permanent de ceràmica al refectori del monestir. Aquesta exposició conté una mostra de la ceràmica de taula amb peces que van des del segle XVII fins al segle XX. Es pot trobar una explicació d'aquesta exposició realitzada per tot l'equip tècnic a la darrera revista del *Dijous Bo*.⁵

Cal tenir en compte que aquesta col·lecció està formada per quasi 1.000 peces de variada tipologia:⁶ servei de taula, servei de cuina, emmagatzematge, ceràmica emprada en arquitectura, ceràmica sanitària, de neteja, objectes d'escriptura, motlles que servien perquè les monges reproduïssin imatges de sant Jeroni, àngels i alguns exvots. En darrer lloc, destaquen les figures devocionals, moltes d'elles realitzades pel taller de les Verges Rosses. En són exemples un crucificat, una figura de sant Jeroni, una Immaculada, un descendiment i algunes figures de betlem entre les quals destaca la d'Adam i Eva, figura poc freqüent que es col·locava el dia 24 de desembre.

II - TEIXIT

Es tracta de peces que es troben dins caixes de fusta a un magatzem, entre les quals es troben frontals d'altar i una variada col·lecció de peces d'indumentària litúrgica i per a imatges.

La peça més antiga conservada és el frontal d'altar situat sota el cor de l'església, que té atribuït el seu disseny al taller dels López. A més d'aquesta peça també es conserven dos frontals de seda del segle XVIII.

⁵ Cortès i Forteza: "L'exposició permanent de ceràmica al refectori del monestir de les monges jerònimes de Sant Bartomeu" a *Dijous Bo* '07, Inca, 2007, pàg. 104 i 105.

⁶ Capellà et al. (2004), pàg. 17-24

En referència a la indumentària es conserven nombroses peces de seda, majoritàriament del segle XVIII i XIX, en bon estat de conservació. Es conserven conjunts incomplets formats per casulles, dalmàtiques, capes pluvials i els diferents complements: estoles, maniples, cobrecalzes i bosses de corporals.

En referència a la indumentària per vestir les imatges les peces més destacades són del segle XVIII: dues gonelles, una d'elles brodada amb fils metàl·lics i l'altra amb un teixit amb decoració de flors amb una randa de fil metàl·lic. També destaca una vesta realitzada amb tafetà de gira-sol blau i vermell que imita una randa.

En darrer lloc es conserven unes albes que destaquen per la variada selecció de randes utilitzades, i que es troben pendents d'estudi.

III - ARGENTERIA⁷

És el grup menys nombrós de tots, només se'n conserven unes 20 peces. Les més antigues daten del segle XVI com la llàntia que actualment es troba a la capella de sor Clara Andreu. La resta de peces conservades són peces per a la litúrgia com encensers, calzes, navetes litúrgiques, entre d'altres.

IV - MOBILIARI

Les peces més destacades dins aquest grup són la sèrie de caixes d'estil mallorquí, datades d'entre el segle XVII i XVIII. Presenten una variada mostra de panys de ferro barrocs en forma de caps d'àguila, amb decoració vegetal i una d'elles amb un home que porta un capell. Algunes d'aquestes caixes tenen les potes en forma de garres d'animals, tan freqüents al mobiliari mallorquí. Pràcticament totes les caixes són de grans dimensions, però en destaca una de les petites conservades que tanca amb tres panys i que probablement es tracta de la "caixa dels diners".

Dins del magatzem s'ha trobat un llit que als extrems té unes peces per poder-lo aixecar. És una peça barroca que per les seves dimensions és un llit per poder traslladar les monges que havien d'enterrar.

D) PATRIMONI ETNOLÒGIC

Formen aquest apartat els elements que tradicionalment s'han utilitzat per a les tasques diàries del monestir. Cal agrair a les monges la seva fal·lera conservadora, ja que a mesura que els elements quedaven sense ús passaven a ser guardats, de manera que tenim en les seves col·leccions testimonis de les diferents seqüències productives dels segles XIX i XX, d'abans i després de l'electrificació.

I - TRANSFORMACIÓ D'ALIMENTS

Per estudiar aquest apartat cal tenir en compte que les monges funcionaven de manera autosuficient i per això tenien tots els instruments necessaris per transformar els aliments. A més de les peces de ceràmica, hi ha estris per a fer pasta, elements per fer matances, olles, entre d'altres, que estan pendents d'estudi.

II - TASQUES RELACIONADES AMB LA LITÚRGIA

Hi ha al monestir tot un conjunt d'elements per donar forma i tallar les hòsties. Els més antics són manuals i per posar sobre el caliu. Amb l'arribada de l'electricitat al convent els aparells es modernitzen trobem un hostier elèctric.

⁷ La píxide, la llàntia, les culleres i el calze estan datats a través d'una inscripció a la base de les peces.

III - TRACTAMENT DE TEIXITS

Són moltes les tasques que es realitzaven al convent en relació amb els tèxtils. S'empraven filoses per a la realització del fil, telers de passamaneria, agulles per cosir i teixir, elements per a la realització de randes de maceta i a final del segle XIX s'introdueixen les primeres màquines de cosir.

A més, també es conserven planxes, les més antigues són de ferro i es col·locaven de dues en dues sobre un suport de metall i damunt del caliu. Al monestir es conserven les planxes, però no els suports. Són posteriors les planxes de carbó amb fumeral, que mantenen el caliu durant més temps. En darrer lloc hi ha les primeres planxes elèctriques.

Cal destacar que hi ha un grup de pinces de prisatge que no sabem quina cronologia tenen, però que no han variat al llarg del temps.

IV - ARTESANIA CONVENTUAL

Entre les tasques que es realitzaven dins el convent s'observa una gran producció d'artesanía, n'és un exemple clar la realització de flors de tela, balustrades, àngels i neules de paper que s'utilitzaven per a la realització de capelletes i betlems. També s'han trobat caixes amb els materials necessaris per fer rosaris i escapularis que després es devien vendre o regalar.

En darrer lloc cal parlar de les peces realitzades amb els motlles de fang que representen sant Jeroni ermità, àngels, exvots i verges amb nin.

V - CLIMATITZACIÓ

El sistema de refrigeració abans de la instal·lació de llum al convent es devia al corrent provocat per l'obertura de portes i finestres de les diferents sales i a la cambra que hi ha al pou de sor Clara Andreu. Es conserven alguns ventalls que devien emprar les monges. A partir de l'electrificació s'introdueixen els ventiladors elèctrics, dels quals es conserven alguns models dels anys 20 al magatzem.

El sistema de calefacció es realitzava amb brasers de coure i fusta, i maridets realitzats en diferents materials, fusta, ferro, ja sigui per separat o emprant ambdós materials. Aquest maridets s'omplien de caliu i es tapaven, es col·locaven als peus, tapats amb la falda; això permetia conservar la calor.

VI - IL·LUMINACIÓ

Els elements d'il·luminació més antics que es conserven són els llums d'oli, les llumetes de llauna que penjaven dels pagesos i els fanalets. Amb l'arribada de l'electricitat s'introduiran algunes làmpades modernistes i també s'adaptaran els fanals per a l'ús elèctric.

E) ARXIU

L'arxiu, que actualment inventaria Mn. Santiago Cortès i que inclou tota la documentació referent al monestir com són els llibres d'oració, documents referents a la professió de les monges, entre d'altres. Volem destacar un grup de llibres escrits en braille, realitzats dins del propi monestir per a una de les monges de va professar.

3. PLA DE GESTIÓ

Com s'ha pogut observar al llarg d'aquesta comunicació es tracta d'un conjunt patrimonial de gran valor, ja no només per les peces individuals que s'hi conserven sinó sobretot com a conjunt, ja que constitueix un testimoni de la vida conventual en clausura.

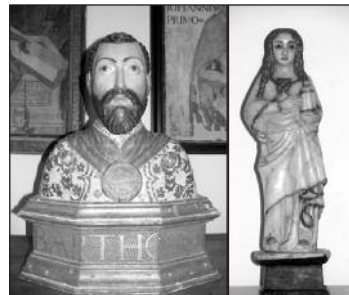
Pel coneixement que tenim d'aquest conjunt, defensam la creació d'un museu conventual, que necessita d'una sèrie de requisits:

- Creació d'una figura jurídica de gestió, de la qual formin part l'Ajuntament, el bisbat, el Consell i el Govern. Aquesta figura, que estaria per estudiar (un consorci, fundació...), donaria estabilitat al conjunt i aportaria el finançament que no pogués sortir de la seva gestió.
- Creació d'un pla de gestió o projecte museològic, que en planifiqui les fases d'actuació, les potencialitats i el resultat final.
- Planificació de l'adequació arquitectònica, per facilitar l'accés a l'espai expositiu sense destorbar la vida conventual. Això és possible perquè ambdues funcions són concentrades en dues ales molt concretes del monestir. A més, comptam per a aquest projecte amb el suport de les monges jerònimes, molt preocupades per la conservació del seu patrimoni històric.
- L'adequació arquitectònica ha d'ésser molt subtil i gairebé només museogràfica, ja que defensam el valor de l'arquitectura tal com està, amb els paviments originals o els tancaments de les finestres, sense grans intervencions contemporànies. El valor de l'originalitat és un dels més importants en aquest cas.
- Per altra banda, es fa necessària l'adequació d'alguns espais per a la conservació de les peces no exposades, com la indumentària, o la reparació de deficiències estructurals en alguns espais.
- Planificació de la seva difusió. Actualment el museu només es pot visitar en hores concertades, ja que la comunitat de monges no pot assumir els recursos humans per mantenir-ho obert. L'obertura d'una exposició permanent tots els mesos de l'any que expliqui la vida conventual no té paral·lels a Mallorca i té grans potencials pel que fa a públic escolar o per al turisme cultural, per exemple.

En definitiva, amb aquesta comunicació hem volgut posar damunt la taula un assumpte que cal afrontar. Hi ha un patrimoni que cal protegir i gestionar, i amb el qual cal que assumim un compromís, però també un patrimoni que ens pot fer gaudir, aprendre i fer conèixer el nostre passat, i afegir un valor més a la nostra ciutat.

Mostra de quadres de la sala de pintura: El taller de Nazaret (Mateu López); La Verge de Betlem (Anònim); La Visitació (Pere Terrencs)

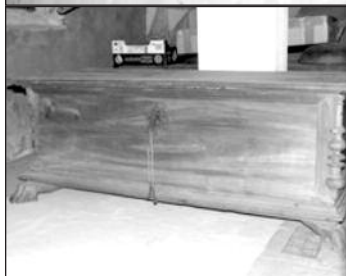
Dos models de l'escultura conservada al monestir: Sant Jeroni (s.XVII) i Santa Magdalena (s. XV).

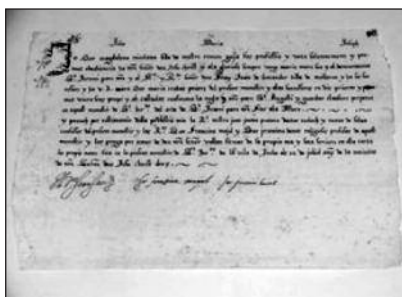
Dos exemples dels teixits conservats, una casulla del segle XVII i un exemplar que sembla ser un coixí amb l'emblema de Sant Jeroni del segle XVIII

Llàntia de plata situada a la capella de Sor Clara Andreu. Calze dipositat dins de la sagristia.

Lit funerari barroc i caixa de fusta del S. XVIII amb pany de ferro de motius vegetals estilitzats.

Mostra de quadres de la sala de pintura: El taller de Nazaret (Mateu López); La Verge de Betlem (Anònim); La Visitació (Pere Terrencs)

Imatge del magatzem de ceràmica. Descendiment realitzat per taller de les Verges Rosses.

Mostra d'alguns dels elements etnogràfics. Es tracta de planxes d'inici del s. XX, un maridet i uns motllos per realitzar l'artesanía conventual.

BIBLIOGRAFIA

CAPELLÀ et al. "Introducció al catàleg del materials ceràmics conservats al monestir de Sant Bartomeu d'Inca", dins *VI Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, p. 17-24. Inca: Ajuntament d'Inca, 2004.

CARBONELL, Xavier; MURRAY, Donald. *La imatge de la música en les Illes Balears*, p. 126. Palma: José J. de Olañeta, Editor, 2004.

DIVERSOS AUTORS. *Enciclopèdia de Pintors i Escultors de les Illes Balears*, p. 32-43. Palma: Promomallorca, 1996.

DIVERSOS AUTORS. *Jesucrist a l'art inquer*, p. 39-40, 63, 1996.

DIVERSOS AUTORS. *Nostra Dona Sta. Maria dins l'art mallorquí*, p. 49. Palma: Ed. Caixa de Balears "Sa Nostra". 1988.

DIVERSOS AUTORS. *Santa Maria a Inca*, p. 64, 1992.

ESCANELLAS. *Arquitectura religiosa a Inca i els seus voltants*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1991.

FIOL, Pere. "Les biografies de Sor Clara Andreu", dins *7enes Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, p. 107-128. Inca: Ajuntament d'Inca, 2006.

LLOMPART, Gabriel. *Els López dins la pintura del segle XVI a Mallorca*, p. 93-94. Palma de Mallorca: Caixa de Balears, "Sa Nostra", 1988.

PUIG. "Anunciació, trobada de sant Joaquim i santa Anna, Naixement i Visitació de Maria a santa Elisabet", dins *Mallorca Gòtica*, p. 207-210, 1999.

RIERA FRAU et al. "El pou de Sor Clara Andreu del monestir de Sant Bartomeu d'Inca. Tècnica decorativa i iconogràfica", dins *7enes Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, p. 189-197. Inca: Ajuntament d'Inca, 2006.

SABATER, Tina. *La pintura mallorquina del segle XV*, p. 344-345, 360-366, 370-373... Palma: Universitat de les Illes Balears, Consell de Mallorca, 2002.

TORELLÓ TORRENS, Antònia. "Estudi iconogràfic de les taules atribuïdes a Pere Terrencs del convent de Sant Bartomeu d'Inca", dins *7enes Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, p. 165-174. Inca: Ajuntament d'Inca, 2006.

TORELLÓ TORRENS, Antònia. "Pere Terrencs i les taules del convent de Sant Bartomeu", dins *7enes Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, p. 153-164. Inca: Ajuntament d'Inca, 2006.

VIVES, Francisca; MARTÍNEZ, Bartomeu. "El segle XVIII al monestir de Sant Bartomeu a través del retaule major, obra de Joan Deyà Balle, 1730", dins *VI Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, p. 59-74. Inca: Ajuntament d'Inca, 2004.

LA DESAPARICIÓ DEL CASAL DE CAN MATZARA (INCA, MALLORCA) I LA INTERVENCIÓ DE LA COMISSIÓ PROVINCIAL DE MONUMENTS DE LES BALEARS¹

FRANCESCA TUGORES TRUYOL

Fig. 1. Fotografia de Can Matzara, 1915. © Arxiu Salvany. Biblioteca de Catalunya

Aquesta comunicació és fruit de diverses troballes documentals fetes en paral·lel, que tenen com a resultat el coneixement del casal de Can Matzara d'Inca, el procés de protecció de què va ser objecte, el seu enderrocament i el trasllat a Palma de les peces llavorades del portal, on actualment les hem pogut localitzar.

Cal dir en primer lloc que aquest no és un dels casals freqüentment citats en parlar de pèrdues arquitectòniques i patrimonials de la ciutat, però en canvi constitueix un immoble destacable per la seva tipologia i sobretot per la qualitat del treball escultòric dels relleus protorenaixentistes del seu portal exterior, retrobats a Palma a partir d'aquest treball i en certa manera "recuperats", encara que sigui lluny de la seva ubicació original.

¹ Vull agrair a Rosario Alomar l'accés a Can Alomar de Palma per a la identificació de les restes traslladades. A Josep Antoni Troya i Argarida Grau, les facilitats d'accés a la informació històrica del Registre de la Propietat; i a Gabriel i Miquel Pieras, les informacions accessòries sobre l'immoble.

Fig.2. Plànol d'ubicació del casal.

Elaboració pròpia

Aquest casal era situat a la plaça del Mercat, núm. 12, en un solar que avui forma part del carrer de Jaume Armengol. Es tractava doncs d'un immoble fora d'alineació, fet que motivarà la seva desaparició malgrat la inaudita intervenció de la Comissió de Monuments per a la seva preservació.²

Es tracta d'una arquitectura de tipologia regional, amb dues plantes i porxos, configurada a partir d'un portal d'entrada adintel·lat amb decoracions protorenaixentistes datables del segle XVII que s'han pogut analitzar a partir de la seva localització posterior.

El valor arquitectònic d'aquest immoble queda avalat pel fet que aparegui a dos arxius fotogràfics de Barcelona, l'Arxiu Salvany i l'Arxiu Mas, ambdós reculls iconogràfics que seleccionaven els principals elements patrimonials de l'illa i dels qual hem pogut recopilar les imatges que aquí mostrem. Però sobretot es constata el valor patrimonial d'aquest casal en tenir constància de la intervenció de la citada Comissió Provincial, que la considerava "ejemplar de típica arquitectura regional, único en la población y cuyo interés histórico y artístico no es necesario ponderar".³

El valor de Can Matzara no es limitava als elements materials, sinó que segons la mateixa Comissió "a su sabor artístico une el concurrir en la misma recuerdos históricos dignos de respeto",⁴ uns records històrics que segons Llabrés Bernal es remunten a la Guerra d'Independència, en què l'any 1810, quan les Balears s'havien convertit en l'únic lloc d'Espanya no ocupat, més o menys, per les tropes napoleòniques, en aquesta casa s'havien guardat les joies de la Verge de Montserrat.⁵ Quedaria pendent de confirmar la propietat de l'immoble en aquell moment i els suposats lligams amb el monestir de Montserrat.⁶

Les primeres notícies del seu procés de protecció les trobam a les actes de la Comissió Provincial, quan a la junta del 26 d'abril de 1928 consta que:

"enterada la Comisión que en Inca con motivo de un plan de reforma iba a ser demolida la casa sita en la plaza del Mercado de dicha ciudad, conocida por Can Matzara, se acordó atendiendo a su antigüedad y carácter, oficiar al Ayuntamiento de Inca solicitando la conservación de tan lírico edificio." ⁷

En aquest cas, tenim ressò de la resposta de l'Ajuntament d'Inca, ja que el batlle del moment s'adreçà a la Comissió en una carta en la qual manifesta la seva bona voluntat de conservació, però sense cap compromís. A les actes ho transmeten com segueix:

Fig. 3. Fotografia de l'immoble on s'aprecia la seva situació enmig de l'alineació de l'actual carrer de Jaume Armengol. © Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas, Barcelona

2 La Comissió Provincial de Monuments de les Balears (1844-1985) ha tingut un paper fonamental en la tutela monumental a Mallorca, però les seves actuacions es caracteritzen per la irregularitat i sobretot pel centralisme, i són pocs els casos en què intervindrà fora de Palma i només dos a Inca durant tota la seva trajectòria.

3 AGCM. *Actes de la Comissió Provincial de Monuments de les Balears*, s/f, 28/06/1948.

4 AGCM. *Actes de la Comissió Provincial de Monuments de les Balears*, s/f, 28/01/1948.

5 LLABRÉS BERNAL, J. (1958-71). *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*, V vols., Palma, desembre de 1812.

6 Segons el Registre de la Propietat d'Inca, la primera nota registral de l'immoble fixa la propietat en mans de Rafael Ramis Alomar l'any 1838, moment en què fa testament. Es desconeix el seu propietari anterior o si era ja seu el 1810, però cal esmentar que una filla d'aquest era morja jerònima a Inca (RP, tom 976, llibre 105, nota 28/03/1891, núm. 4615). Els altres propietaris que documenta el Registre són el fill del primer, Rafael Ramis Alos (1891), Rafael Ramis Amengual i Antonia Ana Ramis Ramis (1943), que degué ésser la darrera.

7 AGCM. *Actes de la Comissió Provincial de Monuments de les Balears*, s/f, 26/04/1928.

“Se dá por enterada la Comisión de una comunicación del Alcalde de Inca en la que manifiesta los buenos deseos que animan a la Corporación municipal de aquella ciudad para conservar la casa denominada Can Matzara, por cuya conservación se interesó la Comisión. El señor Presidente discrepa de las manifestaciones del Alcalde añadiendo que las obras a que se refiere el plan de ensanche proyectado por aquel Municipio con arreglo al cual debe derribarse el edificio citado, puede muy bien en ... por el lado contrario al mismo. Hacen uso de la palabra los señores Alomar y Bennassar⁸, añadiendo este que se comunique al Ayuntamiento, que esta comisión acudirá en contra cuando se tramite dicho plano de reformas, si no está aprobado. Así se acuerda.”⁹

Després d'aquesta notícia passen vint anys sense que es tracti més el tema a la Comissió, fins que el 28 de gener de 1948 es fa ressò del nou pla de demolició:

“El Señor Presidente, manifestó que con motivo del nuevo proyecto de reforma urbana de la ciudad de Inca, parece iba a desaparecer la antigua casa conocida por Can Matzara, que a su sabor artístico une el concurrir en la misma recuerdos históricos dignos de respeto; se acordó oficiar al Ayuntamiento de dicha ciudad interesando se respete dicho inmueble así como realizar otras gestiones particulares encaminadas a dicho fin.”¹⁰

El mes de juny del mateix any, es rebrà una carta del batlle:

“Se dió cuenta de haberse interesado el Sr. Alcalde de Inca la conservación del inmueble denominado Can Matzara, cuya desaparición lleva consigo la reforma urbana de dicha ciudad, ejemplar de típica arquitectura regional, único en la población y cuyo interés histórico y artístico no es necesario ponderar.”¹¹

Fig. 4. Ubicació actual del portal de Can Matzara a Can Alomar de Palma

No tornen a aparèixer notícies del resultat de les gestions, ni té ressò a la Comissió de Monuments la demolició de l'edifici. No obstant això, fonts locals indiquen que aquesta es va prendre com un símbol de progrés i que fou celebrada entre els ciutadans d'Inca, en la mateixa línia ideològica de les reaccions favorables a l'enderrocament de les murades o a la regularització d'illetes de cases a Palma, succeïdes durant la segona meitat del segle XIX i primera del XX.¹²

Pel que fa al destí de les pedres llavorades, Gabriel Alomar Esteve ens conta a les seves *Memorias de un urbanista*¹³ com, a la construcció de la seva casa a Palma, sobre la murada del Mar i amb entrada en el carrer de San Alonso, utilitzà restes d'edificis antics de

8 Es refereix a Gaspar Bennassar, arquitecte municipal de Palma, i Josep Alomar, arquitecte provincial.

9 AGCM. *Actes de la Comissió Provincial de Monuments de les Balears*, s/f, 01/08/1928.

10 AGCM. *Actes de la Comissió Provincial de Monuments de les Balears*, s/f, 28/01/1948.

11 AGCM. *Actes de la Comissió Provincial de Monuments de les Balears*, s/f, 28/06/1948.

12 TUGORES, F. *Intervenció en el patrimoni arquitectònic a Mallorca (1892-1942)*, memòria d'investigació inèdita, dirigida per Catalina Cantarellas.

13 ALOMAR ESTEVE, G. *Memorias de un urbanista*, 1939-1979, pàg. 54. Palma: Miquel Font, 1986.

Fig. 5 i 6. Detall dels relleus protorenaièntistes

Fig. 7. Detall dels relleus protorenaièntistes

diferent procedència: el portal principal, “de finals de segle XVI, procedent de Can Metxara (sic)”, va ser recuperat de la casa ja enderrocada i de la qual ell va ordenar recollir les pedres ja desmuntades.

El recorregut d'aquestes pedres s'acaba en la nostra visita a Can Alomar de Palma, on podem recuperar la visió del portal en un context diferent, ara com a portal fora d'accés a l'habitatge.

Es tracta d'un portal adintellat datable del segle XVII i contextualitzat en el protorenaiement que es desenvolupa a l'illa en aquesta cronologia.¹⁴ El portal és rematat per una peça central que representa un monograma de Crist. Els capitells porten una garlanda amb una carassa al centre, rematats per un fris de fulles d'acant. A l'intradós dels brancals hi ha dos mig relleus que representen dos busts humans, que es podrien tractar, per les seves característiques físiques, d'un moro i un cristià.

Aquesta tipologia de portal té alguns paral·lels a l'illa. A Palma, en trobam de més llavorats a diferents cases senyoriales, com el desaparegut de Can Fuster de s'Estorell-Can Aiamans, dibuixat per l'Arxiduc Lluís Salvador o per Parcerisa, que l'any 1929 va ser traslladat als Estats Units per Arthur Byne i Josep Costa “Picarol”. A Inca, n'hi devia haver de menys treballats a d'altres habitatges, com els que s'han conservat en el convent de Sant Bartomeu, o a les esglésies de Sant Francesc o Sant Domingo.

14 SEBASTIÁN, S.; ALONSO, A. *Arquitectura mallorquina moderna y contemporánea*, pàg. 17. 1973.

FONTS I BIBLIOGRAFIA CITADA

AGCM: Arxiu General del Consell de Mallorca.

RP: Registre de la Propietat, Inca.

ALOMAR ESTEVE, G. *Memorias de un urbanista, 1939-1979*. Palma, Miquel Font, 1986.

HABSBURG-LORENA, L. S. *Las Baleares descritas por la palabra y el grabado*. Palma: Imprenta M. Alcover, 1954 (1882).

LLABRÉS BERNAL, J. *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*, V vols. Palma: 1958-71.

MORATA, J. *La Comisión Provincial de Monumentos de las Baleares (1844-1987)*. Palma: Universitat de les Illes Balears, Fondo Documental Sección Historia del Arte, 1958-71.

PIFERRER, P; QUADRADO, J. M. España. *Sus monumentos y artes, su naturaleza e historia. Islas Baleares*. Barcelona: Est. Tipográfico - Ed. Daniel Cortezo y c., 1888.

SEBASTIÁN, S.; ALONSO, A. *Arquitectura mallorquina moderna y contemporánea*. Palma: 1973.

TUGORES, F. *Intervenció en el patrimoni arquitectònic a Mallorca (1892-1942)*. Memòria d'investigació inèdita, Universitat de les Illes Balears.

LA DEPURACIÓ DEL PROFESSORAT DE L'INSTITUT D'INCA

AMEIB
ANTONI AULÍ GINARD
JOAN CARBONELL I MATAS
ESPERANÇA RAMIS DE PLANDOLIT
JAUME SERRA I BARCELÓ

INTRODUCCIÓ

El tema de la depuració dels mestres de primera ensenyança a conseqüència de la Guerra Civil de 1936-1939 és prou conegut a nivell general¹ i també en el cas de les Illes Balears. Val a dir que en el cas de la nostra comunitat es va haver de seguir un model peculiar que, alguns autors, han diferenciat del d'altres contrades.

A l'àrea de l'Arxiu de l'AMEIB es té la sort de conservar tot un important conjunt de documents sobre la depuració del Magisteri Nacional que, tot i ser fragmentari, permet un estudi prou rellevant sobre el tema.² A més a més, entre els propis fons de la institució varen aparèixer diversos documents totalment inèdits que permeten completar aspectes desconeguts o incomplets.³ Aquesta documentació, al contrari dels expedients que s'enviaren al Ministeri, consisteix en notes manuscrites, documents de treball i fins i tot anònims que no es varen incloure en els expedients oficials. Tot i que representen un aspecte fragmentari, permeten esbrinar les línies generals dels mecanismes de la depuració i de com les filies i fòbies personals tengueren un paper fonamental en les decisions preses.

Emperò, el procés de depuració sols es coneix de manera parcial, ja que pràcticament no existien notícies sobre el personal d'ensenyança secundària. En aquest sentit es té la sort que des de la Institució Nazaret⁴ va arribar a

1 Val a dir que, malgrat alguns intents fonamentats en testimonis orals i les dades publicades en diferents bolletins oficials provincials, s'hagué d'esperar a l'obertura, als investigadors, de l'Arxiu General d'Alcalá per començar a tenir estudis seriosos. Entre totes s'han de destacar les obres del professor Morente Valero, que marcà el camí que han seguit la major part dels investigadors posteriors. Vegeu: MORENTE VALERO, Francisco. *La depuración del Magisterio Nacional (1936-1943)*. Valladolid: Ámbito Ediciones, 1997.

2 AMEIB - SECCIÓ GUERRA CIVIL, especialment el fons LLEONARD MUNTANER, usada per S. MIRÓ. *Maestros depurados en Baleares durante la Guerra Civil*. Palma: Leonard Muntaner, Editor, 1998. Col·lecció "Llibres de la Nostra Terra"; núm. 36.

3 SERRA I BARCELÓ, J. Documents sobre el magisteri nacional a Menorca arran de l'ocupació de l'illa per les tropes franquistes (1939). Seqüència 1. Palma: Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears, 2002.

4 La Institució Nazaret neix el 10 de juny de 1920 arran del testament de la senyora Carme Rubert Sureda, que deixà part de la seva herència a causes pietoses. Amb tot, no va ser fins al 24 de març de 1924 que els marmessors destinaren part de la possessió i la casa pairal del Terreno a crear la fundació dedicada als nins orfes. Aquesta primera donació va ser incrementada per altres llegats testamentaris com els de Jaume Bosch Vanrell (1946) i Magdalena Frontera Ensenyat (1987).

l'AMEIB una carpeta prou important. Estava retolada amb l'anotació *Para el fichero de maestros*. Consisteix en un centenar de documents, qualcun d'ells molt rellevant; si bé alguns tracten temes relacionats amb mestres de primària, la majoria d'ells es refereix al personal de secundària.

L'origen d'aquesta carpeta s'ha de cercar en la personalitat de Bartomeu Bosch, prevere, catedràtic de llatí i director de l'Institut, nomenat l'any 1936 per les autoritats militars de l'illa. Aquest personatge va ser el president de la Comissió Depuradora dels mestres, però tengué una estreta relació amb la del personal de secundària a través d'Alfredo Llombart. D'altra part, Bartomeu Bosch estava molt vinculat amb la barriada del Terreno, on la seva germana fundà una important escola privada.

Bartomeu Bosch va ser un personatge molt important en la gestió i funcionament de la Institució Nazaret fins a la seva mort. Per aquest motiu, no pot estranyar que part de la documentació, un conjunt especialment sensible, que estava a les seves mans,

Carpeta Nazaret

arribàs a aquesta institució on quedà parcialment oblidat⁵. En aquest sentit, s'ha de tenir en compte que una de les característiques del model balear del procés de depuració va ser el de la seva llarga durada. Mentre a la majoria de províncies a l'any 1942 estava pràcticament acabat⁶, a Mallorca encara al 1945, bé de manera extraoficial, bé actuant personalment, els presidents i membres dels tribunals perseguïen diversos docents i manejava les seves relacions per afavorir-ne o perjudicar-ne alguns⁷.

L'ENSENYAMENT SECUNDARI A INCA

Inca no va ser una població gaire afavorida en matèria educativa durant el segle XIX. D'alguna manera s'ha de considerar que el canvi de panorama es pot lligar amb l'enlairada industrial que es produí a final del segle XIX amb la industrialització.⁸ El naixement d'una burgesia, fins i tot d'una oligarquia rural, impulsà la necessitat d'un sistema educatiu de qualitat, no sols primari, sinó secundari que permetés formar les noves generacions.

No pot estranyar, doncs, que els primers intents es donassin a partir d'iniciatives privades, especialment a partir d'ordres religiosos. Aquest fet era coherent amb la política d'alguns bisbes que potenciaren l'extensió d'ordes religiosos, especialment femenins i a la Part Forana, que es dedicassin a l'ensenyament i a l'atenció dels malalts⁹.

5 Amb tot, aquesta documentació va ser coneguda per Josep Massot i Muntaner, que l'extractà parcialment: MASSOT I MUNTANER, Josep. *Tres escriptors davant la Guerra Civil. Georges Bernanos. Joan Estelrich. Llorenç Villalonga*. Barcelona: publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 242-248. Biblioteca Serra d'Or.

6 El gener de 1942 es va suprimir la Comisión Superior Dictaminadora, creada el 18 de març de 1939, i es va substituir pel Juzgado Superior de Revisiones, amb la qual cosa es considera el final del procés depurador iniciat el juliol de 1936.

7 És una de les característiques del denominat model balear del procés de depuració, encara que no l'únic. Una de les explicacions possibles d'aquest model és el fet de la tardana reincorporació de Menorca al control franquista.

8 El tema, com molts d'altres de la història d'Inca, requereix estudis en profunditat. S'ha d'acudir a obres més generals. Vegeu, entre d'altres: PIERAS VILLALONGA, Miquel. "El procés d'industrialització i l'organització del temps en el treball" in *Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1994, p. 117-126.

MANERA, Carles. *Història del creixement econòmic a Mallorca (1700-2000)*. Palma: Lleonard Muntaner, Editor, 2001.

MANERA, Carles. *Las islas del calzado. Historia económica del sector en Baleares (1200-2000)*. Palma: Lleonard Muntaner, Editor, 2002.

MANERA, Carles. *La riquesa de Mallorca: Una història econòmica*. Palma: Lleonard Muntaner, Editor, 2006.

ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria. *La ciutat amuntegada: indústria del calçat, desenvolupament urbà i condicions de vida en la Palma contemporània (1840-1940)*. Palma: Ed. Documenta Balear, 2001.

9 SÁEZ ISERN, Francisco. *Congregaciones religiosas dedicadas a la enseñanza en Mallorca (1794-1915)*. Memòria de Llicenciatura. Palma: Universitat de les Illes Balears, Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts, 1985.

El 1908 arribaren els germans de La Salle, i l'any següent la TOR ocupà novament el convent de Sant Francesc, que culminà el 1925 amb la creació del Col·legi Beat Ramon Llull. A més a més, en el col·legi privat Santo Tomás de Aquino col·laboraven militars del quarter per preparar els exàmens de segona ensenyança.¹⁰

EL COL·LEGI BEAT RAMON LLULL

L'empremta econòmica d'Inca a partir de 1900, a l'entorn de la indústria de la pell i del mercats, provocà que aviat es donàs una forta demanda en el terreny educatiu. Com a altres viles, l'escola primària pública era molt deficient i la secundària, inexistent. Foren aquestes mancances les que provocaren el naixement de les dues primeres institucions: l'escola de secundària lligada als franciscans de la TOR i l'Escola d'Arts i Oficis.

El Tercer Orde Regular de Sant Francesc ocupà part de l'antic convent d'Inca a partir de 1910 i ja a l'any 1925 creà un col·legi de segona ensenyança que, amb el temps, passà a ser el "Beat Ramon Llull".¹¹ Des del moment en què es feren càrrec del vell edifici, la vocació dels franciscans vers l'ensenyament va ser capital. Juntament amb la formació més o manco reglada, aquest centre tenia un paper fonamental com a internat per a tota la comarca i com a seminari menor o Escola Seràfica.

Per tal de poder funcionar com a centre d'ensenyament secundari, els franciscans s'hagueren de fusionar amb l'Acadèmia Tècnica d'Inca. Aquest fet, realitzat a suggeriment del jutge de primera instància d'Inca, es va deure a la manca de determinats professors especialistes.¹² Amb un claustre complet pogueren iniciar el curs 1925-1926 amb més de 100 alumnes matriculats.¹³ D'aquesta manera, el centre depenent dels franciscans passà a ser l'únic que impartia formació secundària. La proclamació de la II República i les lleis referides a l'educació suposaren un nou perill per al centre. El 1933 s'obligà els centres que no disposassin de professorat amb titulació adequada que clausurassin les classes. A Inca, de la plantilla de 16 professors, sols 4 tenien titulació universitària, cosa que el posava en un veritable perill.¹⁴

Amb aquest panorama, pràcticament totes les institucions religioses i bona part dels grups dretans es proposaren defensar la continuïtat del centre religiós. Es creà l'Asociación del Estudiante Católico, que es dedicà a organitzar classes en el Mal Pas. També s'organitzà la societat civil Asociación de Amparo de los Hijos, que no era més que l'antiga associació de pares d'alumnes dels franciscans reconvertida. Aquesta associació passà a fer-se càrrec del col·legi, del qual va ser el primer director Sebastià Amengual.

L'associació El Amparo de los Hijos es reunia a la seu del Cercle d'Obrers Catòlics,¹⁵ i fundà un centre subvencionat al convent de Sant Domingo, que no era més que una transformació de l'antic centre depenent dels franciscans i que es convertí de fet en la llavor de l'Institut de Segona Ensenyança. Tant la societat El Amparo de los Hijos com l'Asociación de Estudiantes Católicos varen ser les principals falques d'oposició a la política laicista republicana.¹⁶ Des de dirigents d'ambdues es donaren informes molt negatius en contra de mestres i personal de l'Institut.

10 LLABRES MARTORELL, Pere J. "Inca en les grans transformacions del segle XX" in *V Jornades d'Estudis Locals* dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 9-18.

11 MIRALLES GILLI, Miquel. "Retorn dels franciscans a Inca i la seva incidència en el camp de l'educació" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 173-183.

12 De fet, el problema era greu. Ja el 1923 Llorenç M. Duran i Colí va passar a impartir en aquest centre les classes preparatòries de l'ingrés, ja que els frares no tenien el títol de mestre. FERNÁNDEZ BENNASSAR, C. *Llorenç M. Duran i Colí (Inca, 1903)*. Palma de Mallorca: ICE, 1985, p. 12-14. Col·lecció "Els Nostres Educadors"; núm. 4.

13 MIRALLES GILLI, Miquel. "Retorn dels franciscans a Inca i la seva incidència en el camp de l'educació" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005.

14 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 79.

15 PIERAS SALOM, Gabriel/PIERAS VILLALONGA, Miquel. *Miquel Duran Saurina. Regionalisme, cultura i moviment catòlic*. Inca. (1866-1953). Inca: Ajuntament d'Inca, 2000, p. 68-73.

16 JANER MANILA, Gabriel. "Cent anys d'educació a la ciutat d'Inca" in *Inca, un segle ciutat, 1900-2000*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2000, p. 154-155.

L'ESCOLA D'ARTS I OFICIS I L'ESCOLA DE TREBALL

De manera gairebé paral·lela als primers cursos d'ensenyança mitjana, començà a funcionar una Escola d'Arts i Oficis amb la funció primordial d'educar els obrers especialitzats que havia de menester la indústria. La iniciativa de la seva creació va ser municipal, el 1929 s'aprovà el reglament¹⁷ i fins al 1931 se centrà gairebé sols en classes de dibuix. El problema era que només admetien homes en un horari que teòricament podia compaginar-se amb l'horari laboral. Una de les demandes més fermes que es donaren a l'entorn de la proclamació de la República va ser l'admissió de dones o que es creassin seccions femenines.¹⁸

Amb la II República aquest centre tengué un fort impuls quan s'augmentaren les classes amb noves especialitats i tengué un gran suport de part de les autoritats ministerials quan es transformà i es vinculà a l'Institut. Aquesta escola tengué un paper important en la vida cultural d'Inca, ja que es decidí lligar-la amb la creació d'una Biblioteca Pública que acabà per fer-se a un altre indret.¹⁹

L'Escola d'Arts i Oficis, com l'Institut, va ser suprimida el 1937. Abans de desaparèixer del tot passà a ser Escola de Treball i es vinculà a la Falange i als Sindicats Verticals. Encara el 29 de setembre de 1937 s'autoritzava el batle per signar un contracte de lloguer d'una casa per situar-hi l'Escola de Treball. S'establí, a més a més, que el professorat de l'antiga Escola d'Arts i Oficis passà a dependre de la nova institució.

La seva decadència durant el curs 1936-1937 és notòria. El 6 d'octubre de 1937 l'Ajuntament manifestà que havia arribat a un acord amb el propietari d'una casa del carrer d'Artà on ubicar l'Escola de Treball, emperò sols es feia menció d'un professor de dibuix que era l'aparellador municipal.²⁰ Amb tot, consta que el 27 de desembre de 1939 ja s'havia suprimit.²¹ Encara aquell dia el propi batle d'Inca reclamava que es reobris en vista dels tantos beneficios puede reportar.²²

L'INSTITUT ELEMENTAL D'INCA

La creació de l'Institut Elemental de Segona Ensenyança d'Inca s'ha d'inserir en la política educativa de la II República. Sovint s'ha posat sols esment en el tema referit a les escoles primàries, atès que les secundàries tenien un fort component social negatiu. Abans de 1931, sols els grups dirigents es preocupaven dels instituts de secundària, ja que allà es formaven els seus fills. Poques vegades hi tenien cabuda els fills dels obrers i, si es té en compte que bona part del pressupost per a educació es gastava en el manteniment d'aquests centres, es pot comprendre que socialment no fossin tan apreciats com les escoles primàries per part de les societats esquerranes. A partir de la proclamació de la República, aquest panorama varià sensiblement.

En tot cas, l'esperit de la Institución Libre de Enseñanza tendia a considerar les diverses etapes educatives com un tot. Si bé els fonaments d'una societat s'havien de cercar a les escoles primàries (generals, gratuïtes, actives i laiques), no es podien obviar els instituts ni les universitats. D'aquí que la pròpia institució, pràcticament des de la seva creació, arribàs a tractar fins i tot l'ensenyament universitari i de perfeccionament dels titulats.

17 LLABRÉS MARTORELL, Pere J. "Inca en les grans transformacions del segle XX" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Vegeu especialment p. 12. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 9-18.

18 FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan/GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María. "L'escola d'Arts i Oficis i l'Escola de Treball als anys de la Guerra Civil" in *V Jornades d'Estudis Locals Dedicades a "Inca 100 anys Ciutat"*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 21-24. El 10 de gener de 1936 Apol·lònia Ramonell suplicava a l'Ajuntament la creació d'una plaça de *Corte y Confección* a l'Escola d'Arts i Oficis.

19 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 26.

20 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "Pressuposts i subvencions a càrrec de l'Ajuntament d'Inca als anys de la Guerra Civil adreçats a l'àmbit de l'Educació i la Cultura" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 35-36.

21 FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan/GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María. "L'escola d'Arts i Oficis i l'Escola de Treball als anys de la Guerra Civil" in *V Jornades d'Estudis Locals* dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 21-24.

22 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "Pressuposts i subvencions a càrrec de l'Ajuntament d'Inca als anys de la Guerra Civil adreçats a l'àmbit de l'educació i la cultura" in *V Jornades d'Estudis Locals* dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 39.

En el cas de la província de les Balears el centre de secundària per excel·lència era l'Institut Balear, únic per a tota l'illa de Mallorca. N'existia un també a Menorca i un altre a Eivissa. Emperò, i malgrat el gran prestigi que tenia el centre, la major part de l'educació secundària es trobava en mans d'ordes religiosos, especialment els jesuïtes, La Salle i algunes institucions femenines.

El govern de la República acabà amb aquest panorama quan afavorí la creació de dos instituts nous a Mallorca, un a Inca i l'altre a Felanitx. No es tractava, de fet, de creacions estatals, sinó a iniciativa municipal i com a conseqüència de les mesures polítiques en contra dels ordes religiosos. Així, la seva categoria jurídica era la d'instituts elementals i fonamentalment mantinguts per fons municipals. Des del mateix any 1931, l'Ajuntament d'Inca tenia la idea de crear un institut de batxillerat públic i gratuït, però aquest objectiu encara trigaria a assolir-se, atès que la principal preocupació del primer govern de la República era l'Escola Primària.

Pel voltats del febrer de 1932 es començà a tractar el tema de la creació d'un institut elemental. Emperò no va ser fins a una sessió de l'Ajuntament de gener de 1933 quan el tema fou considerat de manera seriosa. Un dels seus més fervents defensors va ser Antoni Mateu, que juntament amb el diputat Francesc Carreres iniciaren les primeres negociacions. Els dos es traslladaren a Madrid per entrevistar-se amb el ministre Fernando de los Ríos, un home clau de la ILE.

Aconseguida l'autorització se l'emplaçà a l'antic convent de Sant Domingo, de propietat pública, i en va ser nomenat director l'important intel·lectual Francesc de Sales Aguiló. El primer claustre va estar integrat a més per José Benavente, encarregat de llengua, literatura i geografia i història; Roc Carnicer Ferrer, de llatí; Vicente Laciana García, de dibuix; i Jaume Armengol Villalonga, de física i química. El primer secretari fou Roc Carnicer i Fanjul.²³

LA INSPIRACIÓ DE LA INSTITUCIÓN LIBRE DE ENSEÑANZA

Al darrere de l'Institut d'Inca, de la seva gestació i organització figuren tot un conjunt de personalitats educatives de primera magnitud. A més de l'impuls que li donà el batle i regidor Mateu, que es pot veure en les actes i d'altra documentació municipal,²⁴ s'ha de parlar de dos inspectors d'educació com eren Joan Capó i Valls de Padrines,²⁵ inspector en cap de les Balears, i Fernando Leal, l'inspector de zona. Els dos patirien de diferents maneres el pes de la Guerra Civil, ja que, si el primer acabaria desterrat a la Península per aprendre castellà, el segon seria capturat a Inca, precisament, i afusellat en companyia d'un mestre del col·legi franciscà.²⁶

Aquestes dues persones van estar fortament vinculades amb la Institución Libre de Enseñanza (ILE), però també hi van estar altres professors que ajudaren a crear i posar en funcionament el nou centre. S'ha de tenir en compte que la ILE va ser el gran enemic a batre per les autoritats franquistes encarregades de la depuració del professorat. Era el niu on s'havia covat el que es designava com a *educación disolvente*. El problema era que a les Illes Balears no es tenia prou clar en què consistia la ILE ni les seves teories, de tal manera que en alguns informes s'equipara la institució a una associació amb inscripcions, socis i quotes equiparable a la maçoneria.²⁷ Amb tot, els articles periodístics i els sermons des de les trones provocaren la persecució de qualsevol cosa que semblàs tenir a veure amb ella, encara que fos remotament.

23 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 80.

24 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 45-52.

25 De fet, Joan Capó s'havia refugiat a Inca a partir de 1919 arran de les topades que tengué amb l'inspector en cap Manuel Rueda. De la seva estada a Inca data la gran amistat que tengué amb els Duran, pare i fill. Vegeu: COLOM CAÑELLAS, Antoni J. *Joan Capó Valls de Padrines. Un temps, uns fets*. Palma: Universitat de les Illes Balears, 1993, p. 43-44. Col·lecció "Biografies"; núm. 3.

26 CAPELLÀ, Llorenç. *Diccionari Vermell*. Palma: Editorial Moll, 1989, p. 94. El mestre era Jaume Canals Payeras (ídem, p. 45).

27 Així es desprèn, per exemple, d'un conjunt de fitxes manuscrites de professors de Menorca on la vinculació a la ILE es troba en el mateix apartat que a la maçoneria i altres societats secretes. Vegeu AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONTS NAZARET 86-107.

Emperò hi ha un altre punt a tenir en compte i és el fet que tant l'Institut d'Inca com el de Felanitx semblassin derivats directament del Colegio Cervantes de Palma. Aquest centre s'havia fundat el 1923 per part de Francesc de Sales Aguiló i Andreu Crespí, que actuaven com a codirectors. Es tractava, de fet, d'una acadèmia que a més preparava per a algunes oposicions. Però aviat gaudí d'un gran prestigi pels seus resultats i mètodes. No es tractava, de fet, d'una escola institucionalista, ja que l'esperit que la creà obeïa a altres premisses, però es trobava més propera a algunes pràctiques pedagògiques de la ILE (activisme, contacte amb el medi, formació de l'esperit creatiu...) que dels models tradicionals.²⁸

Francesc de Sales Aguiló

Del Colegio Cervantes sorgiren els elements determinants dels nous instituts. Francesc de Sales Aguiló passà a ser director del d'Inca i Andreu Crespí passà al de Felanitx.²⁹ Emperò també s'ha de considerar que el primer secretari de l'Institut d'Inca, Roque Carnicer, havia estat també el professor de llatí del Cervantes.³⁰

Des de la seva creació, l'Institut Elemental es transformà en un element capital de dinamització cultural de tota la comarca. Els inventaris que es conserven demostren que, malgrat trobar-se en un edifici històric i poc adequat per a les seves funcions,³¹ s'organitzà d'acord amb models actius i participatius. Així els laboratoris, ben dotats encara que d'una manera incipient, una organització en aules-màteria i una important biblioteca el feren un centre molt important. De fet, la biblioteca és un bon element per a tenir en compte que l'Institut no es tancava en ell, sinó que transcendia a tota la societat. A més de la subscripció a revistes especialitzades (*Nature* o *L'Art vivant*), se sap que a iniciativa seva es creà una biblioteca infantil que se situà, inicialment, en el seu edifici.³² A més a més, hi havia llibres en català i arrelats en la cultura illenca.³³

L'OPOSICIÓ A L'INSTITUT

Des del primer moment que es començà a parlar de l'Institut Elemental, hi hagué grups a Inca que s'hi oposaren, ja que ho identificaren com un atac més de la República a l'Església catòlica.³⁴ De fet, la seva creació suposava un cop de gràcia al centre dels franciscans i entrava en competència amb els plans d'altres institucions. Tant i més si se suposava que l'ensenyament que s'hi donaria seria laic i s'hi imposaria la coeducació. Amb tot, el panorama opositor no es pot considerar d'una manera reduccionista.

Suposar que, per sistema, tots els elements dretans i especialment aquells vinculats a l'església catòlica s'oposaren sistemàticament a la creació de l'Institut i a la seva pervivència seria una reducció simplista d'un panorama més complex. És cert que el procés d'industrialització i l'aparició d'organitzacions obreres de caràcter esquerrà provocaren una certa polarització, però la presència del Cercle d'Obrers Catòlics, inspirat per la política

28 COMAS, Francisca. *Melchor Rosselló i Simonet*, mestre. Santa Maria del Camí: Ajuntament de Santa Maria del Camí. Edicions de l'Ajuntament, 1997, p. 27-34. Aquest centre, ocupava part de l'edifici veïnat al Col·legi de Notaris. La relació entre els dos codirectors era tan estreta que a la Comissió Depuradora se'ls fa als dos professors de l'Institut d'Inca quan Andreu Crespí ho era del de Felanitx.

29 AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – GUERRA CIVIL – FONS NAZARET 10.

30 COMAS, FRANCISCA. *Melchor Rosselló i Simonet*, mestre. Santa Maria del Camí: Ajuntament de Santa Maria del Camí. Edicions de l'Ajuntament, 1997, p. 29.

31 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "Pressuposts i subvencions a càrrec de l'Ajuntament d'Inca als anys de la Guerra Civil adreçats a l'àmbit de l'Educació i la Cultura" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 33-34. El 29 de juny de 1936, poc abans de l'inici de la guerra s'aprova un pressupost extraordinari a l'Ajuntament d'Inca que, entre altres partides, destinava 25.000 pessetes per a reformes a l'Institut Elemental.

32 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "Pressuposts i subvencions a càrrec de l'Ajuntament d'Inca als anys de la Guerra Civil adreçats a l'àmbit de l'Educació i la Cultura" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 32. El 24 d'abril de 1936, a iniciativa del regidor Mateu, l'Ajuntament contribuï amb 25 pessetes a la subscripció per a aquesta biblioteca.

33 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 45-52.

34 PIERAS VILLALONGA, Miquel. "Anticlericalisme durant la segona república. Inca (1931-1936)" in *III Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996, p. 219-228.

social de l'església, implicava un fort contrapès a determinades postures. D'altra banda, l'estreta amistat entre Miquel Duran i Saurina, inspirador del Cercle, i Francesc de Sales Aguiló serviria per comprendre que aquesta oposició no pot considerar-se des d'un punt de vista taxatiu.³⁵

Amb tot, no hi ha dubte que hi hagué certs grups que ben aviat mostraren obertament la seva postura en relació amb la política educativa de la República, en general, i amb el funcionament de l'Institut en particular. L'inspector Fernando Leal, d'ideologia clarament socialista, va ser l'encarregat de posar en funcionament aquesta política ordenant la retirada de les imatges religioses de les aules³⁶ i la clausura d'aquells centres privats que no reuissin les condicions. Va ser precisament aquesta tasca la que acabaria per costar-li la vida. Era cert que Leal era d'ideologia socialista, però un cop més el compliment de les ordres i de la legalitat vigent acabà per costar una vida.

Per als grups opositors l'Institut Elemental era el focus per excel·lència d'un *ensenyament dissolvent*, però no l'únic, com ho demostren els expedients de depuració dels mestres.³⁷ Tant i més que s'havia erigit en detriment dels franciscans. Un capellà ben conegut, Mn. Francesc Aguiló, don Pep "Cameta", exercí el seu ministeri durant la República a l'església del convent de Sant Domingo. Malgrat que en alguns moments es trobà proper als cercles regionalistes conservadors de l'Escola Mallorquina, aviat fou considerat com l'inspirador dels grups més intransigents d'Inca. Una de les seves creacions va ser *La Milícia Angélica de Santo Tomás de Aquino*, que es convertí en el bressol dels grups ultradretans.³⁸ De fet, la creació i organització de la Falange a Inca, presidida pel conegut Canuto Boloqui Álvarez, es gestà en aquesta milícia.

Precisament en una conferència pronunciada el 17 d'octubre de 1931 pel regidor Gabriel Cortès, que se celebrà en aquesta institució, s'atacà durament la política educativa del govern de la República i el seu professorat. Qualificà el ministre Marcelino Domingo de ministre de la destrucció i acabà encoratjant tots els catòlics que s'unissin per vèncer les esquerres.³⁹ No es pot perdre de vista la tibantor que existí a l'Ajuntament i tot el poble per la política anticlerical imperant i per l'atemptat que patiren les creus de terme.⁴⁰

D'altra banda, una vegada suprimit hi hagué veus que s'aixecaren demanant el seu manteniment. Significativament Antoni Socies Payeras, vicesecretari de l'Associació Catòlica de Pares de Família "Amparo de los Hijos", signà una certificària sobre els acords a què havia arribat l'associació en dia de 28 de setembre de 1937. En aquest document es feia constar el sentiment que havia sorgit entre bona part de la població davant els rumors que corrien de la clausura de l'Institut. Per això s'adreçaven a la gestora municipal i al president de la Comissió de Cultura i Ensenyament *suplicando de nuevo abra sus aulas el preciado instituto*. S'al·legava entre altres raons que el centre era imprescindible per a les classes modestes i en el seu paper en relació amb la comarca i conservació de l'edifici.⁴¹

35 PIERAS SALOM, Gabriel/PIERAS VILLALONGA, Miquel. *Miquel Duran Saurina. Regionalisme, cultura i moviment catòlic*. Inca. (1866-1953). Inca: Ajuntament d'Inca, 2000, index de noms.

36 Una de les principals acusacions que es va fer contra Llorenç M^è Duran era que havia fet trepitjar la creu de l'escola pels seus alumnes, fet totalment contradictori amb la seva formació. FERNÁNDEZ BENNÀSSAR, C. *Llorenç M. Duran i Coli (Inca, 1903)*. Palma: ICE, 1985, p. 26. Col·lecció "Els Nostres Educadors"; núm. 4.

37 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER, 1/9 Expedient de depuració del mestre d'Inca Luís Alguacil Montis. Ídem 3/13 Expedient de depuració de la mestra d'Inca Maria Erencia Ídem Alvarado. 3/ 51 Expedient de depuració del mestre d'Inca Pere Fornés Perelló. Ídem 5/24, expedient de depuració de Maria Mas. Fullana, mestra d'Inca. Ídem. 5/33 Expedient de depuració del mestre de Tiraset Miquel Mercadal Ramis. Ídem 6/9 Expedient de depuració del mestre de Tiraset Andreu Pérez Mercader. Ídem 7/4 Expedient de depuració de la mestra de la Graduada de Nines Maria Santandreu Bunyola, etc.

38 PIERAS VILLALONGA, Miquel. "Església i societat a Inca a principi del segle XX. Mn. Josep Aguiló Pomar" in *VI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2004, p. 117-128.

39 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, especialment p. 77

40 PIERAS VILLALONGA, Miquel. "Anticlericalisme durant la Segona República. Inca (1931-1936)" in *III Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996, p. 219-228.

41 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 49-50.

EL PROFESSORAT

La manca de la documentació interna de l'Institut d'Inca que no s'ha pogut localitzar -en cas que hagués sobreviscut als avatars de la història- dificulta en gran manera el coneixement del claustre de professors i l'altre personal que treballà a l'Institut d'Inca en els cursos en què funcionà amb certa normalitat. Malauradament el gran arxiu de l'Administració espanyola, amb seu a Alcalá de Henares, podria solucionar aquest problema, ja que els expedients de depuració del professorat d'institut es troben pel noms dels encausats i no per províncies o centres.⁴² Fins al moment s'han identificat 14 persones entre les quals no hi ha cap dona. A partir de diverses font documentals s'ha pogut establir aquest primer llistat:

1. AGUILÓ FORTEZA, FRANCESC DE SALES: director de l'Institut i catedràtic de Ciències Naturals.⁴³ Un dels intel·lectuals més rellevants a Mallorca en aquells moments.
2. ARMENGOL VILLALONGA, JAUME: nascut a Inca el 1891, era apotecari, i per la seva amistat amb Francesc de Sales Aguiló passà a fer classes de ciències naturals i física i química a l'Institut. No pertanyia a cap partit polític, però a la seva rebotiga es reunia una tertúlia que no agradava gens als elements dretans. Aquest fet i la seva dedicació a l'ensenyament provocà que fos perseguit. Va ser declarat apte el 30 d'octubre de 1936.⁴⁴ Gràcies als avals de diversos capellans el seu expedient fou arxivat i autoritzat a continuar fent classes. Va ser vigilat fins al 1944 i hom diu que, encara quan morí, tenia una pistola sota el coixí.⁴⁵
3. BENAVENTE, JOSÉ: professor de literatura i geografia i història quan s'inaugurà l'Institut.⁴⁶
4. BLÁZQUEZ GARCÍA, MARTÍN: membre de Trabajadores de la Enseñanza, la Comissió Depuradora proposà la seva separació definitiva del servei.
5. CARNICER FERRER, ROQUE: provenia del Colegio Cervantes on era professor de llatí.⁴⁷ S'encarregà d'aquesta assignatura i va ser el primer secretari de l'Institut d'Inca.⁴⁸ Va ser declarat apte el 30 d'octubre de 1936.⁴⁹
6. DUALDE BERMÚDEZ, FRANCISCO: va ser acusat d'ideologia esquerrana i d'estar afiliat a Trabajadores de la Enseñanza.⁵⁰
7. GARAU BOVER, ANTONI: natural de Porreres va ser catedràtic de matemàtiques i secretari de l'Institut. Estava afiliat a Esquerra Republicana Balear. Tenia 35 anys quan l'assassinaren segons uns a Algaida i segons altres en el cementeri de Porreres.⁵¹
8. JUAN HERNÁNDEZ, ENRIQUE: malgrat que en algun document se'l fa professor d'Inca, segurament ho era d'Eivissa.⁵²
9. LACIANA GARCÍA, VICENTE: professor de dibuix quan s'inaugurà l'Institut.⁵³
10. MAYOL, MIQUEL: professor de matemàtiques.⁵⁴
11. MIRALLES JANER, MIQUEL: subaltern de l'Institut. El 8 de novembre de 1937 se'l va separar definitivament del servei.⁵⁵

42 NEGRÍN FAJARDO, Olegario. "La depuración franquista del profesorado en los institutos de segunda enseñanza de España (1937-1943). Estudio cuantitativo para Galicia", in *Sarmiento* núm. 10, 2006, p. 55-99.

43 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 80 i 160.

44 *Última Hora* del 4 de novembre de 1936: "De Enseñanza".

45 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 80, 161, 168-169.

46 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 80.

47 COMAS, FRANCISCA (1997): *Melchor Rosselló i Simonet, mestre*. Santa Maria del Camí: Ajuntament de Santa Maria del Camí, Edicions de l'Ajuntament, p. 29.

48 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 80.

49 *Última Hora* del 4 de novembre de 1936: "De Enseñanza".

50 AMEIB - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 66.

51 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 140.

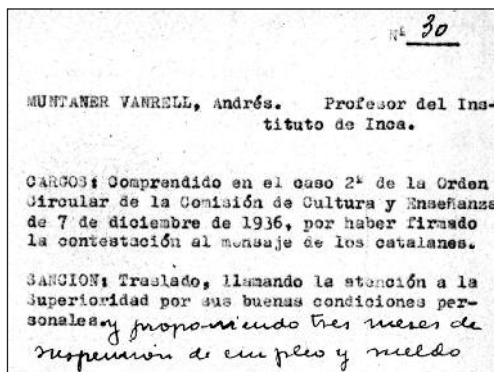
52 AMEIB - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 66.

53 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 80.

54 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 161.

55 BOE - 414 p. 4715.

12. MUNTANER VANRELL, ANDREU: professor de llengua i literatura.⁵⁶ Va ser declarat apte el 30 d'octubre de 1936.⁵⁷ El dia 1 d'agost de 1937, i d'acord amb la proposta de al Comissió Depuradora, se'l va suspendre durant tres mesos de "empleo y sueldo".⁵⁸
13. NICOLAU BURDILS, ANTONI: professor ajudant. Va ser declarat apte el 30 d'octubre de 1936.⁵⁹ El novembre de 1936 actuava com a secretari.⁶⁰
14. SBERT MASSANET, JOAN: ajudant de l'Institut. Va ser declarat apte el 30 d'octubre de 1936.⁶¹ El 29 de juliol de 1937 i a proposta de la Comissió Depuradora se'l va suspendre de "empleo y sueldo" per tres mesos.⁶²
15. TORRES CLADERA, JERÓNIMO: professor ajudant de l'Institut que el 27 de desembre de 1937 el va castigar a inhabilitació per a càrrecs directius i de confiança.⁶³

Fixa d'Andreu Vanrell

EL TRIBUNAL C DE DEPURACIÓ

Amb la depuració franquista del professorat es proposava la destrucció de tota la tasca educativa republicana. L'objectiu era acabar amb un sistema que perseguia educar en lloc d'adoctrinar; de crear esperits crítics lliures enfront d'un conjunt de súbdits dòcils. Suposava acabar amb tots els principis de l'Escola Nova i de la Institución Libre de Enseñanza; en conjunt tot el sistema que el nou estat qualifica com *educación disolvente*.

La primera onada de depuracions partí a iniciativa dels governadors civils i, en el cas de les Balears, les formes usades foren particulars a causa de l'aïllament. La Junta de Defensa va desaparèixer el 29 de setembre de 1936 i va ser substituïda per una Junta Tècnica de l'Estat amb set comissions. La de Cultura i Ensenyança estava presidida per José María Pemán, va ser l'encarregada de regular, controlar i decidir en el tema de les depuracions. Una de les normes fonamentals va ser el Decret 66, de 8 de novembre de 1936, que posà les bases de l'estructura depurativa.⁶⁴ Es crearen quatre tribunals: l'A, encarregat del professorat d'Universitat; el B, per a les Escoles Tècniques; el C, a la Segona Ensenyança i la Professional; i el D, per al Magisteri primari.

El decret fixava que la Comissió C estàs presidida pel governador civil com a president i com a vocals pel director de l'Institut, altre professor de secundària, un representant dels pares i un altre d'habitualment vinculat amb la Falange. Havia de depurar el personal dels instituts, conservatoris, escoles d'arts i oficis, escoles de comerç i escoles normals: tant els professors com el personal administratiu i laboral. El problema era que a Mallorca ja s'havia iniciat la depuració del personal docent des de principi de setembre de 1936. Emperò la guerra oberta a la Inspecció de Primera Ensenyança entre els inspectors Joan Capó i Lluís Maria Mestras, amb els seus respectius partidaris, provocà una situació caòtica que de fet no se solucionà mai i que acabà per perjudicar tots els docents.

56 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. La repressió a Inca. Palma: Perifèrics, 2005, p.161.

57 *Última Hora* del 4 de novembre de 1936: "De Enseñanza".

58 BOE - 285, p. 9.642.

59 *Última Hora* del 4 de novembre de 1936: "De Enseñanza".

60 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María / FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 48.

61 *Última Hora* del 4 de novembre de 1936: "De Enseñanza".

62 BOE - 282, 2595.

63 BOE - 432, p.

64 BOE núm. 27 de l'11 -XI-1936, p. 153.

Si bé es tenen prou notícies de l'estructura, organització i funcionament del Tribunal D, dedicat al magisteri, les corresponents al C són mínimes. No es coneixen tots els seus membres, malgrat que la presidència del governador civil va ser efectiva. Encara no ho va ser la del director de l'Institut, ja que presidia la D. Dels components es tenen poques notícies, emperò se sap del gran paper que hi jugà el polític tradicionalista Alfredo Llopart, que sempre actuà a cavall dels dos tribunals en perjudici dels docents. Va ser ell un dels que afavorí i sol·licità informes parcials, tendenciosos i fins i tot anònims per tal de poder castigar amb les penes més altes els docents.

El procediment que se seguí no varià substancialment al llarg de tot el seu desenvolupament. En primer lloc, es duia a terme la separació del servei de la totalitat dels professors; els interessats a reingressar havien de presentar una instància manifestant la seva voluntat de continuar exercint, una declaració jurada en la qual es feien constar les circumstàncies, actuacions i actituds professionals i ideològiques, i una sèrie d'aval. Per aquest motiu, considerar depurats sols aquells que foren castigats és una reducció de tot el problema. Depurats ho foren tots, ja que tots eren en principi culpables o sospitosos. La tasca de les comissions era la de confirmar la culpabilitat més que d'esbrinar la veritat.

En línies generals, la pràctica jurídica era aberrant i s'assemblava molt a les pràctiques del Tribunal de la Inquisició. No existia la presumpció d'innocència, les lleis i normes que s'aplicaven eren retroactives, amb la qual cosa es podia acusar una persona per uns actes i uns fets que, en el moment de realitzar-se, eren perfectament legals,⁶⁵ es podia jutjar pels mateixos càrrecs una persona a diversos tribunals i d'aquesta manera sempre et condemnava algun d'ells; s'admetien com a proves les denúncies anònimes i els acusats no coneixien mai els acusadors ni tenien la possibilitat de defensar-se: com no es tractava d'un veritable judici, no podien acudir a l'assessorament d'advocats...

En el cas de Mallorca, el governador civil començà a publicar llistes de docents readmesos o separats del servei a partir del mes de setembre. Era la Comissió Provincial de Depuració, presidida indirectament per Joan Capó, la que s'encarregà de redactar aquestes llistes. En aquells moments, encara es donà als mestres una certa possibilitat de defensa, ja que eren ells els encarregats de recollir tota la documentació. Emperò aquesta pràctica no sembla que s'aplicàs a l'ensenyament secundari. Una vegada que s'organitzaren les comissions provincials seguint el model centralitzat, es varià substancialment tot el procediment. La comissió corresponent sol·licitava informació a la Guàrdia Civil, als batles, capellans i pares de família. Mentrestant podia procedir a rehabilitar-lo o formular per escrit els càrrecs que es comunicaven a l'interessat. Aquest tenia un termini de 10 dies per contestar-los.

LA DEPURACIÓ

En el cas de les Illes Balears, el procés depurador del professorat va ser complex i en bona mesura degut a la pròpia evolució dels esdeveniments a les diferents illes. D'altra part, els primers mesos Mallorca es trobà pràcticament aïllada de la resta del territori nacional. Per aquest motiu els diversos organismes que es crearen a nivell provincial varen gaudir d'una gran autonomia. Fins la publicació de les primeres instruccions i ordres ministerials (10 de novembre de 1936) funcionaren a Mallorca i Eivissa tribunals depuradors del Magisteri Primari i d'altres col·lectius.

El problema rau que es tenen molt poques notícies del tribunal encarregat del personal de secundària, tot i que la seva presidència era del governador civil. En el cas del Magisteri Primari, la Comissió Depuradora començà a funcionar el 3 d'abril de 1937 i declarà extingida les de Mallorca i d'Eivissa. Malauradament no es tenen notícies de la C, emperò existeixen prou indicis per poder suposar una evolució semblant a la D.

⁶⁵ Aquest tema era molt més greu en el cas dels funcionaris que estaven obligats a complir les lleis i ordres administratives dels superiors. El tribunal no considerarà mai que es poguessin negar a fer-ho. Entre els mestres la retirada de símbols religiosos de les aules i la coeducació es convertiren sempre en armes acusatòries.

El 4 de novembre de 1936, i per tant abans de l'ordre ministerial, els diaris publicaren la primera relació de personal de l'Institut d'Inca considerant apte per continuar les seves funcions. L'ordre, signada pel vicepresident Josep Ensenyat i datada el 30 d'octubre, citava els professors Roque Carnicer Ferrer i Andreu Muntaner Vanrell, i els ajudants Joan Sbert Massanet, Jaume Armengol Villalonga i Antoni Nicolau Burdils.⁶⁶ És significatiu veure com algunes d'aquestes persones, malgrat ser declarades aptes, varen ser perseguides i vigilades constantment. El cas més sagnant de tot el professorat de l'Institut va ser el d'Antoni Garau Bover. Era de Porreres i catedràtic de Matemàtiques. Tenia 35 anys quan l'assassinaren, segons algunes fonts a Algaida i segons altres en el cementiri de Porreres.⁶⁷ Avui sembla provat que l'assassinat tengué lloc el 13 de setembre de 1936, a les 7 del matí, a una voravia prop d'Algaida, concretament en el km 21 de la carretera de Santa Maria a Montuiri, on va ser trobat el seu cos sense vida.⁶⁸ Malgrat això, el Tribunal de Responsabilitats Polítiques el jutjà i acordà que havia de pagar una multa de 70.000 pessetes.⁶⁹ El seu delicte, ser membre d'Esquerra Republicana.

Francesc de Sales Aguiló, un home que s'havia destacat a la vida política i cultural de principi del segle XX, era especialment odiat. Havia estat un dels impulsors de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears i la seva opció catalanista no s'havia amagat mai, de tal manera que va ser un dels principals impulsors de tot l'afer del Missatge dels Catalans. Quan esclatà la sublevació es trobava a Barcelona amb motiu d'unes oposicions que s'havien de celebrar a Madrid i mai pogué tornà a l'illa. Aquest fet, segurament, li salvà la vida. Des dels primers moments se'l considerà un element especialment perillós. A la seva fitxa de la Comissió Depuradora es fa constar després dels càrrecs *Caso grave*.⁷⁰ A un informe enviat al Ministeri el 20 de febrer de 1939 es feia constar en els càrrecs:

"Activo y ferviente conferenciante y propagandista del Frente Popular. Concejal por izquierda republicana del Ayuntamiento de Palma. Afiliado a la Federación de Trabajadores de Enseñanza. Ideología pública y desenfadada disolvente. Es persona francamente indeseable. Hombre de acción. Está en Barcelona desde el primer día del Movimiento Salvador."⁷¹

Pràcticament passà tota la Guerra a Catalunya i quan es va desfer el front emprengué el camí de l'exili. Després d'alguns intents, acabà per establir-se a Bogotà, on obrí una llibreria i es dedicà a l'ensenyament. Morí el gener de 1956 i a la seva tomba s'espargí un saquet de terra mallorquina que havia tramès la dona del seu gran amic Andreu Crespí, Maria Plaza.

En línies generals es pot considerar que els 14 identificats d'entre el personal de l'Institut d'Inca no varen ser gens afavorits. Varen ser proposats amb una sanció mínima (trasllat i/o separació del servei durant tres mesos) Andreu Muntaner Vanrell, *por sus buenas condiciones personales*,⁷² i Joan Sbert Massanet.⁷³ Tots els altres foren proposats per a la separació del servei. Foren acusats d'ideologia esquerrana Martín Blázquez García (*Ideario izquierdista. Miembro de la Federación de Trabajadores de la enseñanza*)⁷⁴, Francisco Dualde Bermúdez (*Afiliado a la Federación de los Trabajadores de la Enseñanza. Ideario izquierdista*)⁷⁵ i Jeroni Torres Cladera (*Afiliado a Izquierda republicana. Propagandista del Frente Popular*)⁷⁶. En conjunt sols dos professors varen ser considerats

66 *Última Hora* del 4 de novembre de 1936: "De Enseñanza".

67 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 140.

68 GARÍ, Bartomeu. "Noves aportacions sobre els desconeguts i desapareguts del Pla de Mallorca durant la Guerra Civil" in *Actes de les Jornades d'Estudis Locals*. Porreres 2005. Porreres, 2007, p. 123-143, cita a la p. 135.

69 SANLLORENTE, Francisco. La persecución económica de los derrotados. *El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*. Palma: Miquel Font, editor, 2005, p. 115.

70 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONTS NAZARET 1.

71 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONTS NAZARET 66.

72 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONTS NAZARET 29.

73 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONTS NAZARET.

74 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONTS NAZARET 6.

75 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONTS NAZARET 11.

76 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONTS NAZARET 48.

aptes i, malgrat que altres fossin readmesos amb el temps, la Comissió Depuradora de Balears proposà sistemàticament la separació del servei. A febrer de 1939, de Martín Blázquez García es proposà: *Mantenemos la propuesta y consideramos deben continuar las suspensiones*; igual que de Francisco Dualde.

El problema era que, a més de la depuració com a docents, molts dels professors d'Inca s'hagueren de sotmetre a altres tribunals i a fortes penes pecuniàries. Francesc de Sales Aguiló, el director de l'Institut, es trobava a Barcelona quan esclatà la sublevació militar i el Tribunal de Responsabilitats Polítiques el considerà desaparegut; acabaren per sobreseure el seu procés.⁷⁷ Igual tractament varen rebre els del catedràtic Martín Blázquez García⁷⁸ i el de Francisco Dualde.⁷⁹

LES ACUSACIONS

Ja s'ha posat esment que els càrrecs que es feien en contra dels docents eren terribles, ja que jutjaven delictes que, de fet, havien comès els sublevats. El cas més incomprensible és que s'acusàs polítics o persones del carrer per auxili a la rebel·lió quan com a màxim havien defensat de paraula la legalitat vigent. Emperò l'extrem arribava quan es feien arribar els delictes a l'any 1934. En aquest cas es tractava de motivacions polítiques, però quan es tractava de temes de moralitat -gairebé sempre considerada des del punt de vista sexual- es prejudicava tota la vida i el suposat pensament de les persones. Per aquest motiu els diversos informes i fins i tot anònims referits a docents queien en la més simple rumorologia i xafardia tan sols per donar proves -sense contrastar- per tal de poder depurar el professorat. En el cas de l'Institut d'Inca un informe interessat sobre determinats docents, i referint-se a la mestra de Mancor, s'anota: *La maestra Prats,⁸⁰ esta es muy mala, pues su vida es de estas casi públicas en Inca, la llevaban al Instituto y se entendía con varios de esta; muchos días.*⁸¹

Contràriament a altres mestres i professors, no es tenen prou documents per rastrejar les acusacions que se'ls feren. Amb tot, es poden intuir tres grans blocs: el referit al catalanisme, el fet de pertànyer al sindicat Federación de Trabajadores de la Enseñanza i l'afiliació a un partit polític.

De tots els professors documentats, el cas més problemàtic va ser el d'Enrique Juan Hernández. El problema és que en el document que se'l cita com a professor d'Inca s'hi han detectat incorreccions en aquest aspecte. El tema és important, ja que se l'acusa d'ideari esquerrà i de ser membre d'Esquerra Republicana, però també que *llegó a Ibiza durante el periodo de dominación roja (sic) para reintegrarse al cargo*⁸². En aquest cas, el Tribunal Depurador i el de Responsabilitats sí que haurien tengut un element per jutjar, ja que la tàctica habitual era considerar que tots els docents que es reintegraren a Eivissa després de l'ocupació de les forces de Bayo i Uribarri ho feren per afinat ideològica.

S'ha de tenir en compte que la majoria de docents afiliats a un partit polític ho eren a Esquerra Republicana, de Manuel Azaña. El propi Francesc de Sales Aguiló en formà part del Consell Regional a partir de la seva creació el 1934. Precisament un dels càrrecs que se li feren va ser el d'haver estat regidor de Palma per aquest partit. A més d'ells, s'acusà d'estar-hi afiliat Jeroni Torres Cladera,⁸³ a més del professor afusellat Antoni Garau.

77 SANLLORENTE, Francisco. *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*. Palma: Miquel Font, editor, 2005, p. 95.

78 SANLLORENTE, Francisco. *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*. Palma: Miquel Font, editor, 2005, p. 100.

79 SANLLORENTE, Francisco. *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*. Palma: Miquel Font, editor, 2005, p. 110.

80 Segurament es refereix a Margalida Prats Sintes, mestra de Mancor. AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - EXPEDIENTS PERSONALS. 53-A4.

81 FONT AMEIB - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 75.

82 AMEIB - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 66.

83 AMEIB - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 48.

Una de les conductes a investigar en relació amb els docents era la seva vinculació amb el catalanisme. Per als membres dels tribunals depuradors, i especialment per als militars, qualsevol vel·leïtat regionalista era equiparable al separatisme i la vinculació ideològica amb Esquerra Republicana Catalana. D'aquesta manera s'equiparaven postures culturals amb ideologia política.⁸⁴ Aquest aspecte, en el cas de Mallorca, va ser tant i més greu a causa de l'afer que suposà el denominat *Missatge*.

S'ha de tenir en compte que a l'Institut d'Inca hi havia destacats catalanistes. Començant pel seu director Francesc de Sales Aguiló, que havia estat un destacat dirigent cultural i polític. Emperò curiosament aquest càrrec no s'anotà a la seva fitxa. En canvi, sí que ho va ser considerat Andreu Muntaner Vanrell, al qual l'únic càrrec que se li imputà va ser el de *Comprendido en el caso 2º de la Orden Circular de la Comisión de Cultura y Enseñanza de 7 de diciembre de 1936, por haber firmado la contestación al mensaje de los catalanes*,⁸⁵ igual que Joan Sbert Massanet.⁸⁶

L'índex de sindicació era més alt a l'Institut d'Inca que en altres col·lectius, com per exemple els dels mestres de primària. L'únic sindicat representat era el de Federació de Trabajadores de la Enseñanza, vinculat a UGT i amb seu a la Casa del Poble.⁸⁷ Foren acusats d'estar-hi afiliats el director, Martí Blázquez i Francisco Dualde. El problema és que les llistes dels afiliats a aquest sindicat experimentaren diversos retocs no sempre innocents.⁸⁸

EL CONFLICTE DELS ADMINISTRATIUS

Tot el procés de depuració va estar envoltat de pressions per llevar determinats funcionaris per posar-ne de fidels en una veritable política caciquil. Això era relativament fàcil en el cas dels mestres, on diversos empresaris i capellans procuraven denunciar els titulars per posar en el seu lloc parents seus o altres persones a qui volien afavorir. En el cas dels instituts, això era més difícil en vista que el professorat havia de tenir titulació universitària i aquesta no abundava.

En canvi, a altres càrrecs inferiors aquesta tàctica es donà de manera més o manco oberta. Consta que el Tribunal de Depuració C tractà el tema de Pere Bestard Oliver i Antoni Capó Real. El primer era funcionari administratiu i va ser expedientat per l'Ajuntament d'Inca. La Comissió Depuradora C el considerà d'idees esquerranes i demanà la seva separació definitiva del servei. Antoni Capó era subaltern i se l'acusà d'haver participat en nombrosos actes del Front Popular, també es demanà la seva separació definitiva del servei.⁸⁹

En un informe que Miquel Mir va remetre a Alfredo Llopart el 28 de setembre de 1936, l'informava d'una manera un tan barroera sobre diversos mestres i docents de la comarca. Tot referint-se al professorat de l'Institut, li deia que es fiava completament dels informes dels pares, però al final quedaven clares les seves intencions: "*Como los dos porteros del instituto son de los que hay que quitar y si es que pudieras, te voy a recomendar dos de Inca sobre todo el primero es persona lista y de los pocos católicos de verdad; el segundo también es bueno.*" Proposava com a substituïts Mariano Calderon Luna, de 52 anys, i Miquel Horrach, de 41.⁹⁰ Com es pot veure, ja pocs mesos després de l'inici de la guerra hi hagué intents de desplaçar els titulars d'una plaça i posar en el seu lloc *paniaguados* de cacics. Aquesta tàctica era pública, ja que a l'octubre de 1937, quan el gestor de l'Ajuntament Sociés es començà a moure per evitar la supressió de l'Institut, hi havia moviments intensos per apoderar-se de la secretaria *individuos extraños*.⁹¹

84 La diferenciació de la defensa a la llengua i les ideologies polítiques va ser una constant entre els docents acusats de catalanisme. Serveixi de model el cas del mestre de Consell Miquel Deyà Palerm, d'ideologia catòlica i conservadora, clara. Vegeu: JAUME CAMPANER, Miquel. *Freinet a Mallorca. Miquel Deyà i l'escola de Consell (1930-1940)*. Palma: Lleonard Muntaner, Editor, 2001, p. 157-161.

85 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - FONS NAZARET, 29.

86 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - FONS NAZARET, fitxa 43.

87 COMAS, Albert/HUGUET, Joan/SANTANA, Manel. *Història de la UGT a les Illes Balears. Un segle de lluita sindical*. Palma: Edicions Documenta Balear, 2004, p. 85-110.

88 AMEIB - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 56

89 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 5 i 7.

90 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 75.

91 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat"*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 50.

De fet, el nomenament d'aquests càrrecs així com el pagament del sou corresponia a l'Ajuntament. El 30 de desembre de 1936 es discutí que, en vista que l'auxiliar de secretaria Bartomeu Beltran Oliver s'havia hagut d'incorporar a files, s'havien nomenat de manera interina César Gómez Bibiloni i Pere Vallespir Figuerola. Així i tot, quan l'Institut ja no funcionava encara se seguia mantenint el porter i un auxiliar de secretaria.⁹²

LA DESAPARICIÓ DE L'INSTITUT

L'Institut Elemental d'Inca va desaparèixer en virtut d'una ordre de 15 de setembre de 1937. Emperò ja des d'abans hi havia indicis seriosos de la seva supressió. El 30 d'agost d'aquell any havia cessat César Gómez, que regentava la secretaria, i un parell de dies més tard el gestor de l'Ajuntament Sociés intentava evitar la seva clausura.⁹³ De fet, el curs 1936-1937 pràcticament no funcionà malgrat els intents dels professors que hi quedaren. Es tractava d'una jugada plenament coherent amb la política educativa del nou règim. És significatiu que fins i tot organitzacions catòliques que, aparentment, haurien hagut d'aplaudir aquesta mesura, al temps que tornava deixar en mans de l'Església Catòlica l'ensenyament mitjà, demanassin que no s'acomplís aquesta mesura o que, almanco, es tornàs a reobrir.

En bona mesura, per a l'Ajuntament d'Inca, la supressió de l'Institut era temporal. Es creia que, a causa de les necessitats bèl·liques i de les noves funcions que tenia l'edifici, una vegada que s'haguessin depurat els professors i s'hagués normalitzat la situació tornaria a obrir les portes. No va ser fins al juliol de 1938 que es demanà la supressió de la plaça d'auxiliar de secretaria *toda vez que ests [l'Institut] no existe*.⁹⁴

LA CONVERSIÓ EN PRESÓ

Si es té en compte la presència de Carlo Boloqui i un important nucli de falangistes a Inca, així com la presència del quarter, es pot comprendre que la repressió dels elements republicans s'iniciàs de manera immediata a la proclamació de l'estat de guerra.⁹⁵ Com a Ciutat, s'hagueren d'habilitar diversos indrets per empresonar els detinguts. Un d'aquests indrets va ser el convent de Sant Domingo, seu de l'Institut.

Des de la desamortització, part del convent havia servit de presó.⁹⁶ No era la primera vegada que l'edifici exercia aquesta funció, ja que amb motiu de la repressió dels fets de 1934 s'hi empresonaren diversos elements sospitosos, de la mateixa manera que també s'hi empresonaren alguns falangistes encapçalats pel propi Boloqui uns mesos abans de l'esclafit de la guerra.⁹⁷

En línies generals, la presó de Sant Domingo era un lloc de pas. L'impossibilitat de controlar correctament els presos provocà que fossin traslladats quan més aviat millor a les presons de Ciutat.⁹⁸ Segons testimoni d'Arnau Pons, la zona destinada a presó eren tres petites sales on s'amuntegaven algunes setmanes prop de vuitanta homes.⁹⁹ S'ha de tenir en compte que aquesta presó funcionà durant tota la guerra i degué ser un dels motius que impulsaren el cessament de funcions educatives per part de l'Institut. La coexistència de les dues institucions era impossible.

92 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 48 i 50-51.

93 GONZÁLEZ BLANCO Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 50.

94 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 51.

95 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, especialment p. 104-108.

96 PIERAS SALOM, Gabriel/PIERAS VILLALONGA, Miquel. Miquel Duran Saurina. *Regionalisme, cultura i moviment catòlic. Inca. (1866-1953)*. Ajuntament d'Inca, 2000, p. 14. Miquel Duran hi va estar empresonat un parell de dies el 1914 arran d'un article que es publicà a Ca Nostra i que va ser usat en contra seva per alguns cacics d'Inca.

97 GINARD FÉRON, David. "Centres de reclusió a la Mallorca en guerra (1936-1939)" in *Randa* 28, 1991, p. 46.

98 ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, p. 127-128.

99 GINARD FÉRON, DAVID (1991): "Centres de reclusió a la Mallorca en guerra (1936-1939)" in *Randa* 28, p. 47.

EL FINAL DE L'INSTITUT

Com a conseqüència d'una ideologia que partia de la premissa que la República havia creat massa escoles, és coherent que els sublevats ja des de bon principi començassin a clausurar-ne. En el cas de Mallorca, aquestes clausures es feren moltes vegades no sols per una ideologia genèrica, sinó per afavorir una sèrie d'interessos particulars, especialment d'ordes religiosos, amb els quals l'escola pública havia entrat en franca competència.

La clausura de l'Institut d'Inca, de manera oficial, tengué lloc l'octubre de 1937 (JANER; 2000: 155), però no funcionà gens durant el curs 1936-1937, atès que va ser habilitat com a presó.

ELS INTENTS DE PERVIVÈNCIA

Malgrat la forta oposició de determinats grups de pressió i la seva conversió en presó, s'intentà que el curs 1936-1937 l'Institut d'Inca encara funcionàs. El 7 d'octubre de 1936, el diari *Última Hora* publicava encara la convocatòria d'exàmens extraordinaris i l'11 de novembre, la dels exàmens d'ingrés. Emperò era un miratge.¹⁰⁰ El director era fora de l'illa, part del professorat en procés de depuració o mobilitzat, així com bona part dels estudiants...

S'intentava donar una aparença de normalitat. El dia 15 de novembre la premsa publicà una nota que convocava els alumnes que s'haguessin d'examinar d'ingrés o d'assignatures pendents per al dia següent, tot posant esment en el fet que molts podien estar incorporats a files. Pel que sembla, pràcticament ningú es presentà.¹⁰¹ Encara el 9 de desembre de 1936, els gestors de l'Ajuntament d'Inca acordaren que fos la corporació la que pagàs els llibres de teatre dels alumnes de batxillerat que haguessin obtingut matrícula gratuïta.¹⁰²

També es tenen indicis de com el centre es preparà per adaptar-se a la nova situació. El març de 1937 s'adquiriren tarimes, una bandera nacional i retrats de Franco, però gens de material didàctic.¹⁰³

LA DESMEMBRACIÓ DE L'INSTITUT

Des que es va conèixer la supressió de l'Institut d'Inca foren diverses persones i institucions que s'intentaren aprofitar al màxim del cadàver. En bona mesura, i malgrat que la supressió s'explica per una política general derivada del nou estat, el fet de la competència, real o futura, en centres privats s'ha de considerar com una de les causes fonamentals de l'eliminació de l'Institut. De fet, per a les autoritats franquistes, la xarxa escolar pública sempre va ser subsidiària de la privada (religiosa). A la pròpia Inca, aquest panorama queda ben reflectit quan el 13 de juliol de 1938 l'Ajuntament renuncià a demanar més escoles públiques *toda vez que las escuelas particulares cubren las necesidades actuales*.¹⁰⁴

Dia 10 de novembre de 1937, tot just després de la supressió del centre, el batle feia constar que havia sol·licitat al Govern de Burgos el material de l'Institut suprimit, cosa gens estranya, ja que bona part l'havia pagat l'Ajuntament. Aquest material hauria hagut d'anar a parar a les escoles primàries del municipi. El Govern central no va atendre aquesta petició i el material passà a l'institut femení de Palma.¹⁰⁵

100 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 45-52.

101 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 45-52.

102 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "Pressuposts i subvencions a càrrec de l'Ajuntament d'Inca als anys de la Guerra Civil adreçats a l'àmbit de l'educació i la cultura" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 35.

103 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 48.

104 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "Construccions escolars als anys de la Guerra Civil" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 42.

105 GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María/FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 51.

Les noves autoritats donaren marxa enrere a tota la política contrària als centres religiosos i es disposaren a clausurar centres públics, especialment als indrets on aquests entraven en competència amb els privats. Indubtablement aquesta política no va ser promoguda pels ordes religiosos, però se n'aprofitaren. El 24 de novembre de 1937, el director del Col·legi Ramon Llull presentava una sol·licitud perquè el seu centre fos agregat a l'Institut Ramon Llull de Palma i interessant-se per una subvenció per tal d'agrupar al seu centre una secció femenina incorporant els col·legis de la Caritat i de la Puresa¹⁰⁶.

APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT 1:

Principals càrrecs contra el personal de l'Institut d'Inca

1. AGUILÓ FORTEZA, FRANCESC DE SALES: director. Regidor a l'Ajuntament de Palma per Esquerra Republicana. *Indesable. Está en Barcelona desde principios del Movimiento.* Proposta per a separació definitiva.
2. BLÁQUEZ GARCÍA, MARTÍN: membre de FETE. Proposta de separació definitiva.
3. CRESPI SALÓM, ANDRÉS: regidor de l'Ajuntament de Palma. Esquerra Republicana. FETE. Separació definitiva. [Adscripció errònia.]
4. DUALDE BERMÚDEZ, FRANCISCO.
5. JUAN HERNÁNDEZ, ENRIQUE: separació definitiva. Arribà a Eivissa durant el període republicà per reintegrar-se a la seva plaça. Esquerra Republicana.
6. TORRES CLADERA, JERÓNIMO: ajudant. Separació definitiva. Afiliat a Esquerra Republicana.
7. BESTARD OLIVER, PEDRO: administratiu.
8. CAPÓ REAL, ANTONIO.

DOCUMENT 2:

Fitxes de la Comissió Depuradora. FONT: AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - FONS NAZARET.

COMISIÓN DEPURADORA Palma de Mallorca	Nº 1
AGUILÓ FORTEZA, Francisco de S.	Profesor Instituto de Inca
CARGOS	Propagandista del Frente Popular -Concejal por izquierda republicana del Ayuntamiento de Palma. Afiliado a la Federación de Trabajadores de la Enseñanza-
SANCIÓN PEDIDA	Separación definitiva del servicio Caso grave.

¹⁰⁶ GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María / FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "Pressuposts i subvencions a càrrec de l'Ajuntament d'Inca als anys de la Guerra Civil adreçats a l'àmbit de l'Educació i la Cultura" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 36.

<i>Resp</i>	Nº 5
BESTARD OLIVER, Pedro	Funcionario administrativo del Instituto de Inca
CARGOS	Separado por el Ayuntamiento de Inca, por considerarle comprendido en el art- 3º del Decreto de 13 de septiembre de 1936 por sus ideas izquierdistas
SANCIÓN PEDIDA	Separación definitiva del servicio

COMISIÓN DEPURADORA. C. Palma de Mallorca	Nº 5
BESTARD OLIVER, Pedro	Funcionario administrativo del Instituto de Inca
CARGOS	Separado por el Ayuntamiento de Inca por considerarle comprendido en el artº 3º del Decreto de 13 septiembre de 1936, por sus ideas izquierdistas.
SANCIÓN PEDIDA	Separación definitiva del servicio

Resp3	Nº 6
BLÁZQUEZ GARCÍA, Martín	Profesor del Instituto de Inca
CARGOS	Ideario izquierdista. Miembro de la Federación de Trabajadores de la enseñanza.
SANCIÓN PEDIDA	Separación definitiva del servicio

COMISIÓN DEPURADORA. C. Palma de Mallorca	Nº 7
CAPÓ REAL, Antonio	Subalterno Instituto Inca
CARGOS	Destacado elemento del izquierdismo en Inca. Tomó parte activa en numerosos actos del Frente Popular.
SANCIÓN PEDIDA	Separación definitiva del servicio

COMISIÓN DEPURADORA. C. Palma de Mallorca	Nº 11
DUALDE BERMÚDEZ, Francisco	Profesor Instituto de Inca
CARGOS	Afiliado a la Federación de los Trabajadores de la Enseñanza. Ideario izquierdista.
SANCIÓN PEDIDA	Separación definitiva del servicio

	Nº 30
MUNTANER VANRELL, Andrés	Profesor del Instituto de Inca
CARGOS	Comprendido en el caso 2º de la Orden Circular de la Comisión de Cultura y Enseñanza de 7 de diciembre de 1936, por haber firmado la contestación al mensaje de los catalanes
SANCIÓN PEDIDA	Traslado, llamando la atención a la Superioridad por sus buenas condiciones personales y <i>proponiendo tres meses de suspensión de empleo y sueldo.</i>

COMISIÓN DEPURADORA. C. Palma - Mallorca	Nº 43
SBERT MASSANET, JUAN	Ayudante del Instituto de Inca
CARGOS	Comprendido en el caso 2º de la Orden Circular de la Comisión de Cultura y Enseñanza de 7 de diciembre de 1936, por haber firmado la contestación al mensaje de los catalanes.
SANCIÓN	Traslado, llamando la atención a la Superioridad por sus buenas condiciones personales y proponiendo tres meses de suspensión de empleo y sueldo.

R	Nº 50
TORRES CLADERA, JERÓNIMO	Auxiliar del Instituto de Inca
CARGOS	Afiliado a Izquierda republicana. Propagandista del Frente Popular
SANCIÓN	Separación definitiva del servicio.

DOCUMENT 3:

1936, 28 de setembre. Carta-Informe adreçada a Alfredo Llompart sobre alguns docents d'Inca i la seva comarca.

FONT: FONT AMEIB - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 75

D.^o Miguel Ferrer ^{Comendador}
 41 años. calle Rey 24 Juea.
 En San Cristobal (Memora).
 vive allí destinada la vida con
 6 hijos Vicenta Bonet Rey
 y como tiene su familia en
 esta de Juea. sería una obra
 de caridad si se la pudiera
 colocar. a Juea a cerca de
 Juea. No se si estos nombrami-
 entos pertenecen a vosotros o
 a otros pero de todas mane-
 ras tu puedes influir
 Mi esposa saluda a tu
 mamá y te recibe un abrazo
 de tu amigo
 Miguel Ferrer

Hijos de J. Mir Jaume S.L.
Obispo Llompart, 84
Teléfono, 31

Inca 28 septiembre 1936

Sr. Alfredo Llompart
Palma

Mi buen amigo: a continuación te mando la nota que me pediste.

La maestra Garau de Muro me informan que es buena, creo por esto que es un poco floja y de carácter no muy católica.

De Mancor del Valle también. La maestra Prats; esta es muy mala, pues su vida es de estas casi públicas en Inca, la llevaban al Instituto y se entendía con varios de esta; muchos días.

De Inca

D. Pedro J. Fornés, favoreció el laicismo siempre durante estos años de República, hoy ya va a misa, está detenido.

D. Miguel Mercadal, comunista y de los buenos.

Del personal [del] Instituto recibirás informes de los Padres de familia que yo estoy conforme.

Como los dos porteros del instituto son de los que hay que quitar y si es que pudieras, te voy a recomendar dos de Inca sobre todo el primero es persona lista y de los pocos católicos de verdad; el segundo también es bueno.

1º Son Mariano Calderón Luna, 52 años, casado con hijos, caller Bruy 10. Inca.

2º Miguel Horrach Amengual 41 años calle Pez 34. Inca

En San Cristóbal (Menorca) vive allí destinada la viuda con 6 hijos Vicente Bonet Pérez y como tiene su familia en esta de Inca, sería una obra de caridad si se la pudiera colocar a Inca o cerca de Inca.

No sé si estos nombramientos pertenecen a vosotros o a otros pero de todas manera tu puedes influir.

Mi esposa saluda a la tuya y tú recibe un abrazo de tu amigo

Miguel Mir

DOCUMENT 4:

1939, 20 de febrer: Informe enviat al Ministerio de Educación Nacional amb la nota de premsa publicada el 23 d'agost de 1938 a causa de les protestes de la seva actuació. FONT: AMEIB - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 66.

Excelentísimo Señor

En cumplimiento de la Orden emanada del Ministerio por V.E. tan dignamente presidido, publicada en el B.O. del Estado de 3 de este mes y año corriente, cúmplenos manifestar que;

Al publicarse la Orden de 20 de julio de 1938, a que se refieren la Orden anterior citada, del 3 de este mes de febrero, esta Comisión Depuradora consciente de haber cumplido en todo momento con el espíritu y la letra de las leyes promulgadas por nuestro Gobierno Nacional, y sin haberlas nunca trasgredido, pero haciéndonos cargo del hecho cierto y producido entre los maestros expedientados, de publica disconformidad y dura crítica contra nuestra actuación, se creyó en el caso de publicar en la prensa local, de acuerdo con la Comisión Depuradora de 1ª Enseñanza, la Nota que a continuación copiamos literalmente.

NOTA

Respondiendo a instancias y consultas dirigidas a esta Comisiones (sic) especialmente con motivo de la reciente Orden de 20 julio último (B.O. del Estado de 6 del cte.) dada por el Exmo. Sr. Ministro de Educación Nacional, en que se regulan las suspensiones de empleo y sueldo de funcionarios y maestros, con motivo de los expedientes de depuración, estas Comisiones Depuradoras han considerado necesario, para que llegue a conocimiento de cuantos puedan creerse comprendidos en la citada Orden o en la Circular de la Jefatura de la Sección Administrativa de esta Provincia del día 20 del corriente;

1º Que cuantos funcionarios y maestros hay en esta Provincia suspendidos de sueldo y empleo con motivo de los expediente[s] de depuración, lo están, en virtud de resoluciones dictadas por el Departamento de la Comisión de Cultura y Enseñanza, o del Ministerio de Educación Nacional no habiendo ni un solo caso de suspensión de sueldo y empleo, de retención de haberes, de traslado o destitución provisional, que hayan sido adoptados por estas Comisiones Depuradoras, las cuales, desde el principio no solo han procurado desempeñar su difícil e irrenunciable cometido con el mas acendrado patriotismo, sino que han ajustado estricta y rigurosamente sus actuaciones, a las disposiciones emanadas ya con anterioridad a dicha Orden, y muy en particular al Artº 6º de la Orden de 10 de noviembre de 1936, sobre sanciones y selección de personal; de suerte, que no procede, en virtud de la disposición de de (sic) 20 de julio citada levantar a ningún funcionario o maestro, la suspensión de empleo y sueldo o ser reintegrado a su destino.

2º Que los fallos definitivos de los expedientes corresponden exclusivamente al Ministerio de Educación Nacional; de suerte, que, cuantos se creen perjudicados por no haberse resuelto sus expedientes o por considerar se hayan cometido irregularidades o injustas pretericiones deben formular sus quejas de manera explicita y concreta y bajo su firma a estas Comisiones Depuradoras, o directamente a la Superioridad.

Palma de Mallorca, 23 agosto de 1.938 - II Año Triunfal.

El Presidente de la Comisión de Enseñanza Media (Firmado. Miguel Fons).
El Presidente de la Comisión del Magisterio (Firmado. Bartolomé Bosch).

Cumpliendo ahora lo preceptuado en la Orden de 3 del cte. que obliga "ELEVAR AL MINISTERIO DE EDUCACIÓN NACIONAL, RELACION NOMINAL DE AQUELLOS FUNCIONARIOS SANCIONADOS A QUE SE REFIERE LA ORDEN DE 20 DE JULIO JUNTAMENTE CON INFORME INDIVIDUAL SOBRE CADA UNO DE ELLOS Y LA CORRESPONDIENTE PROPUESTA DE MANTENIMIENTO MODIFICACIÓN O ANULACIÓN DE LAS MEDIDAS PROVISIONALES QUE RESPECTO DE ELLOS SE HUBIEREN ADOPTADO", reproducimos a continuación la lista de aquellos funcionarios, que, por no haberse fallado su expediente, están aún sujetos a medidas provisionales, con la correspondiente nueva propuesta, y el informe individual, lo mas extractado posible; no siéndonos posible enviar un informe completo, porque los expedientes fueron enviados a su debido tiempo a la Comisión Técnica del Estado o a eses Ministerio de Educación Nacional, sin habernos quedado copia de ellos, en su casi totalidad, siendo por tanto preciso para formar perfecto juicio de cada funcionario, el estudio del expediente.- Para formar la[s] siguientes listas nos valemos de las notas que tenemos en los ficheros que conservamos.

RELACIÓN DE FUNCIONARIOS PROPUESTOS PARA SANCIÓN

FRANCISCO DE SALES AGUILÓ. Profesor Instituto de Inca - Instituto suprimido.

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Cargos probados - Activo y ferviente conferenciante y propagandista del Frente Popular. Concejal por izquierda republicana del Ayuntamiento de Palma. Afiliado a la Federación de Trabajadores de Enseñanza. Ideología pública y desenfrenada disolvente. Es persona francamente indeseable. Hombre de acción. Está en Barcelona desde el primer día del Movimiento Salvador.

MARTÍN BLÁZQUEZ GARCÍA. Profesor del Instituto de Inca - Instituto suprimido.

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta y consideramos deben continuar las suspensiones.

Cargos probados - Ideario claramente izquierdista - Estaba afiliado a Trabajadores de Enseñanza.

EMILIO CIFRE FERRER. Encargado de curso del Instituto de Ibiza.

Situación actual - Desempeñaba una cátedra en el Instituto de Huelva, sin haber sido antes depurado en su propia provincia.

Propuesta de sanción - Separación definitiva.

Mantenemos la propuesta y consideramos debiera ser suspendido de sueldo y empleo.

Cargos probados. Ideología izquierdista - Al estallar nuestro Movimiento Salvador se encontraba en Madrid; de ahí se fue a Valencia con pasaporte rojo, donde se le recomendaba como marxista, se fue a Ibiza donde actuó como secretario del Instituto de Ibiza durante todo el período de dominación roja y con gran cordialidad con el Director del Instituto señor Medina Tur, puesto por los rojos, y persona de pésimos antecedentes, rojo subido, y tenido por masón. A los tres días de haber salido los rojos de Ibiza, abandonó el cargo y en un barco alemán se marchó a la Argentina.

Volvió a Mallorca con pasaporte de súbdito argentino, no habiendo recabado de las autoridades de esta Isla, la vuelta a la nacionalidad española. Se le dio permiso para permanecer en Mallorca, como a súbdito argentino, y al terminarse el plazo concedido tuvo la Jefatura de Orden Público que llamarle la atención para que saliera de España. (La Jefatura conserva el Carnet) - Este señor

perdió su cátedra por abandono de destino. Vino amparado en el pabellón Argentino, porque no tenía tranquila la conciencia de su actuación con los rojos. Al cambiar de nacionalidad, y sobre todo, al no recabar inmediatamente después de su llegada, la vuelta a su nacionalidad española, perdió igualmente su destino.

Al ser aquí requerido por Orden Público para salir de España, se fue a Burgos y allí no sabemos como se arregló para conseguir ser nombrado catedrático del Instituto de Huelva. Conste que esta circunstancia de haber llegado con carnet argentino, la hemos conocido hace muy poco tiempo, y por esto es que no se hizo constar en su expediente.

Al ordenarnos la Junta Técnica del Estado, por su Comisión de Cultura y Enseñanza el 18 noviembre de 1937 la formación del expediente de depuración, se le hicieron los cargos que conocíamos, a los que contestó en forma incorrecta, ridícula, chabacana e irrespetuosa, sin quitar fuerza a ninguno de ellos, los cuales de cada día se confirman con mayor fuerza. Todos los informes oficiales que tenemos del Sr. Cifre, confirman que era hombre de izquierdas, fundador del partido lerrouxista, amigo de todos los elementos disolventes, únicos con los que tenía amistad y trato desde mucho antes del Movimiento Salvador.

ANDRÉS CRESPI SALOM. Profesor del instituto de Inca (Instituto suprimido).

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta de sanción y consideramos debe continuar la suspensión de sueldo y empleo.

Cargos probados - Entusiasta propagandista del Frente Popular. Concejal por Izquierda Republicana del Ayuntamiento de Palma de Mallorca. Afiliado a la Federación de Trabajadores de Enseñanza. Es de los que figuraban en primera línea y juzgado por un tribunal militar ha sido condenado a 12 años de presidio.

FRANCISCO DUALDE BERMÚDEZ - Profesor Instituto de Inca (Instituto suprimido).

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta de sanción y consideramos debe continuar suspendido de sueldo y empleo.

Cargos probados - Ideario izquierdista. Afiliado a Trabajadores de Enseñanza.

BERNARDO JOSÉ RIBAS - Portero Escuela de Trabajo.

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta y consideramos debe continuar suspendido de sueldo y empleo.

Cargos probados - Era afiliado al partido socialista.

ENRIQUE JUAN HERNÁNDEZ Encargado de curso del Instituto de Inca (Instituto suprimido).

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta y consideramos debe continuar suspendido de sueldo y empleo.

Cargos probados - Ideario izquierdista.- Pertenecía a Izquierda republicana; llegó a Ibiza durante el periodo de dominación roja (sic) para reintegrarse al cargo.

DANIEL MARTÍNEZ FERRANDO Catedrático de la Escuela Profesional de Comercio.

Situación actual – Suspenseo de empleo pero no de sueldo.

Propuesta de sanción.- Jubilación forzosa en atención a sus años de servicio y a su buena conducta profesional y privada.

Mantenemos la propuesta y consideramos debe de continuar (sic) la actual situación hasta que se decida su jubilación.

Cargos - Es hombre de ideas anticatólicas expresadas en sus escritos.

Es autor del libro "Palestina" dedicado a Renán, al que llama su maestro. Es también autor del libro "Las Brujas" dedicado a Gabriel Alomar, al que llama apóstol de los humildes. En el diario local EL DIA publicó en los días 30 enero, 4 de marzo y 9 de mayo artículos tendenciosos de ideología francamente frente populista.

En el expediente se propone que caso de no ser jubilado sea trasladado a otra provincia porque sería de muy mal efecto y poco ejemplar continuara en esta.

JAIME MAS PORCEL - Profesor Conservatorio oficial de Música de Palma.

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta y consideramos debe de continuar la suspensión.

Cargos probados. Ser invertido.

JUAN MEDINA TUR. Ayudante Instituto de Ibiza.

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta y consideramos deben continuar las sanciones.

Cargos probados - Al abandonar los rojos la Isla, huyó con ellos abandonando el cargo.

RAMON MEDINA TUR. Encargado de curso del Instituto de Ibiza.

Situación actual. Suspendido de empleo y sueldo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta y consideramos deben de continuar las sanciones de suspensión de sueldo y empleo.

Cargos probados - Lo mismo que su hermano, reseñado anteriormente, huyó con los rojos al abandonar estos la Isla y por tanto abandonó el cargo.

MARÍA COVADONGA P. PEÑAMARÍA. Encargada de curso del Instituto de Ibiza.

Situación actual - Suspendida de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta y consideramos debe continuar la suspensión de sueldo y empleo.

Cargos probados. - Ser izquierdista. Está en zona roja.

JUAN A. PLA BALBASTRE. Profesor Instituto Felanitx (Instituto suprimido)

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - separación definitiva.

Mantenemos la propuesta y consideramos debe de continuar la suspensión de sueldo y empleo.

Cargos probados - Ideario izquierdista. Organizador de una escuela nocturna de la Unión Obrera donde inculcaba a los obreros las ideas más disolventes. Está detenido.

JAIME PUIG CARBONELL. Maestro de taller de la Escuela Elemental de Trabajo de Palma de Mallorca.

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva

Mantenemos la propuesta y consideramos debe de continuar suspendido de sueldo y empleo. Cargos probados - Perteneció al Centro Cultural de Hostalets (Barriada Obrera de Palma) centro socialista de gran actividad. Está incluido en la lista de los empleados de la Compañía de Ferrocarriles de Mallorca, afectados por el artº 3º del Decreto de 13 septiembre 1936, por haber secundado la huelga iniciada por parte del personal en los días 20 y 21 de julio, contraviniendo el bando del Exmo. Señor Gobernador.

EMILIO RODRÍGUEZ LÓPEZ NEYRA Y GORGOT. Catedrático del Instituto de Palma de Mallorca. Situación actual - Suspendido de empleo y percibiendo dos tercios de su haber por orden de 7 julio de 1937, emanada del Ministerio de Educación nacional, Servicio nacional de Enseñanza Media y Superior.

Propuesta de sanción - Jubilación forzosa.

Mantenemos la propuesta y consideramos debe de continuar su actual sueldo con la suspensión de empleo, hasta que se decida definitivamente su expediente.

Cargos probados - Es hombre de ideas avanzadas. Conducta irreligiosa y públicamente escandalosa, paseándose públicamente con su querida en los paseos y en el mismo automóvil con sus hijos a pesar de habersele amonestado, aun después de comenzada la depuración. Del texto de la Comunicación citada de 7 julio de 1938, se desprende que por el Ministerio de Educación Nacional se ha resuelto este caso de acuerdo con la propuesta de esta Comisión, pues dice textualmente que "Don Emilio Rodríguez López Neyra y Gorgot, Catedrático del mismo Instituto, quede suspenso de empleo y perciba los dos tercios del haber correspondiente, hasta tanto se resuelva definitivamente sobre las jubilaciones forzosas originada por sanción".

Es persona que ha dado demasiado escándalo para que los discípulos puedan respetarle, y dado el ambiente del actual Movimiento, estos hombres han quedado inutilizados para toda labor seria de enseñanza

JOSÉ SANS BAGET. Catedrático de este Instituto y Profesor Escuela Elemental de Trabajo de Palma Situación actual - Suspenso de sueldo y empleo, pues se halla en zona roja donde actuaba en el Instituto de Reus. No se ha presentado ni enviado comunicación alguna a los centros docentes de Mallorca. Se dice si ha sido fusilado.

Propuesta de Sanción - Creemos debemos suspender todo juicio y toda proposición hasta conocer si está vivo y que actuación ha tenido en la zona roja. De todos modos conviene saber que se trataba de un amigo de Azaña.

ELISEO SOLER DORDAL. Catedrático Instituto Palma

Situación actual- Suspenso de empelo, mas no de sueldo.

Propuesta de sanción - Jubilación forzosa.

Cargos - Ideología del Frente Popular. Notoriamente antirreligioso. Simpatizante de Azaña. Pocos días antes del Movimiento fue nombrado Director del Instituto, como hombre de confianza del Gobierno. Ha pasado casi la totalidad del tiempo de guerra en Castellón, de donde no se ha podido aclarar bien cual haya sido su actuación, porque toda su familiar es de derechas.

No creemos que su ideología se pueda adaptar al nuevo ambiente, y sobre todo, nunca será conveniente se quede en Mallorca - El nombramiento de Director es de tres días antes del Movimiento, prueba clara que era de confianza del Gobierno de Azaña.

ANTONIO SOTO BRIOSO. Funcionario administrativo Instituto Ibiza.

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta, y consideramos procedente la continuación de la suspensión de sueldo y empleo.

Cargos - Ideología del Frente Popular - Notoriamente antirreligioso - Huyó con los rojos cuando salieron de la Isla de Ibiza.

LUÍS STENGEL BOSCÁ. Ayudante Escuela de Comercio de Palma de Mallorca.

Situación actual - Suspensión de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta y consideramos procedente continúen las suspensión de sueldo y empleo.

Cargos - Profesar ideas francamente disolventes, y ser según su jefe militar de pésima conducta y peligroso.

JERÓNIMO TORRES CLADERA. Ayudante Instituto Inca - Instituto suprimido.

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Proposición de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta y consideramos procedente siga la suspensión de sueldo y empleo.

Cargos probados - Propagandista del Frente Popular - Afiliado a Izquierda Republicana.

MARIA DE LAS MERCEDES USUA PÉREZ. Exdirectora Escuela Normal de Palma.

Situación actual - Suspendida de sueldo y empleo, porque hasta ahora ha estado siempre en la zona roja de Barcelona.

Proposición de sanción - Creemos deber suspender el juicio acerca de esta Señora hasta conocer su actuación en la zona roja.

JAN CAPÓ Y VALLS. Inspector Jefe de 1ª Enseñanza de Baleares, hasta hace cosa de año y medio.

Situación actual - Suspendido de sueldo y empleo.

Propuesta de sanción - Separación definitiva del servicio.

Mantenemos la propuesta de sanción y consideramos debe de continuar la suspensión de sueldo y empleo.

Cargos probados - Cargos documentales - Ser autor de artículos, libros y discursos publicados en la prensa a favor del (sic) Institución Libre de Enseñanza, de sus ideas, de sus hombres, y de sus obras. Haber funcionado durante su Jefatura, y controlada por él, la revista "EL MAGISTERIO BALEAR" Órgano de los maestros de primera Enseñanza de Baleares, revista que durante la república no hizo más que una constante apología de los hombres de la Republica, de sus obras, de sus disposiciones, y de toda idea disolvente.

Formaba parte del cuadro de "Colaboradores y redactores" de la revista "Educación Española". Colaboraba en la "Revista de Pedagogía". Ambas de Madrid, y bien conocidas por ser propaladoras de las ideas de la Institución Libre de Enseñanza.

Escribió un artículo en el magisterio Balear en Sep. 1925 en el que se expresa con toda claridad cual es su ideología, cual es su plan de propaganda y quienes son sus compañeros para conseguirlo; es muy sospechosa la forma con que trata de hermanos a los inspectores srs. Saiz, Ballesteros, Senent, Onieva.

En el expediente se ha enviado este artículo, junto con otros artículos y un número de la Revista

Educación Española y de la otra Revista Pedagógica, como muestra de los muchos que tenemos.

Conducta pública en tiempos de la República. Colaboración asidua y entusiasta a la autoridades de la República y a sus disposiciones. Realizó tres campañas electorales acompañando a diferentes gobernadores, y en ellos pronunciaba discursos y reunía a los maestros para que colaboraran a ganar las elecciones. A la vez hacía entusiasta ca[m]pañña en las columnas del Magisterio Balear. Tenemos números que lo acreditan.

Separatismo. Firmó el Misatje a los catales (sic), documento francamente separatista, aunque admitimos, pudo haber quien lo firmara de buena fe, mas no, los que como Capó estaban en el ajo. El diario de Barcelona LA RAMBLA, órgano de Marcelino Domingo, publicó pocos días antes del Movimiento el retrato del Sr. Capó junto con una Interviu, escrita por el socialista Sr. Gades, redactor de dicho diario. Ese diario fue unido al expediente.

Estando suspenso de sueldo y empleo fue nombrado jefe del SEM, de Falange, puesto que todavía sigue disfrutando.

Conducta administrativa frente a su cargo. En los informes de la Guardia Civil hay varias graves acusaciones de malversación de fondos y negocios que hacia con los maestros en la venta de libros. Se trata de un arribista. En tiempo de la Dictadura era un entusiasta de ella; antes del Movimiento Salvador iba de brazo con elementos izquierdistas y separatistas. Era íntimo del Gobernador Carreras que después fue Gobernador de Madrid. Hace más de un año que ingresó en la Asociación de Padres de Familia, de los Jesuitas. Hace ejercicios espirituales y discursos místicos cada vez que se presenta ocasión; escribe libritos y artículos para orientar piadosamente la juventud española, olvidando y no retractándose de los libros en los que hizo apología de las ideas de la Revolución Francesa, en un libro destinado a la niñez.

En el pasado mes de Diciembre, la Comandancia de la Guardia Civil de Baleares nos envió un informe del Sr. Capó, tan completo y documentado que nos creímos en el deber de enviarlo a ese Ministerio de Educación - Caso de no haberlo recibido podemos enviar copia.

Repitiendo lo dicho al principio de este escrito, debemos insistir en que para formarse bien cargo de la actuación y del ideario de los funcionarios propuestos para sanción, precisa estudiar el expediente que de todos ellos fue enviado a su debido tiempo.

Hemos de repetir también que esta Comisión cree haber obrado siempre sin extralimitarse en lo más mínimo de sus atribuciones como se desprender (sic) haber sucedido en alguna otra parte, de la lectura de la Orden de 20 julio 1938 y de las mas recientes de 3 de febrero corriente, cosa que por otro lado, tendía su excusa, mas en esta Provincia que estuvo un tiempo muy aislada de la Península y en momentos muy azarosos.

En fin, tenemos la satisfacción de que todas nuestras decisiones se han tomado siempre por perfecta unanimidad.

Dios salve a España y guarde a V.E. muchos años.

Palma de Mallorca 20 febrero de 1939 – III Año triunfal.

BIBLIOGRAFIA

ARMENGOL, Antoni/ARMENGOL, Jaime. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005.

CAPELLÀ, Llorenç. *Diccionari Vermell*. Palma: Editorial Moll, 1989.

COLOM CAÑELLAS, Antoni J. Joan Capó Valls de Padrines. *Un temps, uns fets*. Palma: Universitat de les Illes Balears, 1983. Col·lecció "Biografies"; núm. 3.

COMAS, Francisca. *Melchor Rosselló i Simonet, mestre*. Santa Maria del Camí: Ajuntament de Santa Maria del Camí. Edicions de l'Ajuntament, 1997.

FERNÁNDEZ BENNÀSSAR, C. *Llorenç M. Duran i Colí (Inca, 1903)*. Palma de Mallorca: ICE; 1985. Col·lecció "Els Nostres Educadors"; núm. 4.

GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María / FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'ensenyança a les institucions religioses als anys de la Guerra Civil" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 19-20.

FERNÁNDEZ GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María / FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'escola d'Arts i Oficis i l'Escola de Treball als anys de la Guerra Civil" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 21-24.

GINARD FÉRON, David. "Centres de reclusió a la Mallorca en guerra (1936-1939)" in *Randa* 28, 1991, p. 19-67.

GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María / FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "Pressuposts i subvencions a càrrec de l'Ajuntament d'Inca als anys de la Guerra Civil adreçats a l'àmbit de l'educació i la cultura" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 31-40.

GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María / FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan (2005) "Construccions escolars als anys de la Guerra Civil" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 41-44.

GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María / FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 45-52.

JANER MANILA, Gabriel. "Cent anys d'educació a la ciutat d'Inca" in *Inca, un segle ciutat, 1900-2000*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2000.

LLABRÉS MARTORELL, Pere J.: "Inca en les grans transformacions del segle XX" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 9-18.

MAYO LORENZO, Beatriz. "Depuración del magisterio español: la realidad del alumnado de 1939 a 1945" in *Papeles Salmantinos de Educación* núm. 2, 2003, p. 63-85.

MIRALLES GILI, Miquel. "Retorn dels franciscans a Inca i la seva incidència en el camp de l'educació" in *V Jornades d'Estudis Locals*, dedicades a "Inca 100 anys Ciutat". Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 173- 183.

MIRÓ, S. *Maestros depurados en Baleares durante la Guerra Civil*. Palma: Leonard Muntaner, Editor, 1998. Col·lecció "Llibres de la Nostra Terra"; núm. 36.

MORENTE VALERO, Francisco. *La depuración del Magisterio Nacional (1936-1942)*. Barcelona: Ed. Àmbito, 1997.

NEGRÍN FAJARDO, Olegario. "La depuración franquista del profesorado en los institutos de segunda enseñanza de Espala (1937-1943). Estudio cuantitativo para Galicia", in *Sarmiento* núm. 10, 2006, p. 55-99.

NEGRÍN FAJARDO, Olegario. "Los expedientes de depuración de los profesores de Instituto de Segunda Enseñanza resueltos por el Ministerio de Educación Nacional (1937-1943)" in *Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea* núm. 7, 2007.

ORELL I VILLALONGA, Bartomeu. "L'administració educativa a les Illes Balears", in *Mayurqa* 26, 2000, p. 209-236.

PIERAS SALOM, Gabriel / PIERAS VILLALONGA, Miquel. Miquel Duran Saurina. *Regionalisme, cultura i moviment catòlic. Inca. (1866-1953)*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2000.

PIERAS VILLALONGA, Miquel. "El procés d'industrialització i l'organització del temps en el treball" in *I Jornades d'Estudis Locals*, Inca: Ajuntament d'Inca, 1994, p. 117-126.

PIERAS VILLALONGA, Miquel. "Anticlericalisme durant la Segona República. Inca (1931-1936)" in *III Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996, p. 219-228.

PIERAS VILLALONGA, Miquel. "Església i societat a Inca a principi del segle XX. Mn. Josep Aguiló Pomar" in *VI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2004, p. 117-128.

RAMOS ZAMORA, Sara. "Control y represión. Estudio comparado de los resultados de la depuración del magisterio primario en España" In *Revista complutense de Educación*, vol. 17 núm. 1, 2006, p. 169-182.

SANLLORENTE, Francisco. *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*. Palma: Miquel Font, editor, 2005.

SERRA I BARCELÓ, J. *Documents sobre el magisteri nacional a Menorca arran de l'ocupació de l'illa per les tropes franquistes (1939)*. Seqüència 1. Palma: Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears, 2002.

COMAS, Albert / HUGUET, Joan / SANTANA, Manel. *Història de la UGT a les Illes Balears. Un segle de lluita sindical*. Palma: Edicions Documenta Balear, 2004.

JAUME CAMPANER, Miquel. *Freinet a Mallorca. Miquel Deyá i l'escola de Consell (1930-1940)*. Palma: Leonard Muntaner, Editor, 2001.

L'ILLA DE CALOR NOCTURNA A INCA

JOSEP ANTONI TROYA LÓPEZ

La societat occidental en què vivim de cada vegada té un grau major d'urbanització, és a dir, hi ha un major nombre de ciutats i més grosses.

Els nuclis urbans, així com la urbanització i antropització del territori en general, representen una alteració del clima regional, que afecta les variables locals. Inca, ciutat de grandària petita i amb una població de 29.917 habitants (dia 29 d'agost), provoca una alteració de les característiques climàtiques respecte de la zona que l'envolta. Aquesta alteració del clima es manifesta de diferents formes:

- Augment de les precipitacions, per la major quantitat de partícules en suspensió.
- Major velocitat del vent a causa de la seva canalització a través dels carrers i vies de la ciutat.
- Augment de la temperatura respecte dels voltants.

Aquest increment de la temperatura respecte dels voltants dels nuclis urbans és el que s'anomena "illa de calor" i consisteix que les ciutats, i en general els espais urbanitzats, sobretot de nit, són zones més càlides que l'entorn rural o menys urbanitzat que les envolta, a causa del major emmagatzemament de calor durant el dia.

Aquest fenomen es produeix per:

- 1) L'increment de gasos contaminants originats per causes antròpiques que impedeixen la irradiació durant la nit.
- 2) La presència de materials que emmagatzemen calor latent que es desprèn lentament durant la nit, com ara l'asfalt o els materials de construcció dels edificis.
- 3) L'absència de vegetació que pugui suavitzar les temperatures.
- 4) La producció de calor d'origen antropogènic (com ara calefaccions, aires condicionats, indústries, trànsit, etc.).
- 5) La menor pèrdua de calor sensible, a causa de la reducció de la velocitat del vent, originada per la presència d'edificis que obstaculitzen la seva circulació.

A més d'aquests condicionants, l'illa de calor serà major o menor segons el volum del nucli urbà. Pel que fa a

aquest aspecte, Inca és una ciutat de volum petit, però a la vegada, per la seva situació geogràfica, presenta certs elements de continentalitat que aguditzen aquest fenomen.

D'altra banda, també cal esmentar el fet que, depenent de la situació general de l'atmosfera, l'illa de calor pot ser més o menys intensa. La major freqüència d'aquest fenomen es dona amb temps anticiclònic i de nit, ja que la presència d'una depressió que origini vents i pluja desdibuixa totalment l'illa de calor.

Elements de l'illa de calor a Inca

El nucli urbà d'Inca, situat al centre-nord de l'illa, està prou allunyat de la mar per presentar certes característiques de continentalitat, que es noten sobretot en els valors de l'oscil·lació tèrmica diària i anual.

El nucli antic de la ciutat està sobre un turó allargat i situat de forma perpendicular a l'embat, que habitualment bufa durant el període càlid de l'any. Però amb el creixement urbanístic experimentat en els darrers anys a la ciutat, provocat per un augment poblacional, s'han anat ocupant zones que són més fredes a l'hivern i més càlides a l'estiu (per una menor presència de l'embat), que el nucli antic, amb la conseqüent pèrdua de confortabilitat climàtica per als habitants de la zona. Abans, el nucli antic d'Inca, situat sobre un turó perpendicular als vents originats per l'embat procedent de la badia d'Alcúdia, feia que la ciutat fos més fresca a l'estiu.

Quant a la morfologia urbana, Inca presenta un nucli antic de cases baixes i carrers estrets, de forma allargada, s'estén aproximadament des de Sant Francesc fins al monestir de Sant Bartomeu. En aquest nucli antic també es varen construir alguns edificis més alts, i amb una absència gairebé total d'espais verds.

La zona des Cós i la plaça del Bestiar és heterogènia, amb cases baixes unifamiliars i edificis plurifamiliars més alts, amb carrers que en alguns casos no són gaire amples, i també amb una absència de vegetació, excepte a l'anomenada plaça del Bestiar i a l'avinguda d'Alcúdia. Així mateix, hi ha zones d'Inca on les edificacions són més o menys uniformes, com a la gran via de Colom, amb edificis de quatre o cinc plantes, tot i que n'hi ha de més alts.

A Crist Rei Nou, predominen els edificis unifamiliars i plurifamiliars de nova construcció i, a més, hi ha una certa presència de vegetació, ja que les edificacions tenen jardins particulars. En general, el conjunt de la ciutat d'Inca presenta una forma compacta, amb la qual cosa és fàcil la formació de l'illa de calor.

En el nucli urbà d'Inca, els carrers són més estrets en el centre que en els barris més moderns, la qual cosa fa que la ventilació sigui menor i hi hagi una major retenció de calor latent, amb un refredament més lent que als altres barris.

Un dels elements que debilita el fenomen de l'illa de calor a les zones urbanes és la presència de vegetació, però en el cas d'Inca no hi ha cap zona amb una massa forestal prou important; a més, en els pocs llocs on hi ha vegetació, el terra està asfaltat o enrajolat, amb la qual cosa es produeix una gran absorció de calor durant el dia, que es desprèn durant la nit, i s'impedeix així el refredament. Fins i tot les zones de nova urbanització presenten una massa de vegetació insuficient que pugui esmoreir la temperatura, ja que hi ha pocs carrers arbrats.

Quant a l'orografia de la ciutat, ens trobam que el nucli antic, situat sobre un turó allargat des de la zona de Sant Francesc fins al serral dels Molins, punt culminant, presenta un tàlveg a cada banda: la gran via de Colom (per on hi ha soterrat el torrent de Cantabou) i la zona des Cós (per on passava el torrent de la Canaleta i altres cursos menors). En canvi, la zona de Crist Rei i el polígon industrial és una àrea plana lleugerament inclinada cap a l'est/sud-est. El fet que la ciutat no tenguí un relleu gaire accidentat afavoreix la formació de l'illa de calor, atès que el desnivell no és prou important com perquè hi pugui haver acumulacions destacables d'aire fred a les zones deprimides.

Podríem dir que un dels elements destacables que influencien l'illa de calor és la notable densitat de trànsit a causa de l'activitat comercial i l'absència de vies alternatives que desviïn la circulació de cotxes fora del casc urbà, i d'aquesta manera es concentra el trànsit per dins la ciutat.

El nombre total de vehicles motoritzats a Inca és de 20.693, la qual cosa representa 0,691 vehicles per habitant, sense contar el trànsit provinent d'altres llocs, pel seu caràcter de cap de comarca.

A més, la densitat de població per a Inca és de 509,39 habitants per quilòmetre quadrat, en el total del municipi, i de 10.269 habitants per quilòmetre quadrat per al nucli de població.

Metodologia

Per a dur a terme l'estudi de l'illa de calor a Inca s'ha emprat el sistema de transsectes, és a dir, amb un termohigròmetre d'alta sensibilitat s'han pres mesures de temperatura i humitat a diferents punts de la ciutat, en total vint, durant un recorregut nocturn amb un vehicle, de tal manera que el mesurament ha estat gairebé simultani a tots els punts, ja que el recorregut es fa en uns trenta o trenta-cinc minuts, aproximadament. Per considerar vàlides les dades de temperatura i humitat, s'han dissenyat els transsectes de manera que en alguns punts aquests transsectes es tallen i, si en el punt de tall la diferència és inferior a 0,5 °C, llavors és considerada vàlid. Aquestes mesures s'han recollit entre els mesos de gener i octubre d'enguany.

S'ha intentat fer un transsecte, que segueix aproximadament una línia nord-sud i un altre que fa un recorregut oest-est i, a banda, s'han establert altres punts de mesura, per poder tenir més o menys coberta tota la ciutat.

El transsecte nord-sud parteix de l'entrada d'Inca a la carretera de Lluc, passa per la plaça del Bestiar, on hi ha una zona arbrada, la plaça de Mallorca i travessa el nucli antic fins a la gran via de Colom, que és un passeig amb arbres sobre el llit del torrent de Cantabou. Després passa per la rotonda de Sineu, i seguint la ronda arriba fins a la rotonda de Sencelles; finalment acaba a la rotonda de Palma. Tota aquesta zona de la ronda presenta un costat urbanitzat, on es troba el polígon industrial i l'altre costat de la carretera, encara sense urbanitzar.

L'altre transsecte, l'est-oest, parteix del final d'aquest transsecte i continua al llarg a l'avinguda del General Luque, la qual amb una amplada considerable i edificacions no gaire destacables, sobretot en el seu tram inicial, arriba fins a la plaça de la Llibertat. I més endavant arriba fins a les places de l'Àngel i de l'Orgue, ja plenament dins el casc antic de la ciutat, la primera amb unes dimensions reduïdes, i la segona, bastant més ampla i totalment pavimentada, amb una absència gairebé total de vegetació a ambdues. El recorregut continua pel carrer dels Jocs i arriba fins a la plaça de la Mediterrània i els habitatges de Sant Abdon, ja als afores d'Inca.

Els vint punts de mesura són els següents:

1. Carretera de Lluc	11. Plaça de l'Orgue
2. Plaça del Bestiar	12. Carrer dels Jocs
3. Plaça de Mallorca	13. Plaça de la Mediterrània
4. Gran via de Colom	14. Sant Abdon
5. Ronda de Sineu	15. Escorxador
6. Ronda de Sencelles	16. Hospital
7. Ronda de Palma	17. Escoleta Toninaina
8. Habitatges dels militars	18. Plaça de Toros
9. Plaça de la Llibertat	19. Carrer de Mandrava
10. Plaça de l'Àngel	20. Pota del Rei

De cada sortida en la qual s'han realitzat mesures, s'ha elaborat una fitxa en què consta la temperatura i humitat de cada punt de mesura, a més de l'hora d'inici i de finalització del recorregut, l'estat del cel, la presència de vent i la seva direcció.

Les mesures s'han pres sempre de nit, unes dues hores després de la posta de sol, ja que és a partir d'aquest moment quan millor es manifesta l'illa de calor.

De cada un dels punts de mesura s'ha fet una fitxa descriptiva per analitzar els elements constructius, l'amplada dels carrers, l'alçada dels edificis, etc., i en general tot allò que pugui afectar la temperatura en aquell lloc.

Tipologia de l'illa de calor. Casos particulars

S'ha realitzat un total de vint-i-una sortides per prendre mesures, de les quals quatre corresponen a l'hivern, tres a la primavera, deu a l'estiu i quatre al que duim de tardor.

El fenomen de l'illa de calor es pot classificar, segons la seva intensitat, en quatre tipologies:

1. Dèbil, entre 0 °C i 2 °C.
2. Moderada, entre 2 °C i 4 °C.
3. Forta, entre 4 °C i 6 °C.
4. Molt forta, quan és de més de 6 °C.

Segons Oke (1978), la intensitat d'illa de calor esperada per a una ciutat com Inca és de fins a 4,93 °C. Aquest índex no és del tot exacte, ja que es basa únicament en el nombre d'habitants (29.917 el dia 29 d'agost), i no té en compte l'extensió urbana, amb la qual cosa els valors obtinguts per a Inca es donen a ciutats de la Península molt més grans en extensió i nombre d'habitants. Dels dies en què s'han pres mesures, només dos casos superen aquest valor esperat.

Del total dels vint-i-un casos estudiats, n'hi ha sis que estarien dins la categoria d'illa de calor dèbil, nou es podrien considerar com a illa de calor moderada, sis d'illa de calor forta i cap cas d'illa de calor molt forta.

Si ho analitzam per estacions, durant l'hivern, dels quatre casos estudiats un està dins el grup d'illa de calor moderada i els altres tres es poden qualificar d'illa de calor forta, possiblement per un major refredament nocturn i estabilitat atmosfèrica. A la primavera, dels casos estudiats, dos són d'illa de calor moderada i un d'illa de calor forta. Quant a l'estiu, dels deu casos estudiats, cinc es corresponen a una illa de calor dèbil, quatre a una illa de calor moderada i un a una illa de calor forta. Finalment, en el que duim de tardor ens trobam un cas d'illa de calor dèbil, dos casos d'illa de calor moderada i un cas d'illa de calor forta.

Davant això veim com el major nombre de casos on es manifestà una illa de calor moderada va ser a l'hivern, seguit de l'estiu. Per contra, l'estiu va ser l'estació de l'any amb un major nombre de casos d'illa de calor dèbil, i finalment, els tres casos que s'han donat d'illa de calor forta es troben repartits a la primavera, l'estiu i la tardor.

Temperatures màximes i mínimes per a cada cas estudiat:

Data	T màxima (°C)	T Mínima (°C)	Diferència (°C)
02/01/07	11,3	8	3,3
04/01/07	12,1	8	4,1
11/01/07	12	8	4

Data	T màxima (°C)	T Míxima (°C)	Diferència (°C)
01/02/07	11,1	5'8	5,3
20/04/07	16,8	11,5	5,3
08/05/07	18,9	16,6	2,3
11/05/07	21,7	18,3	3,4
18/06/07	26,1	22,2	3,9
23/06/07	22,8	21	1,8
25/06/07	25	23,6	1,4
12/07/07	23,4	22'4	1
14/07/07	22,7	19,8	2,9
16/07/07	26,9	24,3	2,6
18/07/07	25,5	23,7	1,3
26/07/07	26,1	23,9	2,2
02/08/07	26,4	24,8	1,6
27/08/07	28,4	24,2	4,2
03/09/07	24,2	19,4	4,8
17/09/07	24,8	23'6	1,2
01/10/07	22,3	20,1	2,2
08/10/07	20,6	18,1	2,5

El patró de distribució del fenomen de l'illa de calor a Inca és molt similar en tots els casos estudiats, ja que gairebé sempre es dona el màxim de temperatura, acompanyat d'un mínim d'humitat, en el centre de la ciutat (plaça de l'Àngel, plaça de l'Orgue, plaça de la Llibertat) i el mínim en els punts de mesura situats als afores del nucli urbà (Mandrava, Escorxador, Sant Abdon), excepte quan hi ha presència de vent prou destacable, que pot desplaçar l'illa de calor, però no la fa desaparèixer.

Illa de calor forta a l'hivern. 01/02/07

Aquest dia hi havia una situació anticiclònica típica d'hivern, amb el cel ras, tot i que de dia havia estat ennuvolat i amb un lleuger vent de l'est. Aquest fet feia que les temperatures fossin bastant homogènies en el centre de la ciutat, ja que no hi havia una circulació important d'aire per fer desaparèixer l'illa de calor, però a la vegada, com que hi havia un vent fluixet de l'est, això fa desplaçar el punt màxim de temperatura cap a l'oest, i per això el màxim no es va situar a la plaça de l'Àngel o a la plaça de l'Orgue, com és habitual, sinó a la plaça de la Llibertat. En el cas d'aquesta nit ens trobam amb una diferència prou notable de temperatura de 5,3 °C entre el punt més càlid (plaça de la Llibertat) i el punt més fred (Mandrava).

Quant a la humitat, ens trobam que els valors oscil·laren entre el 84% de Mandrava i el 67,8% de la plaça de la Llibertat, com és normal en aquesta zona, per l'absència de vegetació i una presència d'uns revestiments a les façanes i l'asfalt, que originen una major temperatura en aquest punt.

Illa de calor forta a la primavera. 20/04/2007

El dia 20 d'abril representa el cas d'un dia anticiclònic de primavera, després d'una tongada de setmanes d'abundants pluges i temperatures no excessivament altes per l'època. La nit en què es varen prendre les mesures el cel estava ras, el vent estava encalmat i hi havia una mica de boirina i mala visibilitat.

En aquest cas, que es pot qualificar d'illa de calor forta, ens trobam també una diferència força important de temperatura entre el punt de mesura més càlid i el més fred. La diferència és de 5,3 °C i els punts més càlids són la gran via de Colom, la plaça de l'Àngel i la plaça de l'Orgue, tots tres amb 16,8 °C. En canvi el mínim de temperatura es dona a la zona de Mandrava, amb un valor d'11,5 °C.

Cal dir també que els valors d'humitat són bastant elevats i oscil·len entre el 72,5% de la plaça de l'Àngel i el 87,7% de l'Escorxador Municipal, la qual cosa suposa una diferència del 15,2%; d'aquí la presència de boirina.

Illa de calor dèbil a l'estiu. 23/06/2007

En aquesta ocasió ens trobam el cas de la formació de l'illa de calor dèbil, atès que les condicions durant el dia no havien estat gaire estables. En el moment de la presa de mesures el cel estava parcialment ennuvolat de nigns alts (*cirrus*) i el vent estava encalmat i qualche estona bufava de l'est fluix.

Malgrat que l'illa de calor sigui dèbil, el patró és el mateix, és a dir, amb el centre de la ciutat més càlid (plaça de l'Àngel, plaça de l'Orgue) i els afores més frescos. De tota manera, com ja hem dit abans, la diferència entre el punt més càlid i el més fred no és gaire destacable. Només hi ha 1,8 °C de diferència, per tant, les temperatures eren bastant uniformes a tot el casc urbà.

Pel que fa a la humitat, també presenta el mateix patró de distribució que en els casos d'illa de calor forta, això és humitats baixes al centre i més altes a la perifèria, tot i que la diferència no és gaire destacable, oscil·lant entre el 64,8% i el 71%.

Illa de calor forta a la tardor. 03/09/2007

Després d'un període plujós de final d'agost que provocà una baixada considerable de les temperatures, ens trobam que durant el dia les temperatures diürnes eren moderadament altes, metres que, per la presència encara d'aire fred i per la major durada, les nits començaven a ser fredes.

La nit en què es varen prendre mesures el cel estava ras i el vent encalmat. Això, juntament amb el refredament nocturn esmentat, que es manifestava sobretot en el camp, va donar lloc a una illa de calor considerable, amb una diferència entre el punt més càlid i el més fred de fins a 4,8 °C, i amb un patró de distribució que presenta el nucli més càlid desplaçat lleugerament cap a l'est/nor-dest de la seva posició habitual, ja que és a la plaça de Mallorca on es dona el màxim de temperatura i no a les habituals plaça de l'Àngel i de l'Orgue. Per contra, el mínim el trobam en el carrer de Mandrava, ja als afores i en un punt que suposa un lloc de canalització d'aire fred per ésser una zona deprimida.

Quant a la humitat ens trobam una diferència considerable entre el centre que dóna valors de l'ordre del 63,6% i un màxim d'humitat a Mandrava amb un 79,2% (valor considerable a causa de les pluges de les darreres setmanes).

Illa de calor moderada de tardor. 01/10/2007

Aquest cas presenta una illa de calor moderada, on abans de la presa de mesures el cel havia estat ennuvolat de nigns baixos. En el moment dels mesuraments, el cel estava, en general ras i amb una mica de boirina i mala visibilitat, la qual cosa va derivar en uns valors molt alts d'humitat. Per altra banda, el vent estava totalment encalmat.

En aquest dia ens trobam una illa de calor moderada en què la diferència entre el punt més fred i el més càlid és únicament de 2,2 °C. Curiosament, tant la temperatura màxima com la mínima no es varen donar en els llocs habituals; i així ens trobam que el màxim es dona a la plaça del Bestiar, és a dir, el màxim està lleugerament desplaçat cap al nord-est del seu posicionament habitual. El mínim es dona als habitatges de Sant Abdon, als afores de la ciutat.

Com hem dit abans, el grau d'humitat va ser considerablement elevat en tots els punts de mesura, i no hi ha gaire diferència entre el punt de mínima humitat (plaça del Bestiar amb un 80,5%) i el punt de màxima humitat (Hospital, amb un 87,5%).

La confortabilitat climàtica nocturna

El confort climàtic és el resultat de la combinació de diversos paràmetres ambientals com la temperatura, la humitat, la radiació i el vent, que provoquen confort o disconfort en el cos humà.

El límit del confort climàtic és molt estret i oscil·la entre els 20 °C i els 25 °C, quant a temperatura, i entre el 30% i el 70%, quant a humitat, aproximadament. En el confort climàtic, la temperatura i la humitat són factors bàsics. En el cas de les ciutats, l'alteració que provoquen en el clima local es tradueix en alteracions del confort climàtic, tant en sentit beneficiós com perjudicial.

En el període analitzat, s'ha calculat el *Heat Index* o índex de xafogor (o basca) per als diferents dies en què s'han pres mesures. Aquest període s'ha caracteritzat per la suavitat de temperatures, sense grans fredorades ni calorades, que juntament amb la humitat poden provocar disconfort.

En aquesta anàlisi ens trobam que el primer cop que es detecta la temperatura de xafogor és pel maig i sempre en el centre de la ciutat, de manera que als afores, encara que la humitat és més elevada, com que la temperatura no ho és gaire, no hi ha xafogor. Aquest període amb presència de xafogor s'allarga fins al mes d'octubre.

Per norma general, les temperatures de xafogor més elevades es donen en el centre de la ciutat, si bé en alguns casos de temperatures moderadament altes als afores, juntament amb humitats molt elevades, com a resultat es té una temperatura de xafogor igual que en el centre.

La ciutat d'Inca, tot i presentar unes temperatures elevades a les nits d'estiu (així i tot, no tant com a la costa), a causa de moderada o baixa humitat que hi ha, per la seva situació a l'interior de l'illa, fa que la temperatura de xafogor no sigui exagerada ni siguin uns valors de temperatura molt diferents als reals (els que marquen els termòmetres).

Temperatures de xafogor màximes i mínimes per a cada cas estudiat:

Data	T de xafogor màx.	T de xafogor mín.
08/05/07	23 °C (18 °C)	23 °C (18 °C)
11/05/07	24 °C (21 °C)	22 °C (19-20 °C)
18/06/07	27 °C (26 °C)	24 °C (22 °C)
23/06/07	24 °C (21-22 °C)	24 °C (21-22 °C)
25/06/07	26 °C (25 °C)	24 °C (24 °C)
12/07/07	24 °C (22-23 °C)	24 °C (22-23 °C)
14/07/07	23 °C (20-22 °C)	21 °C (19 °C)

Temperatures de xafigor màximes i mínimes per a cada cas estudiat:

Data	T de xafigor màx.	T de xafigor mín.
16/07/07	29 °C (26 °C)	25 °C (24 °C)
18/07/07	27 °C (25 °C)	24 °C (23 °C)
26/07/07	27 °C (25 °C)	25 °C (24 °C)
02/08/07	28 °C (26 °C)	25 °C (24 °C)
27/08/07	29 °C (27 °C)	25 °C (24 °C)
03/09/07	25 °C (24 °C)	21 °C (19 °C)
17/09/07	26 °C (24 °C)	23 °C (23 °C)
01/10/07	22 °C (22 °C)	20 °C (20 °C)
08/10/07	20 °C (20 °C)	20 °C (20 °C)

Com es pot comprovar en aquest quadre la diferència entre la temperatura de xafigor, és a dir, la que percep el nostre cos i la que marca el termòmetre (entre parèntesi), no és gaire remarcable, sobretot en els mesos no estiuencs. També cal destacar el fet que les temperatures de xafigor màximes més altes es concentren sobretot en el mes d'agost, quan hi ha temperatures altes i elevada humitat.

Conclusions

Primer de tot cal dir que aquesta comunicació és un avanç d'un estudi més ampli que s'està duent a terme, i per tant els resultats aquí exposats són totalment provisionals. De tota manera, tot i el caràcter provisional d'aquests resultats, ja s'entreveuen alguns elements configuradors i definitoris de l'illa de calor a Inca, com ara:

- 1) Inca presenta una illa de calor considerable, tot i el seu reduït volum urbà i no tenir un nombre d'habitants important, possiblement per la compacitat d'aquest espai urbà, entre d'altres factors, amb una notable densitat d'edificacions i sense gaire espais lliures a l'interior de la ciutat.
- 2) Aquest fenomen de l'illa de calor nocturna es pot presentar en qualsevol època de l'any, sempre que hi hagi condicions favorables i, sobretot, estabilitat atmosfèrica.
- 3) El patró de distribució de les temperatures nocturnes a Inca és similar per a tots els casos estudiats, llevat de les nits en què hi havia presència de vent dèbil, la qual cosa provocava el desplaçament de l'illa de calor a sotavent de la direcció dominant, sense que l'illa de calor desaparegués.
- 4) En la majoria de casos ens trobam un casc antic més "calent" i els afores de la ciutat mes frescs, per la presència d'espais oberts, amb un mínim gairebé sempre a la zona de Mandrava (per la seva condició de canalització d'aire fred).
- 5) La ciutat d'Inca presenta temperatures de xafigor a la nit, encara que no són gaire remarcables, tal vegada pel fet que aquest estiu no ha estat gaire calorós. També cal dir que, en general, les temperatures de xafigor segueixen el mateix patró de distribució de temperatures que les temperatures que marca el termòmetre, és a dir, temperatures més elevades en el centre i més baixes als afores.

Finalment, cal dir que seria interessant que es tinguessin en compte totes aquestes consideracions a l'hora de

planificar l'espai urbà de les ciutats, i més concretament d'Inca, ja que això contribuiria a la confortabilitat dels propis habitants i aquest espai urbà seria més habitable. Algunes mesures a prendre podrien ser, entre d'altres: la creació d'espais verds, com a elements esmorteïdors de la temperatura, estudiar l'orientació dels carrers i dels habitatges, crear espais lliures d'edificacions a l'interior de la ciutat, limitar el trànsit de vehicles, etc.

BIBLIOGRAFIA

DIVERSOS AUTORS. *Clima y ambiente urbano en ciudades ibéricas e iberoamericanas*. Madrid: Ed. Parteluz, 1998.

DIVERSOS AUTORS. *El clima de las ciudades españolas*. Madrid: Ed. Cátedra, 1993.

ESTRANY BERTOS, Joan. *Per Inca hi passen torrents*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2001.

MARTÍN VIDE, Javier; OLCINA CANTOS, Jorge. *Climas y tiempos de España*. Madrid: Alianza Editorial, 2001.

Aquest llibre fou dissenyat i maquetat als obradors de l'estudi DCP3 de Palma i imprès a Gràfiques Mallorca.

Jornades

D'ESTUDIS LOCALS

Ajuntament d'Inca
Àrea de Cultura

Inca, la ciutat que tu vols